

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА АКАДЕМІЯ
МІНІСТЕРСТВА ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

ДАЦЕНКО ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК [368.914:336.1](043.3)

**ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ
В ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

**Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Науковий керівник
доктор економічних наук, доцент
Махмудов Ханлар Зейнал огли

Дніпропетровськ – 2011

ЗМІСТ

Вступ

- 1 Теоретико-методологічні засади пенсійного страхування в Україні
 - 1.1 Становлення та розвиток пенсійного страхування
 - 1.2 Місце та роль пенсійного страхування в фінансовій системі держави
 - 1.3 Проблеми функціонування пенсійного страхування в Україні
- 2 Функціонування пенсійного страхування в фінансовій системі держави
 - 2.1 Характеристика діяльності Пенсійного фонду України як елемента фінансової системи держави
 - 2.2 Аналіз формування та використання коштів бюджету Пенсійного фонду України на регіональному рівні
 - 2.3 Діяльність недержавних пенсійних фондів в рамках фінансової системи держави
- 3 Напрямки вдосконалення пенсійного страхування як компонента фінансової системи держави
 - 3.1 Резерви збільшення надходжень до системи пенсійного страхування в контексті запровадження єдиного соціального внеску
 - 3.2 Формування інвестиційної стратегії недержавних пенсійних фондів на основі логнормальної моделі доходності активів
 - 3.3 Перспективи подальшого реформування пенсійного страхування в Україні

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Поряд із важливими соціально-економічними та політичними проблемами, що домінують у вітчизняному інформаційному просторі, останнім часом постійно обговорюється також тема реформи пенсійної системи. Пенсійне забезпечення є важливою складовою соціально-економічної стратегії держави, тому її удосконалення – необхідна умова створення ефективної системи соціального захисту непрацездатної частини населення. Пенсійне забезпечення має діяти як за принципами соціальної справедливості, так і за страховими принципами: всі громадяни мають право на пенсійне забезпечення, проте громадяни, які сплачують більші внески або працюють довше за інших, мають право й повинні отримувати більш високу пенсію. Необхідно констатувати, що українська пенсійна система на сьогодні практично не відповідає вказаним принципам, є фінансово нестабільною, не забезпечує розмір пенсій відповідно до трудового внеску більшості громадян і водночас створює умови для пільгового (здебільшого несправедливого) пенсійного забезпечення значної чисельності пенсіонерів.

Проблема пенсійного забезпечення знаходить відображення у наукових працях багатьох економістів. Вагомий внесок у розробку проблем реформування пенсійного забезпечення зробили закордонні вчені: Еуген Юрзіца, Петер Голиша, Г. Мак Таггарт та ін. Переважна більшість теоретичних положень щодо пенсійного страхування та перспектив його розвитку у пострадянських країнах розроблена ґрунтовно і представлена науковою спадщиною таких учених і практиків, як А. Н. Азриліян, О. Д. Василик, Б. Д. Гаврилишин, В. І. Грушко, Б. О. Зайчук, Г. С. Ковальська, В. Р. Колбун, Ю. С. Конопліна, Н. В. Кузьминчук, Е. М. Лібанова, О. Є. Мачульська, Б. О. Надточій, В. М. Опарін, М. В. Плаксій, Д. В. Полозенко, Ю. А. Скворонська-Лучинська, С. І. Юрій, В. Б. Яценко.

Разом з тим, незважаючи на широкий спектр досліджуваних проблем і не применшуючи вагомості і значущості внеску вказаних учених, слід зазначити, що питання формування системи пенсійного страхування потребують більш глибоко-

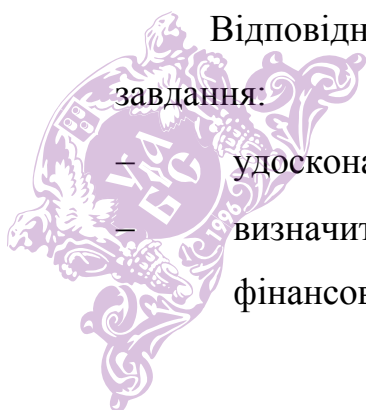
го науково-теоретичного та прикладного опрацювання. Недостатньо досліджені місце та роль пенсійного страхування у фінансовій системі держави в умовах переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки, потребує подальшого дослідження питання збільшення надходжень до системи пенсійного страхування, питання формування інвестиційної стратегії недержавних пенсійних фондів тощо. Це обумовило вибір теми дисертації, її мету та завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з планами наукових досліджень, що здійснюються Дніпропетровською державною фінансовою академією за темами “Удосконалення фінансово-економічного механізму соціального захисту населення в Україні” (номер державної реєстрації 0103U004043), “Фінансові фактори прискорення соціально-економічного розвитку регіону” (номер державної реєстрації 0106U006089) та “Фінансово-економічний механізм сталого розвитку національної економіки: теорія, домінуючі тенденції та соціальна значимість” (номер державної реєстрації 0109U001345). Внесок автора у виконання зазначених науково-дослідних тем полягає в опрацюванні теоретичних засад формування трирівневої пенсійної системи; пропозиціях щодо удосконалення фінансового механізму формування бюджету Пенсійного фонду України в умовах реформування системи соціального захисту в Україні; пропозиціях щодо подальшого реформування пенсійного страхування в сучасних соціально-економічних умовах в промисловому регіоні та Україні в цілому.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення пенсійного страхування як складової фінансової системи держави.

Відповідно до поставленої мети у роботі було поставлено і вирішено такі завдання:

- удосконалити визначення пенсійного страхування;
- визначити теоретичні засади пенсійного страхування, його місце і роль у фінансовій системі держави;

- дослідити економічну природу пенсійного страхування через призму теорії розподілу доходів та формування заощаджень населення;
- проаналізувати сучасний стан пенсійного страхування в Україні, у тому числі в промисловому регіоні на прикладі Дніпропетровської області;
- визначити перспективи подальшого розвитку системи пенсійного страхування у країні в цілому та в Дніпропетровській області зокрема;
- надати пропозиції щодо вдосконалення пенсійного страхування як складової фінансової системи держави;
- удосконалити систему принципів здійснення пенсійного страхування;
- визначити основний вектор реформування пенсійних систем різних країн на основі аналізу світового досвіду розвитку систем пенсійного страхування;
- визначити фактори, що впливають на розвиток пенсійної системи.

Об'єктом дослідження є процеси формування страхової системи і функціонування пенсійного страхування як складової вітчизняної фінансової системи.

Предметом дослідження є науково-методичні підходи, інструменти вдосконалення пенсійного страхування у складі фінансової системи держави.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення теорії фінансів, соціального захисту населення, законодавчі та нормативні матеріали державних органів та наукові праці українських і зарубіжних вчених.

Для розв'язання поставлених завдань у дисертації використовувались такі основні методи: загальнонаукові методи пізнання (аналіз, синтез, метод теоретичного узагальнення) – для розкриття змісту і сутності поняття “пенсія”, для визначення теоретичних основ, принципів і тенденцій пенсійного забезпечення; системного аналізу – для розкриття побудови економічного механізму пенсійного забезпечення; діалектичний метод пізнання – для встановлення причин і наслідків використання альтернативних форм пенсійного забезпечення; статистичного аналізу – для дослідження, порівняння й оцінки показників функціонування системи пенсійного забезпечення; експертних оцінок – для ви-

значення системи показників, що впливають на ефективність проведення пенсійної реформи; кореляційного аналізу – для визначення щільності зв'язку між досліджуваними факторами пенсійної реформи.

Наукова новизна одержаних результатів. Основний науковий результат дисертаційного дослідження полягає в розвитку теоретичних і науково-методичних засад пенсійного страхування як складової фінансової системи держави. Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

вперше:

- сформульовано концептуальні засади реалізації пенсійного забезпечення в промисловому регіоні шляхом врахування високого ступеня екологічного забруднення, для чого запропоновано ввести у розрахунок пенсії коефіцієнт екологічного забруднення навколишнього середовища;

удосконалено:

- визначення поняття “пенсійне страхування” як одного із видів соціального страхування, в рамках якого здійснюється: 1) внесення коштів у спеціальні фонди (в обов'язковій формі у Пенсійний фонд України, в перспективі також у Накопичувальний фонд; у добровільній формі – у недержавні пенсійні фонди) суб'єктами підприємницької діяльності (незалежно від форм власності) і особами найманої праці, які працюють на умовах трудового договору; 2) використання цих коштів для пенсійних виплат громадянам у зв'язку із настанням пенсійного віку або іншою умовою, передбаченою законодавством. На відміну від пенсійного забезпечення при пенсійному страхуванні пенсійні виплати повинні бути адекватними попереднім страховим внескам;
- система принципів здійснення пенсійного страхування, до основних з яких віднесено принцип універсальності (поширення пенсійного страхування на всіх громадян), принцип одноманітності й уніфікації страхових виплат (стандартизованість розрахунку розміру та умов надання пенсій), принцип еквівалентності (величина страхових виплат визначається величиною страхових внесків), принцип суспільства добробуту (фінансування пенсійної системи здійснюється за рахунок оподаткування);

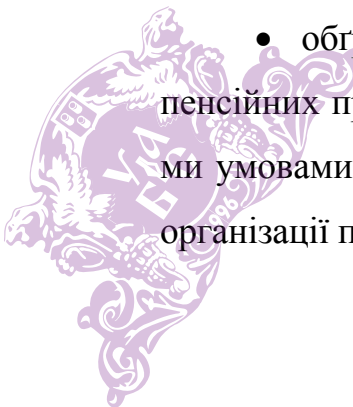
- структурування фінансової системи на основі визначення в ній місця пенсійного страхування, як індикатора досконалості розвитку соціальної сфери, результуючого показника трудового вкладу членів суспільства у досягнення прогресу. Пенсійне страхування у фінансовій системі держави представлено Пенсійним фондом України у складі державних фінансів, а також недержавними пенсійними фондами у складі фінансів фінансових посередників;
набули подальшого розвитку:

- обґрунтування необхідності розвитку пенсійного забезпечення на базі врахування фактора підвищення рівня життя пенсіонерів через: встановлення прямої залежності розміру пенсії від розміру внесків; забезпечення точного обліку періодів зайнятості, заробітної плати та сплачених внесків; впорядкування системи призначення пільгових пенсій; стимулювання пізнішого виходу на пенсію; вилучення програми соціальної допомоги з пенсійної системи;

- концепція якості життя пенсіонерів, відповідно до якої якість життя слід трактувати як індикатор, за яким оцінюють успішність країни, а якість життя пенсіонерів характеризувати купівельною спроможністю пенсії;

- теоретичні підходи до визначення впливу на функціонування пенсійної системи таких факторів, як: спад виробництва, звуження бази збору страхових платежів (скорочення зайнятості в офіційному секторі економіки, приховане безробіття, затримка виплати заробітної плати, приховування фактичної чисельності зайнятих та їх фактичної заробітної плати, зайнятість у тіньовому секторі, ухилення від сплати податків тощо), стрімке наростання процесу старіння населення, недосконалість законодавчої бази щодо регулювання пенсійного страхування;

- обґрунтування впровадження державних обов'язкових професійних пенсійних програм для працівників, які були зайняті на роботах із шкідливими умовами праці, із урахуванням сучасного технічного рівня виробництва і організації праці.

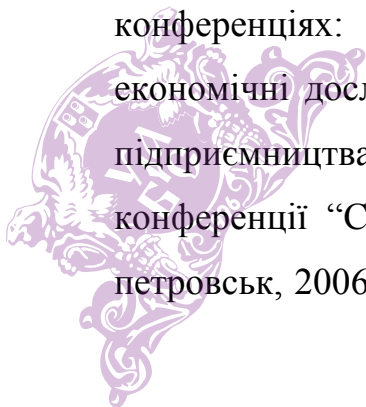
Практичне значення отриманих результатів. Запропоновані в дисертації підходи, методичні рекомендації та положення у комплексі формують підґрунтя для розширення практичних рекомендацій щодо розвитку пенсійної системи України. Пропозиції та висновки, а також практичні рекомендації, які стосуються вдосконалення пенсійного забезпечення населення, були використані Дніпропетровською міською радою за результатами міського конкурсу “Молодь Дніпропетровська – рідному місту” (сертифікат Дніпропетровської міської ради).

Науково-методичні розробки та рекомендації автора щодо удосконалення системи державного пенсійного страхування, а саме пропозиції щодо розвитку принципів і системи пенсійного страхування були використані в роботі Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області (довідка від 07.09.2009 № 17710/01-28) та у роботі управління Пенсійного фонду України Київського району в м. Полтава (довідка від 22.09.2010 № 146.54).

Окремі положення і висновки дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі при викладанні дисциплін “Фінанси”, “Пенсійна система України”, “Соціальне страхування”, “Управління пенсійними активами”, “Менеджмент соціального страхування”, “Цільові державні фонди” в Дніпропетровській державній фінансовій академії (довідка від 12.09.2009 № 02).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані в дисертації наукові результати, висновки, рекомендації та пропозиції належать особисто автору. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї і положення, що є індивідуальним внеском автора.

Апробація результатів дисертації. Основні висновки та результати дисертаційної роботи доповідались та отримали схвальну оцінку на наступних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції “Соціально-економічні дослідження в перехідний період: фінансові механізми активізації підприємництва в Україні” (Львів, 2002 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Соціально-економічні перспективи розвитку України” (Дніпропетровськ, 2006 р.); Міжнародному форумі молодих вчених “Ринкова трансфо-

рмація економіки постсоціалістичних країн: стан, проблеми, перспективи” (Харків, 15-16 травня 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Фінансово-бюджетна політика в контексті соціально-економічного розвитку регіонів” (Дніпропетровськ, 10-20 березня 2009 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Управління фінансами в умовах вступу до СОТ” (Харків, 15 жовтня 2009 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції “Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіонів України” (Дніпропетровськ, 16-26 листопада 2009 р.); Науково-теоретичній конференції “Проблеми розвитку фінансової системи України” (Київ, 22-23 квітня 2002 р.); Науково-теоретичній конференції “Проблеми розвитку державних і місцевих фінансів” (Дніпропетровськ, 10-11 квітня 2003 р.) та ін.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 7 статей у наукових фахових виданнях та 10 тез доповідей у матеріалах конференцій загальним обсягом 4,49 друк. арк., з яких особисто автору належить 4,01 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (190 джерел) та 8 додатків. Повний обсяг дисертації – 215 сторінок, у тому числі на 68 сторінках розміщено 34 таблиці і 42 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Становлення та розвиток пенсійного страхування

У найдавні часи пенсійна проблема перед людством не стояла. Це пояснювалось тим, що люди не доживали до сучасного пенсійного віку. Хоча існують історичні відомості про особливі матеріальні винагороди. Першими пенсіонерами в стародавніх державах вважались священики. Чотири тисячі років тому правителі зобов'язували общини виділяти частину майна, формуючи акумуляційні фонди для довічного утримання жреців. На появу пенсії вплинуло підвищення життєвого віку, яке обумовило необхідність утримування людей похилого віку. Поняття “пенсія” використовується вже досить давно як у вітчизняній, так і в іноземній економічній теорії та практиці. Сучасне трактування пенсії пішло від лат. “pensio”, що значить відшкодування, платіж, внесок.

В економічній літературі зустрічаються різноманітні тлумачення сутності поняття “пенсія”. Відомий дослідник пенсійної проблематики А.Н. Азрилян стверджує, що пенсія – регулярні грошові виплати, що надаються громадянам при досягненні відповідного віку, настанні інвалідності, у випадку втрати годувальника, а також за вислугу років і особливі заслуги перед державою [21, с. 546]. Вітчизняний вчений фінансист О.Д. Василик також вважає, що пенсія – це регулярні грошові виплати, які отримують громадяни від державних підприємств і недержавних пенсійних структур після досягнення встановленого віку, в разі інвалідності, втрати годувальника тощо [32, с. 421]. Б.Д. Гаврилишин дає наступне визначення: “Пенсія – регулярні грошові виплати, які отримують громадяни від держави й підприємств після досягнення встановленого віку, у разі інвалідності, втрати годувальника та ін. [20, с. 707].

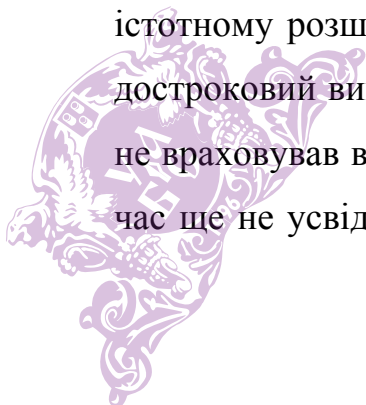
За незначними розбіжностями всі визначення досить схожі між собою і відображають сутність тих виплат, які прийнято називати пенсією. Необхідно

значити, що в законодавчих актах з пенсійного страхування, пенсія трактується як щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого законодавством пенсійного віку чи визнання її інвалідом, або отримують члени її сім'ї у визначених законодавче випадках. Крім того, надається визначення й мінімальної пенсії, як державної соціальної гарантії, розмір якої визначається в законодавчому порядку [48, с. 66].

На нашу думку, всі наведені тлумачення сутності поняття «пенсія» схожі між собою і влучно відображають сенс тих грошових виплат, які прийнято називати пенсією. Однак, ми вважаємо, що визначення пенсії необхідно доповнити з точки зору урахування умов виплати, а саме: «Пенсія – це регулярні грошові виплати, що надаються громадянам при досягненні відповідного віку, настанні інвалідності, у випадку втрати годувальника, а також за вислугу років і особливі заслуги перед державою, які призначаються на умовах сплати страхових внесків під час здійснення трудової діяльності протягом певного періоду». Саме таке визначення сутності пенсії підкреслює її зв'язок з економічною природою страхування.

Становлення ринкової системи господарювання поставило питання розробки національного законодавства з пенсійного забезпечення та нової стратегії соціального захисту, яка відповідала б сучасним умовам, забезпечувала високий рівень соціальної захищеності пенсіонерів при одночасному досягненні економічної стабільності.

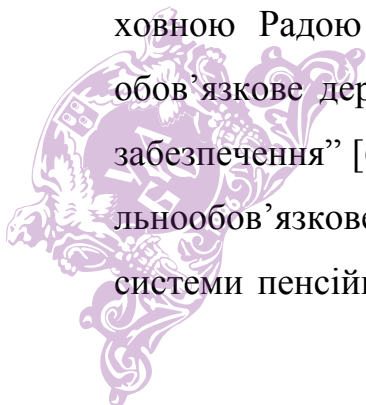
До 2004 р. діяв Закон України “Про пенсійне забезпечення” [5], який Верховна Рада України схвалила 5 листопада 1991 року. Він майже нічим не відрізнявся від аналогічного Закону СРСР 1990 року. Головна відмінність полягала у істотному розширенні пільгових категорій пенсіонерів, які одержали право на достроковий вихід на пенсію. Значним недоліком цього Закону було те, що він не враховував вплив демографічного фактора на пенсійне забезпечення. На той час ще не усвідомлювали, що процес старіння населення є об'єктивним соці-

льним феноменом, який треба враховувати під час побудови пенсійного забезпечення.

Ухвалення низки законодавчих актів (Закон України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”, Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, Закон України “Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні”, Закон України “Про пенсії за особливі заслуги перед Україною” та ін.), що встановлюють пільговий вік виходу на пенсію, стало однією з головних причин зростання чисельності пенсіонерів в Україні. На 5-10 років було знижено віковий ценз для виходу на пенсію за віком на пільгових умовах для понад 20 категорій працівників (в окремих галузях це поширюється майже на всіх працюючих), а також для виходу на пенсію за вислугу років. До цієї категорії відносяться працівники автотранспорту, освіти, охорони здоров'я, прокуратури, суду, сільського господарства. Значно знижений вік виходу на пенсію учасникам ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. При цьому розміри пільгових пенсій здебільшого необґрунтовано перевищують розміри пенсій за віком. І це незважаючи на те, що відповідно до пенсійного законодавства, підприємства зобов'язані самі забезпечувати фінансування пільгових пенсій (п. «б»-«з» ст. 13 Закону «Про пенсійне забезпечення»), за рахунок додаткових відрахувань до Пенсійного фонду України (ПФУ), до досягнення працівниками звичайного пенсійного віку.

Відсутність під час розробки пенсійного законодавства належних економічних обґрунтувань й розрахунків, ігнорування демографічних тенденцій та розширення пільгових пенсій спричинило фінансову неспроможність пенсійної системи України. Тільки у 2003 р. почались позитивні зрушення – 9 липня Верховною Радою були прийняті два базові Закони України: “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” [4] і “Про недержавне пенсійне забезпечення” [6], які набули чинності 1 січня 2004 р. Закон України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” передбачає запровадження системи пенсійного страхування, яка базується на строгому додержанні прин-

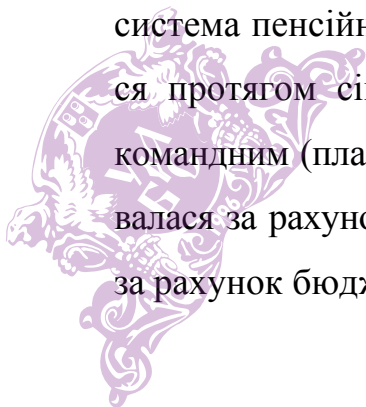

ципу матеріального забезпечення в старості залежно від трудової участі громадян у здійсненні соціального внеску до системи пенсійного страхування.

Нині в Україні діє солідарна система пенсійних виплат. Вона є обов'язковою і передбачає встановлення розмірів пенсій в залежності від страхового стажу та розмірів сплачених внесків на основі персоніфікованого обліку відомостей у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, перерозподілу страхових внесків при призначенні пенсій у разі інвалідності та втраті годувальника. Першу солідарну систему обов'язкового пенсійного забезпечення було започатковано канцлером Німеччини Отто фон Бісмарком понад 100 років тому. Німецьку систему часто вважають прототипом сучасної солідарної системи пенсійного забезпечення. Перші країни світу, які запровадили солідарну пенсійну систему на зламі XIX-XX ст., були такі європейські країни, як Німеччина, Англія, Франція та Швеція, трохи пізніше Чехословаччина і Румунія.

На початку зародження пенсійного забезпечення проводилось страхування не старості, а інвалідності, оскільки через важкі умови праці й побуту більшість найманих працівників, які доживали до 65 років, фактично ставали непрацездатними. На соціально-економічний розвиток України на початку і в першій половині XX століття вплинув той факт, що на тій території, яка перебувала у складі Австро-Угорської імперії, склалися свої традиції вирішення соціальних питань. Вже тоді існували дві гілки соціального забезпечення, як і в теперішніх розвинутих країнах світу: державна й недержавна.

На терені царської Росії до жовтневої революції 1917 р. соціальне забезпечення людей похилого віку також будувалось не на основі врахування досягнутого віку, а на підставі втрати працездатності й настання інвалідності. Чинна система пенсійного забезпечення в Україні, успадкована від СРСР, формувалася протягом сімдесяти років і певною мірою відповідала адміністративно-командним (плановим) соціально-економічним умовам. Частково вона забезпечувалася за рахунок коштів соціального страхування, але в переважній більшості – за рахунок бюджетного фінансування та суспільних фондів споживання.

Питання формування раціонального пенсійного страхування громадян в ринкових умовах є досить важливими. Можна стверджувати, що основна мета функціонування ринкової економіки соціальної орієнтації є підвищення добробуту всіх членів суспільства. Рівень суспільного добробуту знаходиться в прямій залежності від ефективності соціальної ринкової економіки, так як основним джерелом забезпечення покращення добробуту населення є зростання результатів функціонування економіки, фінансової системи і соціальної сфери. За допомогою фінансової системи досягається гармонізація величини його розподілу між окремими індивідуумами суспільства.

На державному рівні постійно удосконалюється пенсійна система з метою поступового переходу до системи страхування в повному обсязі. Для цього законодавством врегульовано порядок визначення середньомісячного заробітку для обчислення пенсій, який враховується на підставі даних персоніфікованого обліку відомостей у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, встановлення диференційованих розмірів зборів з фізичних осіб залежно від категорії працівників, яким призначаються підвищені розміри пенсії та відшкодування Пенсійному фонду витрат на фінансування пенсій, призначених на пільгових умовах.

Враховуючи актуальність цієї проблематики та безумовну її перспективність для практичного застосування, доцільно простежити передумови виникнення та структурно-функціональні особливості концепцій розвитку інституту пенсійного страхування населення. Однією з перших праць, присвячених проблематиці пошуку соціальної злагоди в суспільстві, був трактат Ж.-Ж. Руссо «Про суспільний договір, або Принципи політичного права». В цьому творі, оприлюдненому 1762 року, надається характеристика «громадянського, а отже цивілізованого суспільства», заснованого на законах, перед якими всі рівні, де забезпечується особиста свобода кожного громадянина [166, с. 42].

Проблемам узгодження інтересів соціальних груп присвячені дослідження Ш. Фур'є, А. Сен-Сімона, Р. Оуена. Проблему гармонізації інтересів вони розглядали широко, охоплюючи різні сфери життя суспільства – від виробниц-

тва й розподілу продукції до виховання та навчання молоді. Праці цих авторів суттєво вплинули на погляди багатьох дослідників наступних поколінь. Так, англійський економіст Дж. Мілль (XIX століття) відзначав конструктивність положень Ш. Фур'є про необхідність співробітництва праці й капіталу. Дж. Мілль одним із перших використав поняття „партнерство” при характеристиці соціальних відносин; згідно його твердження, відносини між господарями і працівниками будуть поступово витіснятися відносинами партнерства в одній із двох форм: в одних випадках відбудеться об'єднання працівників з капіталістами, в інших – об'єднання працівників між собою [166, с. 108].

Значну увагу проблемі пенсійного страхування як основного фактору мотивації праці приділяв А. Маршалл. Він підкреслював, що «соціальні мотиви взаємодіють з економічними: часто спостерігається тісна дружба між підприємцями та їх робітниками, причому, жодна зі сторін не схильна вважати, що у випадку виникнення між ними неприємного інциденту вони обов'язково повинні конфліктувати; обидві сторони бажають зберегти за собою можливість безболісно порвати старі зв'язки, коли вони стають неприємними» [67, с. 353].

На межі XIX–XX століть виникли й інші теоретичні концепції стосовно соціального порозуміння і розвитку. А в німецькому місті Ейзенахті було створено навіть Союз соціальної політики, члени якого виступали за впровадження соціальних реформ, спрямованих на гарантування належних умов життя для всіх громадян – аби уникнути революційних потрясінь. Окремі елементи процесів «співробітництва праці і капіталу» можна було помітити і в Україні. Так, зародження пенсійного страхування на наших теренах припадає на 90-ті роки XIX століття: у 1899 р. почало діяти Одеське товариство взаємного страхування фабрикантів та ремісників від нещасних випадків з робітниками і службовцями. У 1903 р. саме з урахуванням одеського досвіду та для недопущення конфліктів з тими, в кого «...доходи залежать від авансування праці капіталом» [18, с. 247], було прийнято закон про допомогу робітникам і службовцям, що потерпіли від нещасних випадків на виробництві. Відзначимо, що цей закон заклав підвалини не лише практики страхування працівників на випадок травм і захворювань, а й став першим вітчизняним прикладом вдалого пошуку врахування роботодавця-

ми пропозицій робітників. Лише у 1917 р., у зв'язку зі зміною державного устрою та громадянською війною, цей вид страхування припинив існування, але був частково відновлений у 1921 р. в умовах НЕПу (діяв до 1933 р.) [32, с. 1]. Згодом з'явилися перші державні програми які забезпечували базові рівні захисту умов праці і колективні програми компенсації травмованим робітникам або членам їх сімей. З часом такі програми впроваджувалися вже з ініціативи самих роботодавців, хоча перші приклади такого «порозуміння» були «обмежені й дуже різнилися в окремих країнах та в окремих професійних групах» [21, с. 39].

На початку ХХ століття економіка трансформувалась, і величезна економічна потуга опинилася в руках нових підприємців – власників заводів та інших виробничих об'єктів. Для соціальної рівноваги виникла потреба в захисті виробників та їх сімей, і в центрі соціального й політичного конфлікту зародилася соціальна політика [18, с. 40-42]. Цим і пояснюється те, що у 1930-ті роки на Заході поширилися ідеї школи «людських відносин» Е. Мейо та А. Маслоу. Вивчаючи вплив «людських відносин» на функціонування держави в цілому, а також різних складових «людських відносин» (умови і організація праці, заробітна платня, міжособистісні стосунки, стиль керівництва) на підвищення продуктивності праці, Е. Мейо дійшов висновку про особливу роль людського чинника. Узагальнення емпіричних даних дозволило йому створити соціальну теорію менеджменту – «теорію людських стосунків» [66]. Звідси – поява поряд з техніко-економічними і соціальними критеріями в сучасних моделях управління.

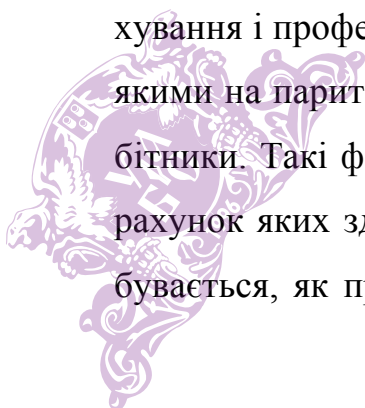
Значний внесок у розуміння необхідності соціального захисту, політичних та економічних прав і свобод людини праці, з точки зору гарантій державної соціальної політики, вніс член англійського парламенту В. Беверідж. З його ініціативи було запропоновано порядок, згідно якого внески на соціальне страхування сплачували роботодавці, наймані працівники, „самозайняті” особи та безробітні. При цьому допомога на дітей повинна була виплачуватися із загальних річних доходів усіх сторін, що означало визнання спільної відповідальності громадян за добробут.

У повоєнні роки пропозиції В. Беверіджа були введені в законодавство, хоча рівень виплат все ж не сягав прожиткового мінімуму. Та пізніше саме його пропозиції було покладено в основу ідеї “держави загального добробуту” (Welfare State), згідно з якою “людина має бути під опікою все своє життя”. “Цінності, закладені після Другої світової війни в основу концепції “держави загального добробуту”, своїм корінням сягали ліберальної традиції ХІХ століття і остаточно сформувалися в період між двома світовими війнами у цілісну систему переконань”, – зазначав англійський дослідник Р. Шуламйт. – “Згідно з цією концепцією, по-перше, всі громадяни повинні мати рівні можливості; по-друге, соціальні й особисті проблеми детермінуються більшою мірою соціально-економічними умовами існування, ніж індивідуальними особливостями їх носіїв; по-третє, суспільство відповідає за всіх своїх громадян, і, зокрема, за тих, які з певних причин стають вразливими” [146, с. 9 – 10].

На сьогодні в країнах Європи домінують чотири основні моделі системи пенсійного забезпечення населення: континентальна (бісмарківська), англосаксонська (модель Беверіджа), скандинавська і південно-європейська. Континентальна модель (інша назва – модель Бісмарка) встановлює жорсткий зв'язок між рівнем пенсійного захисту та тривалістю професійної діяльності. В основі цієї моделі лежить механізм пенсійного страхування, отже пенсійні виплати фінансуються, переважно, за рахунок страхових внесків роботодавців і застрахованих працівників. Таким чином, ця модель передбачає реалізацію правила еквівалентності, коли величина страхових виплат визначається насамперед величиною страхових внесків. В момент свого народження (1880-ті роки) німецька система пенсійного забезпечення відтворювала саме цю модель.

У класичному вигляді, ця модель базується на принципі пенсійного страхування і професійній солідарності, що передбачає існування страхових фондів, якими на паритетних засадах управляють власники підприємств та наймані робітники. Такі фонди акумулюють пенсійні відрахування з заробітної платні, за рахунок яких здійснюються страхові виплати. Фінансування таких систем відбувається, як правило, незалежно від державного бюджету, оскільки така мо-

дель пенсійного забезпечення суперечить принципу бюджетної універсальності (згідно якого бюджет повинен містити всі без виключення державні доходи і видатки, не допускаючи зміни однієї суми за рахунок іншої).

Зазначена модель, як правило, ґрунтується не лише на принципі пенсійного страхування. Для малозабезпечених членів суспільства, що не мають можливості отримувати страхові пенсійні виплати (наприклад, через відсутність страхового стажу), пенсійне забезпечення реалізується через принцип соціальної допомоги. Мова йде про допоміжні механізми, які є відступами від початкових засад бісмарківської моделі. Таким чином, розвиток системи соціальної допомоги приводить до модифікації цієї моделі й збільшення частки бюджетного фінансування пенсійного забезпечення. Попри існування принципу обов'язковості пенсійного страхування, він дотримується не завжди. Це пов'язано з існуванням граничних рівнів зарплатні, вище яких або відбувається лімітування відрахувань, або належність до системи пенсійного страхування вже не є обов'язковою.

Англосаксонська модель (відома як модель Вільяма Беверіджа) базується на таких принципах:

- принцип всезагальності (універсальності) системи пенсійного забезпечення – поширення її на всіх громадян, які потребують соціальної допомоги;
- принцип одноманітності й уніфікації соціальних послуг і виплат, що виражається в стандартизованості способів розрахунку розміру та умов надання пенсій;
- принцип розподільної справедливості – основний у даній моделі, оскільки мова йде не про професійну (як у бісмарківській моделі), а про національну солідарність.

Фінансування таких систем здійснюється як за рахунок страхових внесків, так і за рахунок державного бюджету. На відміну від континентальної, ця модель передбачає досить низькі соціальні виплати по пенсійному страхуванню, при домінуючій ролі соціальної допомоги в системі пенсійного забезпечення. Відмінною рисою скандинавської моделі є широке охоплення різних страхових ризиків і життєвих ситуацій, які вимагають підтримки суспільства.

Отримання страхових послуг і виплат, як правило, гарантується всім жителям країни й не обумовлюється зайнятістю й виплатою страхових внесків. В цілому рівень соціальної захищеності, пропонуваної цією моделлю, достатньо високий. Не в останню чергу це досягається за рахунок активної перерозподільної політики, спрямованої на вирівнювання прибутків. Необхідною попередньою умовою функціонування даної моделі є високо організоване суспільство, побудоване на основі відданості принципам інституційного суспільства добробуту. Фінансування пенсійного забезпечення в цій моделі здійснюється, переважно, за рахунок оподаткування, хоча певну роль відіграють страхові внески підприємців і найманих робітників.

Таким чином, на нашу думку, пенсійне забезпечення є системою законодавчих, соціально-економічних і морально-психологічних гарантій особам похилого віку, засобів і мір, завдяки яким створюються рівні для членів суспільства умови, що перешкоджають несприятливим впливам середовища на людину та забезпечують гідну і соціально прийнятну якість її життя. Пенсійне забезпечення являє собою, з одного боку, функціональну систему, тобто систему напрямків, за якими вона здійснюється, а з іншого боку – інституціональну, тобто систему інститутів, що її забезпечують (державу, суд, профспілки й інші громадські організації). У повному своєму прояві пенсійне забезпечення повинно охоплювати такі напрямки:

- забезпечення членам суспільства похилого віку прожиткового мінімуму і надання матеріальної допомоги тим, кому в силу об'єктивних причин вона необхідна, захист від чинників, що знижують життєвий рівень;
- створення умов, що дозволяють пенсіонерам безперешкодно заробляти собі на життя будь-якими, що не суперечать закону, способами;
- створення умов, що забезпечують задоволення визначеного мінімуму (в рамках суспільних можливостей із урахуванням національно-історичної специфіки) потреб пенсіонерів в освіті, медичній допомозі та інше;
- забезпечення екологічної безпеки членів суспільства;
- забезпечення вільного духовного життя, захист від ідеологічного тиску;

- створення сприятливого психологічного клімату в суспільстві в цілому, в окремих осередках і структурних утвореннях, захист від психологічного пресингу;
- забезпечення максимально можливої стабільності громадського життя.

У ХХ ст., коли традиційне капіталістичне суспільство фактично трансформувалося в нову соціально-економічну систему – соціально орієнтоване ринкове господарство, – склалися потужні системи соціального захисту. Нині на Заході є декілька моделей систем соціального захисту громадян: американська, європейська, японська, у рамках яких є свої різновиди. Даним моделям притаманні деякі загальні риси і поряд із цим специфічні, національні. І, безумовно, це накладає свій відбиток на існуючі в рамках цих моделей системи пенсійного страхування.

Глибокі соціально-економічні перетворення, що проходять в Україні, спрямовані на розвиток ринкової економіки, перетворюють проблему забезпечення ефективного соціального захисту громадян взагалі і працівників підприємств, зокрема, на надзвичайно актуальну. З одного боку, ці перетворення підсилюють соціальний захист громадян, але з іншого боку – потрібно докладати набагато більше зусиль щодо соціального захисту в деяких важливих сторонах життєдіяльності людини: захисту від інфляції, матеріальної незабезпеченості значної частини громадян і т.п. Мета соціально-політичних перетворень в Україні – затвердити справжнє громадянське суспільство. Останнім часом в економічній літературі цьому приділяється багато уваги, здійснюються спроби, і небезуспішні, виявити характеристики цієї багатогранної системи. На жаль, поки в Україні ця мета не знаходить належної реалізації. Об'єктивна потреба породжує необхідність посилення соціального захисту з широкого спектру напрямків. Але головним залишається захист від зниження життєвого рівня непрацездатних громадян.

Сучасний стан пенсійного страхування в Україні характеризується тим, що здійснені останнім часом заходи реформи пенсійної системи в Україні ще не принесли Пенсійному фонду бажаної надійної платоспроможності. Зокрема, український дослідник Б.О. Надточій зазначає, що чинний механізм впровадження накопичувального компонента в систему пенсійного страхування в

Україні може й не принести бажаного результату (створення потужного інвестиційного ресурсу держави), а натомість посилити дефіцит коштів Пенсійного фонду, гальмує темпи економічного зростання, збуджує інфляційні процеси та унеможливорює істотне підвищення добробуту народу у середньостроковій перспективі [74, с. 10]. Причину цього інший український економіст Д.В.Положенко вбачає в тому, що сучасний механізм формування коштів Пенсійного фонду поставлено у пряму залежність від фонду оплати праці теперішнього контингенту працівників без врахування істотних процесів демографічних зрушень стратиграфії робочої сили країни [97, с. 13]. Зазначене зумовлює необхідність внесення якісних змін в існуючу ситуацію, можливість яких підготовлена самим процесом посилення ступеню зрілості фінансово-економічних механізмів національного ринкового соціально-економічного устрою.

На нашу думку, саме розвиток пенсійного страхування, в основі якого лежить страховий метод, надасть можливість підвищити платоспроможність Пенсійного фонду. З урахуванням зазначеного нами було сформульовано авторське визначення пенсійного страхування, яке представлено нижче. Пенсійне страхування, в основі якого лежить страховий метод, – це один із видів соціального страхування, в рамках якого здійснюється внесення коштів в спеціальні фонди (в обов'язковій формі у Пенсійний фонд України (в перспективі також у Накопичувальний фонд) та у добровільній формі у недержавні пенсійні фонди) суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від форм власності, а також особами найманої праці, які працюють на умовах трудового договору, а також використання цих коштів для здійснення пенсійних виплат громадянам у зв'язку із настанням пенсійного віку або іншою умовою, передбаченою законодавством. На відміну від пенсійного забезпечення при пенсійному страхуванні пенсійні виплати повинні бути адекватними попереднім страховим внескам. На сьогоднішній день лише в недержавному пенсійному страхуванні проявляється накопичувальна компонента. Крім Пенсійного фонду України та недержавних пенсійних фондів, послуги щодо здійснення пенсійних виплат надаються страховими компаніями і банками. Однак Пенсійний фонд України та недержавні пенсійні фонди поєднує суттєва спільна риса – некомерційний характер їх діяльності, в той час як страхові компанії і банки функціонують на комерційних

засадах, що відображається на методах державного регулювання їх діяльності, обсязі зобов'язань та відповідальності перед суспільством, особливостях взаємовідносин із клієнтами. Згідно наданого визначення, страхові компанії і банки не можуть бути віднесені до суб'єктів сфери пенсійного страхування, хоча і відносяться до пенсійної системи як такої. Таким чином, пенсійне страхування дозволить розподілити ризики, пов'язані з виплатою пенсій і застрахувати майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій та коливань темпів економічного розвитку держави.

Основні положення, результати та висновки, що представлені в даному підрозділі дисертаційної роботи, знайшли відображення у таких наукових публікаціях: “Роль пенсійного забезпечення в системі соціального захисту населення”, “Становлення та розвиток взаємовідносин накопичувальної пенсійної системи з банківською системою в Україні: можливості та перспективи”, “Перспективи розвитку пенсійного страхування”.

1.2. Місце та роль пенсійного страхування в фінансовій системі держави

Фінансова система держави – це сукупність фінансових інститутів, кожний з яких сприяє утворенню та використанню відповідних централізованих та децентралізованих фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави, тобто діяльності з приводу мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів коштів для виконання завдань і функцій держави та органів місцевого самоврядування. На думку відомого українського економіста В.М. Опаріна, фінансову систему доцільно розглядати за внутрішньою структурою (рис. 1.1), що відображає об'єктивну сукупність фінансових відносин і є загальною для всіх країн, та за організаційною будовою, що визначається сукупністю фінансових органів та інституцій, які характеризують систему управління фінансами (рис. 1.2).

Якщо характеризувати фінансову систему з позицій економіки, то вона включатиме державні фінанси (бюджет держави, фонди цільового призначення,

державний кредит, фінанси державних підприємств), фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси (валютний ринок, фінанси міжнародних організацій, міжнародні фінансові інституції) та фінансовий ринок (ринок грошей, ринок капіталів, кредитний ринок та ринок цінних паперів).

Державні фінанси, відіграючи винятково важливу роль в економіці, не можуть розглядатися як єдиний або найголовніший інструмент економічної політики. Сам стан державних фінансів та формування доходної і видаткової частин бюджету залежать від багатьох чинників, хоча недооцінювати його вплив на економіку країни також не слід. Головним завданням побудови системи пенсійного страхування є забезпечення максимальної мобілізації наявних у суспільстві фінансових ресурсів та залучення їх ззовні за наявності обґрунтованих потреб, установлення передумов для їх ефективного використання і максимізації на цій основі виробництва ВВП.

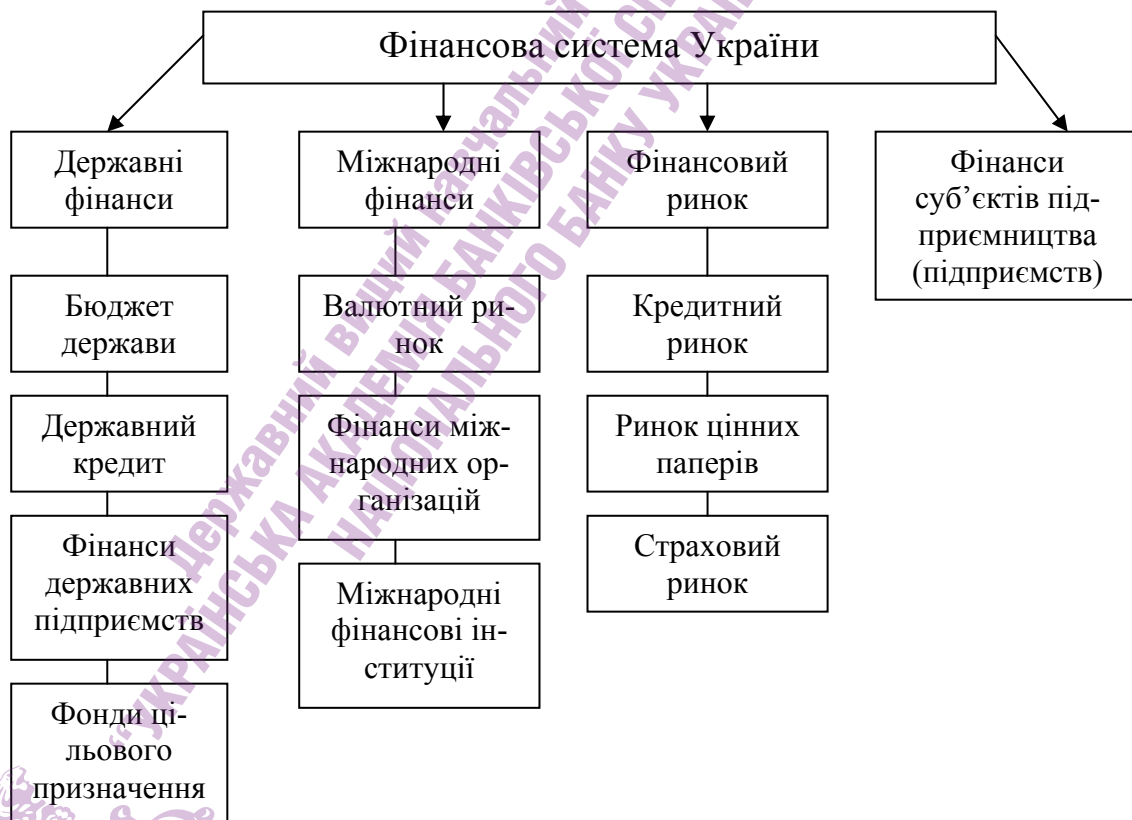

Рис. 1.1. Внутрішня структура фінансової системи [83]

Розподіл та перерозподіл ВВП є необхідною умовою розширеного відтворення і разом з тим рух грошових потоків здійснюється не сам по собі, а

спрямовується управлінськими структурами. В основі ж формування органів управління фінансовою системою лежить її внутрішня структура (рис. 1.2).

Особливу фінансову ланку становлять спеціальні фонди, що мають певне цільове призначення та визначену законодавством самостійність. У більшості європейських країн такі фонди відокремлені від державного бюджету і управляються безпосередньо центральними органами владами, а в деяких випадках і місцевою владою. Характерною рисою централізованих фондів є чітко визначені джерела формування і напрями використання коштів. Створення таких фондів визначається конкретними потребами, що стоять перед державою, тому їх склад та включення до бюджетів є різноманітним.

Рис. 1.2. Організаційна структура фінансової системи України [83]

В Україні протягом певного періоду часу було визнано за доцільне функціонування цільових фондів (в тому числі ПФУ) у межах Державного бюджету

України для підвищення контролю (парламентського та спеціального фінансового контролю) за мобілізацією, розподілом та використанням коштів, що надходять до таких фондів. Однак на сьогоднішній день дані фонди не вносяться до складу Державного бюджету України. Важливе значення має те, що дані фонди передбачають обов'язковий цільовий характер використання коштів, визначений законодавством. Переважно кошти, що надходять до таких фондів, спрямовані на підтримання соціальної політики держави – забезпечення зайнятості населення, державного страхування у разі безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, тощо. Фонди фінансових ресурсів цільового призначення є самостійною ланкою фінансової системи і входять до складу державних фінансів. Разом з тим у держави можуть бути певні потреби, які мають особливе значення і потребують гарантованого фінансового забезпечення. До таких потреб належать: надання певних соціальних гарантій населенню у разі досягнення непрацездатного віку, втрати працездатності, годувальника, роботи, настання інших непередбачуваних подій. Наявність таких потреб і є причиною формування фондів цільового призначення.

Як зазначає І.О. Школьник, зарубіжні автори, визначаючи поняття “фінансова система”, спираються перш за все на інституціональну теорію, що розглядає економіку як єдине ціле, де всі галузі виробляють національний дохід; сама економіка додатково поділяється на сектори. Економічні процеси подаються через фінансові потоки. Їх відбито у фінансових рахунках системи агрегованих величин, що відображають загальну картину макроекономіки в країні [172]. При цьому в зарубіжній теорії та практиці прийнято виділяти п'ять секторів економіки: 1) сектор загального державного управління (включає державні інституції, що забезпечують діяльність законодавчої, виконавчої та судової влади країни); 2) сектор нефінансових корпорацій (охоплює підприємства, основною діяльністю яких є виробництво товарів і надання послуг); 3) сектор фінансових корпорацій (інститути, що спеціалізуються на фінансових послугах); 4) сектор домогосподарств (об'єднує приватну економіку громадян – кінцевих спо-

живачів, кожен із яких разом з членами своєї родини веде домашнє господарство); 5) сектор некомерційних організацій (охоплює благодійні, соціально-культурні організації, що створюються громадянами і обслуговують їх потреби) [172].

На основі всього вище зазначеного нами було сформовано власне бачення фінансової системи держави, а також ролі і місця пенсійного страхування у фінансовій системі держави (рис. 1.3). З урахуванням наданого нами вище визначення пенсійного страхування, на сьогоднішній день пенсійне страхування в Україні представлено Пенсійним фондом України і недержавними пенсійними фондами, оскільки Накопичувальний фонд на даний момент не запроваджено. Недержавні пенсійні фонди мають дві суттєві ознаки: 1) НПФ за свою сутність є фінансовими посередниками; 2) НПФ є некомерційними організаціями. Ми вважаємо, для характеристики НПФ найбільш важливою із цих двох ознак є саме належність НПФ до складу фінансових посередників. З огляду на це, до складу п'ятого компонента фінансової системи держави ми віднесли фінанси некомерційних організацій за виключенням фінансових посередників.

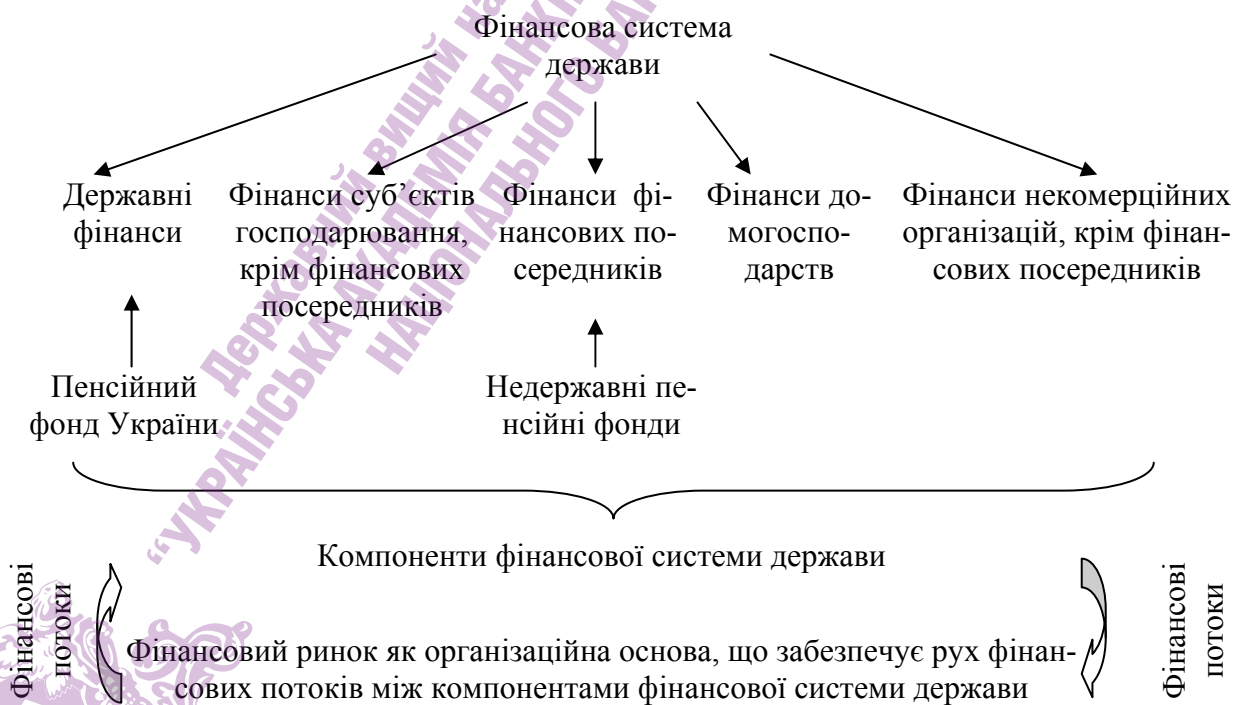
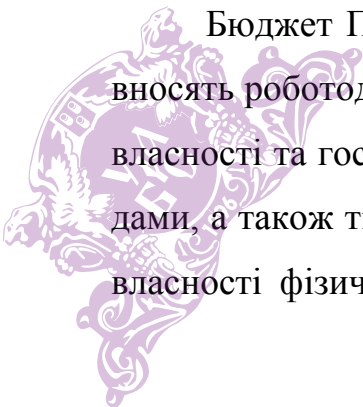

Рис. 1.3. Місце та роль пенсійного страхування в фінансовій системі держави

Історично цільові фонди з'явилися раніше бюджету, як єдиного державного фонду грошових ресурсів. Це були спеціальні фонди або особливі рахунки. Кількість таких фондів за весь період розвитку не була постійною, у переважній більшості такі фонди мали тимчасовий характер і після виконання намічених цілей ліквідовувалися. Велика кількість фондів сприяла розпорошеності коштів, послабленню контролю за їх використанням, і тому з'явився бюджет як джерело фінансування потреб держави, пов'язаних з виконанням нею головних своїх функцій: втручання в економіку, управління, соціального захисту населення та оборони.

В колишньому СРСР державний бюджет поглинув і об'єднав в собі цільові фонди та став єдиним і найбільшим централізованим фондом державних ресурсів, що на певних етапах було доцільним, але з часом перестало відповідати потребам розвитку країни. В умовах дефіциту коштів бюджет виявився неспроможним профінансувати всі потреби держави. І тому почався зворотний процес відокремлення від державного бюджету спеціальних фондів, в першу чергу, з чітко визначеними доходними джерелами. Першим фондом, який був відокремлений від бюджету, став Пенсійний фонд. Пенсійний фонд України є загальнодержавним цільовим фондом коштів, який не входить до складу державного бюджету і має свій апарат та власні повноваження у сфері здійснення контролю за мобілізацією і витрачанням зібраних коштів. Його діяльність також спрямована на виконання соціальної політики держави. Пенсійне страхування відображає страхування на випадок постійної втрати працездатності. Формою страхового відшкодування є пенсії. Пенсійний фонд функціонує як самостійна фінансова структура, його кошти не входять до державного бюджету і не можуть бути використані на інші цілі, крім виплати пенсій.

Бюджет Пенсійного фонду формується передусім за рахунок коштів, що вносять роботодавці. Підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та господарювання, особи, які наймають для роботи громадян за угодами, а також ті, що ведуть підприємницьку діяльність, засновану на особистій власності фізичної особи та виключно її праці, релігійні громади сплачують

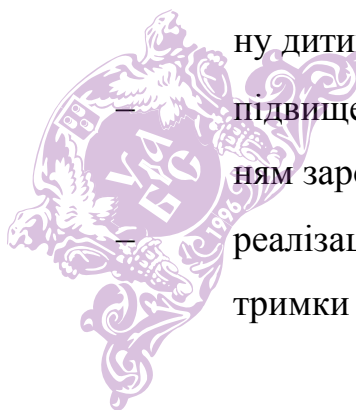

страхові внески до Пенсійного фонду у розмірах, установлених чинним законодавством. Відрахування до Пенсійного фонду відносять на собівартість продукції, а в бюджетних установах це передбачено окремою статтею кошторису – на утримання установи. Крім того, до надходжень фонду належать обов'язкові страхові внески громадян, які працюють, у розмірі 1-5 % від нарахованої заробітної плати, а також кошти державного бюджету на виплату окремих видів пенсій та допомоги, добровільні внески та пожертвування підприємств, організацій, населення, інші надходження. Пенсійний фонд України має право вести комерційну діяльність і отримувати доходи від розміщення тимчасово вільних коштів фонду. Зокрема, Пенсійний фонд має право:

- вкладати кошти у коротко- та довгострокові кредити, цінні папери державних органів, акціонерних товариств, фондів і товарних бірж, до комерційних банків;
- створювати підприємства, брати участь у комерційних структурах (банки, страхові компанії, торгові дома, спільні підприємства, акціонерні товариства тощо);
- проводити грошово-речові лотереї, благодійні вечори, рекламно-інформаційні заходи (благодійні теле- та радіопрограми, спеціальні випуски у періодичній пресі).

Кошти Пенсійного фонду України використовуються на фінансування таких заходів:

- виплата пенсій за віком (у тому числі працюючим пенсіонерам), за інвалідністю, у разі втрати годувальника, за вислугу років, соціальних та інших пенсій, установлених законодавством України;
- виплата допомоги з догляду за дитиною і щомісячної допомоги на кожну дитину до досягнення нею віку, встановленого чинним законодавством;
- підвищення пенсій у зв'язку зі зміною індексу споживчих цін і зростанням заробітної плати;
- реалізація державних, регіональних і обласних програм соціальної підтримки пенсіонерів, інвалідів, дітей та інших категорій населення;

- забезпечення поточної діяльності та утримання органів управління фонду;
- відтворення коштів фонду, зміцнення його матеріально-технічної бази, проведення масово-роз'яснювальної роботи.

За сучасних умов в Україні система пенсійного страхування потребує глибокої трансформації в напрямі максимальної відповідності вимогам ринкової економіки. Вітчизняне пенсійне законодавство передбачає дві форми пенсійного страхування: загальнообов'язкову, яка відіграє головну роль, і добровільну. В Україні обов'язкове пенсійне страхування полягає в тому, що сам факт укладання трудового договору чи реєстрації особи як суб'єкта підприємницької діяльності породжує зобов'язання сплачувати визначені законодавцем страхові внески незалежно від волі працівника чи роботодавця. Відповідно до пенсійного законодавства лише наявність у особи страхового стажу є підставою виникнення права на трудову пенсію за державною програмою пенсійного страхування.

Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі – Закон України № 1058) фактично було завершено процес формування законодавчої основи для запровадження системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на чіткому розподілі матеріального забезпечення в старості залежно від трудового внеску громадян до системи пенсійного страхування. Окрім цього, ним визначено структуру та механізми функціонування двох обов'язкових складових тривірневої пенсійної системи (реформованої солідарної та обов'язкової накопичувальної систем пенсійного страхування), яка розроблялася із врахуванням соціально-економічного та політичного становища в нашій державі [123].

Закон України №1058 постає правовою основою розв'язання наявних проблем системи пенсійного страхування держави. Він охоплює і детально регламентує усі її складові, а саме: коло застрахованих осіб та платників страхових внесків, їхні права, обов'язки та відповідальність; порядок сплати та обліку страхових внесків; види пенсій, умови їх призначення та порядок виплати; механізм формування та використання фінансових ресурсів пенсійної системи, їх-

не збереження та цільове використання; систему управління пенсійним страхуванням. Законом № 1058 офіційно передбачені три рівні пенсійного страхування (додаток А):

1. Солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

2. Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Умовами запровадження накопичувальної системи є зростання валового внутрішнього продукту протягом двох років не менше, ніж на 2% порівняно з попереднім роком, збалансованість бюджету Пенсійного фонду, прийняття законодавчих актів для функціонування накопичувальної системи, проведення тендерів і підписання договорів з компаніями щодо управління активами накопичувального фонду.

3. Система недержавного пенсійного забезпечення. Вона базується на умовах добровільної участі громадян, роботодавців або їх об'єднань у формуванні пенсійних виплат. Основним діючим суб'єктом на даному рівні пенсійної системи виступають недержавні пенсійні фонди (НПФ). Умови та порядок формування цих накопичень визначені в Законі України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (набрав чинності з 1 січня 2004 р.), прийнятому водночас із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [120].

Трирівнева структура нової української пенсійної системи передбачає значні зміни у чинній солідарній системі пенсійного страхування та створення принципово нових для України елементів системи пенсійних накопичень. В результаті проведеного дослідження, нами було сформовано авторське бачення впливу активного розвитку НПФ на фінансову систему країни (рис. 1.4). Очевидно, що активний розвиток НПФ призводить до зростання стабільності фінансової системи держави. В Україні виплати пенсій з системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування відбуваються за рахунок двох складових.

Це виплати з реформованої солідарної пенсійної системи, побудованої на принципах «соціального страхування» та «солідарності поколінь», і виплати з

другого рівня – обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, яка формується за рахунок відрахувань частини обов'язкових внесків до державної пенсійної системи.

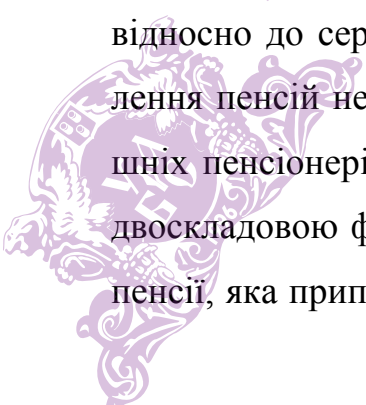
Рис. 1.4. Вплив розвитку недержавних пенсійних фондів на фінансову систему держави

Характерною ознакою солідарної системи є те, що фінансування пенсій працівників, які завершили трудову діяльність, провадиться за рахунок внесків нинішнього покоління працівників – внесків роботодавців та працівників. Ці внески акумулюються і негайно перерозподіляються у вигляді пенсійних виплат на користь пенсіонерів. Перерозподільна система, як правило, є державною. Однак, перерозподільний спосіб фінансування характеризується наявністю пільг зі сплати внесків, які не мають фінансового обґрунтування, та високою залежністю від демографічних показників [33].

Впровадження другого рівня передбачено лише після формування необхідних економічних передумов і створення налагодженої та ефективної системи

державного нагляду та регулювання у цій сфері, а також необхідної інфраструктури [40, с. 26]. У накопичувальній системі до моменту здійснення пенсійних виплат відбувається акумулювання коштів застрахованих осіб в пенсійних фондах та їхнє подальше інвестування з метою отримання додаткового прибутку. Професійні (корпоративні) і приватні (недержавні) пенсійні системи побудовані переважно на принципі капіталізації внесків і персоніфікації пенсійних рахунків. Капіталізація внесків означає, що поточні внески кожної конкретної застрахованої особи не витрачаються, поки вона не досягне пенсійного віку, а акумулюються на її пенсійному рахунку та інвестуються з метою отримання від них відповідного прибутку. Цей прибуток, як і за розподільчої системи, необхідний для утримання адміністративного апарату пенсійних органів і захисту самих внесків від поточної інфляції. Персоніфікація означає наявність у кожного застрахованого індивідуального пенсійного рахунку, на якому відображаються страхові платежі. Така конфігурація української системи пенсійного страхування дозволить розподілити ризики, пов'язані з виплатою пенсій з першого та другого рівнів пенсійної системи, і, таким чином, застрахувати майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій та коливань у економічному розвитку держави.

Одним з головних моментів удосконаленої солідарної системи є нова формула розрахунку пенсій, що забезпечує майже пряму залежність їх розміру від заробітку, з якого сплачувалися страхові внески, та страхового стажу – періоду, протягом якого сплачувалися ці внески. Тривалість періоду, за який враховується заробіток для обчислення розміру пенсії, визначатиметься залежно від того, який варіант обчислення розміру пенсії обрано застрахованою особою. Така формула передбачає врахування для обчислення пенсій заробітку, осучасненого відносно до середньої заробітної плати. Важливо те, що нова формула обчислення пенсій не має обмеження їхнього максимального розміру. Для сьогоднішніх пенсіонерів передбачено й інший варіант обчислення розміру пенсії – за двоскладовою формулою (розмір пенсії складатиметься з двох частин: частина пенсії, яка припадає на період стажу до набрання чинності закону, тобто за но-

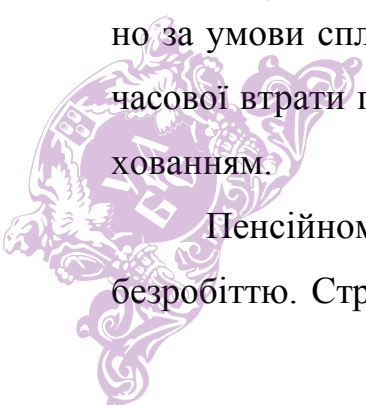

рами і правилами, що передбачені Законом України № 1057, та частина, що припадає на період страхового стажу після набрання чинності закону). Крім того, законом визначено норму щодо здійснення регулярної індексації пенсій відповідно до Закону України «Про індексацію грошових доходів населення». Починаючи з 2005 р., щорічно здійснюється підвищення розмірів пенсій не менше ніж на 20% зростання реальної заробітної плати в Україні за попередній рік.

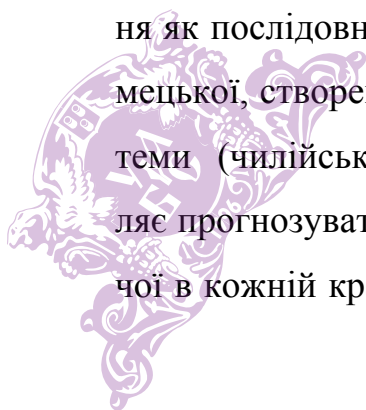
Закон України № 1058 містить низку принципів положень, які мають забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи. Принциповий характер, наприклад, має ліквідація пільг зі сплати страхових внесків і встановлення рівних зобов'язань щодо їх сплати на користь найманих працівників. Насамперед, це стосується платників фіксованого сільськогосподарського податку та учасників спрощеної системи оподаткування (малого і середнього бізнесу). Ще одна важлива норма – це розмежування джерел фінансування виплат пенсій між Пенсійним фондом України та Державним бюджетом України. Завдяки закону вже у 2003 р. було встановлено відповідні видатки до проекту Державного бюджету України на 2004 р., що дозволило провести перерахунки вже призначених пенсій і розпочати їх виплати у новому розмірі з січня 2004 р.

Серед важливих норм закону, що мають забезпечити фінансову стабільність його запровадження, слід також відзначити заборону списання заборгованості з обов'язкових страхових платежів до Пенсійного фонду України та відновлення його прав як органу стягнення цієї заборгованості. Значна увага у Законі № 1058 надана питанню розширення кола застрахованих осіб. Крім того, питання щодо зарахування до страхового стажу періодів догляду за дітьми до досягнення ними 3-річного віку; дітьми-інвалідами віком до 16 років; престарілими, які досягають 80-річного віку; інвалідами I групи будуть вирішені позитивно за умови сплати страхових внесків Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, пов'язаними з народженням та похованням.

Пенсійному страхуванню підлягають і особи, які отримують допомогу по безробіттю. Страхові внески за них сплачуватиме Фонд загальнообов'язкового

державного соціального страхування України на випадок безробіття. Законом передбачена можливість добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що розширює можливості громадян і відповідає вимогам існуючих реалій суспільного розвитку. Наприклад, особи, які досягли 18-річного віку та навчаються у вищих або професійно-технічних навчальних закладах, а також особи, які навчаються в аспірантурі, докторантурі, інтернатурі чи клінічній ординатурі, братимуть участь у пенсійному страхуванні за власним бажанням. Ці особи та всі інші, які братимуть добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, матимуть можливість таким чином збільшити свій страховий стаж і позитивно вплинути на майбутній розмір пенсій. Отже, слід зазначити, що нове пенсійне законодавство України визначає повний спектр питань щодо впровадження та функціонування в державі ефективної трирівневої системи пенсійного страхування, яка дозволить розподілити ризики, пов'язані зі змінами демографічної ситуації (до чого найбільш чутлива солідарна система) та з коливаннями в економіці та на ринку капіталів (що найбільше відчувається у накопичувальній системі) між трьома її складовими. Такий розподіл ризиків дозволить зробити пенсійну систему фінансово більш збалансованою та фінансово стійкою, що застрахує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію і є принципово важливим та вигідним для них [1]. Керівник проекту «Впровадження пенсійної реформи в Україні» Грег Мак Таггарт (профінансованого Міжнародним валютним фондом) на основі узагальнення світового досвіду розвитку пенсійного страхування визначив основні типи існуючих моделей, характерних для постсоціалістичних країн світу. На цій основі ним встановлена загальна тенденція еволюції змістовності реформування пенсійного страхування як послідовного переходу від класичної моделі солідарної системи (старонімецької, створеної на засадах ідеології Отто Бісмарка) до накопичувальної системи (чилійської, створеної на засадах ідеології Аугусто Піночета). Це дозволяє прогнозувати не тільки специфіку послідовних етапів реформування існуючої в кожній країні пенсійної системи, а й визначити на основі цієї методології

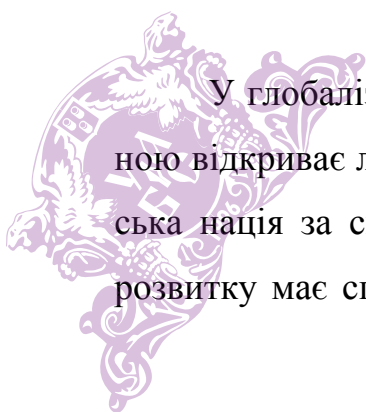

актуальні питання подальших прогресивних змін, які мають бути реалізовані на кожному етапі реформи. За період соціально-економічних реформ, коли відносини між соціальними суб'єктами змінюються кардинальним чином, виявилось, що суспільство є певною мірою нездатним до осмислення задач в області організації пенсійного страхування в умовах ринкової економіки. З урахуванням цього, принципово важливим є вивчення теоретичних засад пенсійного страхування та практичних надбань при функціонуванні пенсійного забезпечення. У сучасних економічних умовах при наявності фінансово-соціальних ризиків зростає ймовірність для пенсіонерів опинитися у тяжкому матеріальному становищі, тому першочерговим завданням пенсійного страхування виступає організація соціального захисту громадян похилого віку. Держава і суспільство допомагають непрацездатним верствам населення на рівні, що відповідає економічним здобуткам та досягненням держави. Цим визначається взаємозв'язок між фінансовою системою та пенсійним страхуванням. Із розвитком різних форм власності, сфера застосування та обсяг можливостей державного забезпечення скорочуються, виникає потреба у створенні нових форм та механізмів функціонування, а саме формування пенсійного страхування.

Основні положення, результати та висновки, що представлені в даному підрозділі дисертаційної роботи, знайшли відображення у таких наукових публікаціях: “Роль пенсійного забезпечення в системі соціального захисту населення”, “Пенсійне страхування як чинник стимулювання трудової активності населення”, “Стимулювання трудової активності заходами пенсійного забезпечення”.

1.3. Проблеми функціонування пенсійного страхування в Україні

У глобалізованому світі третього тисячоліття шанс на успіх перед Україною відкриває лише ефективна реалізація її людського потенціалу. Як європейська нація за своєю цивілізаційною належністю, Україна у процесі власного розвитку має спиратися на європейську людиноцентричну систему цінностей,

яка не раз доводила свою ефективність. У європейському світогляді інтелект, освіта, професійний досвід, соціальна мобільність беззаперечно визнаються головною складовою національного багатства та основним ресурсом соціально-економічного розвитку. В останні десятиліття до цих традиційних індикаторів конкурентоспроможності додалась здатність до інновацій у професійній діяльності і соціальному житті.

Виходячи зі свого європейського вибору, Україна започатковує процес змін, поділяючи основні ідеї і принципи Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини та Європейської соціальної хартії, покладаючи в основу свого подальшого розвитку інтереси людини. Спираючись на цей підхід, маючи на меті здобуття позиції регіонального, а в певних аспектах і глобального лідера, Україні необхідно суттєво змінити бачення ролі людини в політичному, економічному і соціальному житті країни. Українській державі необхідна цілісна політика гуманітарного розвитку, адекватна модернізаційним викликам.

Гуманітарний розвиток – це модель розвитку, орієнтована на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створення гідних умов для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих можливостей нації. У політичному вимірі перехід до гуманітарного розвитку передбачає досягнення найвищих ступенів свободи особистості і водночас її готовність брати на себе відповідальність за себе, свою родину, місцеву громаду і країну. В економічному вимірі гуманітарний розвиток означає постійне зростання частки інтелектуального продукту у національному продукті, утвердження інноваційності в якості домінуючої моделі економічної поведінки. У соціальному вимірі гуманітарний розвиток означає створення для людини як головного національного ресурсу умов реалізації всіх її можливостей. Виходячи з такого підходу формується політика можливостей в освіті, професійній реалізації, адресність охорони здоров'я і соціального захисту.

Виходячи з розуміння необхідності переходу України на шлях гуманітарного розвитку, мета Концепції гуманітарного розвитку – це визначення прин-

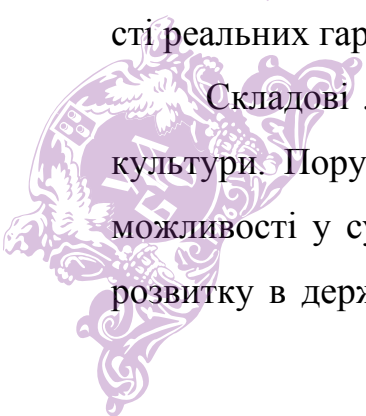
ципів та пріоритетів, обґрунтування соціально-економічних та соціокультурних засад гуманітарного розвитку України як необхідної передумови реалізації потенціалу кожного її громадянина, забезпечення конкурентоспроможності держави і нації в сучасному світі.

Створення умов для гідної результативної праці є провідним важелем забезпечення практичної реалізації людського потенціалу нації. Реалізація права людини на працю відіграє визначальну роль у процесі її соціалізації, створює мотивацію для самовдосконалення та розвитку творчого потенціалу нації. Оптимізація структури зайнятості, трансформація системи оплати праці та удосконалення регулювання ринку праці не лише дозволять досягти суттєвого підвищення рівня життя широких верств населення, але й сприятимуть наближенню соціальної структури до європейських зразків: подоланню масштабної бідності, створенню чисельного середнього класу, зменшенню рівня соціального розшарування.

Сутність, зміст і характер взаємодії держави та людини є важливим показником стану розвитку України як демократичної, соціальної, правової держави та формування гармонійно розвиненого демократичного суспільства. Конституція України в статті 3 закріплює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

У сучасних політико-правових реаліях конституційно-правовий статус людини в Україні вимагає свого подальшого удосконалення. Перш за все йдеться про подолання пострадянських інерцій позитивістського закріплення державою широкого спектру прав і свобод людини та громадянина за відсутності реальних гарантій і механізмів їх реалізації.

Складові людського капіталу – капітал освіти, капітал здоров'я, капітал культури. Поруч з економічним капіталом людський капітал нації формує її можливості у сучасному світі. В результаті реалізації політики гуманітарного розвитку в державі буде забезпечено високий рівень життя населення. Рівень

життя – це рівень матеріального добробуту, що характеризується обсягом реальних доходів на душу населення і відповідним обсягом споживання.

В Україні на сьогоднішній день, як і в багатьох країнах світу, гостро поставлена проблема демографічної кризи (старіння населення) та низького рівня якості життя пенсіонерів (табл. 1.1). Аналіз демографічної кризи, доцільно розпочати з розгляду складових, які характеризують дані феномен: показники народжуваності та смертності, міграційні процеси населення у працездатному віці, притік та відтік працівників, продуктивність та конкурентоспроможність робочої сили.

Таблиця 1.1

Прогноз щодо демографічної ситуації в Україні [161]

	2010 р.	2020 р.	2030 р.	2040 р.	2050 р.
Середня очікувана тривість життя при народженні, років:					
чоловіки	65,2	68,5	70,3	71,9	72,7
жінки	75,2	77,1	78,3	79,4	80,0
Сумарний коефіцієнт народжуваності, дітей на 1 жінку	1,52	1,57	1,60	1,68	1,69
Коефіцієнт сальдо міграції, %	0,03	0,10	0,15	0,15	0,13
Середній вік мігрантів, років	41	33	32	32	32

Вже нині у пенсійній системі України на 10 платників внесків припадає 9 пенсіонерів, а за незмінності рівня участі населення у пенсійному страхуванні до середини 2020-х років кількість пенсіонерів може перевищити кількість платників [188]. Такі демографічні перспективи вимагають пристосування суспільства й економіки до особливостей «старого» населення, де кількість споживачів перевищує чисельність економічно активного населення. Зокрема, процеси депопуляції та старіння населення справляють дуже негативний вплив на фінансову спроможність солідарної пенсійної системи, яка ґрунтується на засадах солідарності поколінь.

Трудова міграція в Україні вважається чи не найсерйознішою державною проблемою. Проте законодавчою та виконавчою владами й досі не вироблено чітких засад державної міграційної політики, не розширено коло країн, з якими

укладено угоди про взаємне працевлаштування громадян, недостатньо вживається заходів щодо соціального захисту працівників, які мігрували в інші країни. На державному рівні не ухвалюються ефективні заходи, спрямовані на те, щоб українці не тільки не виїздили за кордон, а, навпаки, поверталися на батьківщину. Загрозливим для демографічного стану України є те, що високорозвинені Європейські країни та Росія перебувають також у фазі демографічної кризи, що змушуватиме їх створювати сприятливі умови трудової міграції з України в майбутньому.

Подолання демографічної кризи і досягнення сталого демографічного розвитку, нормалізація відтворення населення є тривалим і складним процесом. При цьому зміст реального виходу з демографічної кризи полягає не стільки в подоланні депопуляції, скільки у підвищенні якості життя населення, збереженні та відтворенні його життєвого і трудового потенціалу.

На фоні демографічної та фінансової кризи в Україні спостерігається й погіршення загального рівня якості життя населення в умовах нинішньої фінансової кризи. Це особливо небезпечно для пенсіонерів, повністю залежних від наповнення бюджету Пенсійного фонду України.

Рівень життя населення визначається як одна з найважливіших соціальних категорій, що формується під впливом взаємодії всіх без виключення суб'єктів економічних відносин. Підвищення рівня, яке трактується як соціальний прогрес, має бути пріоритетним напрямом державної соціально-економічної стратегії, зокрема спрямованої на реалізацію засад соціально орієнтованої ринкової економіки. Поєднуючи в собі характеристику всіх сторін життєдіяльності людини, рівень життя стає своєрідним інтегральним виміром загальної оцінки ефективності державної соціально-економічної політики. Державна соціально-економічна політика нині не відповідає загально визнаним критеріям оцінки.

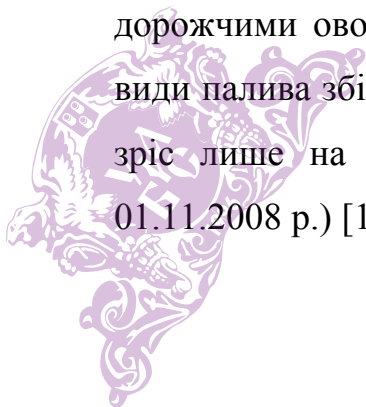
Прагнення України до євроінтеграції обумовлює перегляд законодавства стосовно соціальної політики і приведення його у відповідність до європейських соціальних цінностей. Особливо актуальним є визначення понять соціальні

стандарти, соціальні нормативи, прожитковий мінімум, соціальні гарантії тощо, які забезпечують достатній життєвий рівень громадян.

Нині існують різні підходи щодо визначення системи показників якості життя населення. Найбільш повною є система, розроблена ООН, яка включає 186 індикаторів, поєднаних у 12 груп (демографічні характеристики, санітарно-гігієнічні умови життя, харчування, житлові умови, освіта та культура, зайнятість та умови праці, транспортні засоби, організація відпочинку, спорт, соціальне забезпечення та свобода людини) [1].

Якість життя можна трактувати як індикатор, за яким оцінюють успішність країни. В Україні в основу нині існуючої соціальної політики держави покладені завдання забезпечення соціальних мінімумів, а не стандартів. В загалі ж стандартів, які мають характеризувати рівень і якість життя населення, в Україні не існує.

Якість життя пенсіонерів характеризується, насамперед, розміром купівельної спроможності пенсії, тобто у співставленні її величини з цінами на споживчому ринку, з потребами в якісному харчуванні, з витратами на медичне обслуговування, з можливістю оздоровлення та відпочинку, з вартістю житлово-комунальних послуг. Вже у 2008 р. в Україні почало спостерігатися значне зниження якості життя. Згідно зі статистичними даними, в середньому по Україні за січень-вересень 2008 р. ціни на продукти харчування в цілому збільшилися на 24,3 %. Зокрема суттєво подорожчали олія та жири (на 45,6 %), у тому числі їстівні тваринні жири – у 2,2 рази, олія – на 29,6 %. М'ясо та м'ясопродукти коштували дорожче на 32,2 %, серед них свинина – на 46 %, яловичина – на 41,8 %, птиця – на 30,1 %. Також значно підвищилися ціни на фрукти (на 29,3 %). Ціни на хліб і хлібопродукти загалом зросли на 23,2 %, на 13 %, стали дорожчими овочі. Ціни (тарифи) на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива збільшилися на 4 %. Проте розмір трудової пенсії (пенсії за віком) зріс лише на 17 % (з 480 грн. на 01.01.2008 р. до 562 грн. станом на 01.11.2008 р.) [188].

При отриманих результатах якості життя пенсіонерів вважаємо за необхідне ще раз переглянути методику розрахунку пенсії, ґрунтуючись на купівельній спроможності громадян за часів їх трудової діяльності і закріпити цю норму в пенсійному законодавстві. Крім того переглянути чинники, що впливають на розрахунок пенсії та ввести до їх числа надбавку (коефіцієнт) за рівень екологічного забруднення, від якого найбільше страждають промислові регіони. Таким чином, нова формула розрахунку матиме вигляд (1.1):

$$P = Z_{\text{п}} \times K_{\text{с}} \times K_{\text{з}}, \quad (1.1)$$

де P – пенсія;

$Z_{\text{п}}$ – осучаснений зарібок (дохід) застрахованої особи;

$K_{\text{с}}$ – коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи;

$K_{\text{з}}$ – коефіцієнт за рівень екологічного забруднення в регіоні.

Не можна залишатися байдужими до забруднення навколишнього середовища, яке впливає на погіршення стану здоров'я громадян, тим самим підвищуючи їх витрати на медичне обслуговування. Прожитковий мінімум на сьогодні продовжує використовуватися як поняття «межа малозабезпеченості». Не зважаючи на те, що прожитковий мінімум на одну особу і для основних соціально-демографічних груп із року в рік зростає (індексується з урахуванням рівня інфляції), його сучасний рівень не в змозі забезпечувати ні фізіологічні, ні соціальні потреби людини, які є невід'ємною складовою гідного життя (рис. 1.5).

Наступним чинником, який впливає на розмір пенсії, є зарібтна плата. На практиці дуже часто зарібок громадян не виступає фінансовою базою пенсій. Це пов'язане не тільки із фактично низьким рівнем оплати праці у багатьох сферах суспільного виробництва, а й із умисним приховуванням реального розміру зарібтку.

В цілому склалась негативна тенденція зменшення частки зарібтної плати як фінансової бази страхових відрахувань до ПФУ в порівнянні із загальною сумою реальної її величини. При аналізі впливу зарібтної плати на розмір пенсії необхідно розглядати дані показники у комплексі (у порівнянні) із прожитковим мінімумом (рис. 1.5).

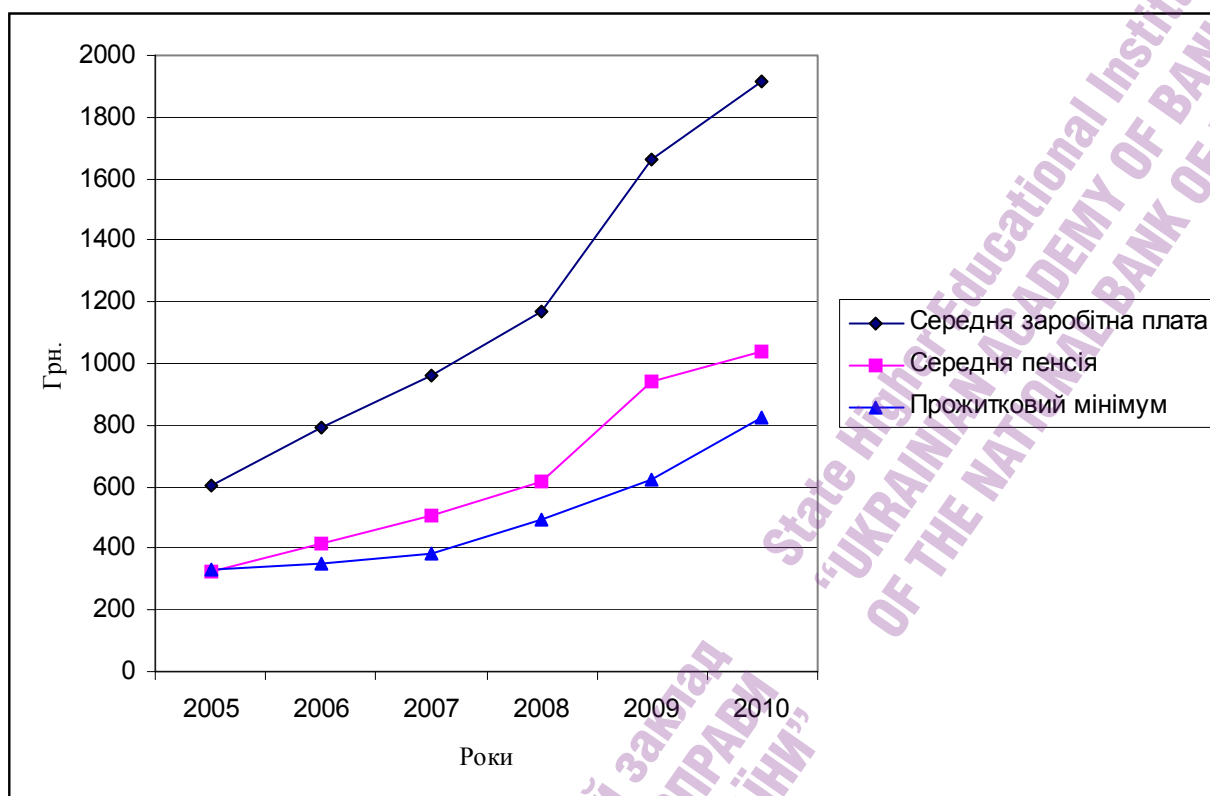

Рис. 1.5. Динаміка рівня зростання середньої заробітної плати та середньої пенсії в Україні [162]

Як видно з наведених даних, за аналізований період середній розмір пенсії проти середньої заробітної плати зменшився від 55,2 % до 52,7 %, тобто зростання розміру пенсій не є адекватним зростанню оплати праці. Фактичний рівень трудової пенсії деяких категорій громадян практично знаходиться на рівні прожиткового мінімуму (тобто за межею бідності). Крім того, залишається занадто великий розрив між рівнем середньої пенсії в країні та рівнем мінімальної пенсії за віком за відповідні періоди (рис. 1.6). В умовах фінансової кризи, коли і цей мізерний рівень життя пенсіонерів знаходиться під загрозою, це може призвести до різкого загострення соціальної ситуації в країні.

Разом з тим, фінансова криза змушує уряд продовжити реформу пенсійної системи, а саме:

- здійснити непопулярні (але вкрай необхідні) заходи щодо підвищення вікової межі виходу на пенсію до європейського рівня, тобто на 5 років;

- впровадити другий рівень пенсійного забезпечення – державної обов’язкової накопичувальної системи із стимулюванням корпорацій та інших суб’єктів господарювання щодо відрахувань від доходів на індивідуальні пенсійні рахунки своїх працівників;
- переглянути доцільність і скасувати пільгові умови нарахування пенсій окремим категоріям громадян, зокрема народним депутатам і високооплачуваним державним службовцям;
- мінімізувати усі управлінські видатки, які здійснюються за рахунок коштів ПФУ, забезпечивши виключно цільове використання коштів ПФУ.

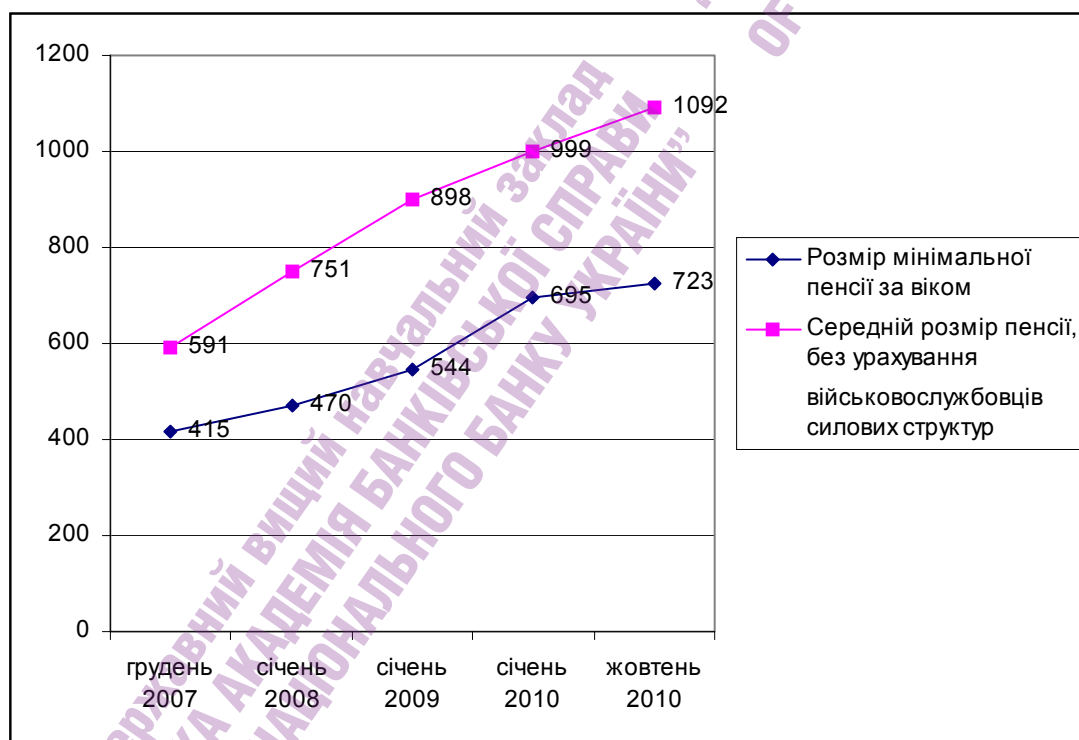

Рис. 1.6. Розмір мінімальної пенсії за віком та середнього розміру пенсії в Україні, грн. [162]

Аналіз впливу економічних факторів на функціонування пенсійного страхування доцільним буде здійснити у комплексі з реальною оцінкою перших результатів пенсійної реформи, аналізу наявних проблем та пошуку можливих способів їх розв’язання. Оскільки питання диференціації доходів населення на сьогодні є одним з найактуальніших, уряд зробив спробу захистити найбільш

вразливі верстви населення, запровадивши державну соціальну допомогу (доплаті), яка виплачується тим пенсіонерам, у кого за розрахунком пенсія менше прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб. Значна частина пенсіонерів виявилася незадоволеною тим, що ця соціальна допомога призвела до «зрівнялівки» у пенсійній сфері, адже на розмірі пенсії повинні відображатися і стаж, і сплата внесків, і розмір зарплати, і професія. Як уже зазначалося, перерахунок наявних пенсій за новою формулою не дав очікуваного ефекту. Унаслідок вересневої постанови Уряду (2004 р.) понад 11 млн. пенсіонерів (більше 83 % загальної кількості) стали отримувати однакову виплату на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Після грудневих (2004 р.) змін у пенсійному законодавстві до внесення поправок у Державний бюджет на 2005 р. мінімальну пенсію отримували вже понад 12 млн. пенсіонерів (певна диференціація між ними зберігалася за рахунок надбавок та доплат). З огляду на це рішення, Міністерство праці та соціальної політики прийняло рішення провести новий перерахунок пенсій з використанням більш високих коефіцієнтів заробітку, що було абсолютно правильним. Проте навряд чи досягнуту диференціацію в 17 % можна вважати достатньою.

Загалом варто зауважити, що цілком вирішити проблему «зрівнялівки» в межах тільки солідарної пенсійної системи неможливо, оскільки вона завжди працює за принципом «спільної казни»: усі надходження внесків від працюючих об'єднуються й розподіляються між наявними пенсіонерами. При цьому не уникнути усереднення показників як у часі (протягом року чи трудового періоду), так і у просторі (за сукупністю працюючих чи пенсіонерів). Зокрема, формула обчислення пенсії, передбачена ст. 40 Закону України № 1058, передбачає використання середньої заробітної плати (доходу), з якого сплачено пенсійні внески. З одного боку, це дає змогу тісніше пов'язати розміри пенсій з надходженням внесків. Але з іншого – ставить конкретного громадянина в залежність від загальної ситуації з доходами та сплатою внесків.

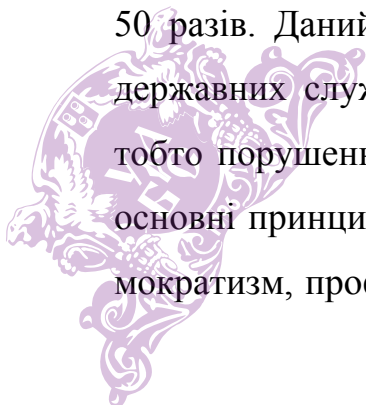
Найбільше при цьому втрачають працівники державних підприємств та установ, де заробітна плата відображається в повному обсязі й тому майже на

30 % вище за середню в економіці (хоча частково ця втрата компенсується через коефіцієнти заробітної плати). У вигідному становищі перебувають саме ті категорії працюючих, які сплачують мінімальний або ще нижчий внесок, маючи достатній трудовий стаж до 2000 р.

Ще однією проблемою вважається той факт, що в бюджет ПФУ з Держбюджету перераховуються кошти, половина з яких спрямовуються на розмежування виплати пенсій (держслужбовцям, науковцям, працівникам прокуратури, судів тощо), а друга половина на державну дотацію до пенсії всім пенсіонерам [15].

Іншим чинником нерівності пенсіонерів є пенсії, установлені спеціальними законами для представників окремих професій та посад (військовослужбовців, суддів, депутатів, працівників прокуратури, державних службовців, науковців та ін.). Хоча чисельність «спецпенсіонерів» не така велика (близько 3 % загальної кількості пенсіонерів), їх існування створює прецедент і негативно впливає на розвиток пенсійного страхування. Річ у тому, що такі пенсії призначаються як відсоток заробітної плати на відповідній посаді (залежно від стажу роботи), завдяки чому їх розмір значно вищий і зростає швидше, ніж розмір пенсій, призначених на загальних підставах (виняток становлять лише пенсії військовослужбовцям, які мало відрізняються від загального рівня).

На початок 2003 р. середня пенсійна виплата за спеціальними законами була на 84 % вище пенсії, призначеної за Законом «Про пенсійне забезпечення». Станом на 1 січня 2004 р., після перерахунків у зв'язку із запровадженням Закону № 1057, ця різниця становила вже 93 % [43]. З підвищенням мінімального розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму це співвідношення зменшилося, однак сягає близько 60 % [1]. Якщо порівнювати середню пенсію депутата Верховної ради і звичайного пенсіонера в 2007 р., виявлялася різниця в 50 разів. Даний факт свідчить про недотримання загальних засад діяльності державних службовців, які працюють в державних органах (Верховна Рада), тобто порушенням ст. 3 Закону «Про державну службу», в якій зазначені такі основні принципи, як служіння народу, соціальна справедливість, чесність, демократизм, професіоналізму, а також ст. 5, основним постулатом якої є шаноб-

ливе ставлення до громадян. Несправедливість існування таких «професійних» пенсій полягає в тому, що їх підвищений розмір забезпечується за рахунок коштів державного бюджету, а не сплатою вищої ставки страхових внесків. Тим більше, що зарплата на цих посадах і так істотно вища за середню.

В країні приймаються закони, які суттєво підвищують соціальний захист пенсіонерів, але реалізація потребує додаткових коштів, окрім передбачених Держбюджетом України дотацій Пенсійному фонду. Підвищувати пенсії не можна без фінансово-економічного обґрунтування та пропозицій щодо покриття додаткових витрат. Можна покладатись на підвищення заробітної плати, що вплине на збільшення пенсійних відрахувань, але цього недостатньо.

Зазначена ситуація свідчить про те, що пенсійна система й надалі залишається в режимі адміністративно-командного управління. Страхові засади підмінялися рішеннями, які часто переслідували суто політичні цілі та не мали під собою економічного підґрунтя. Особливо яскравим прикладом зазначених проблем постало безпрецедентне підвищення рівня пенсійних виплат шляхом установленням щомісячної дотації (Постанова Кабінету міністрів України від 18.09.2004 № 1215) та підвищенням мінімального розміру пенсії за віком до розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (Закон від 23.12.2004 № 2291-IV).

Найочевиднішим проявом кризи пенсійної системи є величезний дефіцит власних коштів ПФУ, що призводить до посилення залежності від Державного бюджету. Згідно зі Звітом про виконання бюджету ПФУ за 2006 р., на виплату державної адресної допомоги до пенсії (дотації) було мобілізовано 1 млрд. грн. власних надходжень та 3,4 млрд. грн. за рахунок коштів Державного бюджету. Кошти Держбюджету на дотацію виявилися значно вищими, ніж увесь запланований на 2006 р. трансферт (спочатку передбачалося виділити ПФУ лише 2185,6 млн. грн. на невластиві витрати). Питома вага коштів Державного бюджету в доходах ПФУ досягла 16%, тоді як у 2005 р. вона становила близько 8%.

Згідно Постанови КМУ від 08.06.2005 № 426 „Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України па 2005 рік” фінансування пенсійних виплат

ПФУ у 2005 р. передбачало обсяг видатків у сумі 61,1 млрд. грн. (15 % очікуваного ВВП), в той час як надходження страхових внесків становили лише 41,6 млрд. грн. Тож потреба в коштах Державного бюджету на фінансування невластивих витрат (6,7 млрд. грн.) доповнюється трансфертом на погашення дефіциту Пенсійного фонду, який затверджений у розмірі 11,9 млрд. грн. (2,9 % очікуваного ВВП). Отже, загальний обсяг коштів Державного бюджету в ресурсах ПФУ становив 18,6 млрд. грн. – 30 % видатків пенсійної системи. Наприклад, аналіз складу доходів навіть відносно благополучного і самостійного бюджету Управління ПФУ в Дніпропетровській області станом на кінець 2007 р. свідчить, що надходження з Державного бюджету становили 1,57 млрд. грн., або 18,35 % в загальній сумі доходів (8,59 млрд. грн.).

З точки зору фінансового забезпечення пенсійної системи, такий потужний приплив коштів з Державного бюджету є негативним фактором, оскільки означає втрату її самодостатності, призводить до залежності від зовнішніх донорів (особливо таких ненадійних, як Державний бюджет), що суперечить самій ідеї страхування. Для Державного бюджету України, і без того переобтяженого соціальними зобов'язаннями, забезпечення встановленого рівня пенсійних виплат постало серйозним випробуванням і однією з причин його дефіциту.

Другим, ще небезпечнішим за наслідками, кризовим проявом став крах сподівань на те, що пенсійна реформа стимулюватиме населення до участі в пенсійному страхуванні. Враховуючи дані Пенсійного фонду України та Держкомстату України, зокрема дані обстеження економічної активності населення, за перший рік реформи середньооблікова чисельність застрахованих осіб зменшилася на 1,7 млн. осіб (15,1 млн. осіб у 2004 р. проти 16,8 млн. у 2003 р.), а рівень участі знизився з 83,5 % до 74,5 % зайнятого населення. При цьому скорочення контингенту застрахованих осіб відбулося за рахунок зменшення кількості найманих працівників (з 16 млн. осіб до 14,1 млн. осіб), внески від яких надходять значно стабільніше і в більшому розмірі, ніж від самозайнятих.

Необхідно зауважити, що дисципліна сплати пенсійних внесків з фонду оплати праці у 2004 р. поліпшилася, хоча внески було сплачено лише з 68 %

повного обсягу оплати праці, визначеного за макроекономічними розрахунками (у 2003 р. – з 56 %). Проте ситуація з надходженням внесків від підприємців-фізичних осіб навіть погіршилася, особливо з огляду на значне зростання встановленого розміру мінімальної заробітної плати, що слугує базою обчислення мінімального внеску. Середньомісячний внесок від одного суб'єкта підприємницької діяльності у 2003 р. становив 42,46 грн., а у 2004 р. – лише 36,51 грн., що майже вдвічі менше, ніж мінімальний внесок. Через це ПФУ щороку втрачав понад 1,5 млрд. гривень.

На розмір пенсії впливають певні економічні фактори, а саме, рівень зарплати та регулярність її виплати. Наприклад, у недержавному секторі економіки України заборгованість із виплати заробітної плати на кінець 2007 р. становила понад 2 млрд. гривень. Проблеми із заборгованістю необхідно вирішувати негайно. Також спостерігається додаткове навантаження на власні кошти Пенсійного фонду та неефективне їх використання. Зокрема, пропозиція Рахункової палати щодо усунення негативних для бюджету ПФУ наслідків запровадження спрощеної системи оподаткування реалізована лише частково; законодавчо не розв'язано питання визначення джерел покриття витрат ПФУ з виплати пільгових пенсій ліквідованих підприємств; не усунуто відставання у підвищенні розмірів пенсій військовослужбовцям строкової служби; законодавчо не встановлено поточного фінансування замість відшкодування з коштів державного бюджету видатків на виплату пенсій, призначених за різними пенсійними програмами. ПФУ не розмежовано між державними страховими фондами витрати, пов'язані з виготовленням страхових свідоцтв, не у всіх регіонах скасована практика понаднормативного зосередження пенсійних коштів у підприємствах зв'язку.

Випереджальне зростання трансфертних доходів населення викликає занепокоєння, оскільки фінансовою базою для їх виплати є доходи від зайнятості. Економічне навантаження на 1000 застрахованих найманих працівників становить у середньому 960 пенсіонерів [58]. З урахуванням наявної ставки пенсійного внеску для того, щоб пенсійні виплати в солідарній системі покривалися страховими внесками, співвідношення середніх розмірів пенсії та заробітної плати (коефіцієнт заміщення) має становити не більше 36 %.

Якщо, як, наприклад, спостерігалось у 2007 р., мінімальний розмір пенсії за віком вищий за мінімальну заробітну плату, а співвідношення пенсії з заробітною платою (коефіцієнт заміщення) сягає 57 %, то такий стан підриває мотивацію до активної трудової поведінки, ще більше понижуючи роль заробітної плати в забезпеченні матеріального добробуту населення.

Існує низка випадків, коли застрахованій особі (найманому працівнику), який має державні соціальні гарантії, що регулюються Конституцією України, Кодексом законів про працю, Законом України «Про відпустки», іншими законами та нормативно-правовими актами України, не зараховується до страхового стажу той чи інший місяць як повний.

Представлений вище аналіз, дає підстави визначити три основні проблеми (фактори), що обумовлюють низьку ефективність функціонування пенсійної системи України (рис. 1.7).

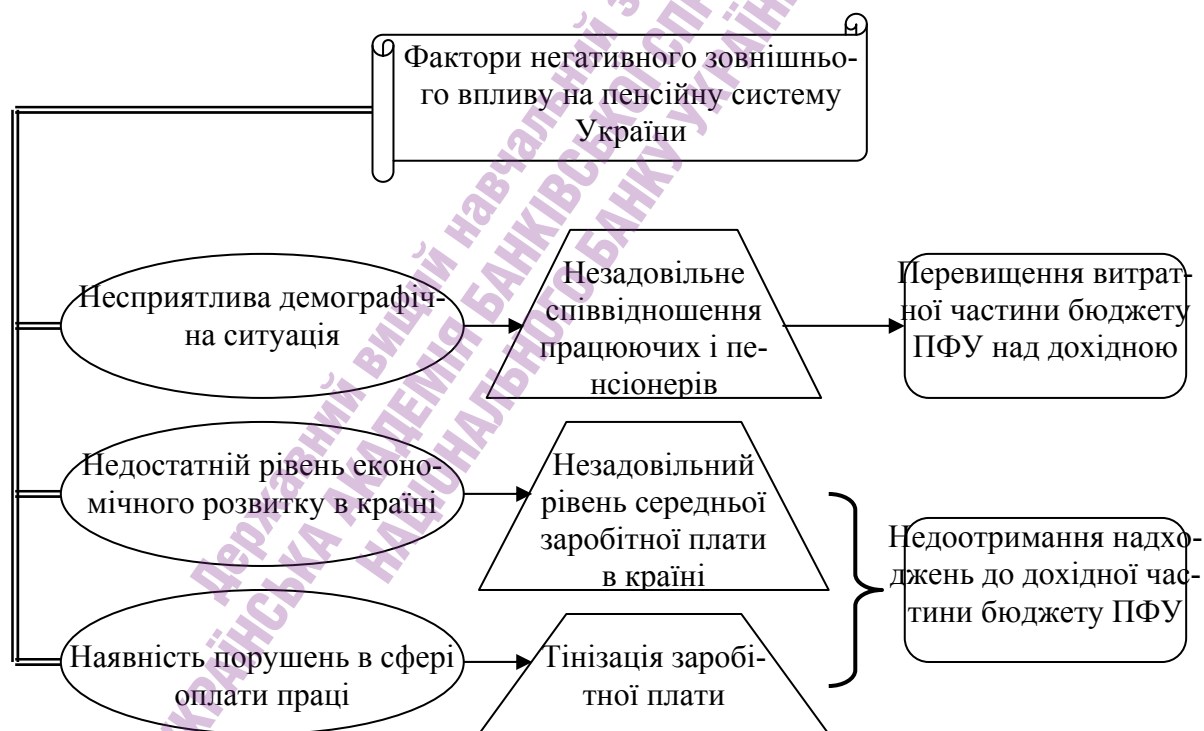

Рис. 1.7. Основні проблеми функціонування пенсійного страхування в Україні

Крім існуючих проблем в пенсійному страхуванні спостерігаються й якісні зміни. Так, на відміну від більшості країн, де проводилась пенсійна реформа, в Україні за нормами нового пенсійного законодавства було перераховано

раніше призначені пенсії. При цьому гарантувалося збереження розміру раніше призначених пенсій і пільг щодо обчислення стажу роботи, передбачених раніше діючим законодавством. Збільшено період трудової діяльності, за який враховується заробітна плата для призначення пенсії. Це досягається поступовим розширенням періоду, за який враховується заробітна плата при обчисленні пенсій, з двох років до всієї тривалості трудової діяльності з можливістю виключення періоду до 60 календарних місяців за умови, що такий період становить не більше ніж 10 % тривалості страхового стажу. Це дозволило встановити залежність розміру пенсії від заробітної плати, з якої сплачено внески до бюджету ПФУ, та заохочує громадян до більш тривалої участі у формуванні ринку праці.

Фінансово-суспільний добробут можна виразити величиною валового внутрішнього продукту у розрахунку на душу населення. Практика розрахунку ВВП у порівняльній валюті на основі паритету купівельної спроможності показує, що у цьому вартісному вимірнику в грошовій формі синтезуються важко порівняльні, різноманітні соціальні послуги, загальний обсяг та питомі витрати, які є також основними показниками рівня життя населення. Крім того, ВВП, розрахований на одну людину, також включає в себе демографічний фактор. Безпосередньо, показник ВВП на душу населення характеризує рівень розвитку економіки країн світу, однак розрахований таким чином, він дає узагальнене уявлення про рівень добробуту населення. Але, у певній мірі, це даний показник описує ситуацію занадто усереднено, тобто представляє собою такий рівень добробуту населення, який є можливим за умови чіткого рівномірного розподілу економічних благ серед усього населення.

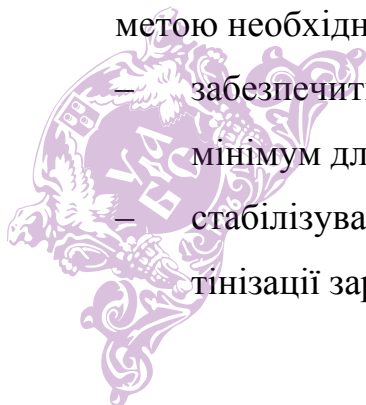
Для вирішення проблеми окреслення впливу процесу економічного реформування на добробут населення необхідно у найбільш загальному економічному плані визначитись із сутністю взаємозв'язку між добробутом населення та функціонуванням фінансової системи. Добробут виражається системою показників, що характеризують рівень життя. Іншими словами, рівень життя, життєвий рівень, життєвий стандарт – це економічна категорія, що виражає ступінь

задоволення матеріальних і духовних потреб людей, забезпеченості споживчими благами, що характеризуються переважно кількісними показниками (розмір оплати праці, інші доходи, обсяг споживчих благ і послуг, рівень споживання продовольчих і непродовольчих товарів, тривалість робочого і вільного часу, житлові умови, рівень освіти, охорони здоров'я, культури і т.д.). Рівень життя, поряд з побутовими умовами і якістю життя, визначає умови та способи життєдіяльності людей.

Важливе значення для збільшення суспільного добробуту має діалектичний взаємозв'язок фінансової та соціальної політики. Він знаходить свій конкретний прояв у наступних двох визначальних моментах: фінансова політика має своєю кінцевою метою фінансове забезпечення матеріальних та духовних благ як важливої умови росту добробуту населення; соціальна політика пов'язана із впливом на відносини між людьми щодо використання ними матеріальних та духовних благ, тобто щодо використання ними умов життя й усестороннього вдосконалення життя членів суспільства, виходячи з принципу соціальної справедливості.

Функціонування і розвиток економіки з соціальним спрямуванням призводить до усвідомлення природи реалій «видатки держави – потреби населення». Існуючий механізм системи соціальних гарантій, за своєю сутністю, виключив можливість особистої участі, спрямованої на закріплення соціальної захищеності пенсіонерів. Соціально орієнтована ринкова економіка життєздатна лише до тих пір, поки дотримуються необхідні межі соціального захисту, за якими розпочинається соціальне утриманство. Реформування системи пенсійного забезпечення покликане забезпечити гідне життя людям похилого віку, посилити оптимізм і впевненість у завтрашньому дні осіб, які працюють. З цією метою необхідно:

- забезпечити розмір мінімальної пенсії на рівні не менше ніж прожитковий мінімум для непрацездатних осіб;
- стабілізувати солідарну пенсійну систему, зокрема шляхом подальшої деінфляції заробітної плати;

- ліквідувати спеціальні пенсії та уніфікувати принципи нарахування трудових пенсій, з цією метою розробити проект єдиного пенсійного закону, яким встановлюватимуться єдині правила призначення та перерахунку пенсій;
- ліквідувати пільгові пенсії народним депутатам України і членам уряду;
- ліквідувати пенсійну "зрівнялівку" – забезпечити диференціацію розмірів пенсій, зокрема шляхом застосування вищого коефіцієнта страхового стажу, збільшити пенсії в середньому на 35 %;
- підвищити оперативність та якість обслуговування пенсіонерів шляхом впровадження сучасних інформаційних технологій;
- запровадити та розвивати накопичувальну пенсійну систему шляхом нормативно-методичного забезпечення переходу до паралельних систем загальнообов'язкового та добровільного пенсійного страхування на основі персоніфікованих пенсійних внесків;
- удосконалити законодавство щодо пенсійного забезпечення окремих категорій осіб шляхом створення та запровадження обов'язкової професійної пенсійної системи, яка визначатиме умови та порядок обов'язкового пенсійного забезпечення окремих категорій осіб, зайнятих на роботах із шкідливими та важкими умовами праці, або тих, що працюють на посадах і за професіями, зайнятість на яких дає право на призначення пенсії на пільгових умовах чи за вислугу років;
- урегулювати питання щодо пенсійного забезпечення батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу, які здійснюють виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- збільшити розмір пенсії за особливі заслуги перед Україною матерям, які народили п'ятеро і більше дітей та виховали їх до досягнення шестирічного віку.

Головним завданням ПФУ є забезпечення стабільного фінансування та виплати пенсій, а також своєчасності їх перерахунків. Діяльність Фонду зорієнтована на підвищення якості та оперативності обслуговування пенсіонерів, платників страхового збору, забезпечення відкритості та прозорості у роботі. Для розв'язання проблем пенсійного забезпечення і підвищення рівня життя пенсіонерів потрібно запровадити такі зміни:

- встановити пряму залежність розміру пенсії від розміру внесків. Особи, які не сплачують внесків, не отримуватимуть пенсії. Особи, які сплачують внески в більшому розмірі або протягом довшого часу, одержуватимуть пропорційно більшу пенсію, ніж ті, хто здійснює менші відрахування з меншого заробітку або працює протягом коротшого часу;
- забезпечити точний облік періодів зайнятості, заробітної платні та сплачених внесків. В Україні вже створено систему персоніфікованого обліку відомостей щодо пенсійного забезпечення;
- впорядкувати систему призначення пільгових пенсій. Всі працівники, які сплачують однакові внески, мають отримувати однакові пенсії;
- стимулювати пізніший вихід на пенсію. Завдяки таким заходам вдасться збільшити кількість платників внесків і підвищити пенсії;
- вилучити програми соціальної допомоги з пенсійної системи. Соціальні пенсії, доплати, адресна допомога та інші види допомоги має фінансувати Державний бюджет. У майбутньому всі ці виплати потрібно об'єднати в єдину програму соціальної допомоги – програму гарантованого мінімального доходу родини;
- для стимулювання платіжної дисципліни встановити оптимальне співвідношення між розмірами пенсій і внесками.

За умови здійснення цих заходів пенсійне страхування в поєднанні із соціальною допомогою сформуєть набагато надійнішу систему захисту від бідності, ніж та, яка існує сьогодні. Проте, якщо зміни буде запроваджено тільки в пенсійній системі, то виявлені проблеми навряд чи вдасться усунути. Пенсійна реформа має стати складовою частиною комплексної програми економічних і фінансових перетворень в країні.

Основні положення, результати та висновки, що представлені в даному підрозділі дисертаційної роботи, знайшли відображення у таких наукових публікаціях: “Вплив демографічних факторів на пенсійне забезпечення громадян”, “Проблеми вдосконалення пенсійної системи в Україні: сутність, принципи, способи вирішення”, “Пенсійне забезпечення працівників підприємств агропромислового комплексу” автора.

Висновки до розділу 1

1. Однією із найважливіших складових фінансової системи є система пенсійного страхування. Вона виступає не лише своєрідним індикатором досконалості розвитку соціальної сфери, а й результуючим показником трудового вкладу членів суспільства у досягнення прогресу. Пенсійна система відіграє вирішальну роль не лише в соціальному і суспільно-політичному житті країни, а й в її фінансовій системі, впливаючи на формування і перерозподіл грошових ресурсів в регіональному і галузевому аспектах. Це зумовлює необхідність постійного вдосконалення пенсійної системи у відповідності до потреб суспільства і реального рівня економічних досягнень. Із введенням в дію з 01 січня 2004 року Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачається запровадження такої системи пенсійного страхування, яка б базувалася на чіткому розподілі матеріального забезпечення в старості залежно від трудової участі громадян у здійсненні соціального внеску до системи пенсійного страхування.

2. Визначення поняття “пенсія” необхідно доповнити урахуванням умов виплати. Таким чином, пенсія – це регулярні грошові виплати, що надаються громадянам при досягненні відповідного віку, настанні інвалідності, у випадку втрати годувальника, а також за вислугу років і особливі заслуги перед державою, які призначаються на умовах сплати страхових внесків під час здійснення трудової діяльності протягом певного періоду. Саме таке визначення сутності пенсії підкреслює її зв'язок з економічною природою страхування.

3. Пенсійне страхування, в основі якого лежить страховий метод, – це один із видів соціального страхування, в рамках якого здійснюється внесення коштів в спеціальні фонди (в обов'язковій формі у Пенсійний фонд України (в перспективі також у Накопичувальний фонд) та у добровільній формі у недержавні пенсійні фонди) суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від форм власності, а також особами найманої праці, які працюють на умовах трудового договору, а також використання цих коштів для здійснення пенсійних

виплат громадянам у зв'язку із настанням пенсійного віку або іншою умовою, передбаченою законодавством. На відміну від пенсійного забезпечення при пенсійному страхуванні пенсійні виплати повинні бути адекватними попереднім страховим внескам. На сьогоднішній день лише в недержавному пенсійному страхуванні проявляється накопичувальна компонента.

4. З урахуванням наданого нами вище визначення пенсійного страхування було сформовано власне бачення фінансової системи держави, а також ролі і місця пенсійного страхування у фінансовій системі держави. Так, на сьогоднішній день пенсійне страхування в Україні представлено Пенсійним фондом України і недержавними пенсійними фондами, оскільки Накопичувальний фонд на даний момент не запроваджено. Недержавні пенсійні фонди мають дві суттєві ознаки: 1) НПФ за свою сутність є фінансовими посередниками; 2) НПФ є некомерційними організаціями. Ми вважаємо, для характеристики НПФ найбільш важливою із цих двох ознак є саме належність НПФ до складу фінансових посередників. З огляду на це, до складу п'ятого компонента фінансової системи держави було віднесено фінанси некомерційних організацій за виключенням фінансових посередників. Таким чином, пенсійне страхування в фінансовій системі держави представлено Пенсійним фондом України у складі першого компонента, тобто у складі державних фінансів, а також недержавними пенсійними фондами у складі третього компонента фінансової системи держави, тобто у складі фінансів фінансових посередників.

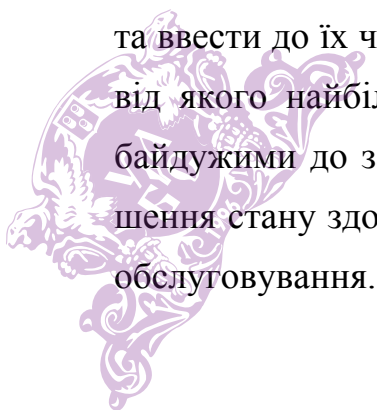
5. Основними принципами формування пенсійного страхування є принцип універсальності (всезагальності), тобто поширення пенсійного страхування на всіх громадян (модель Вільяма Беверіджа); принцип одноманітності й уніфікації страхових виплат, що виражається в стандартизованості способів розрахунку розміру та умов надання пенсій; принцип еквівалентності, за якого величина страхових виплат визначається насамперед величиною страхових внесків (модель Бісмарка); принцип інституційного суспільства добробуту (може застосовуватися лише високо організованому суспільству), за якого фінансування пенсійної системи здійснюється переважно за рахунок оподаткування

(перший рівень пенсійної системи), хоча певну роль відіграють і страхові внески підприємців і найманих працівників.

6. На фінансовий стан системи пенсійного страхування впливають демографічні та економічні фактори. До демографічних факторів відносяться: показники народжуваності та смертності населення, статево-вікова структура населення, міграційні процеси в державі, рівень безробіття. Необхідно зазначити, що, за результатами аналізу, їх вплив на пенсійне страхування є негативним. На сьогоднішній день спостерігається старіння населення, що провокує перенавантаження працездатного населення і тим самим викликає фінансову кризу у пенсійній системі. До економічних факторів належать прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, номінальна заробітна плата в державі, мінімальна пенсія та інші соціальні виплати пенсіонерам. Дана група факторів впливає на якість життя пенсіонерів, визначаючи їх фінансову спроможність та самостійність у суспільстві.

7. Рівень життя населення є найважливішим показником соціального прогресу і має бути пріоритетним напрямом державної соціально-економічної стратегії, зокрема, спрямованої на реалізацію засад соціально орієнтованої ринкової економіки. Поєднуючи в собі характеристику всіх сторін життєдіяльності людини, рівень життя стає своєрідним виміром загальної оцінки ефективності державної соціально-економічної політики. Якість життя пенсіонерів характеризується, насамперед, розміром пенсії у співставленні з цінами на споживчому ринку, витратами на медичне обслуговування, з можливістю оздоровлення та відпочинку, в якісному харчуванні, з вартістю житлово-комунальних послуг.

Розгляд якості життя пенсіонерів в промисловому регіоні дає підставу покращити методику розрахунку пенсії, ґрунтуючись на купівельній спроможності громадян за часів їх трудової діяльності і закріпити цю норму в пенсійному законодавстві; проаналізувати чинники, що впливають на розрахунок пенсії та ввести до їх числа надбавку (коефіцієнт) за рівень екологічного забруднення, від якого найбільше страждають промислові регіони. Не можна залишатися байдужими до забруднення навколишнього середовища, яке впливає на погіршення стану здоров'я громадян, тим самим підвищуючи їх витрати на медичне обслуговування.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

2.1. Характеристика діяльності Пенсійного фонду України як елемента фінансової системи держави

Пенсійна система в Україні є складовою системи соціального захисту населення, яка охоплює громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати яким проводяться у форму пенсій, надбавок та підвищень до пенсій. Стан державної пенсійної системи доцільно розглянути в фінансовому та демографічному вимірах. За допомогою фінансового аналізу розкриємо проблеми формування бюджету ПФУ, особливо в умовах фінансової кризи, ефективності використання пенсійних коштів та збалансування доходів і видатків фонду.

Розглянемо ситуацію із видатками. Представлені у таблиці 2.1 розрахунки свідчать, що видатки бюджету ПФУ, стрімко зростали протягом 2005-2009 рр., що загострило питання фінансової дисципліни та платоспроможності платників страхових внесків і викликало певні ускладнення у діяльності ПФУ щодо розрахунків за пенсійними зобов'язаннями із застрахованими особами (таблиця 2.1).

За нашими розрахунками, доходи бюджету ПФУ мають стійку тенденцію зростання (зокрема, на кінець 2008 р. вони зросли на 92,63 млрд. грн. у порівнянні з 2005 р.). За аналізований період найбільшу питому вагу у складі надходжень до бюджету ПФУ мають власні доходи, які формуються за рахунок пенсійного внеску: у 2005 р. – 85,7 %, у 2006 р. – 83,39 %, у 2007 р. – 73,56 % і у 2008 р. – 72,15 %, у 2009 р. – 85,07 %. На поступове зниження питомої ваги власних доходів у період з 2005 р. по 2008 р. вплинуло зростання надходжень за рахунок Державного бюджету: у 2005 р. – 13,72 %, у 2006 р. – 16,06 %, у 2007 р. – 26,16 % і у 2008 р. – 24,67 %, у 2009 р. – 25,37 % (додаток Б).

Таблиця 2.1

Доходи та видатки Пенсійного фонду України за 2005-2009 рр., млрд. грн.*

Показник	Рік					Абсолютне відхилення			
	2005	2006	2007	2008	2009	2009 до 2005	2009 до 2006	2009 до 2007	2009 до 2008
Залишок коштів на початок року	0,62	2,28	0,48	4,33	7,88	7,26	5,6	7,4	3,55
Доходи:	48,53	60,63	95,11	141,17	164,41	115,88	103,78	69,3	23,24
- за рахунок власних джерел	41,59	50,56	69,96	101,84	120,09	78,5	69,53	50,13	18,25
- за рахунок Державного бюджету	6,66	9,74	24,88	34,82	35,82	29,16	26,08	10,94	1,00
- за рахунок Фонду соціального страхування на випадок безробіття	0,14	0,22	0,17	0,08	0,30	0,16	0,08	0,13	0,22
- за рахунок Фонду соціального страхування від нещасного випадку	0,14	0,12	0,10	0,10	0,32	0,18	0,2	0,22	0,22
Видатки:	65,5	70,2	95,59	141,16	164,41	98,91	94,21	68,82	23,25
- за рахунок власних надходжень	59,88	62,01	72,37	108,38	130,34	70,46	68,33	57,97	21,96
- за рахунок Державного бюджету	5,35	7,85	22,95	32,6	33,45	28,1	25,6	10,5	0,85
- за рахунок Фонду соціального страхування на випадок безробіття	0,14	0,22	0,17	0,08	0,30	0,16	0,08	0,13	0,22
- за рахунок Фонду соціального страхування від нещасного випадку	0,14	0,12	0,1	0,1	0,32	0,18	0,2	0,22	0,22
Залишок коштів на кінець року	-16,34	-7,29	0	0	0	16,34	7,29	0	0

* Розраховано автором згідно даних постанов КМУ «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України» за 2005-2009 рр.

Порівняння доходів та видатків бюджету ПФУ свідчить, що тільки у 2008 р. та у 2009 р. було досягнуто їх збалансування. Процеси, що характеризують фінансове становище Пенсійного фонду за останні роки, свідчать про залежність його бюджету від дотацій з державного бюджету, яка щороку прогресує. Невиважена фіскальна політика в умовах фінансової кризи, обумовлена додатковим навантаженням на роботодавців за рахунок стягнення податків і

зборів раніше визначених законодавством термінів, значні обсяги неповерненого з бюджету податку на додану вартість, фактична зупинка з 2008 року кредитування банками виробничого сектору економіки призвели до спаду виробництва, дефіциту обігових коштів у роботодавців, негативно позначилися на процесах у соціально-трудовій сфері, легалізації зайнятості та оплати праці, скороченні робочих місць, а відповідно, і на рівні надходжень страхових внесків до Пенсійного фонду та збалансованості його бюджету.

У 2009 році обсяги доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду у співвідношенні до загальних обсягів доходів і видатків Державного бюджету України досягли 66% та 60 % відповідно. Враховуючи значні обсяги доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду та його зростаючу залежність від коштів державного бюджету, затвердження бюджету Пенсійного фонду повинно здійснюватися не постановою Уряду, а відповідним законом, що посилить контроль за ефективністю використання коштів на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Бюджет Пенсійного фонду на 2009 рік затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2009 № 235, тобто через два місяці після початку бюджетного року, за доходами в сумі 151,1 млрд. грн. (з урахуванням залишку коштів на початок року в сумі 3,5 млрд. грн.), за видатками – в сумі 164,2 млрд. грн., тобто з дефіцитом 13,1 млрд. грн., покриття якого, згідно із Законом України «Про Державний бюджет України на 2009 рік», повинно здійснюватись за рахунок коштів державного бюджету. Зазначене не узгоджується зі ст. 113 Закону № 1058, якою встановлено, що за рахунок коштів державного бюджету здійснюється покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду лише на виплату пенсій у мінімальному розмірі, а не загального його обсягу.

Для більш точної картини, на нашу думку, доцільно проаналізувати окремо за кожним роком доходну та видаткову частину бюджету ПФУ за досліджуваний період. Структура доходів бюджету Пенсійного фонду на 2009 рік свідчить, що 89,7 % становлять надходження, які передбачалися бюджетом. При цьому у їх структурі частка власних доходів Пенсійного фонду становила

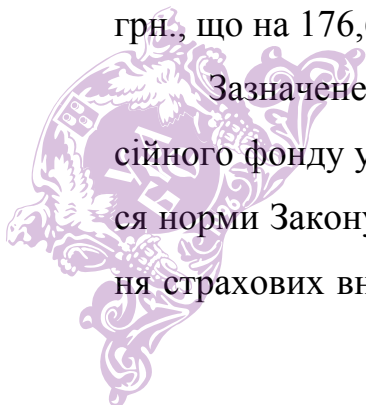
67,2 % порівняно з 71,1 % у 2008 році; коштів державного бюджету – 32,8 % порівняно з 28,9 % відповідно; коштів цільових фондів - менше одного відсотка. Крім того, в структурі доходів бюджету Пенсійного фонду на 2009 рік 10,3 % припадало на суми непогашених бюджетних позичок 2009 року, наданих Пенсійному фонду на покриття тимчасових касових розривів, згідно зі ст. 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік».

Започаткована з прийняттям Закону № 1058 тенденція погашення тимчасових касових розривів з кожним роком підсилюється. Обсяги позичок, які залучаються з єдиного казначейського рахунку на договірній основі для забезпечення виплати пенсій, постійно зростають. Так, у 2007 році Пенсійним фондом залучено 15,4 млрд. грн. бюджетних позичок, на кінець року не погашено 2,4 млрд. грн., або 15,7 % залучених коштів; у 2008 році, відповідно, залучено 22,5 млрд. грн., не погашено 6 млрд. грн., або 26,8 %. Порівняно з 2007 роком залишок непогашених позик зріс у 2,5 рази.

Бюджетом Пенсійного фонду на 2009 рік передбачено отримати 111,41 млрд. грн. власних доходів. Помісячний розпис, затверджений Пенсійним фондом, визначав непропорційне надходження доходів упродовж року: у I кварталі передбачалось отримати 18,2 % річних обсягів, у II кварталі – 22,1 %, у III кварталі – 22,4 %, у IV кварталі – 37,3 %, з них у грудні – 19 %.

Отже, Пенсійним фондом більш як третину планових надходжень власних доходів було зміщено на IV квартал 2009 року. При цьому планові показники власних доходів у травні–жовтні 2009 року були менші за планові та фактичні показники 2008 року. Фактично у 2009 році план власних доходів Пенсійного фонду виконано на 89,6 %, до бюджету надійшло 99,8 млрд. грн. власних доходів. Середньомісячні обсяги надходжень становили 8 млрд. 315,1 млн. грн., що на 176,6 млн. грн. менше показника 2008 року.

Зазначене підтверджує необґрунтоване завищення доходів бюджету Пенсійного фонду у 2009 році. У 2009 році, як і в попередніх роках, не виконувалися норми Закону № 1058 (ст. 19, якою встановлено єдиний механізм нарахування страхових внесків для всіх платників, і п. 6 ст. 18, яка виключає можливість

встановлювати пільги з нарахування та сплати страхових внесків), а сплата страхових внесків здійснювалася платниками за різними умовами. Зазначене спричиняє щорічне недоотримання Пенсійним фондом значних сум страхових внесків. Одночасно, згідно з абзацом другим та частиною другою ст. 5 Закону № 1058, зміна норм загальнообов'язкового державного пенсійного страхування здійснюється виключно шляхом внесення змін до цього Закону.

Зокрема, підприємства всеукраїнських громадських організацій інвалідів, де кількість інвалідів становить не менше 50 % загальної чисельності працюючих, збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, згідно з абзацом шостим п. 1 ст. 4 Закону № 400, сплачують за ставкою 4 % від об'єкта оподаткування для всіх працюючих на підприємстві.

Виходячи з фонду оплати праці цих підприємств (7 млрд. 172,7 млн. грн.), у 2009 році недоотримано страхових внесків за розрахунками в сумі 2 млрд. 94,4 млн. гривень; платники фіксованого с/г податку почали сплачувати страхові внески за найманих працівників до Пенсійного фонду в повному обсязі з 2010 року, що надало змогу вивільнити кошти державного бюджету на проведення відповідних видатків.

У 2009 році такі платники сплачували страхові внески за спеціальною ставкою – 26,56 %, а різниця відшкодовувалась з державного бюджету за КПКВК 2801540 10 (626,2 млн. гривень); згідно зі ст. 4 Закону № 400, у 2005-2006 роках діяла спеціальна ставка у розмірі 20 % від загальної ставки (33,2 %), яка підлягала щорічному збільшенню на 20 відсоткових пунктів у наступних бюджетних роках до досягнення загального розміру ставки збору на обов'язкове державне пенсійне страхування; фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування, та члени їх сімей сплачують лише єдиний та фіксований податки, з яких Державне казначейство спрямовує до Пенсійного фонду 42 % і 10 % відповідно у рахунок сплати страхових внесків. Такий механізм визначено Законом України від 13.02.98 № 129 «Про внесення змін до Декрету Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» та Указом Президента України від 03.07.98 № 727 «Про

спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва».

Таким чином, ми стверджуємо, що наявність пільг із сплати страхових внесків призводить до щорічного недоотримання Пенсійним фондом значних сум страхових внесків і навантаження на державний бюджет. Такі процеси, як спад обсягів промислового виробництва майже за усіма видами економічної діяльності, ліквідація підприємств, вивільнення працівників і зростання рівня безробіття у 2009 році зумовили високі темпи скорочення як застрахованих осіб, так і страхувальників та призвели до зменшення обсягів надходжень страхових внесків до Пенсійного фонду. Якщо впродовж 2006- 2008 років мало місце незначне зростання кількості страхувальників, то в 2009 році їх кількість скоротилася на 203100 осіб і станом на 01.01.2010 становила 2162600 осіб, з яких частка страхувальників – юридичних осіб становить 24,4 %, а фізичних осіб – 75,6 %.

У 2009 році найбільш швидкими темпами відбулося зменшення страхувальників – фізичних осіб, що працюють за спрощеною системою оподаткування (майже на 150000 осіб). Середньооблікова кількість застрахованих осіб протягом 2009 року зменшилась на 950 тис. осіб, що у 3,7 рази більше, ніж за 2006-2008 роки в цілому, і станом на 01.01.2010 становила 14,3 млн. осіб. Найвищі темпи скорочення застрахованих осіб зафіксовано у платників, що сплачують страхові внески на загальних підставах. До бюджету Пенсійного фонду України у 2009 році надійшло 97 млрд. 559,4 млн. грн. страхових внесків, або 89,3 % запланованих коштів. Середньомісячні надходження в розрахунку на одного середньооблікового працюючого становили 568,5 грн., що становить 94,5 % мінімального розміру пенсійної виплати та 55 % середнього розміру пенсії. В розрізі платників цей показник коливався від 226,6 грн. (платники фіксованого податку) до 672,1 грн. (платники на загальних умовах).

У мінімальному розмірі сплачують страхові внески до Пенсійного фонду понад 15 % застрахованих осіб, водночас такий внесок менш як на 40 % покриває витрати на виплату пенсії в її мінімальному розмірі. Зазначене є свідченням

недосконалості законодавчого врегулювання. Таким чином, можна дійти висновку, що недоотримання Пенсійним фондом страхових внесків спричинено наявністю пільг та високими темпами скорочення як застрахованих осіб, так і страхувальників.

Бюджет ПФУ на 2008 р. був затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2008 р. № 30 «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2008 рік» із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2009 р. № 134 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 січня 2008 р. № 30». З урахуванням внесених змін бюджет ПФУ має наступні параметри. Доходна частина бюджету ПФУ на 2008 р. визначена в сумі 147,8 млрд. грн. з яких:

- власні надходження – 101,8 млрд. грн. (відрахування страхових внесків від фонду оплати праці, надходження коштів від спрощеної системи оподаткування та інші надходження);
- кошти Державного бюджету – 41,4 млрд. грн. (пенсійне забезпечення військовослужбовців, виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, компенсація втрат від застосування платниками фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки із сплати збору на обов'язкове пенсійне страхування).

За 2008 р. до бюджету ПФУ з усіх джерел фінансування надійшло 143,5 млрд. грн. з яких:

- власні надходження – 101,9 млрд. грн. (виконання плану – 100,1 %),
- кошти державного бюджету – 41,4 млрд. грн. (виконання 100 %), в тому числі: загальний фонд – 34,8 млрд. грн., спеціальний фонд – 6,6 млрд. грн.

Протягом 2008 р. відповідно до статті 57 Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 р. та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» ПФУ для покриття тимчасових касових розривів, пов'язаних з виплатою пенсій, надавались безвідсоткові позички з єдиного казначейського рахунку. Залишок непогашеної позички станом на 1 січня 2009 р. склав 6 млрд. грн., з яких:

- 4,7 млрд. грн. – підлягає списанню відповідно до статті 81 Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 р.»;
- 1,3 млрд. грн. – погашено в I кварталі 2009 р.

Загальний фінансовий ресурс ПФУ для забезпечення виплати пенсій та грошової допомоги, а також інших запланованих витрат у 2008 р. склав 153,9 млрд. грн. Видаткова частина на 2008 р. з урахуванням внесених змін була визначена в сумі 147,8 млрд. грн., з яких витрати, що згідно із нормами чинного законодавства передбачено проводити за рахунок коштів:

- власних надходжень – 108,4 млрд. грн.;
- державного бюджету – 34 млрд. грн.;
- авансового фінансування пенсійних виплат – 5,2 млрд. грн.

ПФУ протягом року забезпечено фінансовими ресурсами у повному обсязі виплату пенсій та грошової допомоги 13,7 млн. пенсіонерів у встановлені законодавством терміни по всіх регіонах України.

За 2008 р. видатки ПФУ склали 150,3 млрд. грн. що на 50,4 млрд. грн. більше фактичної суми видатків 2007 р. Зростання обсягів зумовлено :

- проведенням з 1 січня 2008 р. перерахунків розмірів пенсій, призначених згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», із застосуванням показників середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки України, за 2006 р., що враховується при обчисленні пенсій;
- поетапним збільшенням величини оцінки одного року страхового стажу: з 1 січня - від 1 % до 1,2 %, з 1 жовтня від 1,2 % до 1,35 %;
- зростанням мінімального розміру пенсії відповідно до збільшення прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб;
- збільшенням розмірів надбавок і підвищень до пенсій, які визначаються з урахуванням прожиткового мінімуму.

В результаті проведених перерахунків середній розмір пенсійної виплати зріс з 591 грн. у грудні 2007 р. до 895 грн. у грудні 2008 р. Таким чином, показники бюджету ПФУ за 2008 р. виконані по доходах і видатках.

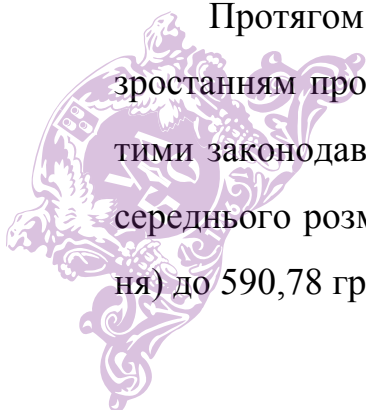
Бюджет ПФУ на 2007 р. затверджений за доходами та видатками в сумі 95 592,9 млн. грн. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2007 р. № 513 із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03.05.2007 № 683. За 2007 р. бюджет Фонду виконано по доходах на 101 379,8 млн. грн. та по видатках – на 99 940,5 млн. грн.

До ПФУ з усіх джерел фінансування надійшло 101379,8 млн. грн., що складає 106,6 % планових призначень. При цьому власні надходження склали 75534,0 млн. грн., що становить 108 % планових призначень. Всі регіональні управління виконали встановлені планові завдання по наповненню бюджету Фонду. Загальна сума надходжень з Державного бюджету України становить 25 618,5 млн. грн., з яких:

- дотація на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами – 14 489,3 млн. грн., що на 1 355,7 млн. грн. більше від плану і пояснюється понадплановими надходженнями спеціального фонду;
- дотація на пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу та суддів у відставці – 9748,1 млн. грн., що на 621,7 млн. грн. менше планових показників, оскільки використано кошти, виходячи із фактичних видатків.

З фондів соціального страхування надійшло 227,3 млн. грн. За рахунок зазначених надходжень проведено виплату пенсій та грошової допомоги з урахуванням їх підвищень 13 744,1 тис. пенсіонерів, з яких 604,7 тис. осіб склали пенсіонери з числа військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу та суддів у відставці.

Протягом року здійснювались перерахунки розмірів пенсій у зв'язку із зростанням прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб, а також прийнятими законодавчими та нормативно-правовими актами. Це сприяло зростанню середнього розміру пенсійної виплати, який збільшився з 478,38 грн. (на 1 січня) до 590,78 грн. (на 1 грудня), тобто майже на 23,5 %.

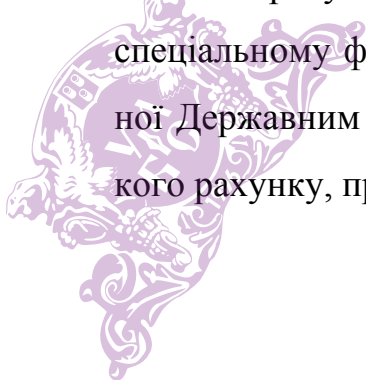

Загальний обсяг видатків склав 99940,5 млн. грн., що становить 104,5 % планових асигнувань. Видатки, які передбачено проводити за рахунок власних коштів, становили 77176,3 млн. грн., або 77,2 % загального обсягу видатків. Видатки за рахунок коштів Державного бюджету України становили 22519,5 млн. грн., а їх фінансування проводилось згідно 2-х програм:

- виплата пенсій військовослужбовцям строкової служби, особам, які працювали в органах виконавчої влади в частині, що перевищує розмір трудової пенсії, громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також надбавок та підвищень до пенсій – 12771,4 млн. грн.;
- пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу та суддів у відставці – 9748,1 млн. грн.

Витрати на пенсійні виплати громадянам, які достроково вийшли на пенсію, та пенсії по інвалідності внаслідок нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, були профінансовані на загальну суму 244,7 млн. грн. Враховуючи те, що виплата пенсій через банківські установи для ПФУ проводиться безоплатно, Фонд спрямовує свою діяльність на залучення пенсіонерів для одержання пенсій через банки. Чисельність одержувачів пенсій та грошової допомоги через вкладні рахунки в установах банків у 2007 р. зросла на 436,9 тис. осіб і станом на 1 січня 2008 р. склала 4687,5 тис. осіб, що становить 34,3 % загальної чисельності пенсіонерів. Обсяг пенсійних виплат через поточні рахунки в банківських установах за звітний період склав 33319,6 млн. грн. Економія коштів Пенсійного фонду становила понад 330,0 млн. грн.

Протягом 2007 р. забезпечено своєчасне та в повному обсязі надходження коштів до бюджету і стабільне фінансування виплати пенсій та грошової допомоги. За рахунок надходжень звітного року (в тому числі перевиконання по спеціальному фонду державного бюджету) та короткострокової позички, наданої Державним казначейством України за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку, проведено авансове фінансування виплати пенсій січня 2008 р.

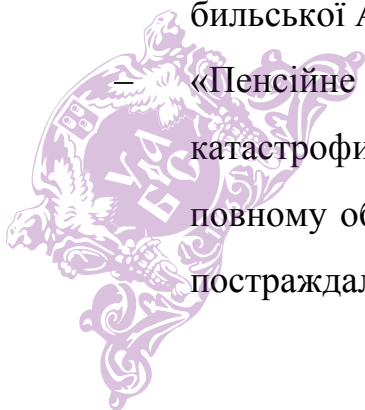
За 2006 р. до ПФУ з усіх джерел фінансування надійшло 72197,1 млн. грн., з них власні надходження склали 54292,8 млн. грн., що становить 107,4 % річних призначень. За 2005 р. до бюджету ПФУ з усіх джерел фінансування надійшло 65733,3 млн. грн., що в порівнянні з 2004 р. більше на 28197,8 млн. грн. Власні надходження склали 42702,1 млн. грн., що становить 102,7 % планових призначень. Протягом звітного року власні доходи мали тенденцію до зростання і в порівнянні з попереднім роком вони збільшилися на 11309,6 млн. грн., або на 36 %.

Фактичні надходження коштів до бюджету Фонду в 2005 р. забезпечили в повному обсязі фінансування видатків на пенсійні виплати, з урахуванням їх підвищення у відповідності з прийнятими законодавчими та нормативно-правовими актами, 13,3 млн. пенсіонерів. Загальна сума видатків складала 64064,9 млн. грн. У 2005 р. ПФУ був визначений головним розпорядником бюджетних коштів, що передавалися на фінансування пенсійних програм. Законом України «Про Державний бюджет України на 2005 рік», з урахуванням внесених змін, на зазначені цілі були передбачені кошти в загальному обсязі 23008,7 млн. грн., з яких кошти спеціального фонду – 3 961,5 млн. грн. і кошти загального фонду – 19 047,1 млн. грн.

Враховуючи недоотримання надходжень коштів за додатковими зборами на виплату пенсій, що відповідно до закону сплачуються при здійсненні безготівкових операцій з купівлі-продажу валюти, торгівлі ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння, при відчуженні легкових автомобілів, з операцій купівлі-продажу нерухомого майна, з надання послуг стільникового рухомого зв'язку і зараховуються до спеціального фонду державного бюджету, для повного забезпечення фінансовими ресурсами всіх бюджетних програм залучались кошти, які виділялися з державного бюджету на покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду України для виплати пенсій.

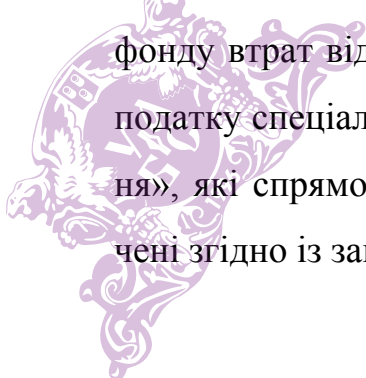
Загальний обсяг отриманих з Державного бюджету України асигнувань був спрямований на фінансування наступних програм:

- “Відшкодування на виплату пенсій військовослужбовцям рядового, сержантського та старшинського складу строкової служби”; було забезпечено своєчасну та в повному обсязі виплату пенсій та надбавок до пенсій особам з числа військовослужбовців рядового сержантського та старшинського складу строкової служби;
- “Відшкодування на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам і державної соціальної допомоги на догляд”; було забезпечено своєчасну та в повному обсязі виплату пенсій (в частині, що перевищує розмір трудової пенсії) державним службовцям, прокурорам, народним депутатам, помічникам-консультантам народних депутатів, суддям та іншим категоріям пенсіонерів, пенсій, призначених відповідно до Закону України “Про пенсії за особливі заслуги перед Україною”, жертвам політичних репресій, донорам, особам, які проживають у гірських населених пунктах, жінкам, які народили п’ятеро або більше дітей і виховали їх до восьмирічного віку, матерям інвалідів з дитинства, іншим категоріям одержувачів виплат, а також надбавок та підвищень до пенсій;
- «Компенсація різниці у пенсійному забезпеченні наукових працівників»; було забезпечено своєчасну та в повному обсязі виплату пенсій особам з числа науковців, які працювали в державних бюджетних установах;
- «Відшкодування на виплату пенсій особам, вивільненим у зв’язку із закриттям Чорнобильської АЕС»; було забезпечено своєчасну та у повному обсязі виплату пенсій особам, вивільненим у зв’язку із закриттям Чорнобильської АЕС;
- «Пенсійне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, віднесених до категорії І»; було забезпечено своєчасну та у повному обсязі виплату пенсій особам, віднесеним до категорії І осіб, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

- «Відшкодування на виплату пенсій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, віднесеним до категорій II, III і IV, та непрацездатним пенсіонерів, які проживають у зонах радіоактивного забруднення»; було забезпечено своєчасну та в повному обсязі виплату пенсій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, віднесеним до категорій II, III і IV, та непрацездатним пенсіонерів, які проживають у зонах радіоактивного забруднення;
- «Компенсація за втрату годувальника та допомога на поховання громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»; було забезпечено своєчасну та в повному обсязі компенсацію за втрату годувальника та допомогу на поховання громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- «Компенсація несплачених страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування за деякі категорії осіб»; були проведені видатки за рахунок отриманої компенсації несплачених страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування за деякі категорії застрахованих осіб;
- «Покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду України для виплати пенсій»; забезпечувались пенсійні виплати за рахунок виділених асигнувань на покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду для виплати пенсій;
- «Відшкодування на виплату пенсій працівникам, які були безпосередньо зайняті повний робочий день на підземних роботах»; було забезпечено виплату пенсій та грошової допомоги зазначеній категорії одержувачів.

Крім цього, у 2005 р. від Міністерства аграрної політики України надійшли кошти по бюджетній програмі за КПКВК 2801540 «Компенсація Пенсійному фонду втрат від застосування платниками фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки по сплаті збору на обов'язкове пенсійне страхування», які спрямовувались на пенсійне забезпечення осіб, виплати яким призначені згідно із законом.

Таким чином, робота ПФУ у 2005 р. була спрямована на забезпечення повного і своєчасного надходження коштів до бюджету Фонду, стабільне та своєчасне фінансування виплати пенсій та грошової допомоги, на закріплення досягнутих темпів зростання рівня пенсійного забезпечення.

Зростання доходної та видаткової частини не обумовлено зростання кількості одержувачів пенсій, навпаки, чисельність пенсіонерів на кінець 2008 року скоротилась поряд з 2005 р. на 0,35 млн. осіб (таблиця 2.2).

Згідно із представленими у таблиці 2.2 розрахунками, скорочення чисельності пенсіонерів відбулось по всім категоріям (необхідно зазначити, що у таблиці показана не вся чисельність пенсіонерів, а лише та їх частка, які отримують пенсію за вказаними в таблиці законами), проте на кінець 2009 року збільшилась чисельність пенсіонерів у зв'язку з втратою годувальника.

Таблиця 2.2

Склад і чисельність пенсіонерів в Україні протягом 2005-2009 рр., млн. осіб*

Категорія пенсіонерів	Рік					2009 рік у порівнянні із			
	2005	2006	2007	2008	2009	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Пенсіонери відповідно до ЗУ "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та "Про пенсійне забезпечення", з них:	13,17	13,13	12,94	12,82	18,93	5,76	5,80	5,99	6,11
пенсіонери за віком і за вислугу років	10,65	10,64	10,61	10,59	10,53	-0,12	-0,11	-0,08	-0,06
пенсіонери по інвалідності	1,70	1,40	1,35	1,36	1,35	-0,35	-0,05	0,00	-0,01
пенсіонери у зв'язку з втратою годувальника	0,80	0,69	0,68	0,67	6,86	6,06	6,17	6,18	6,19
одержувачі соціальних пенсій	0,02	0,40	0,30	0,20	0,19	0,17	-0,21	-0,11	-0,01

* Розраховано автором згідно даних постанов КМУ «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України» за 2005-2009 рр.

На зростання видаткової частини бюджету ПФУ вплинув той факт, що відповідно до нового пенсійного законодавства щороку з 1 березня (починаючи з 1 березня 2005 р.) проводиться підвищення розміру пенсії на коефіцієнт, який

відповідає не менше ніж 20 % темпів зростання середньої заробітної плати в Україні порівняно з попереднім роком. З 1 січня 2008 р. пенсії перераховано з урахуванням показника зарплати 928,81 грн., що відповідає рівню середньої заробітної плати на одну застраховану особу в цілому по Україні, з якої сплачено страхові внески, за 2006 р. Водночас збільшено величину оцінки одного року страхового стажу: до 1,2 % з 01.01.2008 р. та до 1,35 % з 01.10.2008 р. (до 1 січня ця величина дорівнювала 1 %). Одночасне збільшення ніж у три рази заробітної плати для обчислення пенсії (з 306,45 грн., яка враховувалася при перерахунку пенсії у 2006 р., до 928,81 грн.) та збільшення вартості одного року страхового стажу дозволило диференціювати розміри пенсій. Таким чином, якщо у 2007 р. середній розмір пенсії перевищував мінімальний на 42 % (590,8 грн. проти 415,11 грн.), то у 2008 р. це співвідношення склало 62 % (777,77 грн. проти 481 грн.). Передбачено виплату мінімальної пенсії за віком та по інвалідності у розмірі прожиткового мінімуму, визначеного законом для осіб, які втратили працездатність (рис. 2.1).

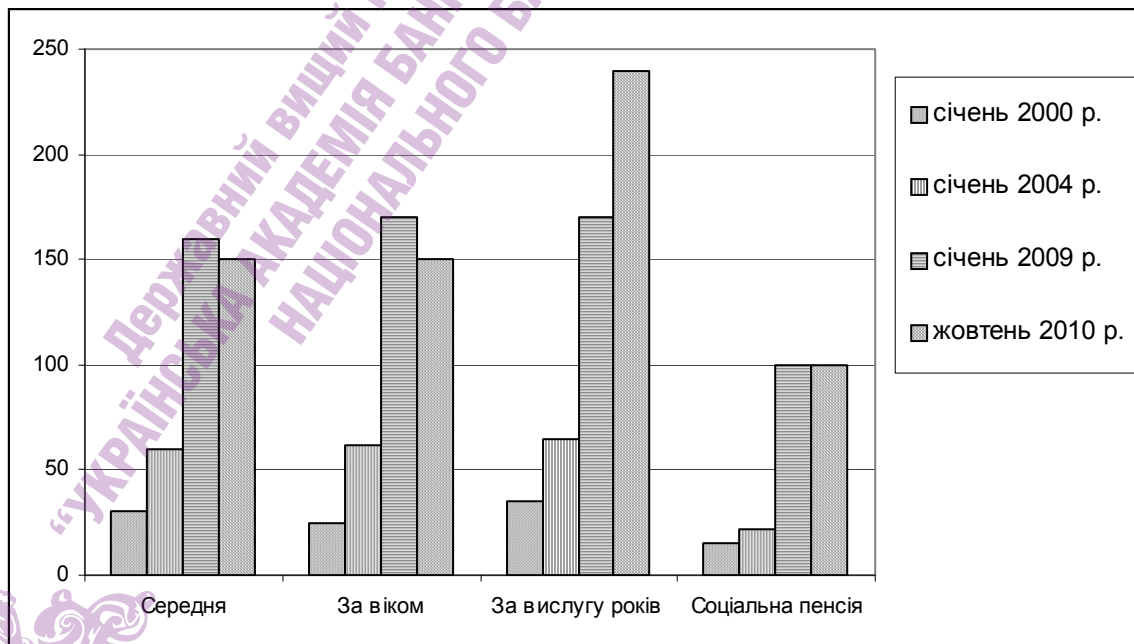

Рис. 2.1. Розмір пенсійної виплати у % до прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, за окремими видами пенсій [162]

При цьому пенсії за особливі заслуги встановлюються понад прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність. Мінімальні пенсії інвалідам строкової служби, призначені відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», встановлюються у розмірі від 100 % до 120 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Зменшилась у 6,6 разів чисельність пенсіонерів, які отримують пенсію до 500 грн.. Якщо у 2007 р. було 1,1 млн. таких осіб, а у 2008 р. – 169 тис. осіб, то у 2009 році частка таких осіб в загальній структурі пенсіонерів складала близько 1 % (рис. 2.2). З 1 квітня 2008 р. підвищено розміри пенсій і допомоги всім без виключення категоріям пенсіонерів, одержувачів допомог, інвалідів та дітей-інвалідів, у яких розміри пенсії або допомоги (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, сум індексації та інших доплат, встановлених законодавством, крім пенсій за особливі заслуги перед Україною) не досягають прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, до зазначеного рівня (постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2008 р. № 265 «Деякі питання пенсійного забезпечення громадян».

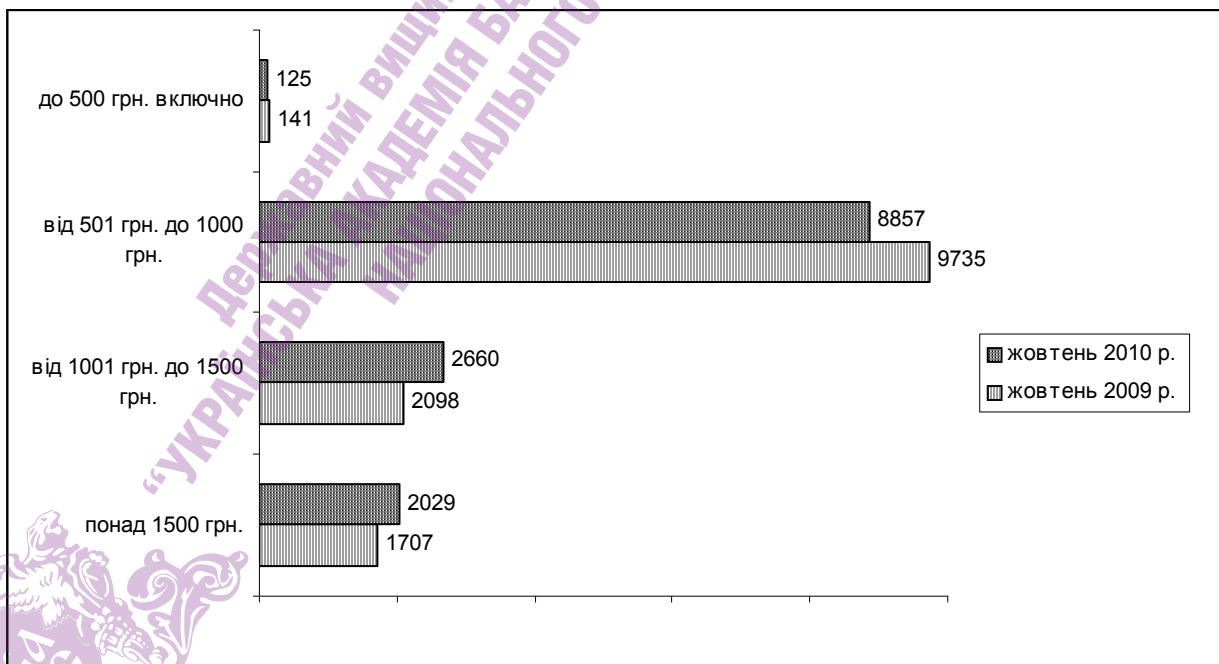

Рис. 2.2. Розподіл пенсіонерів за розмірами пенсій (із урахуванням військовослужбовців силових структур), тис. осіб [162]

Максимальний розмір пенсій (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги та пенсій за особливі заслуги перед Україною та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством), обчислених відповідно до Митного кодексу України, законів України «Про державну службу», «Про Національний банк України», «Про дипломатичну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про судову експертизу», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про пенсійне забезпечення», Постанови Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 р. №379/95-ВР «Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України», не може перевищувати 12 мінімальних розмірів пенсії за віком, встановленої абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Таким чином, максимальний розмір пенсій з 01.01.2008 р. – 5640,00 грн., з 01.04.2008 р. – 5772,00 грн., з 01.07.2008 р. – 5784,00 грн., з 01.10.2008 р. – 5976,00 грн. Розмір пенсії, призначеної відповідно до Закону України «Про прокуратуру» (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат, встановлених законодавством), 10 тисяч грн. на місяць. Мінімальна пенсійна виплата у зв'язку із втратою годувальника встановлена в диференційованих розмірах з урахуванням кількості дітей. Так, на одного члена сім'ї – 100 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, або 481 грн., на двох членів сім'ї – 120 % або 577 грн., на трьох та більше членів сім'ї – 150 % або 721,50 грн. При цьому, у 2010 р. макисмально наближається до номінальної зарплати в країні розмір пенсії за вислугу років (рис. 2.3).

Загальний розподіл чисельності пенсіонерів за віком у солідарній системі за рівнем одержуваних пенсій у 2010 р. свідчить про те, що достаньно нерівно-

мірний розподіл пенсіонерів за рівнем одержуваних пенсій виправити поки не вдається, адже частка осіб, що одержують пенсії у розмірі від 1-ї до 2-х мінімальних пенсій є занадто великою (рис. 2.4).

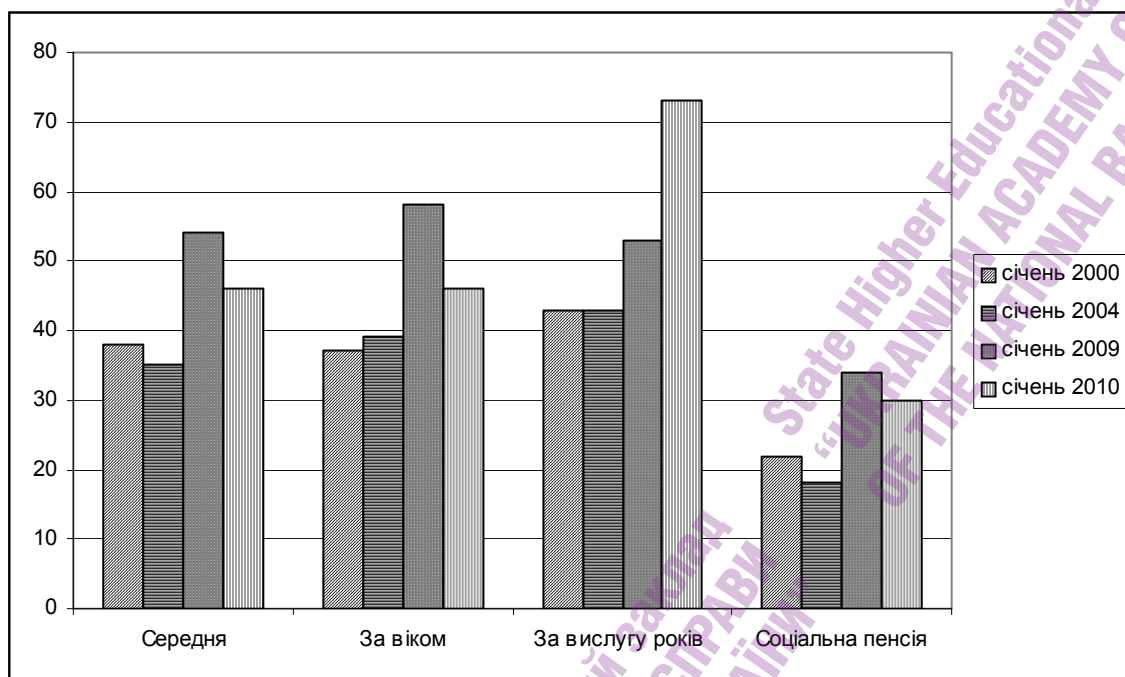

Рис. 2.3. Розмір пенсійної виплати у % до середньої номінальної заробітної плати, за окремими видами пенсій [162]

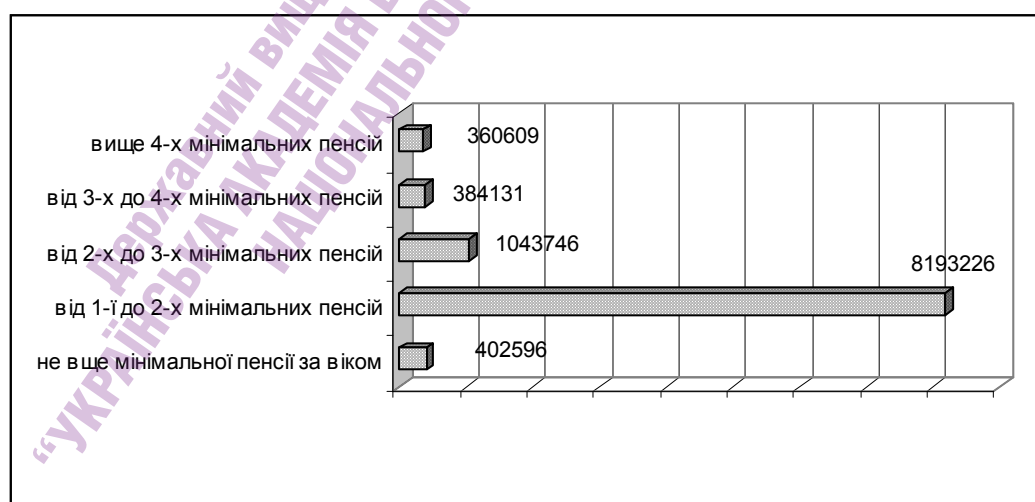

Рис. 2.4. Розподіл чисельності пенсіонерів за віком у солідарній системі за рівнем одержуваних пенсій, призначених за Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", станом на січень 2010 р., осіб [162]

При дослідженні впливу чинників на фінансовий стан пенсійного страхування проаналізовано стан розподілу пенсійних ресурсів в суспільстві і доведено, що такий розподіл є несправедливим та суперечить страховим принципам в діючій системі пенсійного страхування, внаслідок наявності різних пенсійних програм, які передбачають необґрунтовано підвищені розміри пенсій, а також «пільговий» пенсійний вік.

На зростання доходної частини бюджету ПФУ вплинуло щорічне зростання розміру заробітної плати, яка безумовно впливає й на зростання пенсійних виплат (таблиця 2.3).

За даними таблиці 2.3 видно, що середня заробітна плата, наприклад, за 2009 р. перевищує показник за 2005 р. майже втричі, і разом з цим спостерігається і збільшення розмірів пенсій.

Таблиця 2.3

Склад та динаміка середнього розміру пенсій та середньої заробітної плати в Україні за 2002-2010 рр., грн. [162]

Показник	Рік								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Пенсії за віком	126	139	194	324	418	497	799	943	1039
Пенсії по інвалідності	119	133	171	305	393	436	598	743	849
Пенсії у зв'язку з втратою годувальника	84	95	120	263	303	339	474	647	771
Пенсії за вислугу років	138	153	211	334	444	551	761	945	1105
Соціальні пенсії	55	59	63	266	340	316	370	538	621
Середня заробітна плата	321	401	499	641	865	1112	1521	1665	1916

Досить вагомою проблемою лишається і матеріальне забезпечення пенсіонерів по інвалідності. Станом на 2010 р. у порівнянні із ситуацією у 2007 р. частка даної категорії пенсіонерів знизилася, хоча і незначним чином, однак матеріальне забезпечення даної категорії пенсіонерів залишається незадовільним (рис. 2.5).

Оскільки розмір пенсії по інвалідності, яка нижче за показник пенсії за віком майже на 200 грн. у 2008 році, не може забезпечити оплату медичних послуг та медичних препаратів (вартість яких щомісячно коливається від 150 грн. до 750 грн.), саме ця категорія пенсіонерів лишається найбільш незахищеною в

умовах ринкової економіки (при стрімкому зростанні цін на споживчі та медичні товари і повільному зростанні розміру пенсій та допомоги).

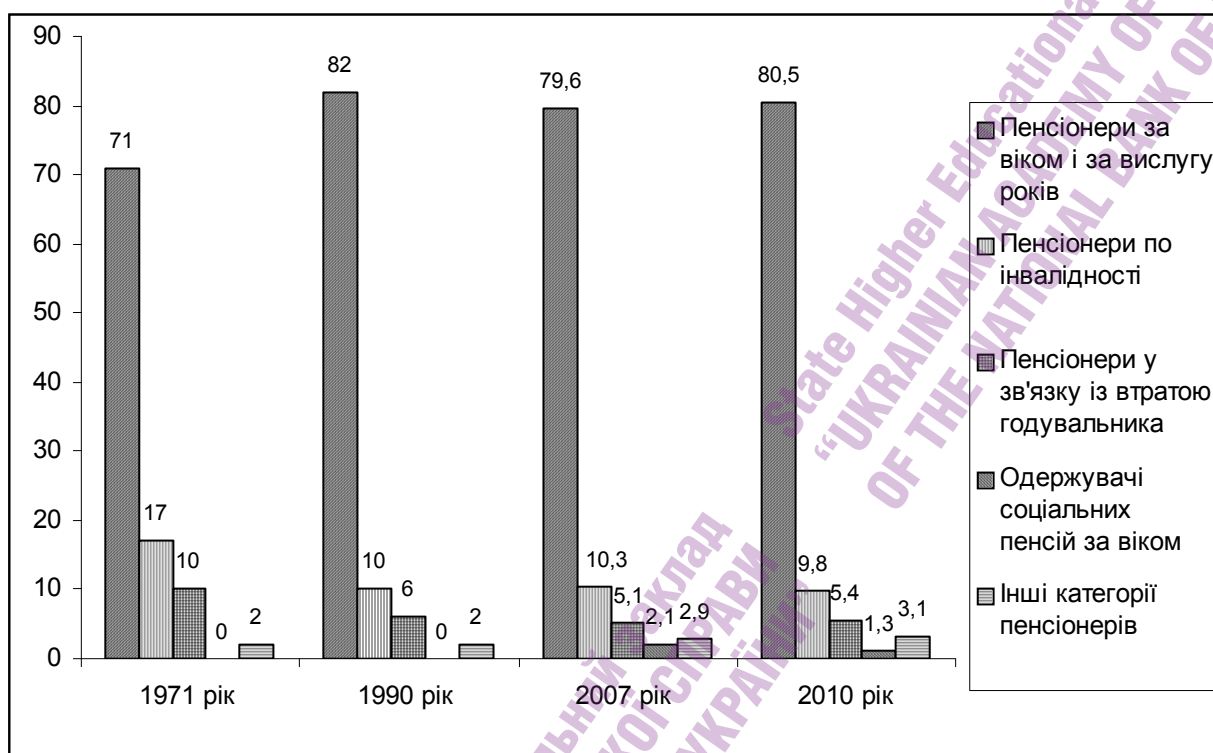

Рис. 2.5. Структура одержувачів пенсій за видами пенсій у 1971, 1990 та 2007, 2010 рр., % [162]

Пенсіонери по інвалідності у 2008 році становлять 17,84 % у загальній чисельності пенсіонерів, майже таку питому вагу цей показник складав й у 2005 році (17,59 %). В Україні спостерігається скорочення чисельності одержувачів пенсій по інвалідності з 2372953 осіб у 2005 році до 2357463 особи у 2008 році. Якщо аналізувати показник питомої ваги пенсіонерів-інвалідів у загальній чисельності пенсіонерів, то їх частка майже не змінювалась з 2005 року по 2008 рік включно (проте за 2008 рік у порівнянні з 2005 роком питома вага пенсіонерів-інвалідів незначно зросла з 17,59 % до 17,85 %).

При аналізі пенсійного забезпечення громадян основним показником являється коефіцієнт заміщення, який характеризує рівень фінансового забезпечення пенсіонерів поряд з грошовим забезпеченням (заробітною платою) працюючих громадян (співвідношення між розміром пенсії та заробітною платою) (рис. 2.6).

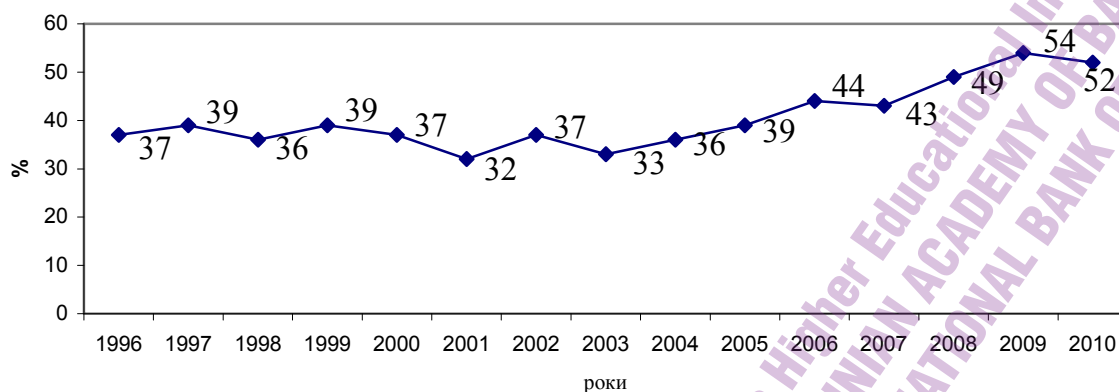

Рис. 2.6. Коефіцієнт заміщення (співвідношення середньої пенсії до середньої заробітної плати), % [162]

Згідно з рис. 2.6, коефіцієнт заміщення на кінець 2008 року становить майже 50 %, а у 2009 році – 54 %, це досить високе значення для функціонування солідарної пенсійної системи, враховуючи нинішню демографічну ситуацію в країні. Аналіз коефіцієнта заміщення в Україні поряд з даним показником інших країн також підтверджує його високий рівень (табл. 2.4). Таким чином, у деяких країнах навіть сумарні виплати (перший і другий рівні) нижче, ніж виплати пенсій із першого рівня пенсійної системи в Україні. Така ситуація й провокує фінансові проблеми діяльності ПФУ у напрямку забезпеченні повної й своєчасної виплати пенсій.

Таблиця 2.4

Середні коефіцієнти заміщення в Україні та інших країнах за 2006-2010 рр.*

Країна	Перший рівень пенсійної системи (солідарний), %	Другий рівень пенсійної системи (накопичувальний), %	Сумарні виплати, %
Австралія	25	33	58
Білорусь	47	0	47
Великобританія	17	17	34
Казахстан	0	38	38
Польща	34	25	59
Росія	33	0	33
Угорщина	43	27	70
Україна	49	0	49
Швеція	35	10	45

* Джерело інформації: www.ukrstat.gov.ua

Крім того, коефіцієнт заміщення 49,4 % є середнім показником між регіонами, в яких цей показник є найнижчим 48,1 % (Київська область, а у м. Києві – 38,2%) і найвищим 60,2 % (Луганська та Херсонська області) (додаток В). За результатами аналізу демографічного становища, який носить кризовий характер, визначено необхідність впровадження накопичувальної компоненти в систему пенсійного страхування. Частка осіб у віці понад 60 років за п'ять останніх років збільшилася з 20,4 % до 20,9 %, а в окремих регіонах (Вінницька, Полтавська, Сумська, Чернігівська області) досягла 26 %. За прогнозними даними Міністерства праці та соціальної політики і ПФУ, якщо нинішні тенденції старіння населення не зміняться, то до 2040 р. кількість платників внесків зрівняється з кількістю самих пенсіонерів на рівні близько 14 млн. чол. (таблиця 2.5). Частка осіб, що досягли 55-60 років, в Україні становить майже третину населення.

Таблиця 2.5

Демографічне навантаження на населення працездатного віку в Україні
(осіб на 1000 осіб працездатного віку)*

Рік	Діти	Населення пенсійного віку	Все населення молодше і старше працездатного віку
1998	370	411	781
2001	333	391	725
2006	281	367	648
2011	279	390	669
2016	301	446	747
2021	317	509	826
2026	312	561	873

* Джерело інформації: www.ukrstat.gov.ua

В Україні середня очікувана тривалість життя становить 73 роки для жінок і 62 – для чоловіків. Такий низький показник для чоловіків пояснюється високою смертністю їх у середньому віці. Як і в європейських країнах, в Україні зберігається тенденція до вікових змін у бік зростання частки літніх людей. Внаслідок сплеску народжуваності впродовж 60-70-х років та його критичного спаду впродовж 80-90-х, на фоні збільшення загальної тривалості життя та незначного збільшення народжуваності спостерігається дисбаланс чисельності

населення пенсійного віку по відношенню до чисельності населення працездатного віку, який має тенденцію до погіршення, починаючи з 2020 року. Отже, аналіз стану пенсійного забезпечення в нашій країні з фінансової точки зору показав необхідність активізації демографічної політики держави. Це дозволить скоріше перейти до впровадження другого (накопичувального) рівня пенсійної системи.

Основні положення, результати та висновки, що представлені в даному підрозділі дисертаційної роботи, знайшли відображення у таких наукових публікаціях: “Формування Пенсійного фонду: реальність потенційних джерел”, “Проблеми вдосконалення пенсійної системи в Україні: сутність, принципи, способи вирішення”, “Функціонування пенсійної системи в сучасних умовах: оцінка сучасного стану та перспективи розвитку”.

2.2. Аналіз формування та використання коштів бюджету Пенсійного фонду України на регіональному рівні

Бюджетна політика ПФУ спрямована на забезпечення реалізації державних соціальних гарантій та соціального захисту вразливих верств населення, фінансової стабільності пенсійної системи та посилення дії страхових принципів у солідарній системі. Робота головного управління та управлінь ПФУ в районах, містах і районах у містах Дніпропетровської області спрямована на забезпечення реалізацію завдань Президента України та Уряду з питань пенсійного забезпечення, виконання заходів щодо визначених пріоритетів діяльності органів ПФУ. Головний результат діяльності ПФУ в Дніпропетровській області – виконання планових показників з надходження коштів, своєчасне та стабільне фінансування виплати пенсій і грошової допомоги з урахуванням їх підвищеного розміру відповідно до постанов Уряду.

Головним управлінням та його структурними підрозділами здійснюються заходи щодо продовження впровадження Закону України від 09.07.03 № 1058-IV “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”. Для характеристики надходжень коштів до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області проведемо аналіз даного показника за період 2005-2009 рр. (додаток Г). До бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за 2005 р. з усіх джерел фінансування (з урахуванням залишку на початок року – 205173,6 тис. грн.) надійшло 3728910,4 тис. грн., що складає 113,2 % від запланованих обсягів надходжень. Найбільшу питому вагу в загальній сумі складають власні надходження – 2983290,9 тис. грн. (84,7 %); кошти Державного бюджету становлять 415544,4 тис. грн. (15,0 %); надходження з Фонду сприяння зайнятості – 2834,6 тис. грн. (0,09 %); з Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань – 6429,0 тис. грн. (0,2 %) та інші надходження склали 204,0 тис. грн. (0,01 %). До бюджету ПФУ в Дніпропетровській області в результаті перерозподілу перераховані кошти в сумі 513744,6 тис. грн. (рис. 2.7).

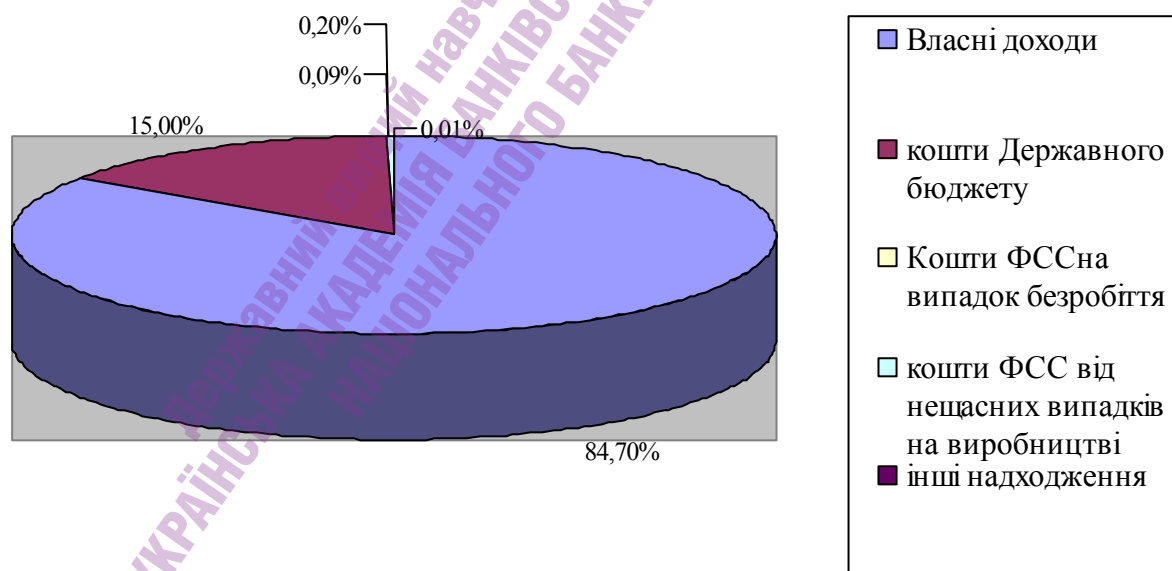

Рис. 2.7. Структура надходжень до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за 2005 рік

За 2006 р. з усіх джерел фінансування (з урахуванням залишку на початок року – 38494,0 тис. грн.) до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області на-

дійшло 5832883,9 тис. грн., що складає 132,1% від запланованого обсягу. Найбільшу питому вагу в загальній сумі складають власні надходження – 4117847,6 тис. грн. (71,0 %); кошти Державного бюджету становлять 1650746,6 тис. грн. (28,5 %); надходження з Фонду сприяння зайнятості – 4795,3 тис. грн. (0,1 %); з Фонду страхування від нещасного випадку на виробництві – 11936,6 тис. грн. (0,2 %) та 9038,9 тис. грн. (0,2 %) – надходження коштів з місцевих бюджетів. До бюджету ПФУ в Дніпропетровській області в результаті перерозподілу перераховані кошти в сумі 645345,3 тис. грн. (рис.2.8).

Структура надходження коштів до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області свідчить про те, що у 2006 р. частка власних доходів зменшилась у порівнянні із 2005 р. (з 84,7 % у 2007 р. до 71,0 % у 2006 р.). При цьому спостерігається зростання питомої ваги коштів з Державного бюджету (з 15,5 % у 2007 р. до 28,5 % у 2006 р.).

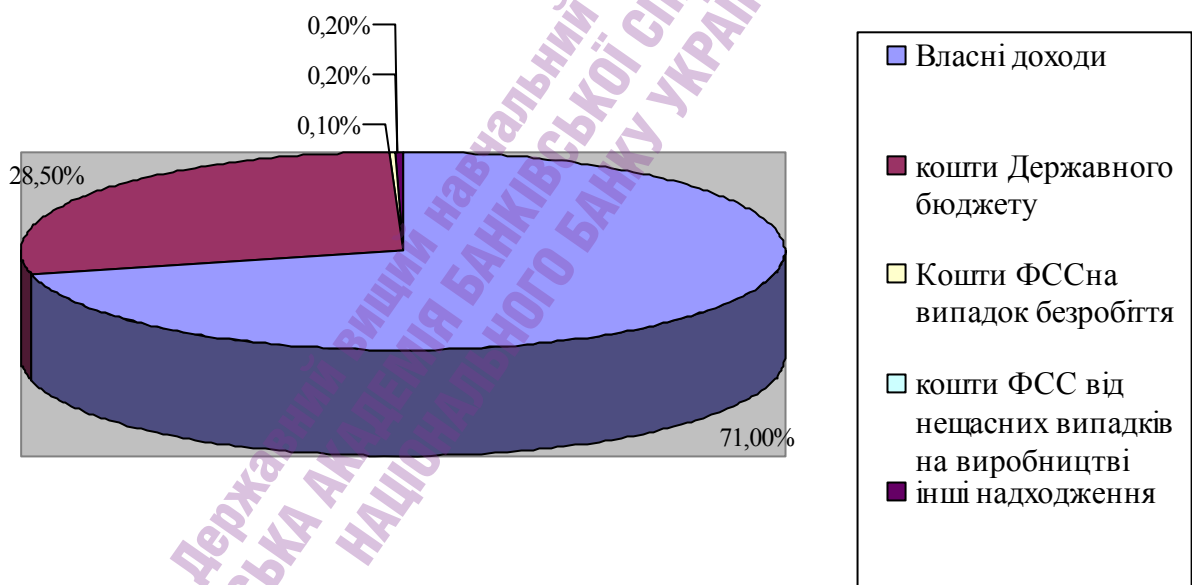

Рис. 2.8. Структура надходжень до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за 2006 рік

За 2007 р. з усіх джерел фінансування (з урахуванням залишку на початок року – 165895,6 тис. грн.) до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області надійшло 6768658,0 тис. грн., що складає 118,9 % від запланованого обсягу надходжень.

Найбільшу питому вагу в загальній сумі надходжень складають власні надходження – 5213823,7 тис. грн. (78,9 %); кошти Державного бюджету складають 1371612,5 тис. грн. (20,8 %); надходження з Фонду сприяння зайнятості – 6880,3 тис. грн. (0,1 %); з Фонду страхування від нещасного випадку на виробництві – 10421,0 тис. грн. (0,2 %). До бюджету ПФУ в Дніпропетровській області в результаті перерозподілу перераховані кошти в сумі 841113,9 тис. грн. (рис.2.9).

За 2007 р. у порівнянні із 2006 р. питома вага власних доходів зросла з 71,0% до 78,9 %, проте все ж таки залишилась нижчою за показник 2007 р. (84,7 %). Таким чином, спостерігається тенденція до зростання питокої ваги надходжень з Державного бюджету.

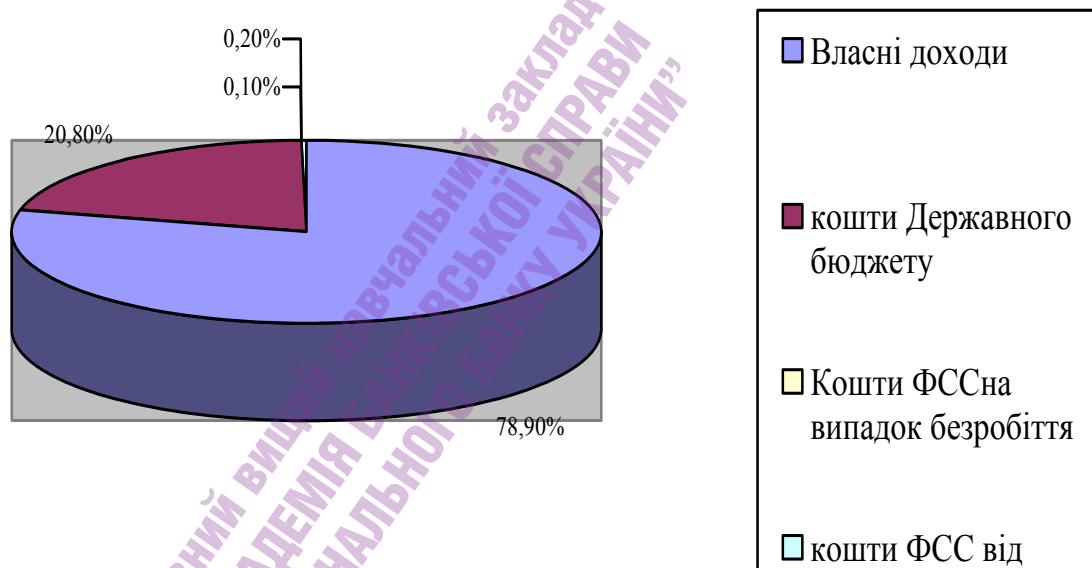

Рис. 2.9. Структура надходжень до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за 2007 рік

За 2008 р. до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області з усіх джерел фінансування (з урахуванням залишку на початок року – 25644,1 тис. грн.) надійшло 8589850,6 тис. грн., що складає 105,2 % від запланованого обсягу надходжень. Найбільшу питому вагу в загальній сумі складають власні надходження – 6975848,6 тис. грн. (81,45 %); кошти Державного бюджету складають 1575851,0 тис. грн. (18,4 %); надходження з Фонду сприяння зайнятості – 4171,7 тис. грн. (0,05 %); з Фонду страхування від нещасного випадку на výro-

бництві – 8335,2 тис. грн. (0,1 %). До ПФУ в результаті перерозподілу перераховані кошти в сумі 408871,4 тис. грн. (рис.2.10).

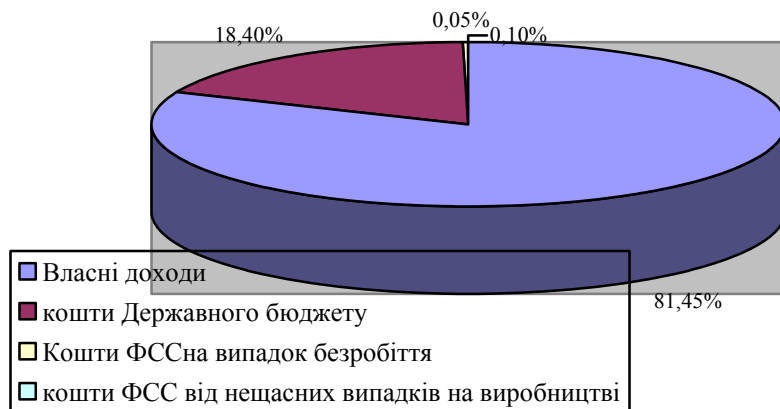

Рис. 2.10. Структура надходжень до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за 2008 рік

За 2009 р. до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області з усіх джерел фінансування (з урахуванням залишку на початок року – 338739,3 тис. грн.) надійшло 12258655,2 тис. грн., що складає 98,4 % від запланованого обсягу надходжень. Найбільшу питому вагу в загальній сумі надходжень складають власні надходження – 9204499,3 тис. грн. (77,2 %); кошти Державного бюджету складають 2704147,1 тис. грн. (22,7 %); надходження з Фонду сприяння зайнятості – 330,0 тис. грн. (0,01 %); з Фонду страхування від нещасного випадку на виробництві – 10939,5 тис. грн. (0,09 %). Від ПФУ в результаті перерозподілу отримано кошти в сумі 120476,3 тис. грн. (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Структура надходжень до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за 2009 рік

Таким чином, питома вага надходжень до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за рахунок коштів державного бюджету у 2009 році має найбільшу питому вагу за період з 2005 по 2009 рр.

Аналіз динаміки надходжень власних коштів за 2005-2009 рр. свідчить про їх зростання, однак приріст даного показника у 2006 р. до 2005 р. склав 38,0 %, у 2007 р. до 2006 р. – 26,6 %, у 2008 р. до 2007 р. – 33,8 % та у 2009 р. до 2008 р. – 31,9 %. Тобто якщо сума власних надходжень збільшується, то приріст даного показника за роками демонструє тенденцію до зниження (рис.2.12). Таким чином, спостерігається тенденція постійного зростання власних доходів ПФУ в Дніпропетровській області за період з 2007 р. до 2009 р. (на кінець 2009 р. власні доходи зросли майже втричі у порівнянні з 2007 р.). Така сама ситуація спостерігається і щодо питомої ваги власних надходжень у загальній сумі надходжень. Якщо у 2008 р. даний показник становив 81,45 %, то у 2009 р. 77,2 %.

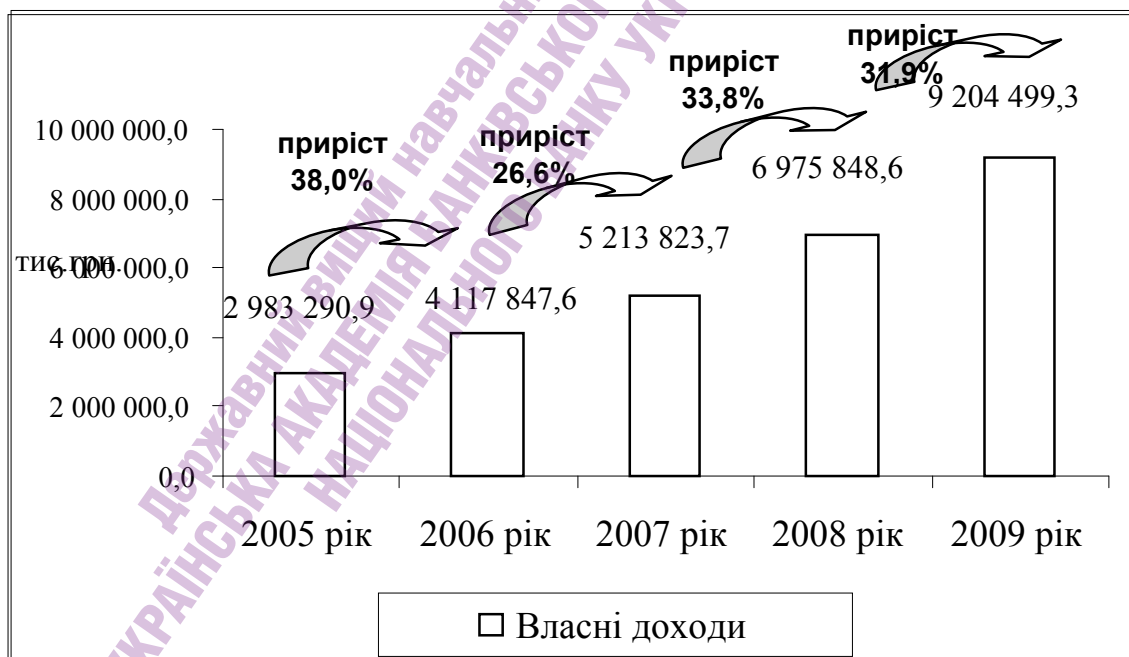

Рис. 2.12. Динаміка власних надходжень до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за 2005 – 2009 рр.

Аналіз формування бюджету ПФУ свідчить про зростання надходження коштів до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за 2008-2009 рр., що пов'язано із прийняттям на облік обов'язкових внесків від військовослужбов-

ців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб (їх сума у 2008 р. становить 225196,6 тис. грн., а в 2009 р. – 287081,7 тис. грн.). Помісячний аналіз надходження власних коштів до головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області продемонстрував негативну тенденцію зниження питомої ваги даного показника за жовтень-грудень 2009 року та приросту надходжень в порівнянні з 2008 роком (табл. 2.6).

При цьому в окремих районах області зростання власних доходів за 2009 р. у порівнянні із 2008 р. відбулося значно більшими темпами: в Юр'ївському районі – 53,4 %, у Нікопольському районі – 52,1 %, у Магдалинівському районі – 49,7 %, у Петриківському районі – 46,1 %, у Томаківському районі – 43,8 %, у Дніпропетровському районі – 43,1 %, у Криничанському районі – 42,6 %, у Синельниківському районі – 41,1 %, а в Бабушкінському районі м. Дніпропетровська – 51,1%.

Таблиця 2.6

Надходження власних коштів до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за 2007-2009 роки*

Місяць	2007 рік		2008 рік		2009 рік	
	Власні доходи, тис.грн.	Питома вага в загальній сумі, %	Власні доходи, тис.грн.	Питома вага в загальній сумі, %	Власні доходи, тис.грн.	Питома вага в загальній сумі, %
січень	334909,2	6,4	424779,6	6,1	590038,8	6,4
лютий	376736,3	7,2	496337,1	7,1	717811,8	7,8
березень	433221,8	8,3	593221,4	8,5	743782,5	8,1
квітень	413435,8	7,9	545394,7	7,8	771834,3	8,4
травень	402590,8	7,7	531936,5	7,6	738488,6	8,0
червень	463496,5	8,9	603598,1	8,7	812439,2	8,8
липень	432198,9	8,3	579871,9	8,3	793160,7	8,6
серпень	438179,0	8,4	600157,3	8,6	796572,3	8,7
вересень	454596,5	8,7	601665,3	8,6	819441,4	8,9
жовтень	445958,7	8,6	631578,4	9,1	805472,1	8,8
листопад	457931,3	8,8	634014,9	9,1	765527,7	8,3
грудень	560568,9	10,8	733293,4	10,5	849929,9	9,2
Всього	5213823,7	100,0	6975848,6	100,0	9204499,3	100,0

*Розраховано автором згідно даних аналітичних записок ГУ ПФУ в Дніпропетровській області за 2007-2009 рр.

Аналізуючи питому вагу надходжень по районах області у загальній сумі власний надходжень в 2009 р., слід відзначити, що найбільше власних коштів

зібрано: у Держинському (9,5 %) та у Жовтневому (4,3 %) районах м. Кривого Рогу, у Бабушкінському (10,6 %), Жовтневому (8,0 %) та у Кіровському (5,8 %) районах м. Дніпропетровська та в м. Павлограді – 6,9 %.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2009 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» за рахунок Державного бюджету передбачені асигнування на фінансування наступних пенсійних програм:

1. «Дотація Пенсійному фонду України на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами». Фінансування цієї бюджетної програми здійснювалося за рахунок коштів загального і спеціального фондів.

Слід відмітити, що за рахунок коштів Державного бюджету, отриманих як компенсація несплачених страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування за деякі категорії застрахованих осіб, проводяться виплати, призначені згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», і, відповідно, у структурі бюджету віднесені до видатків за рахунок власних надходжень.

2. «Дотація Пенсійному фонду України на пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу та суддів у відставці». Фінансування цієї бюджетної програми проводиться за рахунок коштів загального фонду.

3. «Компенсація Пенсійному фонду втрат від застосування платниками фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки із сплати збору на обов'язкове пенсійне страхування». Фінансування цієї бюджетної програми проводиться за рахунок коштів загального фонду.

Слід підкреслити, що за рахунок коштів Державного бюджету по цій бюджетній програмі проводяться виплати, призначені згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», і, відповідно, у структурі бюджету віднесені до видатків за рахунок власних надходжень. У цілому по Дніпропетровській області спостерігається зростання надходжень кош-

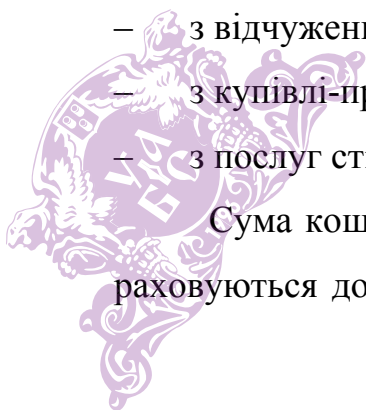
тів бюджету ПФУ в Дніпропетровській області з усіх джерел фінансування. Поряд із цим, протягом року органами ПФУ було забезпечено в повному обсязі надходження коштів за додатковими ставками, які зараховуються до спеціального фонду Державного бюджету і спрямовуються на фінансування пенсійних виплат.

Відповідно до пункту 10 статті 7 Закону України від 28.12.07 № 107-VI «Про Державний бюджет України на 2009 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (далі – Закон № 107) в частині дії Закону України від 26 червня 1997 року № 400/97-ВР «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» встановлено, що джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України є збори на обов'язкове державне пенсійне страхування, що відповідно до закону сплачуються при здійсненні безготівкових операцій з купівлі-продажу валют, торгівлі ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння та при відчуженні легкових автомобілів, з операцій купівлі-продажу нерухомого майна, з наданням послуг стільникового рухомого зв'язку (додаткові збори на виплату пенсій) у порядку визначеному Кабінетом Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1998 № 1740 затверджує «Порядок сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій» та відсотки ставок на господарські операції (додаток Д).

За 2009 р. за додатковими ставками з окремих видів господарських операцій надійшло 586581,7 тис. грн. або 4,9 % загальної суми всіх надходжень до головного управління ПФУ в Дніпропетровській області, з них:

- з купівлі-продажу валюти – 241141,8 тис. грн.;
- з продажу ювелірних виробів – 1191,6 тис. грн.;
- з відчуження легкових автомобілів – 168947,9 тис. грн.;
- з купівлі-продажу нерухомого майна – 22802,0 тис. грн.;
- з послуг стільникового рухомого зв'язку – 152498,4 тис. грн.

Сума коштів, сплачених з окремих видів господарських операцій, що зараховуються до спеціального фонду Державного бюджету, за 2009 р. зменши-

лась у порівнянні із 2008 р. на 36728,9 тис. грн. або на 5,9 %, у т.ч. з купівлі-продажу валюти – на 9,2 %, з купівлі-продажу нерухомого майна – на 66,1 %, з послуг стільникового рухомого зв'язку – на 0,1 %. Збільшилися надходження з продажу ювелірних виробів – на 28,6 %, з відчуження легкових автомобілів – на 23,5 %. Зменшення суми надходження коштів з купівлі-продажу валюти пов'язане зі зниженням відсоткової ставки надходжень, яка в 2009 році становила 0,5 %.

У загальній сумі надходжень за додатковими ставками найбільше коштів отримано від операцій з купівлі-продажу валюти – 41,1 %, від операцій відчуження легкових автомобілів – 28,8 % та послуг стільникового рухомого зв'язку – 26,0 %. Органами ПФУ щоденно здійснюється контроль за сплатою коштів за додатковими ставками, які надходять на рахунки відділень казначейства. На виконання зазначеної вимоги Закону № 107 організована співпраця з управліннями Державного казначейства області.

Основним джерелом формування фінансового ресурсу ПФУ є відрахування від фонду оплати праці підприємств, установ, організацій та заробітної плати найманих працівників на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Пріоритетним завданням ПФУ в Дніпропетровській області за аналізований період є виведення платників страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування із «тіньової» економіки, оскільки залучення платників до сплати внесків – один із резервів поповнення бюджету ПФУ. Таким чином, необхідною є робота з платниками, які не ведуть господарську діяльність, не виплачують заробітну плату та не сплачують внески до бюджету ПФУ. Діюче пенсійне законодавство не містить положень, які б заохочували роботодавців справно сплачувати пенсійні внески. Тому даний процес носить примусовий, агресивний характер, а саме робота щодо залучення платників проводиться сумісно з органами місцевого самоврядування, органами прокуратури, державною територіальною інспекцією праці, відділами організації впро-

вадження персоніфікованого обліку, підвідомчих управлінь із застосуванням фінансових санкцій до порушників. При цьому дана політика дає і певні позитивні результати. Завдяки даній політиці кількість прийнятих на облік платників та частка тих, хто сплачує страхові внески на обов'язкове державне пенсійне страхування, збільшуються.

Станом на 1 січня 2009 р. в управліннях ПФУ у районах, містах і районах у містах Дніпропетровської області перебувало на обліку 273262 платник, у т.ч. 83719 – юридичних і 189543 – фізичних осіб. У порівнянні з 01.01.08 р. відбулося збільшення взятих на облік на 15991 особи, в т.ч. юридичних – на 2616 осіб та фізичних – на 13375 осіб, а станом на 01.01.08 р. у порівнянні із 2008 р. кількість платників зросла на 20693 особи (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Склад платників, взятих на облік в органах ПФУ в Дніпропетровській області, осіб

Платники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. до 2007 р.	2009 р. до 2008 р.
Взято на облік платників всього, у тому числі:	236578	257271	273262	36684	15991
- юридичні особи	75817	81103	83719	7902	2616
- фізичні особи	160761	176168	189543	28782	13375

Завдяки проведеній роз'яснювальній роботі щодо залежності майбутньої пенсії працівників від рівня заробітної плати, необхідності легалізації її виплати в області спостерігається збільшення фактично нарахованого фонду оплати праці (рис. 2.13). Так, за 2009 р. сума фонду оплати праці збільшилася у порівнянні із 2008 р. на 5683944,2 тис. грн. (на 29,2 %) і склала 25121921,1 тис. грн.

Станом на 01.01.2009 р. чисельність працюючих в області становила 1175397 осіб. На 100 пенсіонерів припадає 120 працюючих осіб. За звітний період від страховальників за 1 працюючого надійшло 7339 грн. – в середньому 611,58 грн. за місяць. У порівнянні з розміром мінімального страхового внеску,

що діє для основної категорії працівників за відповідний рік (187,44 грн.) роботодавцями за одного працюючого перераховано коштів у 3,3 рази більше.

За 2008 р. сума фонду оплати праці збільшилася у порівнянні із 2007 р. на 4318885,8 тис. грн. (на 28,6 %) і склала 19437976,9 тис. грн. Станом на 01.01.2009 р. чисельність працюючих в області становила 1211532 особи. На 100 пенсіонерів припадало 120 працюючих осіб. За звітний період від страхувальників за 1 працюючого надійшло 5453 грн. – в середньому 454,42 грн. за місяць. У порівнянні з розміром мінімального страхового внеску, що діє для основної категорії працівників за відповідний рік (151,36 грн.) роботодавцями за одного працюючого перераховано коштів у 3,0 рази більше.

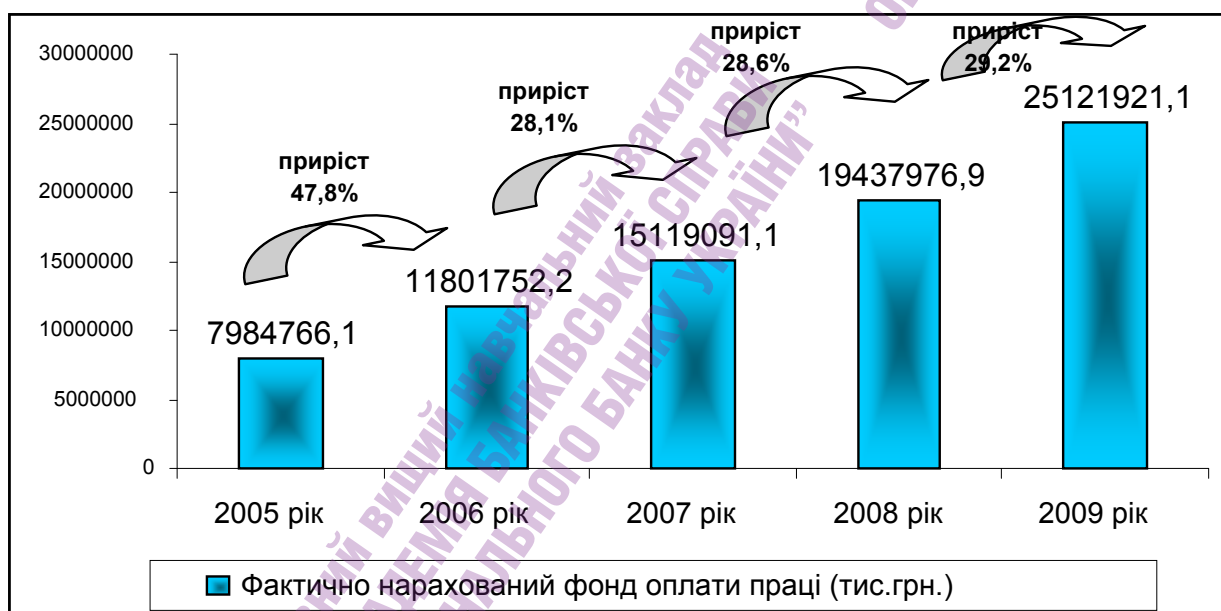

Рис. 2.13. Динаміка фонду оплати праці в Дніпропетровській області за 2005-2009 роки

За 2007 р. у порівнянні із 2006 р. ФОП збільшився на 3317338,90 тис. грн. або на 28,1 % і складає 15119091,1 тис. грн. В області на 1 січня 2008 р. кількість працюючих осіб становила 1212009. На 100 пенсіонерів припадало 120 працюючих осіб. За 2007 р. від страхувальників за 1 працюючого надійшло 4090 грн. – це в середньому за місяць 340,83 грн. У порівнянні з розміром мінімального страхового внеску, що діяв для основної категорії працівників за від-

повідний рік (123,23 грн.) роботодавцями за одного працюючого перераховано коштів у 2,8 рази більше.

За 2006 р. у порівнянні із 2005 р. ФОП збільшився на 3816986,1 тис. грн. або на 47,8 % і склада 11801752,2 тис. грн. В області на 1 січня 2006 р. кількість працюючих осіб становила 1205453 осіб. На 100 пенсіонерів припадало 120 працюючих осіб. За 2006 р. від страхувальників за 1 працюючого в середньому за місяць надійшло 273,67 грн. У порівнянні з розміром мінімального страхового внеску, що діяв для основної категорії працівників за відповідний рік (103,01 грн.) роботодавцями за одного працюючого перераховано коштів у 2,7 рази більше (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Нарахований фонд оплати праці та страхових внесків на 1 особу в Дніпропетровській області за період з 2005 по 2009 роки

Показники	2005 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік
Фактично нарахований фонд оплати праці, тис. грн.	7984766,1	11801752,2	15119091,1	19437976,9	25121921,1
Чисельність працюючих (осіб)	1205644	1205453	1212009	1211532	1175397
Надходження внесків на 1-го працюючого, грн.	195,91	273,67	340,83	454,42	611,58
Мінімальний страховий внесок на 1-го працюючого, грн.	73,33	103,01	123,23	151,36	187,44
Сплата внесків, %	32%+2%	32,3%+2%	31,8%+2%	33,2%+2%	33,2%+2%
Забезпечення надходження страхового внеску на 1 особу, %	267,2%	265,7%	276,6%	300,2%	326,3%
Середня мінімальна заробітна плата по Україні, грн.	215,67	300,33	364,58	430,00	532,50
Межа максимальної з/плати, на яку нараховуються внески, грн.	2660,00	4100,00	4950,00	8036,25	9742,50

Таким чином, на зростання власних доходів ПФУ в Дніпропетровській області вплинуло стрімке зростання фактично нарахованого фонду оплати праці за 2009 р., адже у порівнянні із 2005 р. даний показник зріс на 17137155,0 тис. грн. Необхідно зазначити, що чисельність працюючих за період з 2005 по 2009 рр. зменшилась: у 2009 р. чисельність працюючих громадян становила 1175397 осіб, що на 30247 особи менше, ніж у 2005 р. (зростання фонду оплати праці відбулося за рахунок зростання розміру заробітної плати).

Порівняльний аналіз надходження страхових внесків на 1-го працюючого у порівнянні з мінімальним значенням цього показника свідчить про те, що фактично сплачені внески на 1-го працюючого перевищують мінімальний розмір внеску за весь досліджуваний період: за 2005 р. на 122,58 грн., за 2006 р. на 170,66 грн., за 2007 р. на 217,6 грн., за 2008 р. на 303,06 грн., за 2009 р. на 424,14 грн. (рис. 2.14).

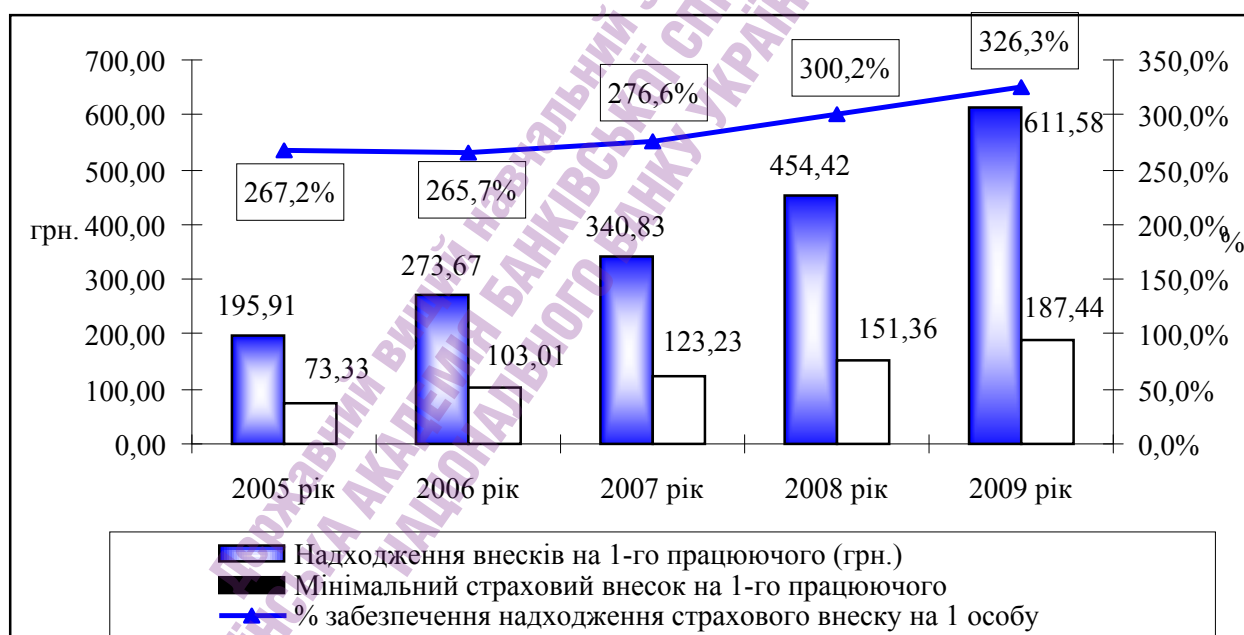

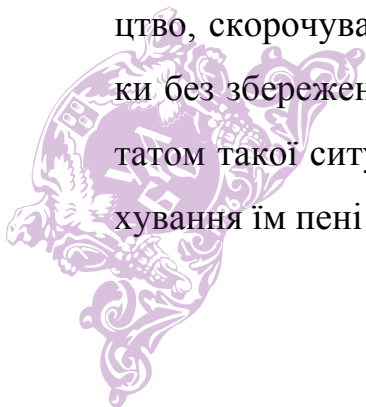
Рис. 2.14. Динаміка співвідношення мінімального та нарахованого страхового внеску на 1 особу

Дані показники позитивно впливають на повноту формування бюджету ПФУ в Дніпропетровській області. Розмір фактично сплаченого страхового внеску 1-го працюючого дорівнює розміру мінімальної пенсії і якщо врахувати, що на 100 пенсіонерів припадає 120 працюючих осіб – ПФУ в Дніпропетровсь-

кій області фінансово спроможний самостійно задовольнити потреби пенсіонерів пенсіями у розмірі прожиткового мінімуму (на 01.01.2009 рік прожитковий мінімум для працездатних осіб дорівнював 669,0 грн.). Проаналізувавши доходу частину бюджету ПФУ в Дніпропетровській області, можна зробити висновки про те, що в цілому спостерігається тенденція до збільшення надходження коштів, як з усіх джерел фінансування, так і за рахунок власних коштів, які суттєво впливають на виплату пенсій та доплат до пенсій. Введення в дію механізму визначення розміру пенсії в залежності від офіційного заробітку, сплачених внесків та страхового стажу сприяло зростанню розмірів перерахованих платниками страхових внесків до ПФУ. Значна увага приділяється висвітленню діяльності органів фонду щодо забезпечення наповнення бюджету коштами для виплати пенсій, посилення платіжної дисципліни платників внесків, залучення платників до сплати страхових внесків, легалізації заробітної плати, надаються роз'яснення щодо порядку та умов набування страхового стажу, залежності майбутньої пенсії від повноти і своєчасності розрахунків з ПФУ.

Але аналіз за 5 років по надходження коштів до головного управління ПФУ в Дніпропетровській області свідчить про негативну тенденцію зниження питомої ваги власних надходжень за жовтень-грудень 2009 р. та приросту надходжень в порівнянні з 2008 р. Планове завдання по надходженню власних коштів виконано на 98,0 %.

Найбільшою проблемою у фінансовому забезпеченні бюджету ПФУ в Дніпропетровській області є зростання заборгованості по сплаті страхових внесків до бюджету ПФУ. Зростання заборгованості – це складна економічна ситуація, яка склалася на підприємствах гірничо-металургійного комплексу, машинобудування, будівництва, коли підприємства вимушені призупиняти виробництво, скорочувати чисельність працюючих, відправляти працівників у відпустки без збереження заробітної плати або скорочувати робочий тиждень. Результатом такої ситуації постає несплата підприємствами поточних платежів, нарахування їм пені та фінансових санкцій.

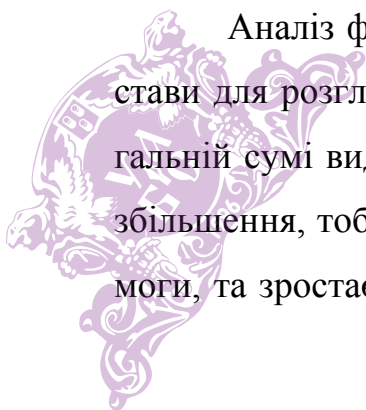

Збільшення боргу відбулося, в основному, за рахунок економічно активних платників, таких як Дніпровський машинобудівний завод, Нікопольський завод тонкостінних труб та ТОВ «Дніпровський автобусний завод». Територіальними управліннями ПФУ в Дніпропетровській області в межах своїх повноважень та згідно з чинним законодавством вживаються всі можливі заходи, як з попередження зростання боргів, так і щодо примусового стягнення. Вся сума боргу охоплена претензійно-позовною роботою, всі рішення господарського суду із стягнення заборгованості на користь ПФУ знаходяться на виконанні у Державній виконавчій службі управління юстиції, до органів прокуратури направлені листи.

Проводиться робота щодо збільшення надходжень страхових внесків від застрахованих осіб, які беруть участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування на добровільній основі, що є також одним із резервів збільшення надходжень до бюджету Фонду. З початку дії Закону № 1058 було укладено 536 договорів про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, з них 159 договорів укладено протягом 2009 р.

Від застрахованих на добровільних засадах осіб протягом 2009 р. надійшло 496,5 тис. грн., що в 1,7 рази більше проти аналогічного періоду минулого року. З метою охоплення більшої кількості осіб добровільним страхуванням управліннями ПФУ у районах, містах і районах у містах області головна увага приділяється роботі з такими категоріями як студенти; громадяни України, які виїжджають з України з метою працевлаштування за кордон; працездатні громадяни, які не досягли пенсійного віку та з тих чи інших обставин не працюють, та інші особи.

Аналіз формування бюджету ПФУ в Дніпропетровській області дає підстави для розгляду ефективності використання коштів з бюджету фонду. В загальній сумі видатків головного управління ПФУ спостерігається тенденція до збільшення, тобто з року в рік підвищуються розміри пенсій та грошової допомоги, та зростає добробут пенсіонерів. Сума видатків в 2009 р. у порівнянні із

2008 р. зросла на 54,4 % та становила 12110230,9 тис. грн., з яких видатки за рахунок власних коштів збільшилися на 55,9 % (10053226,6 тис. грн.) та видатки, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету, зросли на 47,5 %, а їх сума становила 2032523,5 тис. грн. За останні 3 роки це найбільший приріст видатків головного управління (табл. 2.9). Дані таблиці 2.9 свідчать про стрімке зростання пенсійних виплат за рахунок Державного бюджету з 322,51 млрд. грн. у 2006 р. до 1378,18 млрд. грн. у 2009 р.

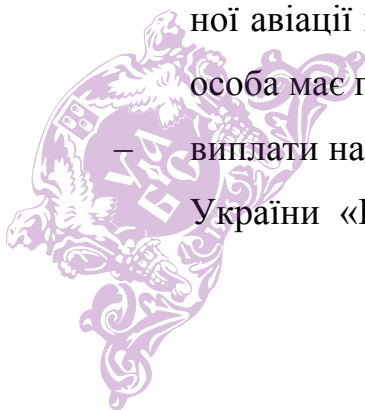
Таблиця 2.9

Видатки Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області за 2006-2009 роки, млрд. грн.

Показник	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Абсолютне відхилення		
					2009 р. до 2006 р.	2009 р. до 2007 р.	2009 р. до 2008 р.
Видатки:	3176,33	5021,34	5901,9	16440,43	13264,09	11419,09	10538,53
- за рахунок власних надходжень	2838,19	4579,05	5284,0	15047,79	13235286	10468736	15047786
- за рахунок Державного бюджету	322,51	425,67	600,41	1378,18	1228311	952505,8	1378172
- за рахунок Фонду соціального страхування на випадок безробіття	2,81	4,86	6,83	4,33	1325,3	-532,2	-2504,5
- за рахунок Фонду соціального страхування від нещасного випадку	12,83	11,76	10,65	10,14	6302,5	-1616,3	-506,7

За рахунок коштів Державного бюджету (загального та спеціального фондів) фінансуються:

- пенсійне забезпечення військовослужбовців строкової служби;
- пенсійне забезпечення осіб, які працювали в органах державної влади, місцевого самоврядування, та осіб льотних екіпажів повітряних суден цивільної авіації в частині, що перевищує розмір трудової пенсії за віком, на яку особа має право відповідно до Закону України № 1058;
- виплати надбавок та підвищень до пенсій: з них надбавки згідно із Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»,

надбавки згідно із Законом України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною», надбавки на дітей війни і т.д.;

- компенсація різниці у пенсійному забезпеченні наукових працівників;
- пенсії та доплати згідно із Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»;
- пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу та суддів у відставці .

Враховуючи збільшення суми видатків у 2008 та 2009 рр., слід відмітити, що з 1 січня 2008 р. ПФУ взяв на себе функції виплати пенсій військовослужбовцям, особам начальницького і рядового складу та суддям у відставці, та їх сума за 2008 р. становила 613238,9 тис. грн., а за 2009 р. – 799534,6 тис. грн. Отже, аналізуючи видатки ПФУ в Дніпропетровській області слід відзначити, що було вжито всі заходи для стабільного фінансування виплати пенсій та грошової допомоги.

Наповнення бюджету Фонду, розширення бази нарахування внесків для забезпечення зростаючої потреби на виплату пенсій завжди було і є головним завданням у діяльності ПФУ. Результати роботи ПФУ в Дніпропетровській області за 2005-2009 рр. свідчать про своєчасне надходження коштів до бюджету та в повному обсязі фінансування виплати пенсій та грошової допомоги. Але слід зазначити, що головне завдання ПФУ полягає в забезпеченості власними коштами на виплату трудових пенсій, тобто тих пенсій, які призначені відповідно до ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Результати аналізу забезпеченості власними коштами за 2005-2009 рр. свідчать про те, що у 2005 р. до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області надійшло власних коштів 2983290,9 тис. грн. при потребі 2838528,9 тис. грн., (забезпечення виплат пенсій – 105,1 %), у 2006 р. надходження склали 4117847,6 тис. грн. при потребі на виплату пенсій 4579356,7 тис. грн. (забезпечення виплат пенсій – 89,9 %), за 2007 р. надійшло 5213823,7 тис. грн. при потребі 5284006,1 тис. грн. (забезпечення виплат пенсій – 98,7 %), за 2008 р. надійшло 6975848,6 тис. грн. при потребі 6449596,3 тис. грн. (забезпечення ви-

плат пенсій – 108,2%), за 2009 р. надійшло 9204499,3 тис. грн. при потребі 10053226,6 тис. грн. та забезпечено виплату на 91,6% (рис.2.15).

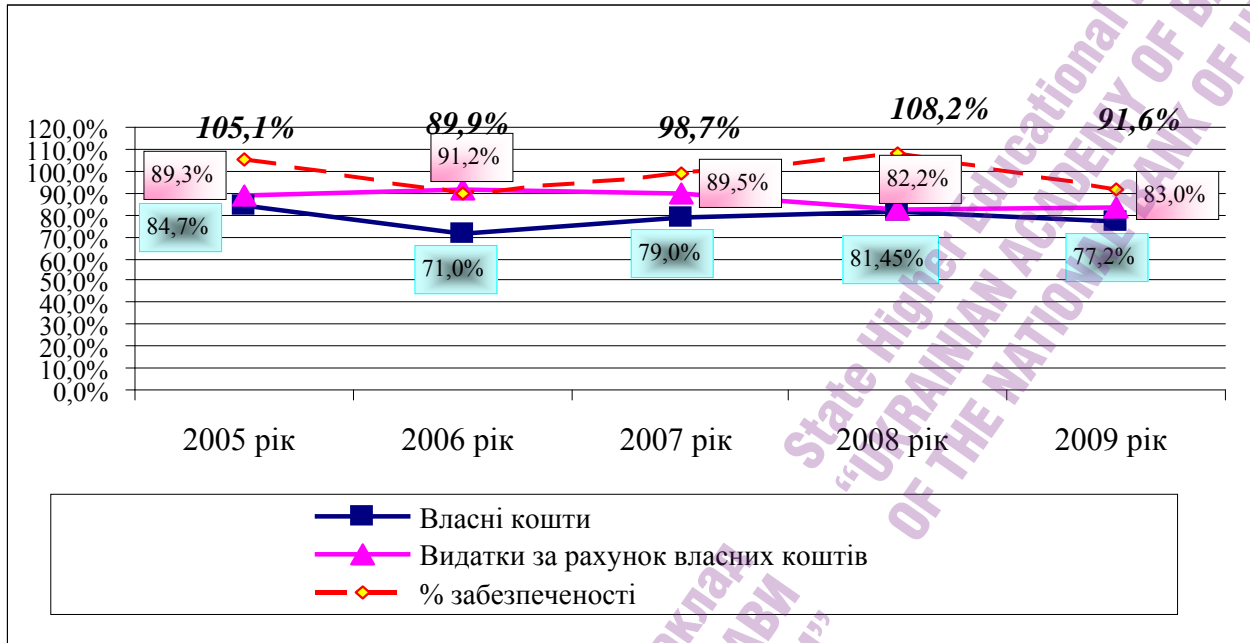

Рис. 2.15. Динаміка забезпеченості власними коштами на виплату трудових пенсій за 2005-2009 роки, тис. грн.

Як уже зазначалося вище, питома вага власних надходжень в 2009 р. в порівнянні з 2008 р. знизилася, те ж саме стосується забезпеченості коштами на виплату трудових пенсій. Якщо в 2008 р. питома вага надходжень складала 81,45 % усіх надходжень, то область сама себе забезпечувала коштами (108,2 %), а зниження питомої ваги власних надходжень в 2009 р. до 77,2 % та підвищення питомої ваги видатків на виплату пенсій за рахунок власних надходжень до 83,0 % вказує на те, що в Дніпропетровській області недостатньо коштів на виплату пенсій згідно Закону України № 1508.

З метою забезпечення достатньої якості життя пенсіонерів необхідно ліквідувати спеціальні пенсії та уніфікувати принципи нарахування трудових пенсій, та встановити єдині правила призначення та перерахунку пенсій, ліквідувати пільгові пенсії народним депутатам України і членам Уряду.

Порівнюючи межу максимальної заробітної плати, на яку нараховуються пенсійні внески, та максимальний розмір пенсії, що виплачується (12 мініма-

льних пенсій), варто зазначити що пенсія окремих категорій пенсіонерів значно перевищує трудову пенсію за віком (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Показники межі максимальної заробітної плати та пенсії, грн.

Показник	2005 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік
Межа максимальної заробітної плати, на які нараховуються внески	2660,00	4100,00	4950,00	8036,25	9742,50
Максимальний розмір пенсій, що виплачується (12 мінімальних пенсій)	x	3600,00	4302,00	4845,00	6123,00

На рис. 2.16 зображені розміри пенсійних виплат за різними пенсійними програмами. Як приклад, були взяті пенсійні виплати на підставі законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про прокуратуру», «Про статус народного депутата», «Про національний банк України». Проаналізовані показники свідчать про те, що найбільший розмір пенсій мають пенсіонери на підставі ЗУ «Про статус народного депутата» (на кінець 2009 р. середній розмір такої виплати становить 15997,79 грн., що майже в 19 разів більше середнього розміру пенсій за загальним пенсійним законодавством – 854,45 грн.).

Крім того, якщо пенсія за віком на кінець 2009 р. поряд з 2007 р. зросла в 4 рази, пенсійні виплати на підставі ЗУ «Про статус народного депутата» за цей період зросли в 7 разів (це свідчить про те, що й заробітна плата в країні, на підставі якої розраховується пенсія, зростає не однаково, що суперечить соціальній справедливості у суспільстві і загальним засадам демократії).

Протягом 2005-2009 рр. здійснювалися перерахунки розмірів пенсій у зв'язку з зростанням прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб згідно із статтею 58 Закону України «Про Державний бюджет України» (середній прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб у 2006 р. становив 300,00 грн., у 2007 р. – 358,50 грн., у 2008 р. – 403,75 грн., у 2009 р. – 510,25 грн.), індексації

та перерахунки пенсій в зв'язку із збільшенням середньої заробітної плати працівників, зайнятих в галузях економіки України, та страхового стажу (частина 1 статті 42 ЗУ 1058).

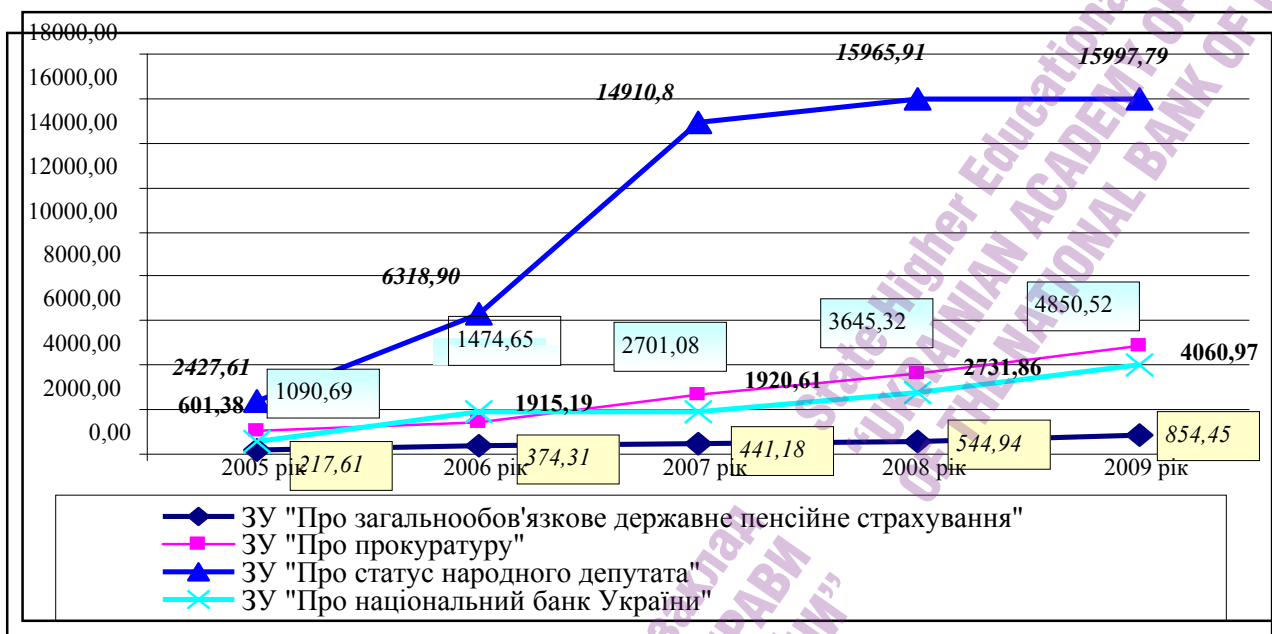

Рис. 2.16. Співвідношення середніх розмірів виплат пенсій деяких категорій пенсіонерів в Дніпропетровській області за 2007-2009 роки, грн.

Крім індексації пенсій, передбаченої частиною першої цієї статті, у разі якщо величина середньої заробітної плати в Україні за даними спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі статистики за минулий рік зростає, то з 1 березня поточного року розмір пенсії підвищується на коефіцієнт, який відповідає не менше 20 % темпів зростання середньої заробітної плати в Україні порівняно з попереднім роком.

Одним з головних надбань Пенсійного фонду є диференціація пенсійних виплат: була проведена масштабна диференціація пенсій залежно від стажу громадян, від розміру середньої зарплати. Було запроваджено новий підхід до нарахування пенсій, який дозволив усунути диспропорції у пенсійному забезпеченні громадян, що вийшли на пенсію в різні роки і для призначення пенсій яким застосовувались різні показники середньої заробітної плати за різні роки. Крім того, відтепер при обчисленні пенсій використовується підвищений коефіцієнт стажу – кожен отримує пенсію за результатами своєї праці (від 1 % до 1,35 % у 2009 р.).

Крім того, були підвищені пенсії пенсіонерів, які мають статус дітей війни, відповідно до Закону України «Про соціальний захист дітей війни». Перераховані пенсії за особливі заслуги багатодітних матерів, які народили п'ятеро і більше дітей. Підвищені пенсії які мають статус жертв нацистських переслідувань, відповідно до Закону України «Про жертви нацистських переслідувань» і т.д. Постановами Кабінету Міністрів України № 684, 685, 654, 265 визначений порядок підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян.

Аналізуючи кількість наявного населення за даними Головного управління статистики у Дніпропетровській області та кількість пенсіонерів, які одержують пенсії та грошові допомоги, спостерігається динаміка спаду чисельності як всього населення, так і кількості пенсіонерів. Якщо станом на 1 січня 2007 р. питома вага кількості пенсіонерів становила 29,49 %, та вже на 1 січня 2009 р. вона становила 29,35 % (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Аналіз співвідношення кількості пенсіонерів до загального населення в Дніпропетровській області за період з 2005 по 2009 роки

Рік	Кількість постійного населення, тис. осіб	Кількість пенсіонерів, тис. осіб	Питома вага, %
2006	3472,9	1011,1	29,11
2007	3443,9	1015,6	29,49
2008	3419,6	1008,0	29,48
2009	3374,2	990,2 + 39,6 військово-службовці	29,35

Враховуючи проведені перерахунки розмірів пенсій і забезпеченість фінансовими ресурсами, кожний пенсіонер в середньому в 2009 р. одержав пенсію, підвищену протягом року на 57,9 %, що в результаті дорівнювала 937,78 грн. (тоді як прожитковий мінімум для непрацездатних осіб з урахуванням надбавок складав 482,75 грн., тобто на 26,4 % вище прожиткового мінімуму). У 2005 р. середній розмір становив 258,96 грн., отже, спостерігається тенденція зростання розмірів пенсій та надбавок до них (рис.2.17).

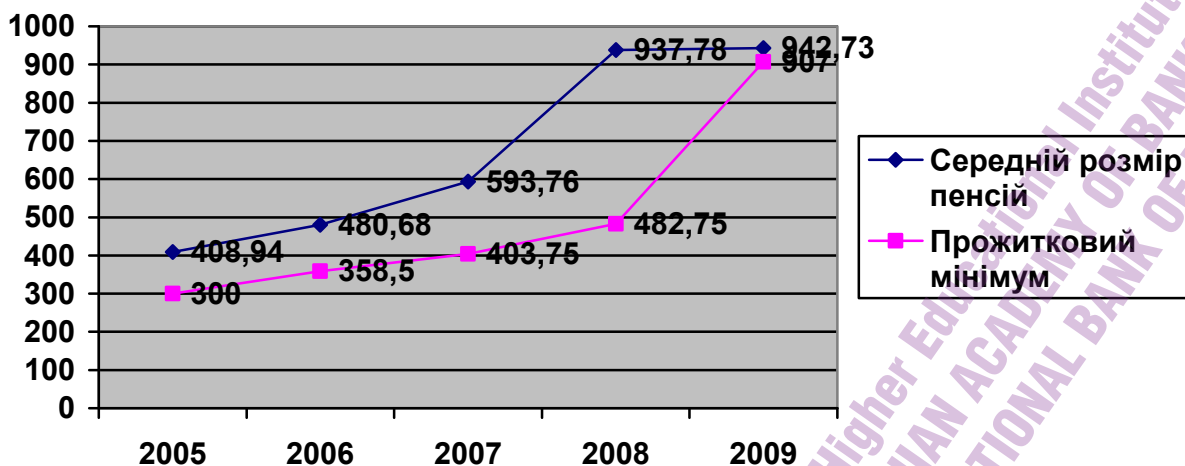

Рис. 2.17. Співвідношення середнього розміру пенсій до прожиткового мінімуму в Дніпропетровській області за 2005-2009 рр.

Суттєво зріс розмір пенсій, які призначені відповідно до Закону України № 1058. Якщо у 2005 р. середній розмір такої пенсії становив 374,31 грн., то у 2008 р. даний показник зріс до 854,45 грн. На підставі Постанови від 11.03.2009 р. № 198 «Деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян» було передбачено виплату з 1 квітня поточного року підвищення у розмірі 7,5 грн. до всіх пенсій, соціальної допомоги, а також щомісячного довічного грошового утримання.

Підвищення встановлюють непрацюючим особам незалежно від дати призначення (перерахунку) пенсії (соціальної допомоги, щомісячного довічного грошового утримання). Особам, які одержують пенсію на дітей та (або) недієздатних осіб, пенсії підвищуються незалежно від того, працюють вони чи ні. Крім того, даним документом визначено коефіцієнт підвищення пенсій з 1 березня 2009 р. у зв'язку із зростанням величини середньомісячної заробітної плати штатного працівника в Україні відповідно до частини другої статті 42 Закону України № 1058, який становив 1,0674. З 1 березня 2009 р. пенсії, призначені за законами України № 1058, «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок

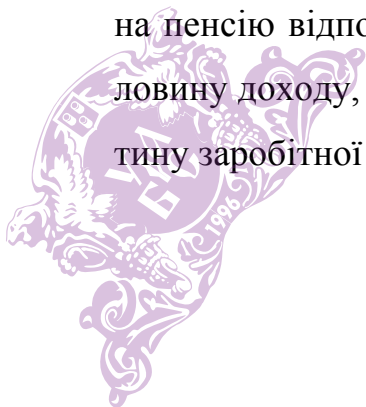
Чорнобильської катастрофи», (у разі якщо розмір пенсійних виплат протягом минулого року не збільшився або збільшився менше ніж на 6,74 %) було підвищено на відповідний коефіцієнт.

Пенсійним фондом вживаються заходи щодо економного і раціонального використання коштів. Враховуючи те, що виплата пенсій через банківські установи для Пенсійного фонду проводиться безоплатно, Фонд спрямовує свою діяльність на залучення пенсіонерів для одержання пенсій через банківські установи. За період 2005-2009 рр. спостерігається тенденція зростання кількості одержувачів пенсій через банківські установи.

Чисельність одержувачів пенсій та грошової допомоги через вкладні рахунки в установах банків станом на 1 січня 2009 р. зростає на 31878 чол. і становить 605889 чол. (58,8 % загальної чисельності), та її приріст склав 3,4 % в порівнянні з 2008 р. Найбільша частка одержувачів припадає на малі міста області (69,9 %), у м. Дніпропетровську – 64,2 % та у м. Дніпродзержинську – 63,2 %.

Переведення пенсій на поточні рахунки одержувачів в установи банків значною мірою сприяє скороченню терміну обігу коштів на виплату пенсій та грошової допомоги, спрощує контроль та за їх рухом, забезпечує цільове використання коштів, а головне – зменшує витрати ПФУ в зв'язку з безкоштовним обслуговуванням. Вивільнені кошти є джерелом забезпечення підвищених розмірів пенсійних виплат. Виплата пенсій через банківські установи дала змогу заощадити кошти Пенсійного фонду які спрямовуються на підвищення розмірів пенсій. Так, у 2008 р. сума економії склала 25466,0 тис.грн., у 2007 р. – 13994,5 тис.грн., у 2006 р. – 25444,3 тис.грн., у 2005 р. – 18303,6 тис.грн., у 2004 р. – 11954,3 тис.грн. (рис. 2.18).

Але навіть після збільшення пенсій їх рівень залишається низьким. Вихід на пенсію відповідно до чинного пенсійного законодавства означає втрату половину доходу, оскільки середній розмір пенсії за віком складає приблизно третину заробітної плати.

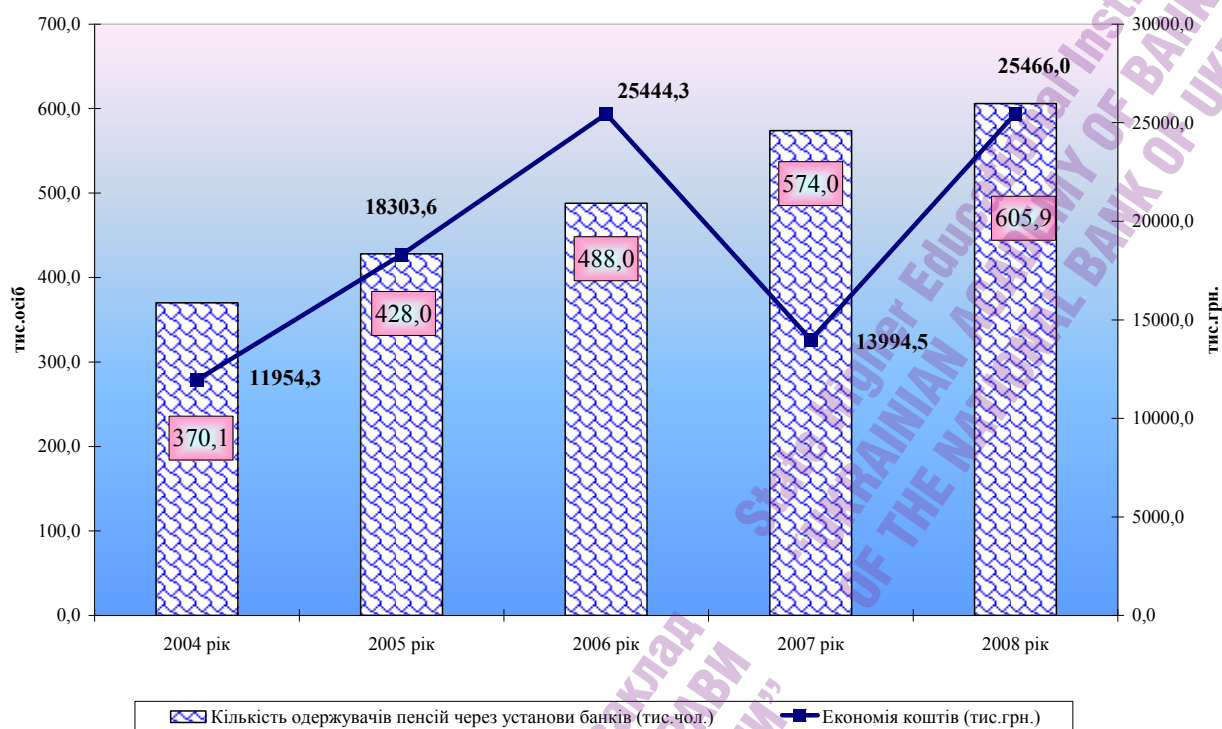

Рис. 2.18. Динаміка кількості одержувачів пенсій через банківські установи та економія коштів за 2004-2008 роки в Дніпропетровській області, тис. грн.

Враховуючи той фактор, що Законом України № 1058 дозволяється особам які мають право на пенсію продовжувати трудову діяльність з оформленням пенсії, в регіоні працює 244,2 тис. пенсіонерів, з них 28021 – особи, що отримують пенсії по інвалідності та 159060 одержувачів інших пенсій, саме ті особи, розмір пенсії яких не досягає прожиткового мінімуму. Таким чином, кількість пенсіонерів з рівнем життя вище за прожитковий мінімум має тенденцію до збільшення і досягає приблизно 30 % від загальної кількості пенсіонерів області. В загалі з прийняттям даного Закону рівень життя пенсіонерів підвищився. Більш за все це підвищення торкнулося індустріально розвинутих районів, де громадяни отримують достатньо високу заробітну плату за роботу в шкідливих та важких умовах праці. Проте майже ніяких позитивних зрушень не відбувається в аграрному секторі області, в якому розміри пенсій істотно не підвищились, низький рівень заробітної плати у цій галузі та особливі форми оподаткування (фіксований сільськогосподарський податок) не дозволяють

розраховувати на великі розміри пенсій. При цьому слід звернути увагу на те, що сільські пенсіонери мають земельні паї і присадибні ділянки, що є для них прибутком та разом з невеликою пенсією підвищує їх життєвий рівень.

Необхідно зазначити, що підвищення рівня життя пенсіонерів відбувається не за рахунок справедливого визначення розміру трудового внеску кожного працівника в процесі трудової діяльності, а згідно з постановами Кабінету Міністрів України про підвищення пенсій на певний відсоток, про їх індексацію. Тому встановлення залежності розміру пенсії від трудового стажу на сьогоднішній день є досить важливим питанням, вирішення якого забезпечить соціальну справедливість при нарахуванні пенсійних виплат.

Основні положення, результати та висновки, що представлені в даному підрозділі дисертаційної роботи, знайшли відображення у таких наукових публікаціях: “Пенсійне страхування як чинник стимулювання трудової активності населення”, “Система пенсійного забезпечення громадян України (на прикладі Дніпропетровської області)”, “Рівень пенсійних нарахувань в системі соціального страхування і добробуту пенсіонерів”.

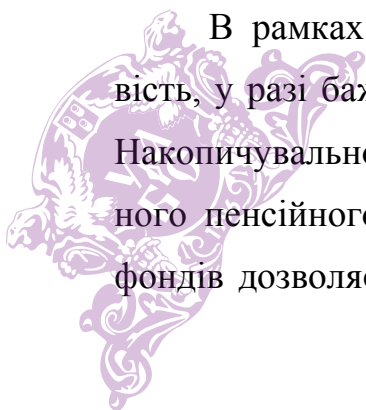
2.3. Діяльність недержавних пенсійних фондів в рамках фінансової системи держави

У середині ХХ століття в більшості країн світу розпочався активний розвиток недержавних пенсійних фондів. В економічно розвинутих країнах спостерігалися високі темпи зростання заробітної плати, а пенсійні виплати зростали значно повільнішими темпами. Причиною такого співвідношення між темпами зростання заробітної плати та пенсійних виплат було застосування обмеження максимального розміру доходів, з яких стягуються внески на державне пенсійне страхування. Метою застосування даного обмеження було надання більш рівномірного характеру процесу перерозподілу пенсійних ресурсів між застрахованими особами із різним рівнем заробітку. В той же час застосування

даного обмеження не дозволяло групам населення із високими доходами отримувати пенсії, співставні із високим заробітком (наприклад, на рівні 65-70 % від попереднього заробітку). Таким чином, високі темпи зростання заробітної плати та неможливість забезпечити відповідну пенсію в рамках державного пенсійного страхування постали причинами динамічного розвитку недержавних пенсійних фондів в економічно розвинутих країнах у другій половині ХХ століття.

Третій рівень пенсійної системи України створений у вигляді системи добровільного недержавного пенсійного забезпечення за пенсійними схемами з визначеними внесками, які вимагають менших адміністративних витрат. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди, які за типами поділяються на відкриті, корпоративні та професійні. Відкриті пенсійні фонди створюються юридичними особами. Учасниками цих фондів є громадяни, які здійснюють добровільні пенсійні внески. Такі фонди можуть бути створені і на муніципальному рівні, що розширить можливості регіонів у вирішенні соціальних питань. Корпоративні пенсійні фонди створюються роботодавцями. Учасниками таких фондів є громадяни, пов'язані трудовими відносинами з цими роботодавцями. При створенні корпоративних пенсійних фондів роботодавці беруть на себе безумовне зобов'язання сплачувати додаткові пенсійні внески на користь своїх працівників. Професійні пенсійні фонди створюються об'єднаннями громадян або юридичних осіб за професійною ознакою. Учасниками таких фондів є громадяни, пов'язані за родом своєї професійної діяльності. Іншою формою заощаджень у межах третього рівня є відкриття пенсійних депозитних рахунків у банківських установах або страхових організаціях за ініціативою окремої особи.

В рамках третього рівня пенсійної системи працівники мають можливість, у разі бажання і досить високого заробітку, додатково до заощаджень у Накопичувальному фонді, перераховувати внески до обраного ними недержавного пенсійного фонду. Важливим є те, що система недержавних пенсійних фондів дозволяє залучати також і кошти роботодавців до формування пенсій-

них заощаджень працівників і, таким чином, ще більше сприяти підвищенню рівня життя пенсіонерів. Передбачається, що для роботодавців, які використовують шкідливі умови виробництва, здійснення пенсійних відрахувань на користь таких працівників поступово стане обов'язковим (такі відрахування здійснюватимуться у професійні або корпоративні пенсійні фонди). Внески до недержавних пенсійних фондів як з боку працівників, так і з боку роботодавців, а також отриманий інвестиційний дохід мають підпадати під дію податкових пільг. Розмір пенсії на рівні НПФ залежить від розміру страхових внесків та терміну, протягом якого ці внески накопичувались, а також розміру отриманого на них інвестиційного доходу.

Законом № 1057 встановлено конкретні вимоги до процедури заснування недержавних пенсійних фондів, системи управління цими фондами та їх активами. Крім того, встановлено чіткі вимоги до компаній (та їх персоналу), що здійснюють:

- управління пенсійними активами;
- адміністративне управління пенсійними фондами;
- надання агентських послуг у сфері недержавного пенсійного забезпечення.

Окремо виділено вимоги до банків-зберігачів та положення щодо їх функцій та відповідальності за цільове використання добровільних пенсійних заощаджень. Встановлено також вимоги до складу пенсійних активів, напрямків, ринків та диверсифікації (розподілу) їх інвестування (вкладення). З боку держави встановлено суворий та дієвий нагляд за системою недержавного пенсійного забезпечення. Всі перелічені вимоги та розгалужена інфраструктура даної системи спрямовані на забезпечення належного рівня захисту пенсійних заощаджень та майнових прав застрахованих осіб в системі добровільного пенсійного страхування. Необхідно відзначити, що в основу системи недержавного пенсійного забезпечення України покладено кращий світовий досвід 100-річного існування недержавних пенсійних фондів.

Однією з основних рис сучасного стану недержавного пенсійного забезпечення є висока динаміка створення НПФ та розвитку їх інфраструктури. В системі недержавних пенсійних фондів за шість років функціонування накопи-

чено майже 858 млн. грн., що становить менше 1 % річних обсягів бюджету Пенсійного фонду України [162]. Загальна кількість офіційно зареєстрованих НПФ у перше півріччя 2010 року зменшилась на 3,7 % у порівнянні з 2009 роком та становить 104 НПФ. Вартість активів 10 найбільших фондів складає 817,65 млн. грн., або 83 % від вартості активів усіх НПФ. Кількість фондів, у яких вартість активів перевищує 10 млн. грн., за перше півріччя 2010 року залишилась незмінною та складає 15. Достатньо висока динаміка зазначених показників була продемонстрована у докризовий 2007 р. Зокрема, загальна кількість офіційно зареєстрованих недержавних пенсійних фондів за 2007 р. збільшилась на 21,5 % і станом на 01.01.2008 р. становила 96 недержавних пенсійних фондів [189]. Кількість адміністраторів, які отримали ліцензію з адміністрування НПФ, збільшилась за 2007 р. на 25 % і досягла 40, з яких 16 обслуговують більше, ніж один НПФ, що є нормальним явищем у системі недержавного пенсійного забезпечення. Кількість компаній з управління активами, які мають ліцензію на управління активами НПФ, зросла за звітний період на 49 % і склала 342, з яких 44 вже мають договори на обслуговування активів НПФ. Кількість банків-зберігачів збільшилась до 214, з них уклали договори на обслуговування НПФ 31 зберігач.

Кількість адміністраторів, які мають ліцензію з адміністрування НПФ, за перше півріччя 2010 року зменшилась на 15,6 у порівнянні з 2009 роком та становить 32. Кількість компаній з управління активами, які мають ліцензію на здійснення професійної діяльності з управління активами інституційних інвесторів, за звітний період зменшилась на 4,4 % і склала 369, з яких 58 здійснюють діяльність з управління активами НПФ. Станом на 31.07.2010 року кількість компаній з управління активами, які мають ліцензію на здійснення професійної діяльності з управління активами інституційних інвесторів, порівняно з початком року зменшилась на 5,7 % і становить 369, з яких 57 здійснюють діяльність з управління активами НПФ. Кількість банків-зберігачів становить 122, а станом на 31.07.2010 року 120. Станом на 2010 р. великі підприємства, які виступили засновниками та учасниками НПФ залишаються незмінними: ВАТ Укртелеком, ВАТ «Стирол», Державне підприємство «Укрпошта», Відкрите акціоне-

рне товариство «Запорізький завод високовольтної апаратури». Серед банків лідерами в даному сенсі є Національний банк України та Укресімбанк, серед об'єднань – Українська автомобільна корпорація, серед профспілок – профспілка працівників енергетики та електротехнічної промисловості, гірничо-металургійна, професійна спілка працівників хімічних та нафтохімічних галузей промисловості України.

Станом на 2010 р. частка вкладників-юридичних осіб у загальній кількості вкладників складає 4,46 % (частка у загальній сумі внесків до системи НПФ складає 93,2 %), а вкладників-фізичних осіб – 95,54 %. Співвідношення вкладників НПФ – юридичних осіб до загальної кількості суб'єктів господарювання зі статусом юридичних осіб складає на 2010 рік 0,2 %. В умовах світової фінансової кризи немає підстав сподіватися на суттєве збільшення цього показника. Кількість учасників НПФ за 2009 рік збільшилася на 3,02 % або на 14555 осіб – з 482,5 до 497,1 тис. осіб (рис. 2.19).

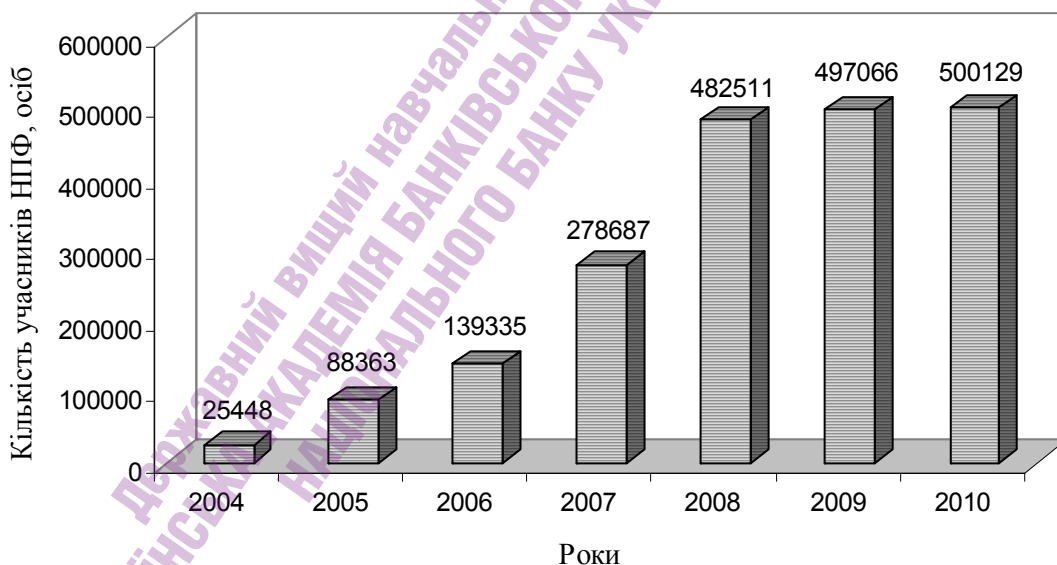

Рис. 2.19. Кількість учасників НПФ, осіб [162]

Загальна кількість учасників на кінець другого кварталу 2010 року становила 500129 чоловік. При цьому учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення у 2007 р. було лише близько 278 тис. осіб або 1,3 % від працюючого населення України, з яких 21322 тис. осіб є учасниками професійних недержавних пенсійних фондів та 13183 тис. осіб відповідно корпоративних не-

державних пенсійних фондів. В свою чергу найменша кількість учасників зосереджена в корпоративних НПФ (13 тис. осіб або 4,7 %). У 2010 р. найбільша кількість учасників пенсійних фондів зосереджена у відкритих НПФ (454,3 тис. осіб або 90,83 % від загальної кількості учасників). Найменша кількість учасників зосереджена в корпоративних НПФ (20,7 тис. осіб, або 4,14 %) (рис. 2.20).

Однак останнім часом спостерігається зростання кількості учасників корпоративних НПФ, що обумовлено функціонуванням КНПФ Національного банку України (кількість учасників цього фонду складає майже половину від загальної кількості учасників корпоративних НПФ).

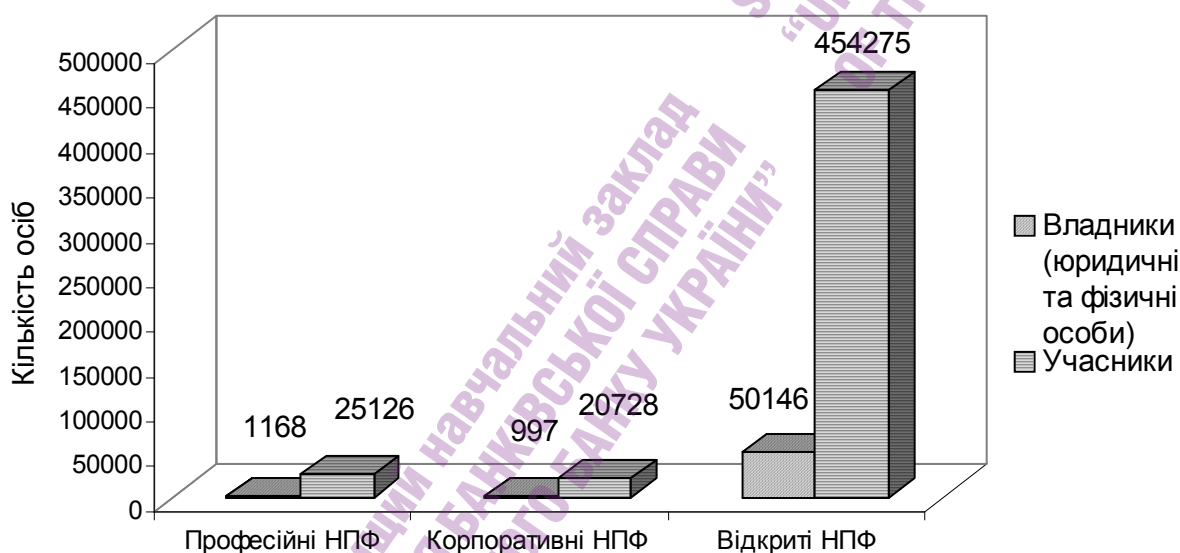

Рис. 2.20. Кількість учасників та вкладників НПФ у 2010 р., осіб [162]

Аналіз укладених адміністраторами недержавних пенсійних фондів контрактів з вкладниками, з одного боку, свідчить про їх збільшення на 3,34 %, з іншого – про нерівномірну динаміку цього збільшення в професійних, корпоративних та відкритих фондах. Найбільша кількість контрактів укладена з вкладниками відкритих НПФ, які складають 87,7 % від загальної кількості укладених контрактів. При цьому у 2007 р. найбільша кількість учасників пенсійних фондів також була зосереджена у відкритих НПФ (244 тис. осіб або 87,6 % від загальної кількості учасників), а кількість учасників відкритих НПФ за цей рік збільшилася на 52,1 %, в той час як у професійних НПФ – лише на 10,4 %, а в корпоративних НПФ взагалі зменшилася на 2,4 % [189]. Така тенденція пов'язана з

більшою гнучкістю відкритих пенсійних фондів для учасника щодо можливості входу і виходу з цих фондів. Фізичне зменшення кількості учасників корпоративних фондів пов'язане із звільненням працівників із підприємств, що призводить до автоматичного їх вибуття з корпоративних пенсійних фондів відповідно до законодавства і переходу в основному до відкритих НПФ.

Одним із основних якісних показників, які характеризують систему недержавного пенсійного забезпечення, є сплачені внески. За I півріччя 2010 р. надходження пенсійних внесків збільшилося на 11,34 % і становило 840,2 млн. грн. Великий вплив на динаміку приросту пенсійних внесків мають КНПФ Національного банку України та Непідприємницьке товариство Відкритий недержавний пенсійний фонд "Перший національний відкритий пенсійний фонд" (обсяг сплачених пенсійних внесків до цих фондів складає 46,5 % від загального обсягу сплачених внесків до НПФ станом на 30.06.10 р. та 72,5 % від загального обсягу внесків, сплачених до НПФ за I півріччя 2010 р. Середній сукупний пенсійний внесок у розрахунку на одного учасника НПФ за I півріччя 2010 року склав 338,52 грн. і зменшився у порівнянні із аналогічним показником за 2009 рік на 5,79 %. Найбільш високе значення даний показник має в корпоративних фондах (6233,68 грн., але із врахуванням корпоративного НПФ Національного банку України), причому збільшення даного показника у порівнянні із 2009 р. склало 22,75 %. У 2010 р. даний показник для професійних НПФ у порівнянні із 2009 р. зменшився на 11,3 % і склав 76,79 грн. Пенсійні виплати станом на середину 2010 р. склали 126,9 млн. грн., збільшившись за I півріччя 2010 р. на 40,9 %, при цьому одноразові виплати збільшились на 41,4 %, а пенсійні виплати на визначений строк – на 24,7 %. При цьому станом на кінець 2008 р. пенсійні виплати склали 27,3 млн. грн.

Загальний обсяг активів, сформованих пенсійними фондами, за результатами I півріччя 2010 р. становить 984,6 млн. грн. Всього за I півріччя 2010 р. активи НПФ зросли на 14,8 % (табл. 2.12).

У загальній структурі інвестиційного портфеля НПФ за 2008 р. та за 2010 р. питома вага окремих активів змінилась, однак незначним чином (табл. 2.13). При порівнянні даних за 2010 р. і за 2008 р. видно, що основна зміна у структурі консолідованого інвестиційного портфелю НПФ полягає у збільшенні

питомої ваги цінних паперів, дохід за якими гарантовано КМУ, та у зменшенні питомої ваги облігацій підприємств-резидентів України та акції українських емітентів.

Таблиця 2.12

Динаміка загальних активів НПФ та щоквартальні темпи приросту
у 2009 р.– I півріччя 2010 р. [162]

Показник	31.03.2009	30.06.2009	30.09.2009	31.12.2009	31.03.2010	30.06.2010
	31.03.2009/ 31.12.2008	30.06.2009/ 31.03.2009	30.09.2009/ 30.06.2009	31.12.2009/ 30.09.2009	31.03.2010/ 31.12.2009	30.06.2010/ 31.03.2010
Загальні активи НПФ, млн. грн.	660,70	734,00	799,10	857,90	939,40	984,60
Темпи приросту щоквартальні, %	7,92	11,09	8,87	7,36	9,50	4,81

Таблиця 2.13

Структура консолідованого портфеля інвестованих пенсійних активів НПФ за
2008 та 2010 роки [162]

Показник	2008 р.		2010 р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Грошові кошти, розміщені на депозитних рахунках	108,42	38,6	392,35	39,85
Облігації підприємств-резидентів України	66,84	23,8	162,94	16,55
Цінні папери, дохід за якими гарантовано КМУ	3,59	1,3	134,78	13,69
Активи, не заборонені законодавством	7,39	2,8	96,36	9,78
Акції українських емітентів	70,25	25,0	74,51	7,57
Кошти на поточному рахунку	9,33	3,3	58,39	5,93
Банківські метали	7,64	2,7	35,84	3,64
Об'єкти нерухомості	2,41	0,9	22,27	2,26
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Радою міністрів АРК, місцевими радами	4,08	1,6	7,27	0,73

При цьому спостерігається поступове підвищення диверсифікації активів НПФ, що відображається у зростанні питомої ваги активів, не заборонених законодавством. Однак недоліком у розміщенні та інвестуванні пенсійних коштів НПФ у 2010 р. (як і у попередні періоди) залишається занадто великою питома вага грошових коштів, розміщених на депозитних рахунках (майже 40 % загальної величини активів). При цьому мінімальна ставка за депозитами становить 6,0 %, а максимальна – 28,0 %.

Якщо порівнювати дані за 2010 р. та за 2009 р., то можна зазначити, що частка корпоративних облігацій у абсолютному виразі майже не змінилася, збільшившись з 162419,2 до 162941,6 тис. грн., а у відносному виразі (в консолідованому портфелі) зменшилася відповідно з 18,93 % до 16,55 %.

У I півріччі 2010 р. у порівнянні із 2009 р. в консолідованому портфелі НПФ дещо зменшилася частка акцій українських емітентів з 8,84 % до 7,57 %, в абсолютному виразі величина даного показника зменшилася з 75,9 до 74,5 млн. грн. Зменшився також і обсяг державних цінних паперів у консолідованому портфелі НПФ з 141,0 млн. грн. у 2009 р. до 134,8 млн. грн. у I півріччі 2010 р. (з 16,4 % до 13,7 %). Продовжується тенденція зростання інвестування у банківські метали. Чиста вартість активів НПФ протягом I півріччя 2010 року збільшилася з 854,7 до 981,6 млн. грн. або на 14,9 %. Вартість активів, які інвестовані, зросла за рік на 92 млн. грн. (11 %) і склала 926 млн. грн. (рис. 2.21).

Якщо звернути увагу на докризовий період, то сумарна вартість активів НПФ, зокрема, у 2007 р. збільшилася з 137,4 до 280,6 млн. грн. або на 104 %, в тому числі, чиста вартість активів зросла на 117 %, збільшившись з 128 млн. грн. до 278 млн. грн. При цьому за період з початку функціонування НПФ до 2007 р. включно загальна вартість інвестиційного доходу склала 68 млн. грн. або 29 % від суми сплачених внесків і зросла у 2007 р. на 191,6 %.

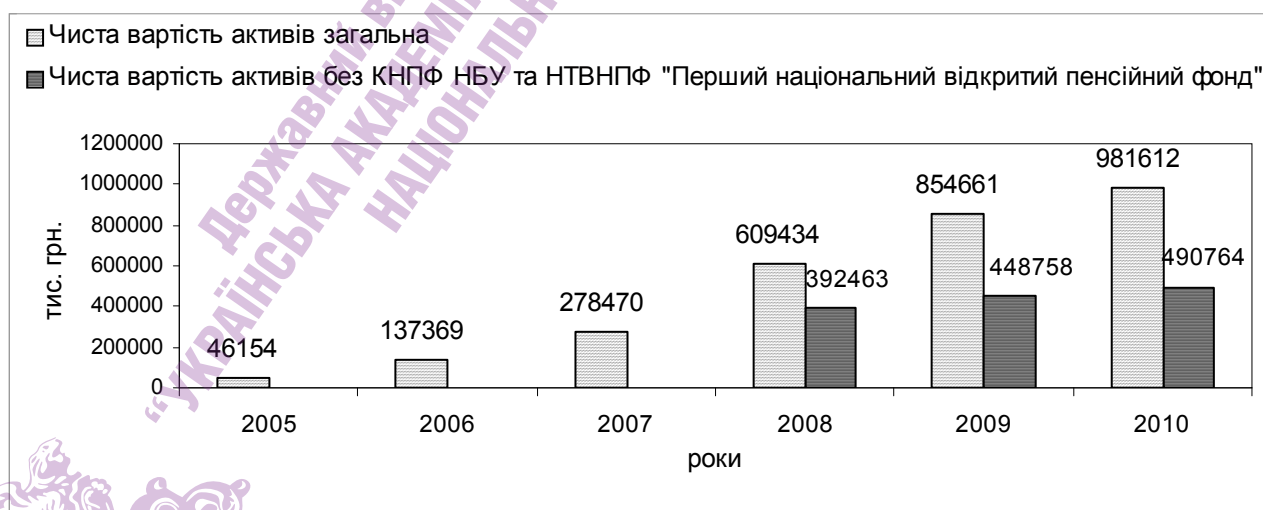

Рис. 2.21. Динаміка приросту чистої вартості активів недержавних пенсійних фондів за 2005 р.– I півріччя 2010 р. [162]

Аналізуючи динаміку приросту чистої вартості активів, можна зазначити, що темпи приросту чистої вартості активів значно уповільнилися у період 2008 р. – I півріччя 2010 р. (рис. 2.22). За досліджуваний період максимальний приріст чистої вартості активів НПФ у порівнянні із попереднім періодом було досягнуто у 2006 р. (197,6 %). У 2007 р. та у 2008 р. спостерігалось суттєве, але все ще некризове, зниження даного показника (102,7 % та 118,9 % відповідно). Однак 2009 р. та I півріччя 2010 р. демонструють всі наслідки світової фінансової кризи для функціонування НПФ у фінансовій системі держави, а саме: приріст чистої вартості активів за 2009 р. склав 40,2 %, а за I півріччя 2010 р. – лише 14,85 % (29,7 % річних). Середня дохідність інвестування активів недержавних пенсійних фондів станом на I півріччя 2010 р. була на рівні 18 % річних при інфляції на рівні 6,6 % річних. При цьому 50 НПФ забезпечили дохідність вищу за рівень інфляції, 17 НПФ – нижчу за рівень інфляції, діяльність 1 НПФ виявилася збитковою.

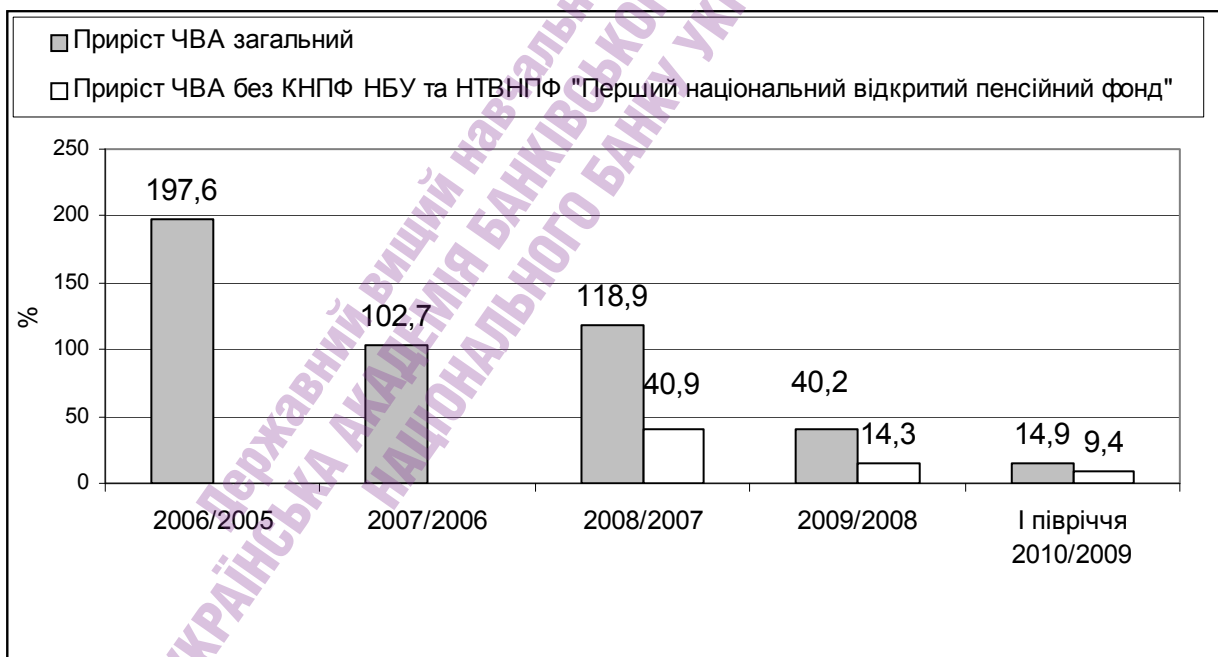

Рис. 2.22. Динаміка приросту чистої вартості активів (ЧВА) НПФ за 2005 – I півріччя 2010 рр., у % до попереднього періоду [162]

За рахунок пенсійних коштів покривається оплата послуг з адміністрування недержавного пенсійного фонду, управління його активами, а також відшкодовуються витрати на оплату послуг зберігача, аудиторських послуг, по-

слуг торговців цінними паперами (табл. 2.14). Залишаючись порівняно значними у процентному відношенні до активів НПФ, витрати НПФ на оплату послуг є невеликими в абсолютному вимірі, особливо якщо порівнювати із обсягом витрат на обслуговування недержавних пенсійних фондів в інших країнах світу, що пояснюється невеликими обсягами активів недержавних пенсійних фондів в Україні та операцій з цими активами. Місце і роль недержавних пенсійних фондів у фінансовій системі держави визначаються низкою чинників, найважливішими з яких є макроекономічні та правові передумови функціонування НПФ, тобто, стратегічний розвиток НПФ залежить від державної політики щодо створення сприятливих умов для становлення і функціонування НПФ.

Таблиця 2.14

Структура витрат НПФ на оплату послуг у 2008 та 2010 роках [162]

Показник	2008 р.		2010 р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Винагорода за надання послуг з управління активами НПФ	6,00	40,0	34,04	60,62
Витрати на оплату послуг з адміністрування НПФ	7,88	52,0	595,91	31,33
Оплата послуг зберігача	0,44	2,8	2,31	4,11
Оплата послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами	0,61	4,0	1,51	2,69
Оплата інших послуг, які не заборонені законодавством	0,12	0,8	0,38	0,67
Оплата послуг з проведення планових аудиторських перевірок НПФ	0,06	0,4	0,33	0,58

Подальший ефективний розвиток НПФ передбачає вирішення декількох задач. В першу чергу, необхідно забезпечити доступ всього населення до послуг НПФ, а також гарантувати право вибору НПФ. Також необхідним є безперервний розвиток і вдосконалення системи контролю і захисту прав громадян в сфері діяльності НПФ. Крім того, важливо створити економічні і соціальні стимули щодо звернення суб'єктів господарювання і громадян до послуг НПФ. Гостро необхідним є запровадження системи стабілізації доходності інвестування пенсійних накопичень НПФ, в тому числі у довгострокові проекти, які характеризуються широкомасштабними державними гарантіями і механізмами захисту

пенсійних накопичень громадян. Доречним також є підсилення стимулювального характеру оподаткування пенсійних накопичень НПФ. На сьогоднішній день існує потреба у певних гарантіях з боку НПФ і компаній з управління активами щодо мінімального рівня “позитивної” (з урахуванням інфляції) доходності коштів, що обліковуються на індивідуальних пенсійних рахунках. До зазначених вище гарантій доцільно додати гарантії з боку держави щодо відшкодування пенсійних накопичень, втрачених з вини компаній з управління активами. Актуальним на сьогодні залишається питання вдосконалення процесу спрямування пенсійних накопичень у сферу реалізації довгострокових інвестиційних проектів, для чого при розробці інвестиційних проектів доцільно особливо увагу звертати на оцінку їх привабливості з точки зору інвестування пенсійних коштів НПФ. Не в останню чергу необхідно спрямовувати ресурси на підтримку і вдосконалення технологічної бази функціонування НПФ (методологічне забезпечення, програмне забезпечення тощо). Реалізація вищезазначених заходів і пропозицій дозволить створити цивілізований ринок послуг НПФ, органічно інтегрований у пенсійну систему України, а також у фінансову систему держави. Крім того, реалізація даних заходів дозволить використовувати грошові ресурси НПФ не тільки в інтересах учасників НПФ, але і в інтересах розвитку економіки в цілому. Очевидно, що в подальшому з урахуванням вдосконалення законодавчого забезпечення діяльності НПФ виникне об’єктивна необхідність кодифікації всіх законодавчих актів, що мають відношення до пенсійної системи, і прийняття Пенсійного кодексу України. Незважаючи на те, що інститут недержавних пенсійних фондів знаходиться ще на стадії формування, нормами його функціонування вже постали соціальна орієнтованість, відкритість, прозорість пенсійних схем, правової і фінансової діяльності, безперервність і стабільність функціонування. Не викликає сумнівів потреба у державному регулюванні діяльності НПФ. Система державного регулювання ринку пенсійних послуг повинна функціонувати в ефективній взаємодії із всіма учасниками пенсійних відносин: юридичними і фізичними особами, соціально-правовими інститутами і органами державної влади, установами соціальної сфери. Організація діяльності НПФ має припускати різноманітність форм надання пенсійних послуг, що дозволить потенційним пенсіонерам визначити

найкращі умови забезпечення власної додаткової пенсії. Державне регулювання ринку послуг НПФ повинно формуватися з урахуванням всебічного аналізу даних економічної і соціальної статистики, емпіричних соціологічних досліджень, динаміки соціально-демографічних показників, прогнозування тенденцій соціально-економічного розвитку.

В результаті збільшення обсягів діяльності НПФ можливим стає вирішення низки соціально-економічних проблем, представлених нижче. Зокрема, можливим стає суттєве підвищення життєвого рівня пенсіонерів-учасників НПФ, скорочення диференціації доходів громадян у пенсійному віці у порівнянні із періодом їх трудової діяльності. Поширення НПФ сприятиме підвищенню заінтересованості громадян до питань самозабезпеченості і самофінансування власних майбутніх пенсій. Крім того, функціонування НПФ може сприяти процесу реформування системи пенсійних пільг, пов'язаних із важкими і небезпечними умовами праці, а також організації недержавного професійного пенсійного забезпечення (як у добровільній, так і в обов'язковій формах). На базі функціонування НПФ можливим стає більш гнучке врахування галузевих, територіальних і безпосередньо виробничих особливостей трудової діяльності працівників, а також індивідуальних вимог і очікувань громадян щодо рівня матеріального забезпечення після припинення трудової діяльності. У діяльності НПФ також міститься і значний потенціал щодо використання особливостей пенсійних програм для більш ефективного вирішення питань зайнятості та перерозподілу економічно активного населення у територіальному та галузевому аспектах. Важливим також є той факт, що функціонування НПФ є одним із факторів розвитку соціального партнерства держави, роботодавців і найманих працівників.

Трирівнева пенсійна система дозволяє розподілити між трьома її складовими ризики, пов'язані із змінами у демографічній ситуації (до яких найбільш чутливою є солідарна система) та з коливаннями в економіці і на ринку капіталів (що найбільшим чином впливає на накопичувальну систему). Такий розподіл ризиків дозволить зробити пенсійну систему більш фінансово збалансованою та стійкою, що застраховує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію .

Основні положення, результати та висновки, що представлені в даному підрозділі дисертаційної роботи, знайшли відображення у таких наукових публікаціях: “Напрями вдосконалення пенсійного страхування як елемента фінансової системи держави”, “Перспективи розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення”, “Перспективи розвитку пенсійного страхування”.

Висновки до розділу 2

1. Сучасний стан функціонування державного пенсійного страхування було проаналізовано у фінансовому та демографічному вимірах. У результаті фінансового аналізу розкрито проблематику формування бюджету ПФУ, особливо в умовах фінансової кризи, ефективності використання пенсійних коштів, збалансування доходів і видатків фонду.

Проведений аналіз фінансового стану ПФУ свідчить, що видатки бюджету ПФУ стрімко зростали протягом 2005-2009 рр., що загостило питання фінансової дисципліни та спроможності платників страхових внесків і викликало певні ускладнення у функціонуванні ПФУ щодо розрахунків за пенсійними зобов'язаннями перед застрахованими особами. На зростання видаткової частини бюджету ПФУ вплинув той факт, що відповідно до нового пенсійного законодавства щороку (починаючи з 1 березня 2006 р.) проводиться підвищення розміру пенсії на коефіцієнт, який відповідає не менше ніж 20 % темпів зростання середньої заробітної плати в Україні порівняно з попереднім роком.

2. Функціонування ПФУ в Дніпропетровській області характеризується виконанням планових показників щодо надходження коштів до бюджету ПФУ, своєчасним та стабільним фінансуванням виплати пенсій і грошової допомоги з урахуванням їх підвищеного розміру відповідно до постанов уряду. Фінансова криза призвела до скорочення фонду оплати праці на підприємствах як бази нарахування пенсійних внесків, що стало причиною зменшення надходжень коштів до ПФУ. Внаслідок таких обставин ПФУ в Дніпропетровській області було недоотримано планову суму страхових внесків на загально-

обов'язкове державне пенсійне страхування (так, у 2009 р. планове завдання виконано лише на 98,0 %).

3. При аналізі пенсійного забезпечення громадян основним показником визначення добробуту пенсіонерів являється коефіцієнт заміщення, який характеризує рівень фінансового забезпечення пенсіонерів у порівнянні із грошовим забезпеченням (заробітною платою) працюючих громадян (співвідношення між розміром пенсії та заробітною платою). У роботі розрахований коефіцієнт заміщення на кінець 2009 р., який дорівнює майже 50 %, що є досить високим значенням для функціонування солідарної пенсійної системи, враховуючи теперішню демографічну ситуацію в країні, проте одночасно і досить низьким, враховуючи реальний рівень матеріального забезпечення пенсіонерів. Аналіз коефіцієнта заміщення в Україні у порівнянні із даним показником в інших країнах також підтверджує його високий рівень саме для солідарної пенсійної системи. Наприклад, у Великобританії сумарні виплати становлять 34 % (перший рівень разом з другим рівнем пенсійної системи), у Росії – 33 % (перший рівень пенсійної системи), у Швеції – 45 % (перший рівень і другий). Таким чином, у деяких країнах навіть сумарні виплати (перший і другий рівні) нижче, ніж в Україні по першому рівню. Така ситуація й провокує певні фінансові ускладнення у діяльності ПФУ при забезпеченні повної й своєчасної виплати пенсій. Крім того, коефіцієнт заміщення 49,4 % являється середнім показником між регіонами, серед яких найнижче значення цього показника – 48,1 % (Київська область, а у м. Києві – 38,2 %), а найвище – 60,2 % (Луганська та Херсонська області).

На низький рівень пенсійного забезпечення впливає й зростання заборгованості щодо сплати страхових внесків до ПФУ. Заборгованість пояснюється складною економічною ситуацією, яка склалася на підприємствах гірничо-металургійного комплексу, машинобудування, будівництва, і за якої підприємства вимушені призупиняти виробництво, скорочувати чисельність працюючих, відправляти працівників у відпустки без збереження заробітної плати або скорочувати робочий тиждень. І, як результат, несплата підприємствами поточних

платежів, нарахування їм пені та фінансових санкцій. У цілому по Дніпропетровській області за 2009 р. в порівнянні із 2008 р. заборгованість зросла на 28958,6 тис. грн. або 36,8 %.

4. Рівень пенсійного забезпечення залежить від економічного та соціального розвитку країни. ПФУ постійно і послідовно підвищує добробут пенсіонерів. Кожне нове підвищення пенсійних виплат є виваженим кроком, результатом цілеспрямованої роботи, соціальним наслідком економічного зростання в країні.

В цілому по Дніпропетровській області спостерігається тенденція зростання видатків на виплату пенсій та грошової допомоги та відповідно середніх розмірів виплат пенсій. Так, у 2009 р. в порівнянні з 2008 р. видатки зросли на 54,4 % та становили 12110230,9 тис.грн., а середній розмір пенсій з урахуванням надбавок зріс з 258,96 грн. у 2005 р. до 937,78 грн. у 2009 р.

Наповнення бюджету ПФУ, розширення бази нарахування внесків для забезпечення зростаючої потреби на виплату пенсій і є головними проблемами у діяльності ПФУ. З урахуванням зазначених обставин ПФУ вживаються заходи щодо економічного і раціонального використання коштів. Враховуючи те, що виплата пенсій через банківські установи для ПФУ проводиться безкоштовно, ПФУ спрямовує свою діяльність на залучення пенсіонерів для одержання пенсій через банківські установи, а сума отриманої економії спрямовується на підвищення пенсій.

На сьогоднішній день ПФУ незважаючи на економічну кризу виконує свої зобов'язання перед пенсіонерами, вчасно і у повному обсязі. Крім того, ПФУ не припиняє роботи щодо подальшого реформування пенсійної системи з метою поліпшення добробуту людей похилого віку. З метою покращення рівня пенсійного забезпечення необхідно ліквідувати спеціальні пенсії та уніфікувати принципи нарахування трудових пенсій, встановити єдині правила призначення та перерахунку пенсій.

5. Трирівнева пенсійна система дозволяє розподілити між трьома її складовими ризики, пов'язані із змінами у демографічній ситуації (до яких най-

більш чутливою є солідарна система) та з коливаннями в економіці і на ринку капіталів (що найбільшим чином впливає на накопичувальну систему). Такий розподіл ризиків дозволить зробити пенсійну систему більш фінансово збалансованою та стійкою, що застраховує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію.

Реалізація заходів щодо поширення діяльності НПФ дозволить створити цивілізований ринок послуг НПФ, органічно інтегрований у пенсійну систему України, а також у фінансову систему держави. Крім того, реалізація даних заходів дозволить використовувати грошові ресурси НПФ не тільки в інтересах учасників НПФ, але і в інтересах розвитку економіки в цілому.

Місце і роль недержавних пенсійних фондів у фінансовій системі держави визначаються низкою чинників, найважливішими з яких є макроекономічні та правові передумови функціонування НПФ, тобто, іншими словами, стратегічний розвиток НПФ залежить від державної політики щодо створення сприятливих умов для становлення і функціонування НПФ.

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПІВРАБОТІ”
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
“UKRAINE ACADEMY OF BANKING”
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ ЯК КОМПОНЕНТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

3.1. Резерви збільшення надходжень до системи пенсійного страхування в контексті запровадження єдиного соціального внеску

Розглянуті проблеми функціонування пенсійного страхування та оцінка результатів пенсійної реформи надають підстави стверджувати, що в Україні питання покращення добробуту пенсіонерів поки що не вирішено.

Підвищення мінімального розміру пенсії за віком до рівня прожиткового мінімуму, неспівставне з рівнем зростання мінімальної та середньої у галузях економіки заробітної плати, зруйнувало диференціацію у розмірах пенсій та повернуло зрівнялівку у пенсіях низько- та середньооплачуваних категорій громадян, що неминуче поглибить проблему приховування заробітної плати від оподаткування і негативно вплине на доходи бюджету ПФУ. Назріла необхідність вдосконалення функціонування державних цільових фондів, адже їх ефективна діяльність є передумовою підвищення рівня соціального захисту у державі.

В умовах ринку перехід на принципи адресності має поєднуватися з процесом заміни натуральних пільг на цільові грошові виплати-компенсації. Заміна пільг на грошову компенсацію передбачає попередню інвентаризацію пільг, створення особливого реєстру певної категорії громадян, які потребують державної соціальної допомоги, де визначені такі характеристики, як склад сім'ї, доходи, стан здоров'я, житлові умови. На підставі такої інформації можна надавати адресну допомогу, яка матиме характер індивідуалізованої за розміром грошової компенсації.

Важливим напрямом поліпшення фінансування системи соціального захисту населення може бути виведення заробітної плати з тіні, головним чином, шляхом зменшення податкового тягаря. Існуюча у даний час система оподатку-

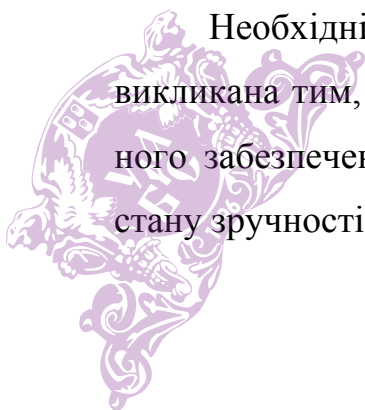
вання доходів громадян, завдяки високій ставці не стимулює отримання заробітків через касу підприємства, а створює об'єктивні умови для її приховування та отримання у вигляді готівки. При цьому працівник економить на податках, але втрачає на послугах державного соціального страхування – пенсійного, на випадок безробіття, професійних захворювань тощо. Роботодавець економить на сплаті відрахувань у соціальні фонди, що для нього є досить вагомим джерелом отримання додаткового незаконного прибутку [53].

Зниження податкового тягаря на доходи громадян приведе до легалізації значної частини виплат найманим працівникам, зацікавить громадян більше і якісніше працювати і, як наслідок, розширить базу фінансування фондів системи соціального захисту населення.

Одним з пріоритетних завдань уряду і місцевих органів виконавчої влади є суттєве підвищення заробітної плати, відновлення її основних функцій (відтворюючої, стимулюючої та регулюючої). Адже заробітна плата являється основною складовою доходів населення. Забезпечивши гідну заробітну плату та її легалізацію, ми зможемо суттєво підвищити рівень доходів громадян.

Пенсійні внески сплачуються як нарахування на фонд заробітної плати, а також вираховуються із зарплати кожного працюючого громадянина. Якщо зростатиме та легалізуватиметься заробітна плата, відповідно зростатиме і обсяг внесків до ПФУ. Це означатиме можливість подальшого підвищення пенсій. З іншого боку, проблеми формування і використання коштів фондів соціального страхування постають перед Україною з цілої низки причин. Серед таких причин нерозвинуте медичне та пенсійне страхування та досить низький рівень доходів населення, що змушує звернутись до рішучих дій і запровадити модель для виведення доходів з тіні.

Необхідність державного регулювання сфери соціального страхування викликана тим, що на сьогодні тільки держава бере на себе обов'язки соціального забезпечення громадян, а отже необхідно вдосконалити цю систему до стану зручності, прозорості та достатності.

Сьогодні розмір внесків на загальнообов'язкове державне соціального страхування від робітників складає 1 % або 2 % (розмір заробітної плати більше 150 грн.) до пенсійного фонду, до фонду соціального страхування на випадок безробіття 0,5 % та до фонду соціального страхування з тимчасової непрацездатності 0,5 % або 1 %, залежно від розміру заробітної плати. Навантаження на роботодавців: внески у пенсійний фонд на рівні 31,8 %, у фонд страхування на випадок безробіття – 1,3 %, у фонд страхування з тимчасової втрати працездатності – 2,6 %, у фонд страхування від нещасних випадків на виробництві – 0,2-13,5 %.

Загальний розмір внесків на соціальне страхування, які сплачують працівники складає 2 %, 3 % або 3,5 % у залежності від розміру заробітної плати. Загальне навантаження на роботодавців України складає від 35,9 % до 49,2 %. Таким чином, з фонду оплати праці роботодавці сплачують майже 50 % до бюджетів пенсійного та інших соціальних фондів. Такий високий тариф провокує приховування фактичного розміру фонду оплати праці, не своєчасну та в не повному обсязі сплату страхових внесків до фондів.

Станом на 1 січня 2009 р. загальна сума боргу страхувальників до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області становила 107569,1 тис. грн., з початку року заборгованість зросла на 28958,6 тис. грн. або на 36,8 % (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Заборгованість страхувальників перед бюджетом ПФУ в Дніпропетровській області станом у 2005-2009 рр., тис. грн.

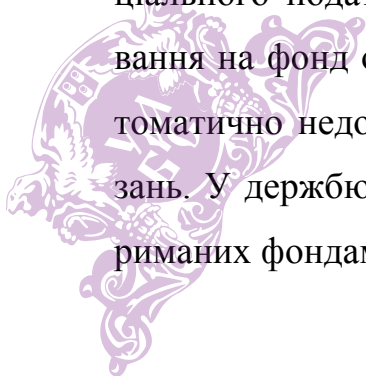
Періоди	Загальна сума боргу	в тому числі:		
		недоїмка із страхових внесків	борг із фінансових санкцій	борг з пені
на 01.01.2005	47146,1	36745,5	5742,3	4658,3
на 01.01.2006	55757,0	45853,5	6739,8	3163,7
на 01.01.2007	83493,5	66642,0	13582,0	3269,5
на 01.01.2008	78610,5	62122,6	13008,9	3479,0
на 01.01.2009	107569,1	89064,6	13692,9	4811,6

З початку 2008 р. недоїмка зі страхових внесків зросла на 26942,0 тис. грн. (на 43,4 %) і на 1 січня 2009 р. становила 89064,6 тис. грн. або 82,8 % від загальної суми боргу. Заборгованість із фінансових санкцій за звітний період збільшилася на 684,0 тис. грн. (на 5,2 %) і склала 13692,9 тис. грн. або 12,7 % від загальної суми боргу. Заборгованість із пені за звітний період зросла на 1332,6 тис. грн. (на 38,3 %) і становила 4811,6 тис. грн. або 4,5 % від загальної суми боргу.

Таким чином, значну увагу необхідно приділяти забезпеченню наповнення бюджету ПФУ коштами для виплати пенсій, посиленню платіжної дисципліни платників внесків, залученню платників до сплати страхових внесків, легалізації заробітної плати, для чого ПФУ надаються роз'яснення щодо порядку та умов набування страхового стажу, залежності майбутньої пенсії від повноти і своєчасності розрахунків з ПФУ.

Необхідність реформування нинішньої системи пенсійного страхування є нагальною, оскільки в Україні система загальнообов'язкового державного страхування є складною з погляду адміністрування соціальних зборів, обтяжливою для підприємництва та неефективною з огляду на адміністративні витрати на забезпечення функціонування чотирьох діючих фондів.

Запровадження єдиного соціального внеску (ЄСВ) може мати позитивні та негативні наслідки. Негативні наслідки можна розглянути на прикладі Російської Федерації. У Росії з 2007 року діє єдиний соціальний податок, запроваджений з метою мобілізації коштів для реалізації права громадян на державне пенсійне і соціальне забезпечення, страхування від нещасних випадків на виробництві і медичну допомогу. Провідні російські фахівці в галузі соціального страхування негативно характеризують результати запровадження єдиного соціального податку, оскільки у результаті його запровадження розмір нарахування на фонд оплати праці було знижено, фонди соціального страхування автоматично недоодержали значні суми для виконання своїх страхових зобов'язань. У держбюджеті Росії передбачено значні кошти для компенсації недоотриманих фондами соціального страхування сум.

Як було зазначено вище, на сьогоднішній день суб'єкти господарювання в Україні нараховують на фонд оплати праці 35,9-49,2 % і після запровадження ЄСВ дане навантаження неможливо буде зменшити до 26 % і нижче. Якщо зменшити нарахування на фонд оплати праці, роботодавці менше сплачуватимуть у фонди соціального страхування. Ми вважаємо, що теоретично можливим є існування тільки трьох джерел фінансування внесків до фондів соціального страхування: нарахування на фонд оплати праці, що здійснюються роботодавцями, кошти державного бюджету і безпосередньо кошти застрахованих осіб. В умовах кризи держбюджет України не має змоги компенсувати витрати фондів. Таким чином, максимальне навантаження доцільно перенести на третє джерело, тобто якомога більше залучати кошти застрахованих осіб.

Однак і у такому варіанті реформування необхідно враховувати, що застрахована особа в середньому сплачує внесків у різні фонди на рівні 1,5 % від заробітку. Скоротивши витрати роботодавця, держава автоматично перенесе їх на найманих працівників, не враховуючи прибутковий податок. У результаті або фонди не виконуватимуть покладених на них функцій, або, наскільки це можливо, збільшиться сплата внесків від застрахованих осіб. Однак у будь-якому випадку цей деструктивний процес нівелює систему соціального страхування.

Ми дійшли висновку, що наслідком надмірної обтяжливості системи нарахування внесків у фонди соціального страхування для роботодавців стало стримування процесу зростання фонду оплати працівників. Відтак, враховуючи досвід розвинених країн світу, ми пропонуємо розділити ставку єдиного соціального внеску між роботодавцем і найманим працівником.

Необхідно підкреслити, що в умовах фінансової кризи (яка супроводжується глибоким розладом фінансової системи і виявляється у незбалансованості державного та місцевого бюджетів, зростанні боргів, нестабільності та падінні курсу національної валюти, у взаємних неплатежах суб'єктів господарювання) зниження ставки внесків до пенсійного та інших соціальних фондів з 49,2 % до 26 % призведе до зменшення надходжень до бюджетів вище зазначених фондів (додатки Е, Ж, И).

У ході нашого дослідження було проаналізовано розміри фондів оплати праці по найбільших бюджетоутворюючих підприємствах Дніпропетровської області за період з 2007 по 2008 рр., а також нарахування пенсійного внеску за ставкою 32 % та нарахування ЄСВ за ставкою 26 %.

Поглиблене дослідження впливу фондів оплати праці по найбільших бюджетоутворюючих підприємствах Дніпропетровської області на фінансовий стан (надходження до бюджету) ПФУ в Дніпропетровській області потребує застосування економетричних моделей. Під економетричною моделлю розуміють рівняння регресії, яке встановлює кількісне співвідношення між доходами, що нами досліджуються, і чинниками, що зумовлюють досліджувані доходи. Аналіз фінансового стану (бюджету) ПФУ в Дніпропетровській області включає в себе: з'ясування чинників, що можуть впливати на розмір бюджету; формування масиву статистичної інформації; знаходження регресійних залежностей (побудова регресійних моделей); оцінку адекватності моделей, їх економічну інтерпретацію і практичне використання.

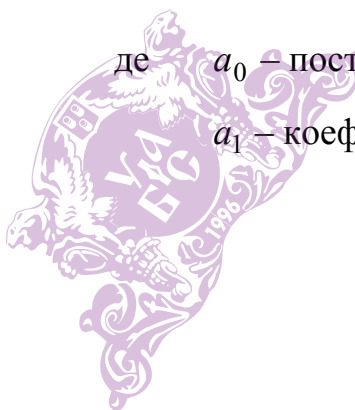
Попередній аналіз надходжень до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за 2009 р. показав, що одним з джерел його формування є фонди оплати праці великих платників страхових внесків (33,2 %). Дані про бюджет ПФУ в Дніпропетровській області та фонди оплати праці великих платників страхових внесків за 2009 р. наведені у додатку II.

На основі наведених даних спостережень побудуємо лінійну регресійну модель, яка встановлює залежність надходжень до бюджету управління від страхових внесків великих підприємств (3.1):

$$d_i = a_0 + a_1 v_i + l_i \quad (3.1)$$

де a_0 – постійна складова бюджету фонду d_i (початок відліку);

a_1 – коефіцієнт регресії;

l_i – відхилення фактичних значень бюджету фонду d_i від оцінки (математичного сподівання) d середньої величини i -ого бюджету управління.

Існують різні способи оцінювання параметрів регресії. Найпростішим, найуніверсальнішим є метод найменших квадратів. За цим методом параметри визначаються виходячи з умови, що найкраще наближення, яке мають забезпечувати параметри регресії, досягається, коли сума квадратів різниць l_i між фактичними значеннями надходжень до бюджету та його оцінками є мінімальною, що можна записати як (3.2):

$$\sum_{i=1}^n l_i^2 \Rightarrow \min \quad (3.2)$$

Зазначимо, що залишкова варіація (3.2) є функціоналом $Q(a_0, a_1)$ від параметрів регресійного рівняння:

$$(3.3) \quad Q(a_0, a_1) = \sum_{i=1}^n l_i^2 = \sum_{i=1}^n (d_i - \hat{d}_i)^2 = \sum_{i=1}^n (d_i - a_1 v_i - a_0)^2$$

За методом найменших квадратів параметри регресії a_0 і a_1 є розв'язком системи двох нормальних рівнянь (3.4):

$$\begin{aligned} \frac{\partial Q(a_0, a_1)}{\partial a_1} &= -2 \sum_{i=1}^n (d_i - a_1 v_i - a_0) v_i = 0 \\ \frac{\partial Q(a_0, a_1)}{\partial a_0} &= -2 \sum_{i=1}^n (d_i - a_1 v_i - a_0) = 0 \end{aligned} \quad (3.4)$$

Розв'язок цієї системи має вигляд (3.5):

$$a_1 = \frac{n \sum_{i=1}^n v_i d_i - \sum_{i=1}^n v_i \sum_{i=1}^n d_i}{n \sum_{i=1}^n v_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n v_i \right)^2} \quad a_0 = \frac{\sum_{i=1}^n d_i - a_1 \sum_{i=1}^n v_i}{n} \quad (3.5)$$

Для вихідних даних про надходження d_i до бюджету управління за формулами (3.5) отримано, що $a_0 = 105507,155$; $a_1 = 6,9012$. Розрахунки було виконано на ПЕОМ за допомогою пакету електронних таблиць Excel.

Отже, на основі проведених розрахунків отримуємо рівняння (3.6):

$$D = 105507,155 + 6,9012y \quad (3.6)$$

Графічне зображення економетричної моделі (3.6) наведено на рис.3.1.

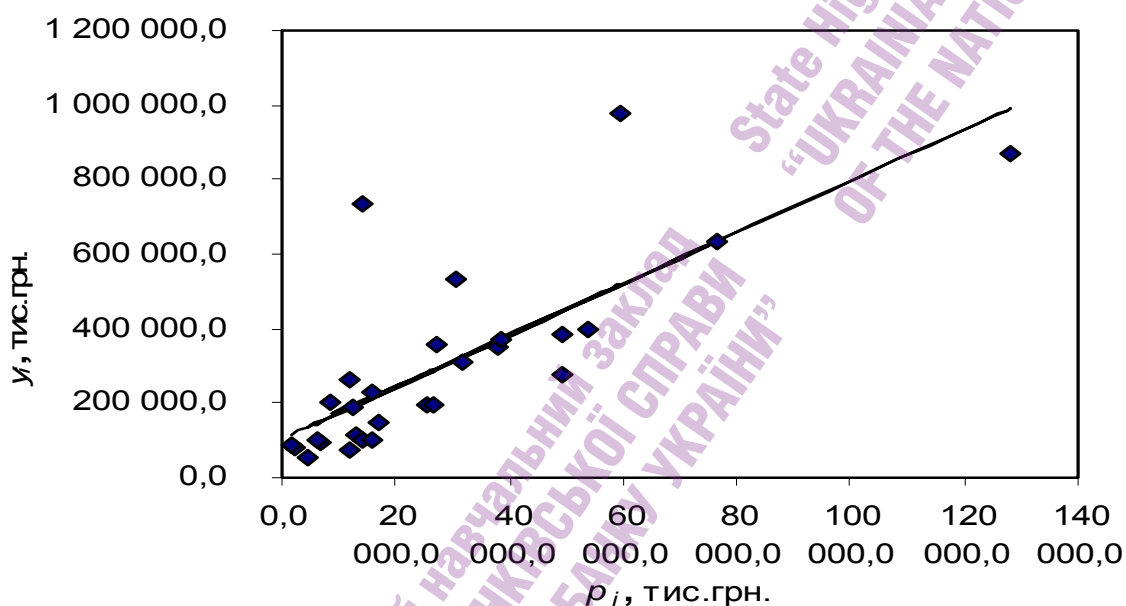

Рис. 3.1. Залежність власного доходу управління ПФУ в Дніпропетровській області від обов'язкових внесків на державне пенсійне страхування

Середньоквадратична помилка регресії знаходиться за формулою (3.7):

$$s = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (d_i - \hat{d}_i)^2}{n-2}} \quad (3.7)$$

Середньоквадратична помилка регресії дорівнює $s = 162,385$ млн.грн.

Середньовибіркове значення власного доходу можна знайти таким чином:

$$\bar{d} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n d_i = 300,764 \text{ млн.грн.} \quad (3.8)$$

це становить

$$s = \frac{162,385}{300,764} 100\% = 53,99\% \quad (3.9)$$

Коефіцієнт детермінації знаходимо за формулою (3.10):

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n (d_i - \hat{d})^2}{\sum_{i=1}^n (d_i - \bar{d})^2} = 0,5834 \quad (3.10)$$

Коефіцієнт детермінації дорівнює: $R^2=58,34\%$. Іншими словами, модель (3.9) незначно пояснює відміни величин.

Перевіримо адекватність економетричної моделі за критерієм Фішера. Для цього за статистичними таблицями F-розподілу Фішера для 95%-ого рівня значимості (задаємо довільно) та при ступенях вільності відповідно 1 і $n-2=5-2=3$ знайдемо критичне значення: $F_{0,01;1;3}=34,1$. Розраховане значення F-критерію Фішера відповідно дорівнює (3.11):

$$F = \frac{R^2}{1-R^2} (n-2) = 36,41 \quad (3.11)$$

Таким чином, розраховане значення F більше ніж критичне: $F=36,41 > 34,1$. Отже, можна зробити висновок про адекватність моделі за F-критерієм Фішера. На рис. 3.1 показано лінію регресії, що встановлює залежність між змінними d_i і v_i , а реальні спостереження над надходженнями d_i бюджету управління зображені точками на координатній площині. За результатами аналізу економетричної моделі (3.6), якщо надходження до бюджету ПФУ від страхових внесків великих підприємств, установ, організацій зростуть на один млн. гривень, а всі інші умови залишаться без змін, то власні доходи бюджету управління зростуть на 1,047 тис.грн. Це незначне збільшення, але економетрична модель пояснює 99,9% варіації змінної d_i і лише 0,1% зумовлені чинниками, що лежать поза межами моделі, це означає, що обов'язкові внески складають найбільшу питому вагу у загальній сумі власного доходу бюджету ПФУ в Дніпропетровській області. Для оцінки впливу на

власні доходи d_i бюджету ПФУ обов'язкових внесків v_i , обчислимо коефіцієнти еластичності за формулою (3.12):

$$K_{pi}^e = \frac{(a_0 + a_1 v_i)' v_i}{\hat{d}_i} = a_1 \frac{v_i}{\hat{d}_i} = 1,047 \frac{v_i}{\hat{d}_i}$$

Коефіцієнт еластичності показує, на скільки відсотків зміняться власні доходи d_i бюджету управління, якщо обов'язкові внески v_i зміняться на один відсоток. На рис 3.2 наведені значення коефіцієнтів еластичності в залежності від обов'язкових внесків підприємств, установ, організацій та громадян v_i . Як можна побачити з рис. 3.2 еластичність K_{vi}^e власного доходу бюджету управління збільшується при збільшенні обов'язкових внесків v_i . Тобто, чим більше будуть надходження обов'язкових внесків на державне пенсійне страхування v_i , тим на більшу кількість процентів зростуть власні доходи бюджету управління d_i при збільшенні фактора v_i на один відсоток.

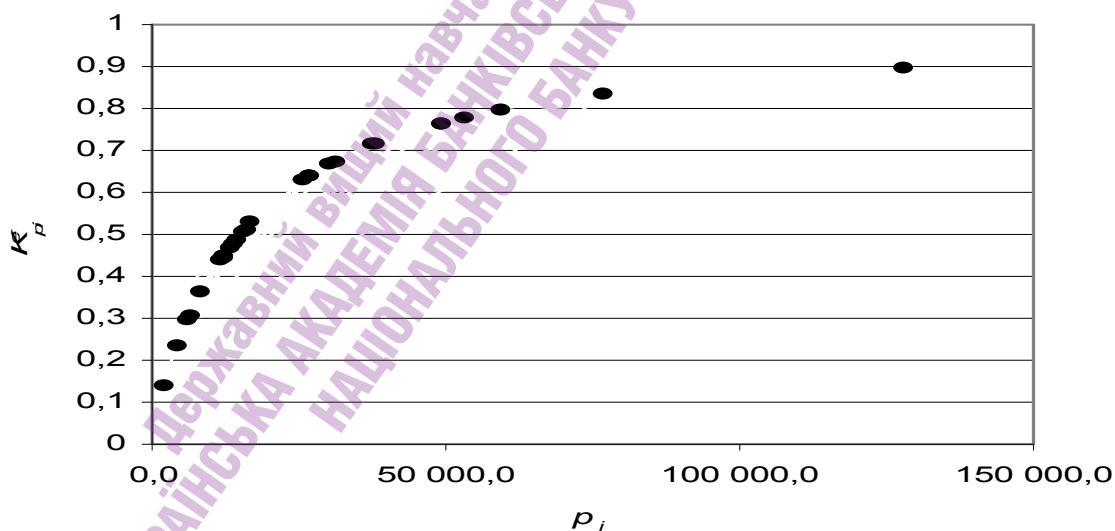

Рис. 3.2. Залежність коефіцієнта еластичності власного доходу бюджету управління від обов'язкових внесків

Виходячи із вище сказаного, можна зробити висновок, що для нормального розвитку і стабільного зростання надходжень до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області необхідно забезпечити зростання страхових внесків

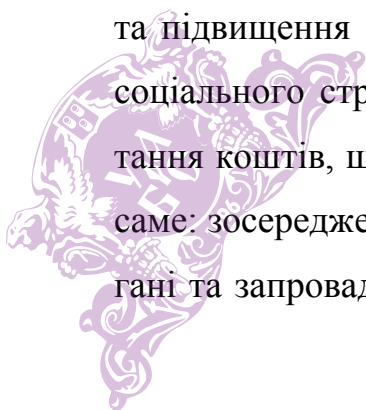
великих платників (33,2 %), що, у свою чергу, суттєво вплине на ефективність пенсійного забезпечення та зростання розмірів пенсійних виплат, так як фінансування трудових пенсій проводиться за рахунок власних коштів. Отже, для збільшення надходжень власних коштів до бюджету управління необхідно проводити заходи щодо ліквідації заборгованості по виплаті страхових внесків, залучати громадян для добровільної участі в обов'язковому державному пенсійному страхуванні тощо.

Таким чином, було встановлено, що за деякими великими підприємствами області на кінець 2008 р. відбулося скорочення розмірів фонду оплати праці (причинами цього стало скорочення чисельності найманих працівників і зниження заробітної плати), а в цілому фонд оплати праці збільшився на кінець 2008 р. на 63853,88 тис. грн. Загальний розмір пенсійного внеску (32 %) на кінець аналізованого періоду становив 273940,8 тис. грн., що більше ніж нарахованого ЄСВ на 51363,899 тис. грн.

Отриманий результат свідчить, що при впровадженні ЄСВ за ставкою 26 %, бюджети пенсійного та соціальних фондів будуть мати потребу у державній підтримці.

Необхідно також зазначити, що при запровадженні ЄСВ доцільно на законодавчому рівні закріпити заборону на включення частини страхових ресурсів фондів до державного бюджету і використання їх як додаткового джерела фінансування базових пенсій, тобто забезпечити недопущення ситуації, коли страхові відрахування роботодавців для виплати пенсій перетворюються на податковий ресурс.

В Україні з 01.01.2011 р. передбачається впровадження ЄСВ. Аргументами на користь цієї події можуть виступити: детінізація виплат заробітної плати та підвищення ефективності роботи фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, в тому числі шляхом більш раціонального використання коштів, що спрямовуються на утримання їх адміністративного апарату, а саме: зосередження функцій, пов'язаних із збиранням внеску в податковому органі та запровадження єдиної для усіх фондів інформаційної бази, що забезпе-

чить прозорість фінансових потоків, підвищить платіжну та звітну дисципліну платників внеску та цільове використання страхових коштів. Він дозволить створити умови для уникнення дублювання контролюючими органами функцій, пов'язаних із формуванням страхових коштів: скорочення обсягу роботи, пов'язаної з реєстрацією страхувальників, збором коштів, забезпеченням звітності, здійсненням контролю за повнотою та своєчасністю справляння внеску, зменшення кількості перевірок сплати внесків до цільових страхових фондів, скорочення адміністративних витрат фондів на виконання цих функцій, зростання доходів страхових фондів та більш ефективного використання коштів соціального страхування.

Основною метою впровадження ЄСВ є підвищення ефективності роботи фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування через єдину систему збору страхових внесків, обліку та контролю за повнотою і своєчасністю сплати страхових внесків; консолідацію в одному контролюючому органі виконання подібних для усіх фондів функцій.

Контроль за сплатою ЄСВ передбачається покласти на органи державної пенсійної системи та податкової служби. Внесок сплачуватиметься на бюджетний рахунок, відкритий в держказначействі. Органи держказначейства розщеплювати суми цього внеску і спрямовувати на рахунки пенсійного та інших фондів соціального страхування, у розмірах, встановлених законодавством. Стягнення боргу за цим внеском здійснюється відповідно до Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» без будь-яких особливостей.

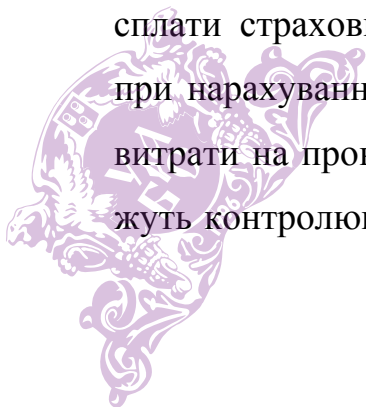
Знищується порядок сплати страхових внесків роботодавцями, у тому вигляді в якому він існує у діючому законодавстві. Замість існуючого порядку функціонування системи сплати страхових внесків роботодавцями пропонується:

- виконання роботодавцями функцій податкового агента здійснюється за окремим договором з найманою особою за її бажанням;
- наймані особи, які відмовились від послуг податкового агента, самостійно нараховують та сплачують внесок до бюджету, ведуть облік та подають

звітність податковим органам, а також несуть відповідальність за порушення норм Закону. У разі невиконання особою, що не є податковим агентом за окремим договором з найманою особою, але виплачує заробітну плату, своїх обов'язків щодо інформування органів про суми такої заробітної плати та платників внеску, що її отримують, така особа несе солідарну (субсидіарну) відповідальність за сплату податку з таким платником внеску.

ЄСВ не включає і не замінює страхові внески до Фонду соціального страхування від нещасних випадків, які сплачуються окремо і незалежно від ЄСВ. Відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Законів України з конкретних видів соціального страхування: «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»; «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням»; «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та про розміри внесків на ці види страхування, в даний час функції щодо збору, обліку, забезпечення звітності, здійснення контролю за повнотою та своєчасністю справляння страхових внесків здійснюються окремо Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Пенсійним фондом.

Таким чином, після запровадження персоніфікованого обліку для всієї системи соціального страхування роботодавці вже не готуватимуть довідки про заробітну плату, а для призначення страхових виплат будуть використовуватися відомості з реєстру застрахованих осіб. Завдяки введенню єдиного соціального внеску кількість платіжних доручень, що оформлює роботодавець щодо сплати страхових внесків скоротиться вдвічі. Зменшиться кількість помилок при нарахуванні соціальних внесків та суттєво скоротиться паперовий обіг та витрати на проведення фінансових операцій. Громадяни за нової системи зможуть контролювати свої індивідуальні пенсійні рахунки. Крім того, Пенсійний

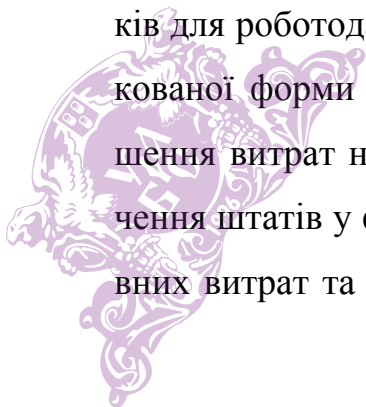

фонд постійно інформуватиме застрахованих осіб про розмір сплачених ними страхових внесків.

При впровадженні ЄСВ необхідно на законодавчому рівні врегулювати уніфікацію бази нарахування страхових внесків за окремим видами соціального страхування. Різниця у базі нарахування значно ускладнить роботу єдиного контролера і роботодавців щодо нарахування соціального внеску та опрацювання документів та звітності по внесках.

Таким чином, ефект від об'єднання спільних функцій фондів буде вищим, якщо: 1) реєстрацію платників страхових внесків та контроль за їх сплатою здійснюватиме тільки один орган: буде скасовано дублювання відповідних функцій фондами; 2) запровадити єдину базу для нарахування внесків та визначення сум оплати праці (доходу) для розрахунку розмірів страхових виплат; 3) ввести однаковий звітний період та одну форму фінансових звітів, актів перевірок тощо. Усі ці проблеми можна вирішити якщо запровадити єдину систему збору та обліку внесків на соціальне страхування.

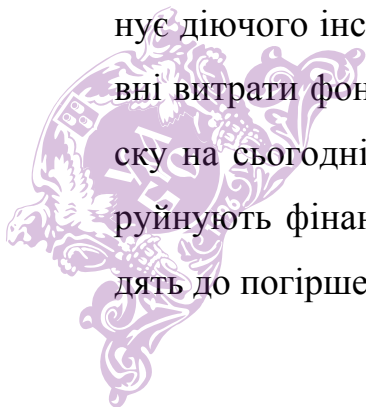
Основною метою запровадження єдиної системи збору, обліку та контролю за сплатою страхових внесків є не зменшення адміністративних видатків та скорочення штатів у фондах, а створення умов для зростання сукупної бази нарахування страхових внесків, підвищення рівня охоплення всіх категорій осіб, які підлягають соціальному страхуванню, зростання рівня надходження коштів до усіх страхових фондів та скорочення адміністративних видатків у роботодавців. Зазначена мета досягатиметься саме через уніфікацію бази нарахування ЄСВ, забезпечення єдиної процедури його сплати та обліку, впровадження прозорості та ефективної системи контролю за інформаційними та фінансовими потоками в системі соціального страхування, спрощення процедури сплати внесків для роботодавців завдяки встановленню однакового звітного періоду, уніфікованої форми фінансових звітів, актів перевірок тощо. Що стосується зменшення витрат на адміністрування у фондах соціального страхування та скорочення штатів у фондах, дослідження співвідношення між обсягом адміністративних витрат та загальними видатками системи, а також розміром ВВП, прове-

дене експертами Світового банку щодо 34 європейських країн, свідчить, що збільшення ступеня інтегрованості системи не суттєво впливає на зниження витрат на її адміністрування (від 0,7 % ВВП у розгалужених системах до 0,6 % ВВП у найбільш інтегрованих системах). Частіше за все кошти, вивільнені в результаті вдосконалення адміністративної структури, перерозподіляються на інші потреби фондів, наприклад, на покращання якості надання послуг застрахованим особам тощо. Вітчизняні фонди соціального страхування, крім необхідності постійно підвищувати рівень обслуговування застрахованих осіб, ще мають вирішити багато проблем, пов'язаних із становленням та вдосконаленням системи соціального страхування, наприклад, створити служби страхових експертів з метою забезпечення цільового використання коштів фондів. Таким чином, економія адміністративних витрат фондів переважно відбуватиметься за рахунок скорочення у майбутньому їх видатків на розвиток інформаційних систем та програмне забезпечення щодо контролю за сплатою страхових внесків, взаємодії з державним реєстратором тощо. У таких умовах більш ефективно будуть виконуватися і функції, пов'язані з обслуговуванням застрахованих осіб, внаслідок вивільнення ресурсів та поглиблення спеціалізації в системі соціального страхування.

Необхідно ще раз зосередити увагу на тому факті, що ЄСВ не включається до складу податків, інших обов'язкових платежів, що складають систему оподаткування. На ЄСВ не поширюється податкове законодавство. Страхові кошти не можуть зараховуватися до Державного бюджету України, бюджетів інших рівнів і не можуть використовуватися на цілі, не передбачені законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Таким чином, в Україні доцільно запровадити саме ЄСВ, який не зруйнує діючого інституту соціального страхування, а лише мінімізує адміністративні витрати фондів. Світового досвіду існування саме єдиного соціального внеску на сьогодні немає. у цих умовах особливо небезпечними є ініціативи, що руйнують фінансову стабільність системи соціального страхування та призводять до погіршення системи соціального захисту застрахованих осіб.

Основні положення, результати та висновки, що представлені в даному підрозділі дисертаційної роботи, знайшли відображення у таких наукових публікаціях: “Формування Пенсійного фонду: реальність потенційних джерел”, “Функціонування пенсійної системи в сучасних умовах: оцінка сучасного стану та перспективи розвитку”, “Упровадження єдиного соціального внеску”.

3.2. Формування інвестиційної стратегії недержавних пенсійних фондів на основі логнормальної моделі доходності активів

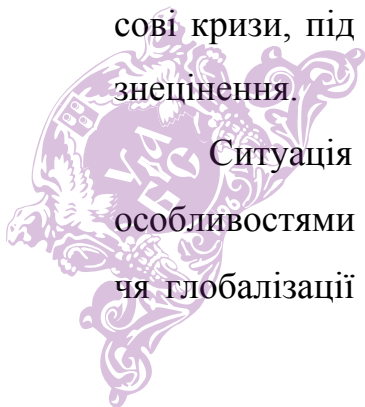
При розміщенні фінансових ресурсів недержавних пенсійних фондів необхідно враховувати те, що пенсійні накопичення клієнтів НПФ представляють собою достатньо інерційний об'єкт управління. Таким чином, для фінансових ресурсів НПФ характерним є те, що зміна параметрів управління цими ресурсами відстає у часі від факторів, що викликали ці зміни. Протягом тривалого періоду розміщення фінансових ресурсів НПФ чітко проявляється інерційний характер процесу інвестування, відбувається зміна вимог до розміщення фінансових ресурсів та вимог до результатів такого розміщення. Тобто між очікуваними результатами і реальним виконанням фінансових зобов'язань можуть виникати розбіжності. При цьому може систематично повторюватися ситуація, коли НПФ і компанія з управління активами не встигають вчасно усунути недоліки інвестування і управління пенсійними накопиченнями. Взагалі процес інвестування пенсійних накопичень має характерну особливість: як правило, не існує можливості виправити невірне інвестиційне рішення до моменту отримання результатів від такого інвестування пенсійних накопичень. В залежності від конкретного фінансового інструменту період відставання між прийняттям інвестиційного рішення і його результатом може складати від декількох діб (для спекулятивних фінансових операцій) до декількох років (для інвестування у реальному секторі економіки або при інвестуванні у нерухомість).

Для запобігання негативних результатів інвестування пенсійних накопичень НПФ необхідним є застосування спеціальної процедури прийняття відповідних інвестиційних рішень, яка може включати в себе обов'язкову експертизу запропонованого інвестиційного рішення; врахування думки опонентів щодо конкретного інвестиційного рішення; експертиза та аналіз виконання кожного раніше прийнятого аналогічного інвестиційного рішення.

Система управління пенсійними накопиченнями при їх розміщенні на фінансовому ринку повинна відповідати певним вимогам. Зокрема, необхідною є наявність можливості оцінки результатів на основі оцінки змін кількісних та якісних характеристик інвестування: доходність і ліквідність активів, надійність об'єктів інвестування і структури інвестиційного портфелю в цілому. Крім того, важливою є наявність можливості оцінки результатів інвестування у порівнянні із визначеними вимогами і обмеженнями. Також необхідно підкреслити, що в досліджуваній системі управління інвестуванням пенсійних накопичень необхідною є здатність певною мірою гарантувати досягнення запланованих цілей інвестування. Крім того, така система має характеризуватися здатністю утримувати результати інвестування у певних часових рамках і у рамках заздалегідь встановлених економічних вимог до інвестування.

Основні ускладнення при інвестуванні пенсійних накопичень НПФ виникають у зв'язку із наявністю значних інвестиційних ризиків, до складу яких входять: ризик зміни (погіршення) економічної кон'юнктури, валютний ризик, інституційний ризик тощо. Інвестиційні ризики є характерною ознакою фінансового ринку. Цикли пенсійного накопичення є одними із найбільш тривалих економічних циклів і складають, як правило, 10-30 років, а іноді і виходять за ці часові рамки. За цей період в світовій економіці можуть проявитися 2-3 фінансові кризи, під час яких пенсійні накопичення потрапляють під вплив ризиків знецінення.

Ситуація із інвестиційними ризиками додатково ускладнюється певними особливостями вітчизняного фінансового ринку. Зокрема, за останні десятиріччя глобалізації світової економіки активно формуються міжнародні фінансові

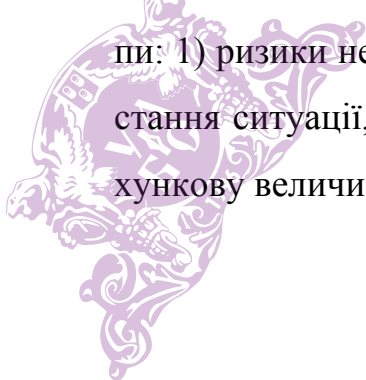
ринки: валютний ринок, ринок державних боргових зобов'язань, фондовий ринок. Інвестиційні ризики пенсійних накопичень окремої країни все в більшій мірі залежать від дії не тільки внутрішніх, але і зовнішніх, глобальних економічних процесів, що відбуваються у провідних країнах світу.

Крім того, український фінансовий ринок є ще достатньо слабким, а у структурі світового ринку займає незначне місце. Діяльність вітчизняного фінансового капіталу за масштабами, ступенем впливу на інші ринки носить другорядний характер. Під впливом процесів глобалізації у сфері фінансових ринків і валютно-фінансового регулювання вітчизняні НПФ приймають на себе значно більші зовнішні інвестиційні ризики, ніж ризики внутрішні.

Також необхідно зазначити, що вплив внутрішніх факторів (крім політичних) на інвестиційні ризики у теперішній час є достатньо незначним. Зберігається достатньо слабка залежність між динамікою внутрішніх макроекономічних показників української економіки, станом реального сектору і станом фінансового ринку. Таким чином, статистична звітність щодо розвитку вітчизняної економіки не забезпечує в повному обсязі інформаційну базу для оцінки тенденції збільшення або зменшення інвестиційного ризику.

Кожний НПФ у своїй діяльності часто зіштовхується із невизначеністю щодо настання певних подій, в тому числі, отримання запланованих фінансових результатів. При цьому існують ризики не виконати прийняті НПФ зобов'язання щодо виплати пенсій. Ризики НПФ, що обумовлюються дією фінансово-економічних, демографічних та інших факторів, можна трактувати як імовірність невиконання пенсійних зобов'язань.

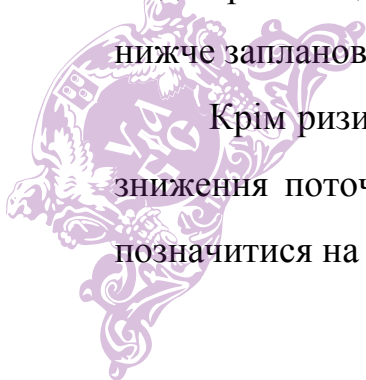
Класифікувати ризики НПФ можна різноманітними способами за різними ознаками. В контексті даного дослідження ризики доречно поділити на дві групи: 1) ризики неравильної оцінки і формування зобов'язань НПФ; 2) ризики настання ситуації, коли фактична вартість активів виявляється меншою за розрахункову величину активів.

До ризиків першої групи, в першу чергу, належить ризик помилкової оцінки наявних пенсійних зобов'язань. Даний ризик проявляється внаслідок застоювання невірних формул і алгоритмів розрахунку, помилок при розробці комп'ютерних розрахункових програм, помилок у вихідних даних (наприклад, помилок у наданій інформації щодо дат народження і статі учасників НПФ). У таких випадках можна отримати невірне уявлення (як занижене, так і завищене) стосовно наявних зобов'язань НПФ. До цієї ж групи можна віднести також ризик помилкового формування нових зобов'язань при нарахуванні інвестиційного доходу на пенсійні рахунки, при індексації пенсій тощо. У цих випадках може відбутися, наприклад, необгрунтоване завищення зобов'язань НПФ. Таким чином, у першій групі ризиків представлені у взаємозв'язку ризик помилкової оцінки і ризик помилкового формування зобов'язань, оскільки невірний розрахунок наявних зобов'язань в подальшому, як правило, призводить до помилок у формуванні нових зобов'язань.

До другої групи ризиків належать, перш за все, інвестиційні ризики. У першу чергу, до них належить ризик неотримання запланованої доходності інвестування. За несприятливого розвитку подій можливими є навіть і збитки при інвестуванні. Реалізація даного ризику призводить до декількох негативних наслідків. Зокрема, в даному випадку можуть бути виконаними прямі зобов'язання НПФ щодо доходності нарахувань на пенсійні рахунки. Крім того, навіть якщо прямих зобов'язань щодо доходності нарахувань на пенсійні рахунки у НПФ немає, дуже важливо забезпечити таку доходність не нижче рівня інфляції, оскільки лише в такому випадку не буде знижуватися купівельна спроможність накопичених на пенсійних рахунках коштів. Ще один негативний наслідок реалізації даного ризику полягає в тому, що доходність може виявитися нижче запланованої доходності, прийнятої у розрахунках.

Крім ризику неотримання запланованої доходності існують також ризики зниження поточної ліквідності інвестиційного портфелю, що може негативно позначитися на платоспроможності НПФ при виплаті пенсій.

До ризиків другої групи, крім інвестиційних ризиків, можна віднести також ризики ненадходження пенсійних внесків від вкладників НПФ. Особливо небезпечним є прояв такого ризику при використанні неповністю фондovаних пенсійних схем. У такому контексті актуальною залишається проблема збільшення кількості учасників НПФ, дієвим засобом досягнення чого виступає підвищення довіри населення до НПФ (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Фактори, що сприяють підвищенню довіри громадян до НПФ

Оскільки вище було проаналізовано ризики планування доходності (ризик першої групи) і ризики неотримання запланованої доходності (ризик другої групи), можна стверджувати, що підсумковим показником ризиків НПФ є відносний ризик відхилення доходності інвестування від запланованого у розрахунках значення. У загальному випадку важливе значення має відносний ризик зміни вартості активів у порівнянні із вартістю пасивів. Підсумовуючи ви-

ще зазначене, можна визначити сукупність факторів, що спричинюють високу ризикованість і недостатню ефективність інвестиційної діяльності НПФ (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Фактори, що спричинюють ризикованість та недостатню ефективність інвестиційної діяльності НПФ

Враховуючи високу ризикованість інвестиційної діяльності НПФ у вітчизняних умовах актуально залишається розробка спеціального інструментарію для вибору інвестиційної стратегії НПФ. Одним із таких інструментів виступає побудова і використання логнормальної моделі інвестиційної доходності активів. Побудова довгострокових актуарних моделей інвестиційної доходності представляє собою складну задачу навіть для країн із розвинутими фондовими ринками, які мають тривалу історію і достатньо стабільну структуру. Тим більш ця задача є складною для України, ринок якої носить волатильний характер. Фондовий ринок України має один рік відносно сталого розвитку після кризи 2008-2009 рр., яка змінила весь характер і тенденції ринку. Внаслідок цього в теперішній час наявні лише короткі часові ряди фінансових показників, які мо-

жна використовувати для характеристики сучасного стану ринку. Майбутній розвиток ринку пов'язаний із значною невизначеністю.

Для цілей аналізу інвестиційних стратегій НПФ використано модель, адаптовану для російських умов, оскільки і російський і український ринки відносяться до категорії “emerging markets” [173]. Дана модель характеризується значною спрощеністю і обмежується накладанням випадкових коливань з однією характеристикою – волатильністю. Дана модель базується на таких передбаченнях стосовно перспектив інвестицій НПФ у вітчизняних умовах, які можна охарактеризувати як стабільний сценарій розвитку подій, а саме: збереження існуючої структури ринку і його тенденцій, відсутність великих криз (політичних та економічних), розвиток вітчизняного фондового ринку і поступове наближення його характеристик до характеристик розвинутих ринків. Представлена нижче модель дозволяє побудувати два сценарія – оптимістичний і песимістичний. В даній моделі використано чотири класи інвестиційних інструментів (активів), доступних для НПФ, а саме: облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), банківські депозити, корпоративні облігації, акції. Нижче представлено логнормальну модель активів (3.13), яка генерує незалежні однаково розподілені доходності для послідовних років [173].

$$1 + r_t = e^{\mu + \sigma \varepsilon_t}, \quad (3.13)$$

де r_t – доходність актива за період від t до $t+1$ (t вимірюється в роках);

ε_t – послідовність незалежних для різних t стандартно нормальних випадкових величин;

μ – певна константа ($\mu \geq 0$);

σ – певна константа ($\sigma \geq 0$).

Також можна зазначити, що якщо $\delta_t = \ln(1 + r_t)$ – відповідна до річної доходності r_t логарифмічна доходність (логдоходність), то $\delta_t = \mu + \sigma \varepsilon_t$ – послідовність незалежних однаково розподілених нормальних випадкових величин.

Нижче представлено розрахунок індексів реальної доходності чотирьох класів активів НПФ. Для розрахунку індексу реальної доходності ОВДП було використано дані про помісячну зміну річної доходності портфеля ОВДП за ме-

тодікою Національного банку України [167]. Формула для розрахунку реальної вартості портфелю ОВДП виглядає таким чином (3.14):

$$G_i(K) = \prod_{k=1}^K \frac{(1+r_k)^{1/12}}{1+i_k}, \quad (3.14)$$

де r_k – річна доходність портфелю ОВДП у місяці з номером k ;

i_k – місячна інфляція в місяці k .

В якості показника інфляції використано зміни індексу споживчих цін [167]. Як зазначалося вище в розрахунках використовуються дані за 12 місяців 2010 року, дані за 2008 і 2009 роки не використовуються у зв'язку із кризовим характером коливань показників в цей період. Вихідні дані для розрахунку логарифмічних доходностей за кожним із чотирьох класів інвестицій НПФ представлено в таблиці 3.2. Стосовно даних щодо облігацій і акцій здійснено приведення до ціни на початок року.

Таблиця 3.2

Дані для розрахунку логарифмічних доходностей ОВДП, банківських депозитів, корпоративних облігацій, акцій, в частках одиниці

Місяць 2010 року	Помісячна зміна річного індексу споживчих цін (середньо-зважені дані)	Помісячна зміна річної доходності ОВДП (середньо-зважені дані)	Помісячна зміна річної депозитної ставки у гривнях (середньо-зважені дані)	Помісячна зміна ціни паю ПФ, в якому переважають облігації	Помісячна зміна ціни паю ПФ, в якому переважають акції
1	1,018	1,2232	1,093	1,008	1,140
2	1,019	1,2289	1,097	1,018	1,200
3	1,009	1,1346	1,096	1,055	1,550
4	0,997	1,1344	1,096	1,072	1,630
5	0,994	1,1188	1,080	1,085	1,530
6	0,996	1,1039	1,067	1,082	1,350
7	0,998	1,9840	1,066	1,093	1,320
8	1,012	1,1029	1,060	1,100	1,360
9	1,029	1,9370	1,056	1,122	1,350
10	1,005	1,7900	1,049	1,135	1,300
11	1,003	1,9290	1,054	1,141	1,350
12	1,008	1,1005	1,057	1,145	1,370

При побудові індексу реальної доходності депозитів, використовувалися дані щодо помісячної зміни середньозважених річних депозитних ставок для гривневих депозитів юридичних осіб, розраховані за методикою Національного

банку України [167]. Побудова індексу реальної доходності для депозитиві ідентична індексу реальної доходності ОВДП. Результати розрахунку реальних (з урахуванням інфляції споживчих цін) індексів доходності таких класів інвестицій НПФ, як ОВДП, банківські депозити, корпоративні облигації, акції, представлено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3
Результати розрахунку реальних (з урахуванням інфляції споживчих цін) індексів доходності ОВДП, депозитів, облигацій, акцій

Місяць 2010 року	Реальний індекс доходності ОВДП	Реальний індекс доходності депозитів	Реальний індекс доходності облигацій	Реальний індекс доходності акцій
1	0,999	1,093	0,990	1,120
2	0,997	1,081	0,981	1,157
3	0,999	1,080	1,008	1,481
4	1,012	1,091	1,027	1,562
5	1,028	1,105	1,046	1,475
6	1,041	1,115	1,047	1,307
7	1,104	1,123	1,060	1,280
8	1,100	1,115	1,054	1,303
9	1,130	1,089	1,045	1,257
10	1,180	1,088	1,052	1,205
11	1,242	1,089	1,054	1,247
12	1,243	1,086	1,050	1,256

Ринок корпоративних облигацій має великий потенціал і в усіх країнах з розвинутою економікою є об'єктом підвищеної уваги з боку НПФ, оскільки в цих країнах високоякісні корпоративні облигації традиційно вважаються одним із основних об'єктів інвестування пенсійних активів. В середньому в економічно розвинутих країнах частка облигацій в портфелях НПФ в різні роки коливається в діапазоні 30-40% [173].

Однак в Україні відсутній надійний індекс корпоративних облигацій із довготривалою історією. З огляду на це, в даних розрахунках в якості такого індексу використано ціну паю (чисту вартість активів) пайового інвестиційного фонду, що інвестує переважно в облигації, а саме ПФ “ОТП Класичний” [175]. Дані бралися на середину кожного місяця. Ціна такого паю демонструє зростання капіталу, вкладеного в іверсифікований портфель облигацій. Крім того,

використання ціни паю ПФ в якості індексу має важливу перевагу внаслідок того, що даний показник є найбільш реалістичним показником доходності активів НПФ, скільки ПФ і НПФ в частині інвестування коштів мають багато спільних рис, а саме: активи і тих, і інших управляються компаніями з управління активами (КУА), інвестиційні портфелі і ПФ, і НПФ є високодиверсифікованими. З огляду на ці обставини, ціна паю ПФ є індексом найбільш наближеним до індексу інвестування НПФ (в даному випадку в облігації) [175]. В розрахунках використано показники ПФ “ОТП Класичний”, дані бралися на середину кожного місяця 2010 р. Здійснювалося приведення до ціни на початок року і до інфляції за такою формулою (3.15):

$$B_i(k) = \frac{B(k)}{B(0)I(k)}, \quad (3.15)$$

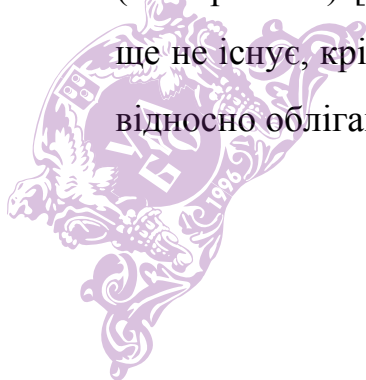
де $B_i(k)$ – індекс реальної ціни паю;

$$I(k) = \prod_{j=1}^k (1 + i_j) \text{ – індекс інфляції,}$$

B_k – ціна паю.

Індекси реальної (з урахуванням інфляції споживчих цін) доходності за такими класами інвестицій НПФ, як ОВДП, банківські депозити, корпоративні облігації, акції, представлені на рисунку 3.5.

У даних розрахунках в якості індексу доходності акцій використано ціну паю (чисту вартість активів) ПФ, що інвестує переважно в акції, а саме ПФ “ОТП Динамічний” [175]. В основу такого підходу покладено врахування того, що ціну такого паю можна розглядати як “індекс з реінвестуванням дивідендів” (roll-up index) [173]. Надійного індексу дивідендів в Україні на сьогодні поки ще не існує, крім того, всі аргументи на користь ціни паю ПФ, викладені вище відносно облігацій, зберігають свою силу і відносно акцій.

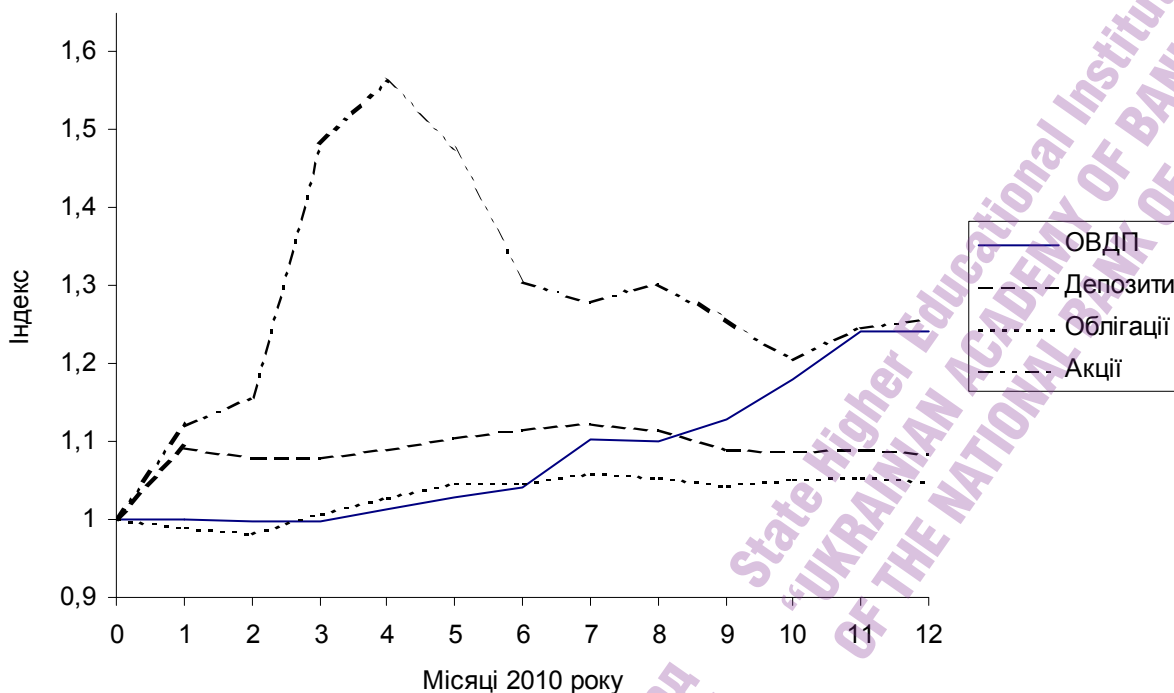

Рис. 3.5. Індекси реальної (з урахуванням інфляції споживчих цін) доходності ОВДП, депозитів, облігацій, акцій

Згідно до чотирьох рядів індексів біло побудовано ряди місячних логарифмічних доходностей (логдоходностей). Наприклад, для розрахунку рядів місячних логарифмічних доходностей для індексу облігацій було використано таку формулу (3.16):

$$\delta_k = \ln \left[\frac{B_i(k+1)}{B_i(k)} \right] \quad (3.16)$$

Для інших індексів такі ряди було побудовано аналогічно. Оцінки середніх рядів логарифмічних доходностей і середньоквадратичних відхилень для чотирьох видів активів представлено в таблиці 3.4.

Дані, представлені в таблиці 3.4, свідчать про те, що ринок і досі знаходиться в періоді власного розвитку. Дані достатньо суттєво відрізняються для першої і для другої половин рядів. В той же час тенденція зниження волатильності переважає, що свідчить на користь гіпотези щодо поступової стабілізації ринку. Крім того, дані таблиці 3.4 дозволяють стверджувати про можливість

прийняття для вітчизняного ринку моделі логнормальної доходності активів, запропонованої для російського ринку [173]. Для продовження розрахунків необхідно виділити три класи інвестицій, а саме: клас 1 – ОВДП і депозити; клас 2 – облігації; клас 3 – акції.

Таблиця 3.4

Результати оцінки середніх рядів логарифмічних доходностей та їх середньо-квадратичних відхилень

Інструмент	Середня логдоходність			Волатильність		
	I половина ряду	II половина ряду	Увесь ряд	I половина ряду	II половина ряду	Увесь ряд
ОВДП	0,00820	0,02952	0,01983	0,00690	0,02433	0,02139
Депозити	0,00401	-0,00446	-0,00061	0,00896	0,00980	0,01033
Облігації	0,01122	0,00035	0,00529	0,01307	0,00732	0,01167
Акції	0,03087	-0,00663	0,01042	0,12497	0,02843	0,08882

Стосовно класу 1 зазначимо, що до його складу включено високонадійні вкладення з фіксованою доходністю, а саме ОВДП і депозити в надійних банках. Таким чином, приймемо, що реальна доходність даного портфелю є постійною. Представлені вище розрахунки свідчать про те, що дана теза не повністю відповідає дійсності, однак враховуючи прийняту нами гіпотезу щодо поступової стабілізації ринку, можна очікувати, що коливання доходності мають зменшитися. До складу класу 2 входять корпоративні облігації, при моделюванні доходності інвестицій даного класу потрібно орієнтуватися на динаміку ціни паю облігаційного ПФ, проілюстровану вище. Інвестиції класу 3 включають в себе акції вітчизняних компаній, в якості орієнтиру доходності приймається ціна пая ПФ, що інвестує переважно в акції.

В цілях даного аналізу розглянемо два інвестиційних портфеля, які відрізняються пропорціями зазначених вище класів інвестицій. Якщо w_i позначає частку i -того класу інвестицій у складі інвестиційного портфелю, то два можливих варіанта складу інвестиційного портфелю модельного НПФ виглядають таким чином: перший варіант $w_1=40\%$ $w_2=20\%$ $w_3=40\%$ (тобто 40 % у високонадійні інструменти, 20 % в облігації, 40 % в акції); другий варіант $w_1=20\%$

$w_2=40\%$ $w_3=40\%$ (тобто 20 % у високонадійні інструменти, 40 % в облігації, 40 % в акції). Доходності інвестиційних портфель позначимо через $r_t(i)$, де $i = 1, 2, 3$ – номер інвестиційного портфеля. Постійне значення доходності портфеля 1 позначимо через r_1 . Таким чином, формула для розрахунку загальної доходності інвестування в три групи активів (“ОВДП + депозити”, “облігації”, “акції”) має такий вигляд (3.17):

$$r_t = w_1 r_1 + w_2 r_t^{(2)} + w_3 r_t^{(3)} \quad (3.17)$$

Доходності $r_t^{(2)}$ і $r_t^{(3)}$ характеризуються представленою вище логнормальною моделлю, кожна із відповідними константами μ_i та σ_i , які було визначено Шоломіцким А.Г. експертним шляхом [173]. Дані таблиці 3.3 дозволяють стверджувати про можливість прийняття для вітчизняного ринку моделі логнормальної доходності активів, запропонованої для російського ринку. Константи μ_i та σ_i залежать від сценарію. В роботі розглядаються два сценарії: оптимістичний і песимістичний. Значення відповідних параметрів логнормальної моделі доходності представлені в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Значення параметрів логнормальної моделі доходності активів для різних інвестиційних сценаріїв

Сценарій	ОВДП і депозити	Облігації		Акції	
	r	μ	σ	μ	σ
Оптимістичний	0,02	0,045	0,04	0,11	0,21
Песимістичний	0,00	0,030	0,05	0,06	0,24

Доходності акцій і облігацій не є незалежними. В моделі передбачається, що вони корельовані від’ємно [173]. Дійсно, на вітчизняному фондовому ринку переважає спекулятивний капітал (як іноземний, так і вітчизняний), внаслідок чого ціни українського фондового ринку занадто сильно залежать від різноманітних зовнішніх факторів (політичного і макроекономічного характеру), а також від процесів притоку і відтоку іноземного капіталу. На вітчизняному фондовому ринку переважає спекулятивний капітал, який має негативну властивість

швидко покидати ринок за виникнення невігідних обставин. За умови відтоку капіталу з фондового ринку ціни як на акції, так і на облигації знижуються. Однак з огляду на обрану в роботі гіпотезу поступової стабілізації вітчизняного фондового ринку дефолти великих українських компаній за облигаціями є малоімовірними. Внаслідок цього зниження цін акцій призводить до зниження їх доходності, а зниження цін облигацій – до зростання їх доходності. Дані аргументи є найбільш прийнятними в тому випадку, якщо в інвестиційному портфелі НПФ переважають короткострокові облигації, а значить НПФ має періодично перерозміщувати свої кошти в облигації. Якщо, наприклад, переважають сприятливі економічні очікування, то ціни акцій і облигацій є високими, а значить НПФ перерозміщує “облигаційну” частину портфелю під більш низький процент. Кошти же частини портфелю, вкладеної в акції, немає необхідності перерозміщувати, і тому за умови очікування економічного зростання акції зростають у ціні і приносять високу доходність на вже розміщені в них кошти. Якщо ж економічні очікування не є сприятливими, зростання на ринку акцій є незначним, тоді і облигації коштують менше, і кошти перерозміщуються в них під більш високий процент. На сьогодні на вітчизняному ринку переважають саме короткострокові облигації.

При побудові моделі використовувалися саме такі теоретичні міркування, однак підтвердити їх вірність немає можливості з огляду на недостатність статистичних даних. Наявні дані дозволяють оцінити кореляції доходностей лише за короткі часові періоди, наприклад, місячні кореляції, що є недостатнім для оцінки річних кореляцій, оскільки зростання/зниження доходностей облигацій реалізується (у формі приросту індексу – ціни паю в портфелі облигацій) не миттєво, а протягом достатньо тривалого періоду часу [173]. В роботі приймається гіпотеза, що стандартно нормальні величини $\varepsilon^{(2)}$ та $\varepsilon^{(3)}$ корельовані з коефіцієнтом кореляції $\rho = -0,5$. Комбінуючи два розглянутих інвестиційних портфелю ($w_1=40\%$ $w_2=20\%$ $w_3=40\%$ та $w_1=20\%$ $w_2=40\%$ $w_3=40\%$) і два сценарія (оптимістичний і песимістичний), отримуємо чотири варіанта або чотири набора параметрів моделі інвестиційної доходності. Середня доходність (\bar{r}_i) інвестиційного портфелю має такий вигляд (3.18):

$$\bar{r}_t = w_1 r_1 + w_2 \left[e^{\mu_2 + \sigma_2^2 / 2} - 1 \right] + w_3 \left[e^{\mu_3 + \sigma_3^2 / 2} - 1 \right] \quad (3.18)$$

Розрахувати дисперсії доходностей дозволяє формула, представлена нижче (3.19):

$$\begin{aligned} \text{Var}(r_t) = & w_2^2 e^{2\mu_2 + \sigma_2^2} (e^{\sigma_2^2} - 1) + w_3^2 e^{2\mu_3 + \sigma_3^2} (e^{\sigma_3^2} - 1) + \\ & + 2w_2 w_3 e^{\mu_2 + \mu_3 + \sigma_2^2 / 2 + \sigma_3^2 / 2} \left[e^{\rho \sigma_2 \sigma_3} - 1 \right] \end{aligned} \quad (3.19)$$

Величини середніх і середньоквадратичних відхилень доходностей (“звичайних”, а не логарифмічних) для чотирьох наборів параметрів моделі представлено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Результати оцінки середніх і середньоквадратичних відхилень доходностей для чотирьох наборів параметрів моделі

Сценарій	Портфель			
	w ₁ =40% w ₂ =20% w ₃ =40%		w ₁ =20% w ₂ =40% w ₃ =40%	
	Середня доходність	Середньоквадратичне відхилення	Середня доходність	Середньоквадратичне відхилення
Оптимістичний	0,0738	0,0931	0,0952	0,0898
Песимістичний	0,0435	0,1018	0,0498	0,0979

Чотири набора параметрів, отримані шляхом сполучення портфелів і сценаріїв, можна умовно позначити терміном “інвестиційні сценарії” (ІС) і відповідними порядковими номерами, як це показано у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Умовні позначення для чотирьох інвестиційних сценаріїв

Сценарій	Портфель	
	w ₁ =40% w ₂ =20% w ₃ =40%	w ₁ =20% w ₂ =40% w ₃ =40%
Оптимістичний	Інвестиційний сценарій 1 (ІС1)	Інвестиційний сценарій 2 (ІС2)
Песимістичний	Інвестиційний сценарій 3 (ІС3)	Інвестиційний сценарій 4 (ІС4)

Таким чином, як при оптимістичному, так і при песимістичному сценарію розвитку подій за результатами оцінки середніх і середньоквадратичних відхилень доходностей найбільш вигідним і надійним для НПФ є ін-

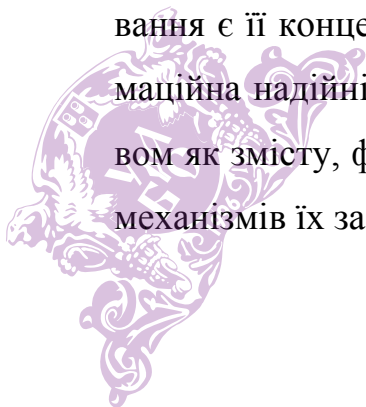
вестиційний портфель, у структурі якого 20 % складають високонадійні інструменти, 40 % – корпоративні облигації вітчизняних емітентів, 40 % – акції вітчизняних емітентів. Даному інвестиційному портфелю відповідають два можливих інвестиційних сценарія. Інвестиційний сценарій (IC2), що відповідає оптимістичного варіанту розвитку ринкових тенденцій, характеризується доходністю 0,0952, а інвестиційний сценарій (IC4), що відповідає песимістичному варіанту розвитку ринкових тенденцій має забезпечити доходність 0,0498.

В якості висновку зазначимо, що за наявності високих інвестиційних ризиків у діяльності НПФ і значної волатильності вітчизняного фінансового ринку побудова і використання логнормальної моделі доходності активів представляється дієвим інструментом обґрунтованого вибору інвестиційної стратегії НПФ.

Основні положення, результати та висновки, що представлені в даному підрозділі дисертаційної роботи, знайшли відображення у таких наукових публікаціях: “Становлення та розвиток взаємовідносин накопичувальної пенсійної системи з банківською системою в Україні: можливості та перспективи”, “Перспективи розвитку пенсійного страхування”, “Функціонування системи пенсійного страхування в Україні: якісні зміни у пенсійній системі держави”.

3.3. Перспективи подальшого реформування пенсійного страхування в Україні

Найважливішими умовами функціонування системи пенсійного страхування є її концептуальна визначеність, цілісність, фінансова прозорість, інформаційна надійність і захищеність, а також усвідомлення і прийняття суспільством як змісту, форм і рівнів соціальних гарантій, що надаються системою, так і механізмів їх забезпечення.

Пенсійне страхування в Україні є основною складовою системи соціального захисту населення. Міністерство праці та соціальної політики України є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення державної політики у сфері пенсійного страхування. Пенсійне забезпечення охоплює всіх непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати яким проводяться у формі пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, компенсаційних виплат, додаткових пенсій. Поряд з цим формуються відповідні структури, які виконують функції додаткового добровільного матеріального забезпечення громадян похилого віку. Пенсійна система доповнюється системою пільг, компенсацій, гарантій, програмою житлових субсидій та іншими видами соціальної допомоги громадянам похилого віку, інвалідам, сім'ям з дітьми [19].

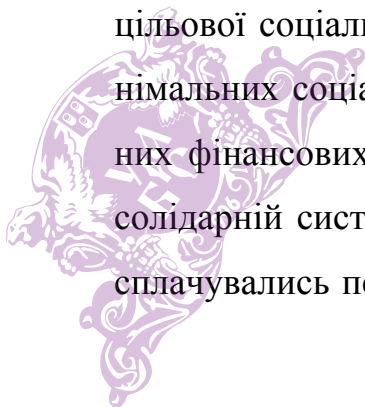
Практика засвідчує, що певна частина суспільства поки що не бере активної участі у формуванні фінансових ресурсів ПФУ. Такий стан пояснюється низкою причин соціально-економічного характеру: високий рівень «тінізації» економіки, недостатність мотивацій для участі громадян та роботодавців у системі пенсійного страхування, досить слабкий інструментарій, що застосовується державою для забезпечення балансу суспільних інтересів на основі взаємоузгодження інтересів держави, особистих свобод й інтересів окремих громадян та їх роботодавців. За умов ринкової економіки внески на пенсійне страхування є основним джерелом формування доходів системи пенсійного страхування. Оскільки ставки пенсійного внеску до системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування встановлюються у відсотках до бази оподаткування, розміри страхових виплат безпосередньо залежать від рівня оплати праці. Пенсія у солідарній системі залежить від тривалості страхового стажу; величини заробітку, з якого сплачені страхові внески; коефіцієнтів страхового стажу та заробітку; часу виходу на пенсію (своєчасно чи з пізнішого строку).

Законом № 1058 передбачено збереження права виходу на пенсію в 55 і 60 років, з одночасним наданням можливості більш пізнього виходу на пенсію з підвищенням розмірів пенсій від 3 % за один рік відстрочки виходу на пенсію

до 85,32 % за десять років більш пізнього виходу на пенсію. Крім того, у разі відстрочки часу виходу на пенсію, збільшиться період, протягом якого особа сплачуватиме внески до ПФУ, а значить і розмір її пенсії буде вищим. Таке вирішення питання є особистою справою кожного громадянина і залежить виключно від його готовності «працювати на самого себе». Отже у Законі закладено економічно стимулюючий підхід до більш пізнього виходу на пенсію. Розмежування джерел фінансування пенсій, призначених за різними пенсійними програмами (на першому етапі – розмежування джерел фінансування з Державним бюджетом, а на другому – поступове переведення фінансування дострокових пенсій та інших категорій підвищених пенсій у систему недержавних професійних та корпоративних пенсійних фондів з обов'язковим відрахуванням до них пенсійних внесків з боку відповідних роботодавців) надасть підстави для зростання розміру трудової пенсії.

У пенсійному законодавстві передбачено економічне стимулювання громадян до виходу на пенсію у більш пізньому віці без підвищення діючого пенсійного віку; фінансування з Державного бюджету дефіциту коштів в рамках солідарної системи, у разі його виникнення; управління діяльністю ПФУ на основі паритетного представництва сторін соціального партнерства (представників держави, роботодавців та працівників).

Таким чином, перший рівень являє собою солідарну систему пенсійних виплат, внески до якої сплачуються усіма працюючими громадянами країни та їх роботодавцями. За рахунок цих коштів і виплачуються страхові пенсії та встановлюється мінімальний рівень пенсійних виплат пенсіонерам. Особам, які мають малий страховий стаж та/або розмір заробітку, з якого сплачувались пенсійні страхові внески, а отже низькі розміри пенсій, передбачається надання цільової соціальної допомоги, що дозволяє забезпечити їм доходи на рівні мінімальних соціальних стандартів в Україні, які встановлені, виходячи з реальних фінансових можливостей Державного бюджету та ПФУ. У реформованій солідарній системі розмір пенсії залежить від розміру заробітної плати, з якої сплачувались пенсійні внески, та страхового стажу, протягом якого вони спла-

чувались, що досягатиметься шляхом звільнення ПФУ від здійснення невластивих йому виплат (тобто розмежування джерел фінансування виплати пенсій, призначених за різними пенсійними програмами). До найголовніших пріоритетів реформування солідарної системи на сучасному етапі слід віднести вдосконалення механізму індексації пенсій з метою підтримки купівельної спроможності доходів та запобігання бідності пенсіонерів порівняно з рештою населення. Проблеми індексації пенсій існують і у розвинутих країнах. Це пов'язано з недосконалістю індексації пенсій з урахуванням інфляції: певний лаг між зростанням загальних доходів населення та індексацією пенсій у зв'язку із зростанням цін загрожує поширенням бідності людей похилого віку відносно середніх стандартів суспільства, постійним відставанням купівельної спроможності пенсій. При цьому експерти застерігають, що за умови індексації повного розміру пенсій на 100 % зростання номінальної заробітної плати (лише у такий спосіб можна запобігти зменшенню коефіцієнта заміщення), дефіцит Пенсійного фонду набуде хронічного характеру, що продемонстровано у таблиці 3.8.

Деякі країни ЄС (зокрема, Бельгія, Італія, Португалія) з метою забезпечення гідних пенсій для людей похилого віку віднедавна запровадили гарантовану мінімальну пенсію у більш високому розмірі, ніж передбачено законодавчо встановленими нормами. Для реалізації широкомасштабної пенсійної реформи, розпочатої в Україні, необхідним є прийнятні часткове створення відповідних передумов успіху пенсійної реформи (рис. 3.6).

Таблиця 3.8

Видатки та баланс солідарної пенсійної системи залежно від порядку індексації призначених пенсій [161]

	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Існуючий порядок: мінімальна пенсія – на 100 % інфляції, повний розмір пенсії – на 20 % приросту заробітної плати з урахуванням індексації на інфляцію											
Видатки, млрд. грн.	192,6	225,8	238,3	248,9	262,1	275,8	291,6	307,8	328,8	349,8	373,8
Баланс, млрд. грн.	-24,2	-32,6	-19,1	-6,0	6,3	19,5	33,5	49,3	60,8	74,5	88,5
Видатки у відношенні до ВВП, %	17,8	18,3	17,1	16,2	15,5	14,8	14,2	13,7	13,4	13,1	12,8
Баланс у відношенні до ВВП, %	-2,2	-2,6	-1,4	-0,4	0,4	1,0	1,6	2,2	2,5	2,8	3,0
Коефіцієнт заміщення	50,7	52,8	49,4	46,8	44,7	42,8	41,2	39,6	38,7	37,6	36,8
Мінімальна пенсія – на 100 % інфляції, повний розмір пенсії – на 100 % інфляції											
Видатки, млрд. грн.	192,6	229,5	248,9	264,1	281,4	299,3	319,1	339,4	363,7	388,4	415,8
Баланс, млрд. грн.	-24,2	-36,3	-29,7	-21,2	-13,0	-4,0	6,0	17,7	25,9	35,8	46,5
Видатки у відношенні до ВВП, %	17,8	18,6	17,9	17,2	16,6	16,1	15,6	15,1	14,8	14,5	14,3
Баланс у відношенні до ВВП, %	-2,2	-2,9	-2,1	-1,4	-0,8	-0,2	0,3	0,8	1,1	1,3	1,6
Коефіцієнт заміщення	50,7	53,7	51,6	49,7	48,1	46,6	45,2	43,9	42,9	41,9	41,1
Мінімальна пенсія – на 100 % інфляції, повний розмір пенсії – на 100 % приросту заробітної плати											
Видатки, млрд. грн.	192,6	233,2	262,6	288,9	317,8	348,9	382,8	419,4	458,7	501,1	546,9
Баланс, млрд. грн.	-24,2	-40,0	-43,4	-46,0	-49,4	-53,6	-57,7	-62,3	-69,1	-76,8	-84,6
Видатки у відношенні до ВВП, %	17,8	18,9	18,9	18,9	18,8	18,7	18,7	18,6	18,7	18,7	18,8
Баланс у відношенні до ВВП, %	-2,2	-3,2	-3,1	-3,0	-2,9	-2,9	-2,8	-2,8	-2,8	-2,9	-2,9
Коефіцієнт заміщення	50,7	54,6	54,6	54,5	54,5	54,5	54,5	54,5	54,5	54,5	54,6

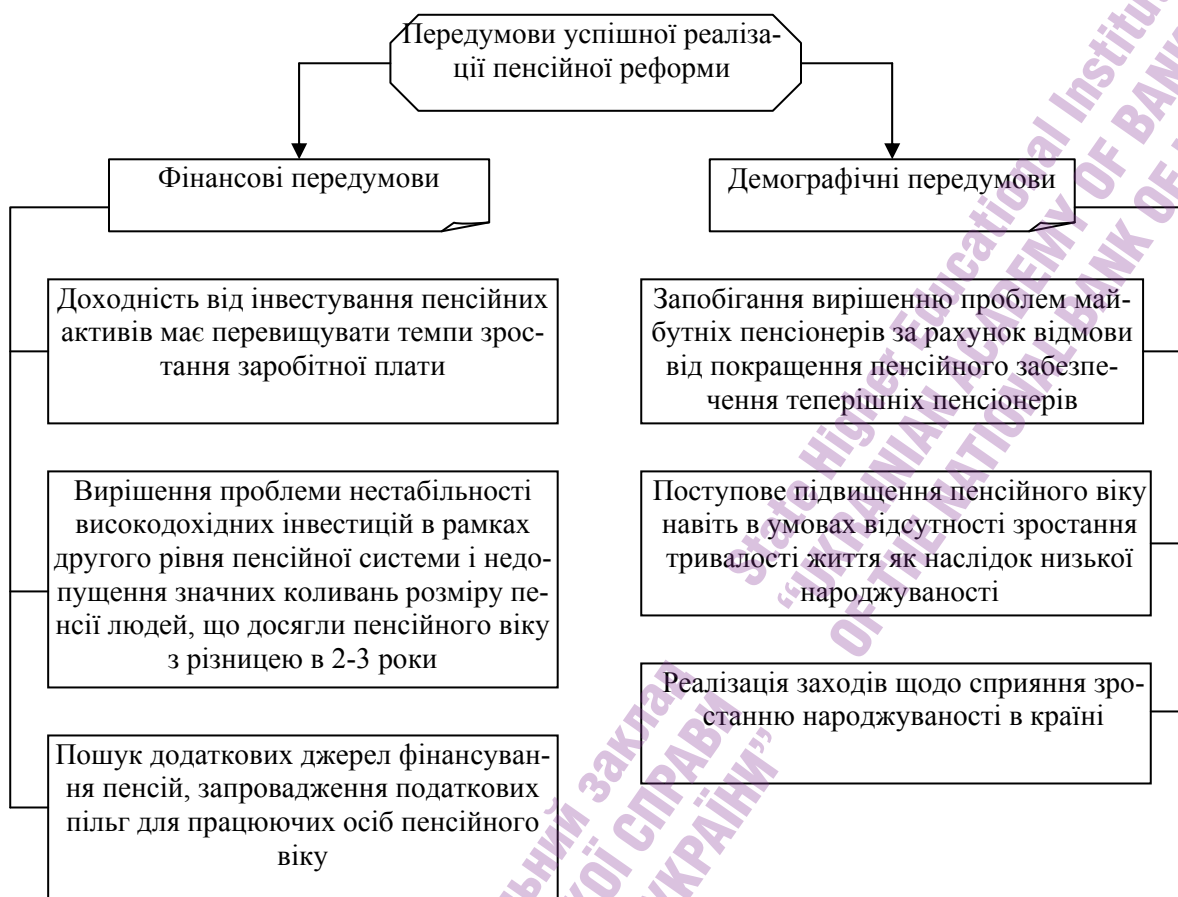

Рис. 3.6. Передумови успішної реалізації пенсійної реформи

Зазначені вище заходи щодо реформування мінімальної пенсії або, у більш загальному випадку, мінімальної виплати для осіб похилого віку, становлять певну перешкоду для заохочення населення до здобуття пенсійних прав (тобто до активної участі у пенсійному страхуванні). Слабка кореляція між сплатою пенсійних внесків та одержаним розміром виплати призводить до несправедливості і неефективності пенсійної системи. Населення зазвичай ставиться до пенсійних внесків як до податків загалом, не сприймаючи внески як необхідну передумову для здобуття власних пенсійних прав, а отже, намагається уникнути або мінімізувати їх сплату.

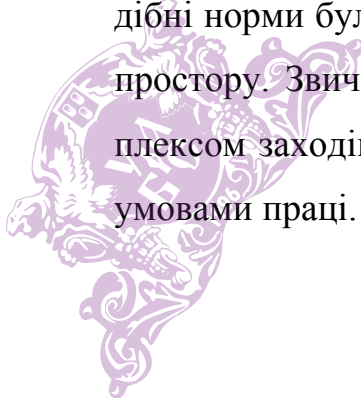
Слід також розглянути питання щодо ліквідації пільгових дострокових пенсій. Збереження розгалуженої системи пенсійних пільг, успадкованої від ра-

дянських часів, є одним з головних чинників, що здійснює дестимулюючий вплив на економічну активність населення України.

Насамперед слід відзначити, що право виходу на пенсію раніше встановленого віку не може вважатися адекватною компенсацією за працю у шкідливих умовах чи особливий характер роботи. Для кожної окремої людини і для суспільства загалом набагато важливіше (і, зрештою, вигідніше) запобігти втратам здоров'я через несприятливі умови на робочому місці, зберегти і подовжити тривалість активного періоду життя. Натомість можливість раніше вийти на пенсію може бути навіть стимулюючим чинником для зайнятості в подібних умовах. При цьому роботодавцеві часто значно вигідніше сплачувати внески чи компенсацію на виплату дострокової пенсії, ніж покращувати умови праці. Окремо слід наголосити на проблемі своєчасності проведення атестації робочих місць та об'єктивності її результатів. Крім того, пільгові умови виходу на пенсію не повинні застосовуватися як компенсація за низький розмір заробітної плати, оскільки менший страховий стаж разом з низьким коефіцієнтом заробітку фактично консервують бідність даної категорії пенсіонерів.

Необхідно також вирізняти професійну придатність, тобто здатність виконувати певні види робіт, обіймати певні посади, і працездатність як здатність займатися економічною діяльністю взагалі. Якщо працівник з віком втрачає професійну придатність, це не обов'язково означає повну втрату працездатності: його залишкова працездатність дає змогу виконувати інші трудові обов'язки чи функції.

На нашу думку, доцільніше обмежити тривалість періоду роботи у шкідливих чи особливих умовах терміном, припустимо, з огляду на збереження здоров'я й працездатності (тобто без права на достроковий вихід на пенсію), – подібні норми були прийняті в більшості європейських країн постсоціалістичного простору. Звичайно, таке обмеження має запроваджуватися одночасно з комплексом заходів, спрямованих на створення нових робочих місць з належними умовами праці.

Недостатній розмір пенсійних виплат, неспроможний задовольнити потреби пенсіонерів у повноцінному харчуванні, лікуванні тощо, позбавляє їх можливості вести активний спосіб життя, підтримувати нормальний стан здоров'я й користуватися багатьма соціальними благами.

Для попередження бідності серед пенсіонерів та підтримки життєвого рівня після виходу на пенсію в більшості країн (виняток становлять, як правило, індивідуальні чи групові приватні пенсійні схеми) встановлюється гарантований мінімальний розмір пенсійної виплати. Такі мінімальні гарантії доходу є основною формою соціальної безпеки людей похилого віку, особливо для тих, які за трудового періоду мали низьку заробітну плату або належать до уразливих категорій населення (іммігранти, жінки та ін.). При цьому матеріальне благополуччя пенсіонерів слід розглядати як необхідну передумову для їх активної участі у громадській та культурній діяльності, наповнення їх життя соціальним змістом.

Пенсійне забезпечення має безпосередній вплив на тривалість життя не лише у післяпрацевдатному періоді, а й в молодшому віці. Доступність і надійність пенсійного забезпечення великою мірою визначають не лише трудову, а й життєву поведінку населення, оскільки формують суспільне уявлення про життя в пенсійному періоді. Якщо вихід на пенсію асоціюється з бідністю та соціальною ізоляцією, згасає мотивація до здорового способу життя та здоров'язбережувальної поведінки. Страх перед злиденною старістю, відчуття безперспективного, безраднісного існування є одним з головних психологічних чинників високої передчасної смертності.

Надзвичайно важливе значення для суспільного й демографічного розвитку має ще одна властивість пенсійного забезпечення – солідаризація поколінь. Причому солідарність між поколіннями працюючих і пенсіонерів (точніше сказати, між платниками та одержувачами) притаманна не лише перерозподільним системам, а й накопичувальним – інвестиційний дохід, що становить переважну частину їх коштів, створюється працею не одного покоління зайнятого населення (період накопичення доволі тривалий, як правило близько 40-45 років), а

у випадку низької прибутковості належний розмір пенсійної виплати забезпечується за рахунок перерозподілу інвестиційного доходу наступних поколінь (особливо це стосується накопичувальних пенсійних схем з визначеними виплатами). Також існує практика часткового перерозподілу інвестиційних прибутків на користь осіб з низьким рівнем заробітків, а отже, і пенсійних внесків.

Створення другого рівня пенсійної системи означає запровадження в нашій країні системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування, яка має вирішити цілу низку стратегічних задач соціально-економічного розвитку країни (рис. 3.7).

Рис. 3.7. Задачі, для вирішення яких призначений другий рівень пенсійної системи України

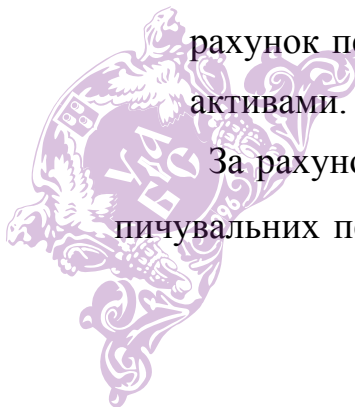
Сутність такої системи полягає в тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи (загальний рівень пенсійних відрахувань залишиться незмінним) накопичується у єдиному Накопичувальному фонді і обліковується на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, які (та на користь яких) сплачують такі внески. Ці кошти інвестуються в економіку країни з метою отримання інвестиційного доходу і захисту їх від інфляційних процесів. Управління пенсійними коштами здійснюють компанії з управління активами (для яких ця діяльність є професійною і ліцензується), обраними на конкурсній (тендерній) основі. При інвестуванні пенсійних активів компанії з управління активами мають діяти згідно з вимогами законодавства щодо напрямків інвестування, ринків, на яких можна буде здійснювати інвестиції, та вимог щодо диверсифікації (вкладання коштів у різні напрямки) інвестиційних вкладень. Безпосереднє зберігання пенсійних активів має здійснюватися банківськими уста-

новами – зберігачами, які несуть відповідальність за цільове використання цих активів. Кошти, що обліковуюватимуться на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, є власністю цих громадян, і вони можуть скористатись ними при досягненні пенсійного віку (або, у випадках передбачених законом, раніше цього терміну, наприклад, у випадку інвалідності). Виплати з Накопичувального фонду мають здійснюватися додатково до виплат із солідарної системи.

Запровадження другого рівня пенсійного страхування дозволить:

- збільшити загальний розмір пенсійних виплат завдяки отриманню інвестиційного доходу (сукупний середній розмір пенсійних виплат із солідарної та обов'язкової накопичувальної системи очікується на рівні 55-60 % середньої заробітної плати в Україні, а зараз такі виплати складають близько 35 %);
- посилити залежність розміру пенсії від трудового вкладу особи, а отже посилити зацікавленість громадян та їх роботодавців у сплаті пенсійних внесків;
- зменшити «податковий тиск» на фонд оплати праці за рахунок перерахування частини обов'язкових пенсійних внесків до Накопичувального фонду із заробітку працівника;
- успадковувати кошти, обліковані на персональному пенсійному накопичувальному рахунку, родичам застрахованої особи;
- створити потужне джерело інвестиційних ресурсів для зростання національної економіки;
- розподілити ризики виплати низьких розмірів пенсій між першим та другим рівнем пенсійної системи і, таким чином, застрахувати майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій та коливань в економічному розвитку держави;
- підвищити ефективність управління системою пенсійного забезпечення за рахунок передачі недержавним компаніям функції управління пенсійними активами.

За рахунок коштів Накопичувального фонду, що обліковуються на накопичувальних пенсійних рахунках, мають здійснюватися такі пенсійні виплати:

1) довічна пенсія з установленим періодом; 2) довічна обумовлена пенсія; 3) довічна пенсія подружжя; 4) одноразова виплата.

Законодавством, також передбачається, що, починаючи з 2018 року, громадянам буде надано право, у разі їх бажання, перевести їх обов'язкові пенсійні заощадження з Накопичувального фонду до обраного ними недержавного пенсійного фонду (тобто на третій рівень). Це дозволить застрахованим особам самостійно вирішувати, яка інвестиційна політика є найбільш прийнятною для інвестування їх пенсійних заощаджень, а, отже, у більшій мірі впливати на розмір своєї майбутньої пенсії [39]. Процес запровадження другого рівня пенсійної системи може характеризуватися певними ускладненнями, для попередження і мінімізації яких необхідним є комплексне бачення пенсійної реформи (рис. 3.8).

Рис. 3.8. Можливі ускладнення при запровадженні другого рівня пенсійної системи та шляхи їх попередження

Як стверджують провідні українські дослідники, пропозиції щодо подальшого збільшення величини оцінки одного року страхового стажу є неприйнятними [161]. Як засвідчив досвід 2008 р., коли величину оцінки одного року страхового стажу було збільшено з 1 % до 1,35 %, найбільший зиск від збільшення цього показника отримує незначна частина пенсіонерів, у яких розміри пенсійних виплат і без того істотно вищі середнього рівня. Натомість переважна більшість пенсіонерів отримують мізерне підвищення.

Проведені в таблиці 3.9 розрахунки показують, що у випадку збільшення величини оцінки одного року страхового стажу з чинних 1,35 % до 2 %, серед-

ній основний розмір пенсій у жінок (2/3 загального числа пенсіонерів – саме жінки) збільшиться на 257 грн. і становитиме 791 грн. Ще менший ефект отримують сільські пенсіонери, у яких основний розмір пенсії збільшиться лише на 214 грн.

Таблиця 3.9

Очікуваний вплив підвищення величини оцінки одного року стажу на основний розмір пенсії [161]

	Кількість пенсіонерів, осіб	Частка в загальній кількості пенсіонерів, %	Середній основний розмір пенсії залежно від величини оцінки одного року стажу, грн.		Можливе збільшення основного розміру пенсій, грн.
			1,35 %	2 %	
Всього	13110414	100,0	680	1007	327
в тому числі					
за статтю					
жінки	8748891	66,7	534	791	257
чоловіки	4361523	33,3	972	1439	468
за місцем проживання					
сільська місцевість	4319336	32,9	444	658	214
міські поселення	8791078	67,1	796	1179	383
Пенсіонери за віком, які мають наднормовий стаж – всього	10052338	100,0	718	1064	346
в тому числі з наднормовим стажем, років:					
1-9	1666048	16,6	361	534	174
10-19	5560926	55,3	635	940	306
20-29	2231713	22,2	943	1397	454
30 і більше	593651	5,9	1663	2463	801

Збільшення нормативного страхового стажу з 20/25 років до 30/35 років автоматично означає зниження на 10 років понаднормового стажу і відповідно, – зниження розміру надбавки за понаднормовий стаж. З метою мотивації населення до збільшення тривалості трудового періоду пропонуємо збільшити коефіцієнт урахування кожного понаднормового року страхового стажу з 1% до 2% або навіть до 3%. Це дасть можливість запобігти "знеціненню" наднормового страхового стажу (що неодмінно трапиться за умови збереження 1%-го кое-

фіцієнту), водночас сума видатків на підвищення пенсій за наднормовий стаж залишиться меншою, ніж за чинних умов, як це показано у таблиці 3.10. Зрозуміло, що цей захід має стосуватися лише нових пенсіонерів, для яких нормативний стаж буде підвищено до 30/35 років.

Таблиця 3.10

Очікуваний вплив підвищення коефіцієнту урахування кожного понаднормового року страхового стажу [161]

Наднормовий стаж, років		Середній розмір підвищення пенсії залежно від коефіцієнту урахування кожного року наднормового стажу, грн. на місяць			
за чинними рамками	за новими рамками	1 % за чинними рамками	1 % за новими рамками	2 % за новими рамками	3 % за новими рамками
1-10	-	42,46	-	-	-
11-20	1-10	119,66	42,46	84,92	127,38
21-30	11-20	196,86	119,66	239,32	358,98
31 і більше	21 і більше	274,06	196,86	393,72	590,58
Оцінка видатків на виплату надбавки за понаднормовий стаж, млн. грн. на місяць		36,80	11,90	23,70	35,60

В даній таблиці при розрахунках середнього розміру підвищення за понаднормовий стаж припускається, що мінімальний розмір пенсії у 2011 р. становитиме 772 грн. (у нових пенсіонерів за наявності наднормового стажу основний розмір пенсії зазвичай перевищує прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність). Для оцінки видатків на виплату надбавки за понаднормовий стаж взято чисельність пенсіонерів за віком, яким призначено пенсії у 2009 р. і які мають відповідний понаднормовий стаж (форма 6-ПФ станом на 1 січня 2010 р.).

Як показують актуарні розрахунки, за збереження чинного порядку індексації призначених пенсій, коефіцієнт заміщення знизиться з 52,8 % у 2011 р. до 42,8 % у 2015 р. та 36,8 % у 2020 р. Якщо фактичні темпи росту реальної заробітної плати будуть вище прогнозованих, які представлені в таблиці 3.11, зниження коефіцієнта заміщення відбуватиметься значно швидше.

Як показують розрахунки, представлені в таблиці 3.12, за 40-річного обмеження віку кількість учасників II рівня вже у перший рік становитиме понад

9 млн. осіб або 55,9 % загальної кількості платників пенсійних внесків, і до 2031 р. всі платники внесків будуть учасниками II рівня.

Таблиця 3.11

Прогноз основних макроекономічних показників України [161]

	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2020 р.
Зростання споживчих цін, %	12,0	8,9	7,9	6,2	4,0
Приріст реального ВВП, %	3,7	4,5	4,5	4,5	4,5
Приріст реальної заробітної плати, %	7,4	4,0	5,0	5,0	5,0
Рівень безробіття, %	8,1	7,8	7,5	7,2	5,0

Таблиця 3.12

Кількість учасників другого рівня пенсійної системи України залежно від обмеження віку [161]

	2012 р.	2015 р.	2020 р.	2025 р.	2030 р.	2035 р.	2040 р.	2045 р.	2050 р.
Кількість учасників, тис. осіб									
20 років	179	829	2349	3844	5700	7864	10035	12073	12617
25 років	1833	2956	4762	6381	8345	10480	12596	13435	13453
30 років	4320	5597	7610	9310	11211	13254	14101	14317	13453
35 років	6671	8037	10176	11785	13593	14518	14872	14317	13453
40 років	9006	10437	12546	14042	14770	15246	14872	14317	13453
Кількість учасників, у відсотках до загальної кількості платників пенсійних внесків									
20 років	1,1	5,1	14,8	25,2	38,2	53,5	70,2	88,4	98,6
25 років	11,4	18,3	29,9	41,8	55,9	71,3	88,2	98,4	100,0
30 років	26,8	34,7	47,8	61,0	75,1	90,2	98,7	100,0	100,0
35 років	41,4	49,9	64,0	77,2	91,1	98,8	100,0	100,0	100,0
40 років	55,9	64,8	78,8	92,0	98,9	100,0	100,0	100,0	100,0

Водночас потрібно мати на увазі, що для перших пенсіонерів з дворівневої системи стартовий розмір внеску матиме доволі істотне значення, як свідчать дані таблиці 3.13. Встановлення стартового внеску одразу в розмірі 7 % забезпечує вищий на 1,1-1,2 процентних пунктів коефіцієнт заміщення порівняно з варіантом поступового збільшення стартового внеску з 2 % до 7 %, Слід також звернути увагу на те, що за умови 40-річного обмеження віку учасників (в цьому випадку період накопичення буде найкоротшим, – перші пенсіонери з'являться у 2037 р.) співвідношення розміру пенсії з другого рівня із заробітною платою в перші роки у жінок буде нижче 7 %, тобто нижче розміру пенсійного внеску. За умови 35-річного обмеження (перші пенсіонери з'являться у

2042 р.) коефіцієнт заміщення з другого рівня одразу перекиватиме розмір внеску, що свідчить про ефективність їх залучення.

Таблиця 3.13

Коефіцієнти заміщення з другого рівня пенсійної системи залежно від стартового розміру внеску [161]

	Рік									
	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2050
Коефіцієнти заміщення для чоловіків, %										
7 %	10,7	11,4	12,1	12,7	13,4	14,0	14,7	15,2	16,0	19,4
з 2 % до 7 % у 2017 р.	9,5	10,2	10,8	11,5	12,1	12,8	13,4	14,1	14,8	18,3
Коефіцієнти заміщення для жінок, %										
7 %	6,5	7,0	7,4	7,9	8,3	8,8	9,2	9,6	10,2	12,7
з 2 % до 7 % у 2017 р.	5,6	6,1	6,5	7,0	7,4	7,9	8,3	8,8	9,3	11,9

Впровадження нової тривірневої пенсійної системи в Україні лише почалось. Однак уже перші кроки реформування свідчать про створення всіх необхідних умов для її реалізації. З моменту введення в дію Закону № 1058 процес пенсійної реформи вступив у фазу активних практичних дій. Урядом поставлено задачу підвищити розмір заробітної плати, тобто – збільшаться і перерахування до ПФУ, а це дасть можливість соціально захистити наших пенсіонерів. Закон економічно виважений, але запорукою фінансової стабільності нової пенсійної системи є безумовне додержання всіма платниками страхових внесків чіткої дисципліни відрахувань до ПФУ (табл. 3.14).

Недосконалість української пенсійної системи в ринкових умовах обумовлює необхідність вивчення світових тенденцій еволюції пенсійних систем, оцінити те, що вже зроблено в країні і, можливо, скорегувати з урахуванням закордонного досвіду. При цьому слід пам'ятати, що характер та структура будь-якої пенсійної системи залежить від історичних традицій, стану національної економіки, суспільства, пріоритетних напрямків соціальної політики.

Таблиця 3.14

Обсяг внесків та активів накопичувальної пенсійної системи залежно від обмеження віку учасників та розміру внеску [161]

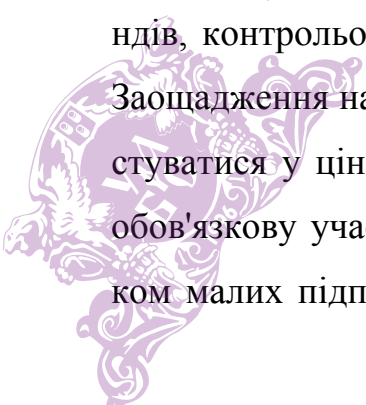
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2020 р.	2025 р.	2030 р.	2035 р.	2040 р.	2045 р.	2050 р.
Річний обсяг внесків у відношенні до ВВП, %													
20 років, 7 %	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,5	0,8	1,2	1,6	2,0	2,3
25 років, 7 %	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,7	0,9	1,2	1,6	2,0	2,3	2,3
35 років, 7 %	0,9	1,0	1,0	1,1	1,2	1,2	1,4	1,8	2,1	2,3	2,3	2,3	2,3
35 років, з 2 % до 7 % у 2017 р.	0,3	0,4	0,6	0,8	1,0	1,2	1,4	1,8	2,1	2,3	2,3	2,3	2,3
40 років, 7 %	1,2	1,3	1,4	1,5	1,5	1,6	1,8	2,1	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
40 років, з 2 % до 7 % у 2017 р.	0,4	0,6	0,8	1,0	1,3	1,6	1,8	2,1	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
Накопичені працівниками пенсійні кошти, млрд. грн.													
20 років, 7 %	0,3	1,3	3,1	6,1	10,7	17,2	52,5	201,6	592,7	1532,4	3616,3	7972,5	16451,6
25 років, 7 %	3,4	8,4	15,6	25,3	38,0	54,3	130,6	404,4	1042,7	2446,6	5369,3	11082,1	21556,8
35 років, 7 %	12,6	29,1	50,4	77,0	109,9	150,0	323,9	885,5	2069,5	4421,6	8814,8	14872,5	22878,4
35 років, з 2 % до 7 % у 2017 р.	3,6	10,5	21,8	39,2	64,3	99,4	255,7	775,9	1895,6	4148,8	8391,8	14368,1	22406,1
40 років, 7 %	17,2	39,5	67,6	102,4	145,0	196,5	415,8	1106,7	2502,6	5159,9	9121,8	14949,6	22963,8
40 років, з 2 % до 7 % у 2017 р.	4,9	14,2	29,2	51,9	84,5	129,4	325,9	963,7	2277,5	4809,8	8674,8	14445,2	22491,5
Накопичені працівниками пенсійні кошти у відношенні до ВВП, %													
20 років, 7 %	0,0	0,1	0,2	0,3	0,5	0,8	1,8	4,6	9,0	15,2	23,8	35,3	50,0
25 років, 7 %	0,2	0,5	0,9	1,4	1,9	2,4	4,5	9,3	15,8	24,3	35,3	49,0	62,4
35 років, 7 %	0,9	1,9	3,0	4,1	5,4	6,7	11,1	20,4	31,4	43,9	55,6	62,8	66,2
35 років, з 2 % до 7 % у 2017 р.	0,3	0,7	1,3	2,1	3,1	4,4	8,8	17,9	28,7	41,2	53,0	60,7	64,8
40 років, 7 %	1,2	2,6	4,0	5,5	7,1	8,7	14,3	25,5	37,9	49,3	57,6	63,1	66,4
40 років, з 2 % до 7 % у 2017 р.	0,4	0,9	1,7	2,8	4,1	5,7	11,2	22,2	34,5	46,0	54,7	61,0	65,1

У світовій практиці існує три способи пенсійного забезпечення літніх людей: 1) за допомогою податків; 2) заощадження грошей (схема фінансування); 3) солідарна система, яку називають нефінансовою схемою, тобто страхування, що означає купівлю зобов'язання щодо отримання частки в майбутньому періоді. За схемою фінансування працівники заощаджують частину своїх доходів і накопичують їх для використання після виходу на пенсію. Дві інші схеми – за допомогою податків та страхування – ґрунтуються на обміні між поколіннями, коли нинішні працівники сплачують за пенсіонерів.

У різних країнах застосовуються як окремі схеми пенсійного забезпечення, так і їх комбінації. Деякі держави, наприклад, Велика Британія, Швейцарія, Нідерланди, Ірландія та Данія покладаються на системи «фіксованої ставки», які переважно фінансуються за рахунок податків, що забезпечує основний дохід незалежно від зарплати або сплачених внесків. Інші країни – Німеччина, Італія, Франція, Австрія, Швеція – віддають перевагу солідарній системі, фінансове забезпечення якої, головним чином, здійснюється за рахунок внесків на соціальне забезпечення, а пенсії залежать від попереднього заробітку (але водночас зберігається мінімальна пенсія). Дедалі більше країн з традиційно високорозвиненими ринками капіталу, принаймні частково, покладаються на систему накопичення заощаджень та їх подальшого інвестування. Такі країни, як США, Велика Британія та Нідерланди, розробили комбінацію звичайної системи, що базується на «фіксованій ставці» та обов'язкових або добровільних планах фінансування.

У травні 1981 р. південноамериканська країна Чилі дозволила перемістити всі внески із солідарної системи до систем повного обов'язкового та добровільного інвестування. Було створено декілька крупних приватних пенсійних фондів, контрольованих державою, які були зобов'язані інвестувати свої активи. Заощадження населення почали накопичуватися на особистих рахунках та інвестуватися у цінні папери на ринку капіталу. Авторитарний режим забезпечив обов'язкову участь у новій системі всього працездатного населення (за винятком малих підприємців, військових). Висока вартість адміністрацій пенсійних

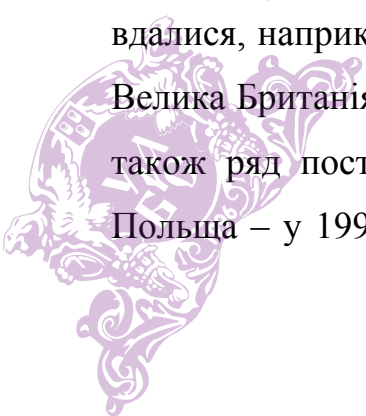
фондів, низький рівень життя, ухилення від сплати податків, все це призвело до того, що в 1995-1999 роках дохід фонду склав 1 %, а після вирахування адміністративних витрат було отримано від'ємне значення прибутку.

Пізніше деякі південноамериканські країни застосували досвід Чилі (наприклад, Перу – у 1993 році, Аргентина та Колумбія – у 1994 році, Уругвай – у 1996 році, Болівія та Мексика – у 1997 році), і обрали шлях запровадження змішаних систем, запроваджуючи спочатку невеликий накопичувальний елемент, а потім чимало інших країн провели подібні реформи й скасували або зменшили роль своїх солідарних систем. Створення пенсійних систем, які базуються на накопичувальних засадах, застосовано і у деяких азіатських країнах – Індонезія, Малайзія, Індія, Казахстан [40].

У Казахстані, як і в Чилі, внески сплачувались лише працівниками в розмірі 10 % заробітку. Спочатку планувалося, що внески сплачуватимуться до недержавних пенсійних фондів, але в останню хвилину було зроблено вибір на користь змішаної системи, прийняте рішення про створення пенсійного фонду, управління яким здійснює держава. При проведенні реформи у Казахстані передбачалось, що роботодавці мали підвищити заробітну плату своїх працівників, щоб величина їх чистого доходу залишилась незмінною (рис. 3.9).

Однак, так відбулось лише у тих місцях, де уряд міг застосувати і контролювати застосування законодавства, заробітна плата ж більшості працюючого населення не була підвищена. Лише працівники державних органів і великих підприємств, де є впливові профспілки, отримали збільшену заробітну плату.

Зіштовхуючись із викликами глобалізації, проблемами старіння населення та безробіття, які разом зумовлюють фінансовий тягар на солідарну систему, багато країн запровадили додаткове пенсійне страхування. До такого кроку вдалися, наприклад, Данія – у 1983 році, Швейцарія, Нідерланди – у 1985 році, Велика Британія – у 1988 році, Австралія – у 1991 році, Швеція – у 1996 році, а також ряд посткомуністичних держав: Казахстан, Угорщина – у 1998 році, Польща – у 1999 році, Латвія – у 2001 році, Хорватія, Естонія, Росія – у 2002

році. Більшість із них створили комбіновану модель, засновану на солідарному рівні та додаткових рівнях фінансування пенсійної системи [30].

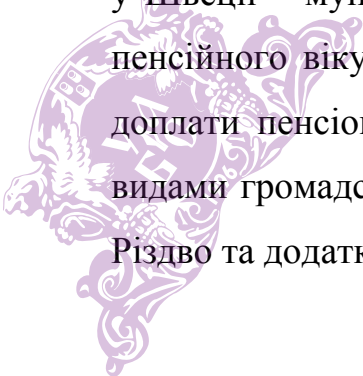
Рис. 3.9. Структура пенсійної системи Республіки Казахстан

Розглянемо особливості пенсійної системи Великої Британії, оскільки це єдина країна в Західній Європі (результат дослідження Єврокомісії), чия пенсійна система залишається платоспроможною. У цій країні на державну розподільчу систему ніколи не покладали задачу повністю забезпечити пенсіонера, завжди заохочувалась практика відкладання коштів людьми в активному віці на підтримку себе у старості. Система пенсійного забезпечення даної країни базується на трьох «китах»: базовій державній пенсії, додатковій державній пенсії

та пенсійних заощадженнях населення. Із реформою, яка розпочалась у квітні 1988 року, державні зобов'язання у солідарній системі скоротились, громадяни можуть обирати: залишитись їм у державній системі чи переходити до недержавних пенсійних фондів (НПФ), тому частина внесків спрямувалась до НПФ. Базова частина державної пенсії виплачується всім громадянам (12 % середньої зарплати). Розмір додаткової пенсії залежить від суми накопичень пенсійних платежів. В цілому вона досягає 50 % заробітної плати працівника перед виходом на пенсію. Для цього використовуються спеціальні рахунки в банку, договори страхування із страховими компаніями про довічну ренту, недержавні пенсійні фонди.

Недержавні пенсійні фонди застосовують дві основні схеми – «із встановленими внесками» та «із встановленими виплатами». Послугами НПФ користується третина громадян країни. Подальший розвиток, вочевидь, буде пов'язаний з розповсюдженням схем добровільного пенсійного забезпечення робітників з більш низьким рівнем зарплатні. Для них встановлюються пільгові податкові умови, обмежена плата за управління активами (1 % внесків).

Намагаючись в загальному вигляді використовувати принципи британської пенсійної системи, необхідно обов'язково враховувати головну її перевагу: націленість на підвищення рівня життя пенсіонерів [2]. Кардинальна відмінність систем пенсійного забезпечення країн Євросоюзу у тому, що пенсійний вік жінок поступово наближається до віку чоловіків – 65 років. Однак це не стосується сільського населення ЄС (за винятком Люксембурга, Нідерландів, Великобританії, Швеції, Австрії), і відповідний віковий рівень для фермерів – 55 років. Пенсії в Бельгії, Данії, Іспанії, Італії, Нідерландах, Португалії, Фінляндії, Ірландії, Австрії цілком оподатковуються. Але практикуються доплати: у Швеції – муніципальна на домогосподарство; в Італії – особам, які досягли пенсійного віку без заощаджень; у Фінляндії – за немічність. Розповсюджені доплати пенсіонерам, старшим 80 років, безкоштовне користування певними видами громадського транспорту. В Ірландії та Португалії існують доплати на Різдво та додаткові пенсії в липні.

Однак не всі країни задоволені ідеєю замінити солідарну систему на обов'язкове фінансування. Без сумніву, ефективна солідарна система має чималі переваги, чим пояснюються її міцні позиції в континентальній Європі та у країнах зі змішаною системою. Навіть старіння населення не послаблює солідарної системи. Ефективним, хоч і не дуже популярним рішенням, може бути підвищення пенсійного віку. Перехід від солідарної системи до обов'язкового фінансування потребує величезних витрат державного бюджету. Через це багато країн (наприклад, Німеччина, Італія, Франція, Австрія, Іспанія, Чехія та Словенія) концентрують увагу на вдосконаленні своїх солідарних систем і підтримці схем добровільного фінансування, а не розробленні системи обов'язкового фінансування.

Пенсійна система Німеччини ґрунтується на трьох складових: державному обов'язковому пенсійному страхуванні, добровільному виробничому страхуванні (на рівні фірми-підприємства) і так званому приватному страхуванні. Обов'язкове державне пенсійне страхування включає: пенсійне забезпечення держслужбовців (федеральний рівень) і пенсійне забезпечення робітників (рівень земель). Утримання внесків і виплата пенсій здійснюються з використанням єдиної системи персоніфікованого обліку. Відсутні поняття максимального й мінімального розмірів пенсії. При будь-якій заробітній платі провадяться муніципальні доплати до прожиткового мінімуму; головним же фактором при обчисленні пенсії є робочий стаж. Пенсійний вік однаковий для чоловіків і жінок – 65 років, деяким категоріям дозволяється вихід на пенсію в 60 років (ті, хто втратив роботу, жінки, зайняті неповний робочий день, інваліди II групи). Особи з виробничим стажем 35 років і ті, що вийшли на пенсію раніше 65 років, становлять 20 % загального числа пенсіонерів. Правда, дострокова пенсія (крім тих, що мають 35-літній стаж) виплачується в зменшеному розмірі (за кожний неробочий місяць віднімається 0,3 % пенсії) (рис. 3.10).

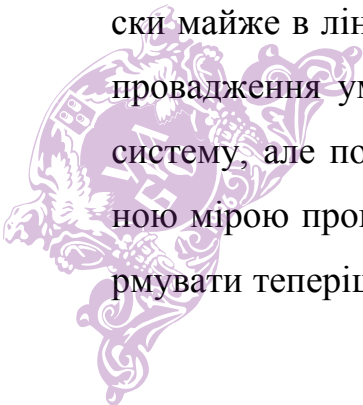
Рис. 3.10. Система пенсійного забезпечення у Німеччині

У Франції система пенсійного забезпечення передбачає загальний режим для більшості найманих робітників приватного сектора (15 млн. платників внесків, або дві третини активного населення, а також 9 млн. пенсіонерів). Система пенсійного забезпечення у старості базується на солідарності поколінь і функціонує за рахунок внесків, які виплачуються найманими робітниками й роботодавцями. Ці внески забезпечують виплату пенсій як в основному, так і у додатковому режимі. Накопичувальні пенсійні фонди, що існують для різних категорій працівників, є добровільними й істотної ролі не грають.

Універсальна солідарна система – це система пенсійного страхування у Швеції (PAYG), із встановленими виплатами, яка є обов'язковою з однаковими

правилами страхування для всіх шведських громадян і осіб, що працюють у Швеції. Вона складається з універсальної народної пенсії і пов'язаної з заробітком додаткової пенсії (трудова пенсія). Повна пенсія призначається в 65 років. Народна і трудова пенсії будуть замінені новою солідарною системою (PAYG-системою) з умовно накопичувальними рахунками при поточній витраті коштів. Ця система доповнюється чисто накопичувальною системою з індивідуальними рахунками, керованими недержавними структурами. Мінімальний вік виходу на пенсію для обох систем – 61 рік. Можливий вибір різних комбінацій пенсійних виплат після досягнення цього віку. Трудові пенсії підкріплені гарантією відповідного мінімуму, величина якого визначається матеріальним становищем родини. Ця гарантія встановлена особам, які досягли 65 років. Поступовий перехід на нову систему починається з осіб, які народилися у 1938 році, і закінчується особами, народженими у 1953 році. Особи, які народилися у 1954 році і пізніше, – цілком охоплюються новою системою.

Очевидно, що у світі існують різні схеми сплати внесків. Однак, неможливо однозначно відповісти, яка з них найкраща. Це повністю залежить від конкретної ситуації у країні. Реформування пенсійної системи в країнах Центральної Європи розпочалося в кінці 90-х років. Угорщина (1998 рік), Польща (1999 рік) та Словаччина (2000 рік) провели основні реформи, що передбачають роздержавлення національних пенсійних систем. Вони були частково замінені системами фінансування особистих заощаджувальних рахунків, якими управляють комерційні структури. В Угорщині пенсійна реформа залишила державну солідарну систему майже без змін – із надлишковим перерозподілом грошей і відсутністю обліку особистих внесків. У Польщі запроваджено систему умовних рахунків, де пенсійні виплати відображатимуть особисті внески майже в лінійний спосіб. У Словаччині обрано схожий підхід, хоч і без запровадження умовних рахунків. У цій країні також застосовано комбіновану систему, але порівняно з деякими іншими посткомуністичними країнами певною мірою прогресивнішу. Натомість у Чехії та Словенії було вирішено реформувати теперішні державні солідарні системи без приватизації. Водночас здій-

снювалося заохочення громадян для виходу на пенсію заощаджувати гроші на добровільній основі у недержавних пенсійних фондах.

Наступною системою, що заслуговує на увагу, є угорська, в якій на додаток до внесків, що сплачуються до солідарної системи, також перераховуються кошти до приватної пенсійної схеми з визначеними внесками. У цій останній здійснюється інвестування внесків від імені їх платників, і, зрештою, з неї будуть сплачуватись додаткові ануїтетні виплати за рахунок коштів на накопичувальних рахунках [32]. Розглядаючи будову системи, яка частково існує в Україні, можна зазначити, що вона часткового нагадує угорську. З 1 січня 1998 року в Угорщині введено в дію закон, яким впроваджено змішану систему пенсійного забезпечення, яка передбачає три рівні. Сутність змішаної системи полягає у тому, що 75 % пенсій фінансуються за рахунок відрахувань до пенсійного фонду, а решта 25 % – за рахунок внесків у недержавні пенсійні фонди і доходів, отриманих від інвестиційної діяльності. Крім того, передбачається вікове обмеження для участі у змішаній системі пенсійного забезпечення. Для осіб, які почали працювати після 30 липня 1998 року, участь у приватних пенсійних фондах є обов'язковою. Можливість добровільно вступати в пенсійні приватні каси була надана всім громадянам з 1 січня 1998 року до 1 вересня 1998 року. Той, хто обрав членство в приватних пенсійних касах, відмовлявся від 25 % пенсії, яка фінансувалася за рахунок фонду соціального забезпечення.

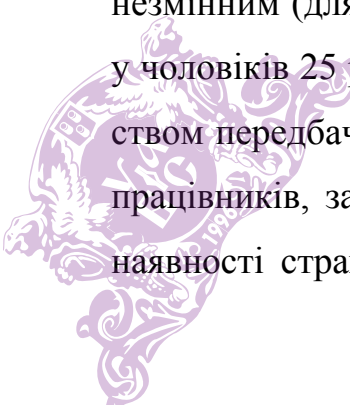
Внески у солідарний фонд в Угорщині сплачують роботодавці у розмірі 18 % заробітної плати. Внески у приватні пенсійні каси в розмірі 7 % своєї зарплати сплачує сам працівник. З 1998 року сума внесків складала 6 %. У 2003 році піднялася до 7 %, а починаючи з 2004 року склала 8 %. Внески сплачуються тільки з сум, які не перевищують 2,5 середньої заробітної плати по країні (близько 17,7 тис. дол.), але ця межа не враховується при сплаті внесків у солідарний фонд роботодавцями. Щорічна індексація поточних пенсій проводиться на основі «швейцарської формули», за якою враховується 50 % змін в індексі споживчих цін і 50 % змін у середній заробітній платі у промисловості. Головна проблема при створенні пенсійних кас – гарантії збереження коштів. Сучасна угорська система гарантій полягає в тому, що кошти повинні бути повернени-

ми, але гарантій на доход і мінімальну пенсію немає. Гарантій держави за зобов'язаннями добровільної пенсійної каси не існує. Отже, сьогодні ще рано говорити про наслідки впровадження пенсійної реформи в Угорщині. Адже перші вагомі виплати будуть проведені тільки у наступному десятиріччі. Але створення ефективної системи пенсійного забезпечення є глобальною проблемою багатьох країн, тому що класична солідарна система не в змозі витримати демографічне навантаження, яке характерне для переважної більшості країн.

З 1 січня 1999 року у Польщі була введена у дію модель, яка є різновидністю третьої моделі. Участь у пенсійній системі є обов'язковою для більшості громадян. Відповідно до цієї моделі внески за станом на початок дії нової системи обліковуються як умовно-накопичувальні, а внески, що сплачуються з 1 січня 1999 року, дійсно інвестуються приватними пенсійними фондами, і від їх інвестування платники отримують реальний інвестиційний дохід. У момент виходу на пенсію їм має сплачуватись ануїтет, розрахований на основі цих обох складових частин [20] (рис. 3.11).

Необхідно згадати про латвійську систему, у якій були запроваджені умовно-накопичувальні рахунки. Відповідно до цієї моделі при виході на пенсію виплати мають складатись з остаточної суми внесків та нарахованого на них інвестиційного доходу. У Латвії реальне інвестування пенсійних коштів в економіку не проводиться, але за використання грошових коштів платників внесків уряд нараховує номінальну ставку інвестиційного доходу. Її величина може встановлюватись, виходячи з рівня інфляції або змін у величині середньої заробітної плати.

Головною відмінністю нової української пенсійної системи від пенсійних систем перерахованих вище країн є те, що вік виходу на пенсію залишається незмінним (для чоловіків 60 років, для жінок 55 років). Крім того, за наявності у чоловіків 25 років, а у жінок 20 років страхового стажу пенсійним законодавством передбачаються виплати пенсій на рівні 20 % середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки України за попередній рік. У разі наявності страхового стажу меншої тривалості мінімальна пенсія встановлю-

ється в розмірі, пропорційному наявному страховому стажу, виходячи з мінімального розміру пенсії за віком. При цьому мінімальний страховий стаж в Україні становить 5 років.

Рис. 3.11. Структура пенсійної системи Польщі

Ще однією важливою відмінністю нової української системи пенсійного страхування від систем пенсійного забезпечення зазначених країн є те, що на законодавчому рівні чітко визначено норми щодо питання сплати страхових внесків, їх обліку, відповідальності за їх несвоєчасну сплату тощо. При цьому в Законі України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” ви-

значено, що страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування не включаються до складу податків або інших обов'язкових платежів, що складають систему оподаткування. На ці внески не поширюється податкове законодавство. Вони не можуть включатися до складу Державного бюджету України, бюджетів інших рівнів та не підлягають вилученню з Пенсійного фонду України. Законодавством не можуть встановлюватися пільги з нарахування та сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування або звільнення від їх сплати. Тобто ці страхові внески є цільовим загальнообов'язковим платежем, який спрямовується виключно на виплату пенсій передбачених цим Законом.

Отже, слід зазначити, що нове пенсійне законодавство України визначає повний спектр питань щодо впровадження та функціонування в державі теоретично ефективної трирівневої системи пенсійного страхування, яка дозволить розподілити ризики, пов'язані зі змінами демографічної ситуації (до чого більш чутлива солідарна система) та з коливаннями в економіці і на ринку капіталів (що більшою мірою впливає на накопичувальну систему), між трьома її складовими. Такий розподіл ризиків дозволить зробити пенсійну систему фінансово більш збалансованою та стійкою, що застрахує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію і є принципово важливим та вигідним для них.

Аналіз не буде повним, якщо не звернутися до прикладу країни, в якій економіка багато років була єдиною з Україною, до пенсійної системи Росії, яка складається з базової пенсії для всіх громадян, а також додаткових пенсійних виплат, що формуються за рахунок номінального і реального інвестування внесків. Одна частина другого рівня складається з умовно-накопичувальних внесків, а друга (для осіб у віці до 50 років) – з коштів від інвестування внесків, що здійснюється як недержавними пенсійними фондами, так і єдиним державним накопичувальним фондом, схожим на фонд у Казахстані.

На відміну від Росії, де державна накопичувальна схема знаходиться в управлінні лише одного суб'єкта, коштами такої схеми в Україні будуть керу-

вати щонайменше троє інвестиційних управляючих. За рахунок цього мають бути отримані вищі доходи від інвестування для українських громадян, оскільки між інвестиційними управляючими виникне конкуренція, а також існує можливість усунути того чи іншого управляючого за незадовільні результати діяльності. Однак, якщо Україна затримуватиме впровадження другого рівня, це негативно вплине на розмір пенсії громадян.

Основні положення, результати та висновки, що представлені в даному підрозділі дисертаційної роботи, знайшли відображення у таких наукових публікаціях: “Проблеми вдосконалення пенсійної системи в Україні: сутність, принципи, способи вирішення”, “Напрями вдосконалення пенсійного страхування як елемента фінансової системи держави”, “Вплив тенденцій світового розвитку на соціальні орієнтири розвитку України”.

Висновки до розділу 3

1. Для покращення стану пенсійного забезпечення громадян та й в загалі соціального страхування доцільно впровадити єдиний соціальний внесок (ЄСВ), який передбачатиме консолідацію в одному органі подібних для усіх фондів функцій, а саме: постановки на облік платників, формування та ведення Держаного реєстру соціального страхування (який включатиме інформаційну систему відомостей про платників ЄСВ та про застрахованих осіб), забезпечення єдиної звітності, здійснення контролю за повнотою та своєчасністю справляння ЄСВ. Органом, який здійснюватиме функції, пов’язані з формуванням страхових коштів, є ПФУ. Це пояснюється тим, що він має організаційну, кадрову, програмно-технічну інфраструктуру та централізовану базу даних із 26 млі. персональних справ застрахованих осіб, що в даний час використовується для визначення права на виплати з ПФУ та їх розміру, завдяки чому впровадження єдиної системи збору обліку та контролю за сплатою страхових внесків потребуватиме найменшого фінансового та матеріально-технічного забезпечення. Проте досить необґрунтованим питанням лишається розмір ЄСВ. На на-

шу думку, він не може бути нижчим за існуючий розмір навантаження на фонд оплати праці, оскільки слід пам'ятати: застрахована особа в середньому сьогодні сплачує півтора відсотка в різні фонди. Скоротивши витрати роботодавця, держава автоматично покладе їх на найманих робітників, не враховуючи прибутковий податок. У результаті або фонди не виконуватимуть покладених на них функцій, або, наскільки це можливо, збільшиться виплата внесків від застрахованих громадян. Однак у будь-якому разі цей деструктивний процес нівелює систему соціального страхування.

Сформульовано висновок, що наслідком надмірної обтяжливості системи нарахування внесків у фонди соціального страхування для роботодавців стало стримування процесу зростання фонду оплати працівників. Відтак, враховуючи досвід розвинених держав світу, пропонуємо розділити ставку єдиного соціального внеску між роботодавцем і найманим працівником.

2. Враховуючи високу ризикованість інвестиційної діяльності НПФ у вітчизняних умовах актуальною залишається розробка спеціального інструментарію для вибору інвестиційної стратегії НПФ. Одним із таких інструментів виступає побудова і використання логнормальної моделі інвестиційної доходності активів. Побудова довгострокових актуарних моделей інвестиційної доходності представляє собою складну задачу навіть для країн із розвинутими фондовими ринками, які мають тривалу історію і достатньо стабільну структуру. Тим більш ця задача є складною для України, ринок якої носить волатильний характер. У результаті розрахунків з'ясовано, що як при оптимістичному, так і при песимістичному сценарію розвитку подій за результатами оцінки середніх і середньоквадратичних відхилень доходностей найбільш вигідним і надійним для НПФ є інвестиційний портфель, у структурі якого 20 % складають високонадійні інструменти, 40 % – корпоративні облігації вітчизняних емітентів, 40 % – акції вітчизняних емітентів. Даному інвестиційному портфелю відповідають два можливих інвестиційних сценарія. Інвестиційний сценарій (IC2), що відповідає оптимістичного варіанту розвитку ринкових тенденцій, характеризується доходністю 0,0952, а інвестиційний сценарій (IC4), що відповідає песимістичному варіанту розвитку ринкових тенденцій має забезпечити доходність 0,0498. За

наявності високих інвестиційних ризиків у діяльності НПФ і значної волатильності вітчизняного фінансового ринку побудова і використання логнормальної моделі доходності активів представляється дієвим інструментом обґрунтованого вибору інвестиційної стратегії НПФ.

3. Розпочата в Україні реформа пенсійної системи в цілому реалізувала завдання приведення пенсійного страхування у відповідність до вимог ринкової економіки. Разом з тим підготувала передумови її подальшого вдосконалення і уніфікації із системами, що діють в країнах Європейського Союзу (вступ до якого задекларовано як стратегічне завдання України), та адаптації до існуючих сучасних тенденцій соціально-економічного розвитку українського суспільства. Такий підхід дозволив визначити як актуальність, так і напрямки розвитку пенсійного страхування, які зумовлені недоліками існуючої системи: стійка тенденція, що склалась в період ринкової трансформації національної економіки і подолання економічної кризи, зменшення купівельної спроможності пенсії, що викликало збільшення розміру пенсій значної частини пенсіонерів до прожиткового мінімуму; звуження диференціації розміру пенсій, зумовлене з одного боку намаганнями застрахованих до тінізації своїх доходів і мінімізації сплати внесків на пенсійне страхування (що вигідно як роботодавцю, так і працівнику), що істотно звужувало фінансову базу формування ПФУ. З іншого боку, приводило до жорстких обмежень граничного розміру ("стелі") пенсії при потребі підвищення її мінімального розміру; втрата зв'язку пенсії з "трудовим вкладом" пенсіонера, який полягає в тому, що розмір трудової пенсії за віком практично не залежав ні від величини трудового стажу, ні від розміру заробітку; погіршення демографічних чинників розвитку ринку праці, які проявляються в прогнозованому різкому скороченні чисельності населення в працездатному віці при одночасному збільшенні чисельності громадян в непрацездатному віці; тенденція мінімізації частки заробітної плати в структурі виробничих витрат на рівні недопустимому з позиції "соціально-орієнтованої економіки", доктрина якої практично звелася до відповідальності держави лише в частині формування фондів соціального призначення і фактичного самоусунення держави від контролю за рівнем оплати праці. Стимулюючим є те, що за всіма напрямками державної ідеології мусується теза про те, що в Україні високий кваліфі-

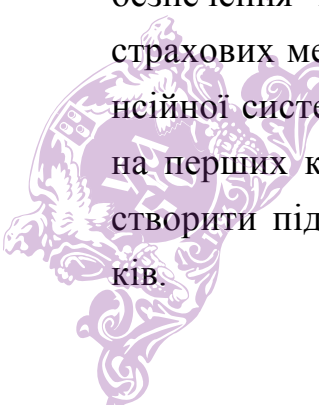
каційний рівень трудових ресурсів, і в той же час як своєрідна національна гордість пропагується факт низької ціни робочої сили.

4. Недосконалість української пенсійної системи в ринкових умовах обумовлює необхідність вивчення світових тенденцій еволюції пенсійних систем, оцінити те, що вже зроблено в країні і, можливо, скорегувати з урахуванням закордонного досвіду. При цьому слід пам'ятати, що характер та структура пенсійної системи залежить від історичних традицій, стану національної економіки, суспільства, пріоритетних напрямків соціальної політики. У світовій практиці існує три способи пенсійного забезпечення літніх людей: за допомогою податків; заощадження грошей (схема фінансування); солідарна система, яку називають нефінансовою схемою – страхування, що означає купівлю зобов'язання щодо отримання частки в майбутньому періоді. За схемою фінансування працівники заощаджують частину своїх доходів і накопичують їх для використання після виходу на пенсію. Дві інші схеми – за допомогою податків та страхування – ґрунтуються на обміні між поколіннями, коли теперішні працівники сплачують за пенсіонерів.

5. Аналіз пенсійних систем більшості країн з розвинутою економікою дозволяє зробити висновок: пенсійне забезпечення у світі явно еволюціонує від державно-розподільних до змішаних і далі – до приватнонакопичувальних систем. Хоча мало ймовірно, що останні в найближчому майбутньому стануть переважаючими. Як видно, «секрет» успіхів пенсійних систем країн Заходу полягає у встановленні державою чітких правил створення пенсійних нагромаджень при передачі обов'язків по формуванню пенсій і управлінню пенсійними активами у приватний сектор.

За результатами аналізу можна сформулювати певні рекомендації для України. На сьогодні в Україні немає потреби взагалі відмовлятися від солідарного пенсійного забезпечення. Проте залишити його без конструктивних змін неможливо під впливом демографічних факторів. Реформування пенсійного забезпечення й формування пенсійного страхування вимагає впровадження страхових методів. В умовах фінансової кризи створення накопичувальної пенсійної системи не є доцільним, оскільки існує реальний ризик її руйнування на перших кроках впровадження. На нашу думку, впровадження ЄСВ може створити підґрунтя для формування індивідуальних накопичувальних рахун-

ків.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу базових понять теорії пенсійного страхування з'ясовано, що визначення поняття “пенсія” необхідно доповнити з точки зору урахування умов виплати. Таким чином, пенсія – це регулярні грошові виплати, що надаються громадянам при досягненні відповідного віку, настанні інвалідності, у випадку втрати годувальника, а також за вислугу років і особливі заслуги перед державою, які призначаються на умовах сплати страхових внесків під час здійснення трудової діяльності протягом певного періоду. Саме таке визначення сутності пенсії підкреслює її зв'язок з економічною природою страхування.

2. У результаті теоретико-методологічного дослідження відмінностей між пенсійним страхуванням та пенсійним забезпеченням сформульовано таке авторське визначення поняття “пенсійне страхування”: пенсійне страхування – це один із видів соціального страхування, в рамках якого здійснюється внесення коштів в спеціальні фонди (в обов'язковій формі у Пенсійний фонд України (в перспективі також у Накопичувальний фонд) та у добровільній формі у недержавні пенсійні фонди) суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від форм власності, а також особами найманої праці, які працюють на умовах трудового договору, а також використання цих коштів для здійснення пенсійних виплат громадянам у зв'язку із настанням пенсійного віку або іншою умовою, передбаченою законодавством. На відміну від пенсійного забезпечення при пенсійному страхуванні пенсійні виплати повинні бути адекватними попереднім страховим внескам. На сьогоднішній день лише в недержавному пенсійному страхуванні проявляється накопичувальна компонента.

3. З урахуванням представленого визначення пенсійного страхування було сформовано власне бачення фінансової системи держави, а також ролі і місця пенсійного страхування у фінансовій системі держави. Так, на сьогоднішній день пенсійне страхування в Україні представлено Пенсійним фондом України (ПФУ) і недержавними пенсійними фондами (НПФ), оскільки Накопи-

чувальний фонд на даний момент не запроваджено. Недержавні пенсійні фонди мають дві суттєві ознаки: 1) НПФ за свою сутність є фінансовими посередниками; 2) НПФ є некомерційними організаціями. Ми вважаємо, для характеристики НПФ найбільш важливою із цих двох ознак є саме належність НПФ до складу фінансових посередників. З огляду на це, до складу п'ятого компонента фінансової системи держави було віднесено фінанси некомерційних організацій за виключенням фінансових посередників. Таким чином, пенсійне страхування в фінансовій системі держави представлено Пенсійним фондом України у складі першого компонента, тобто у складі державних фінансів, а також недержавними пенсійними фондами у складі третього компонента фінансової системи держави, тобто у складі фінансів фінансових посередників.

4. Доведено, що показник якості життя поєднує у собі характеристики всіх сторін життєдіяльності людини, і, таким чином, має постати своєрідним виміром загальної оцінки ефективності державної соціально-економічної політики. Якість життя пенсіонерів характеризується, насамперед, розміром пенсії у співставленні із цінами на споживчому ринку, витратами на медичне обслуговування, доступністю оздоровлення та відпочинку, потребами в якісному харчуванні, вартістю житлово-комунальних послуг.

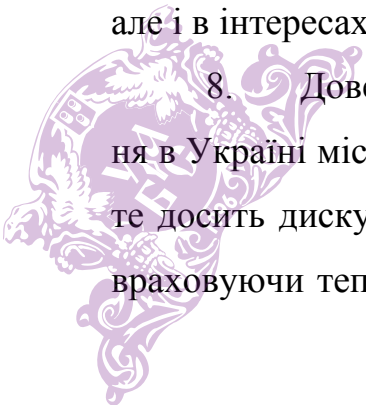
5. На основі дослідження якості життя пенсіонерів у промислових регіонах обґрунтовано необхідність покращити методику розрахунку пенсії, враховуючи купівельну спроможність громадян за часів їх трудової діяльності і закріпити цю норму в пенсійному законодавстві, а також проаналізувати чинники, що впливають на розрахунок пенсії, та ввести до їх числа коефіцієнт екологічного забруднення, від якого найбільше страждає населення промислових регіонів.

6. У результаті аналізу сучасного стану функціонування пенсійного страхування у фінансовому та демографічному вимірах розкрито проблематику формування бюджету Пенсійного фонду України (особливо в умовах фінансової кризи), ефективності використання пенсійних коштів, збалансування доходів і видатків ПФУ. В якості показника, який дозволяє оцінити стан пенсійного

страхування з урахуванням одночасно і фінансових, і демографічних чинників, обрано коефіцієнт заміщення, що у загальному вигляді характеризує рівень матеріального забезпечення пенсіонерів шляхом співставлення середнього розміру пенсії до середнього розміру заробітної плати в країні. Значення даного показника в Україні за останні декілька років коливається і складає близько 50 %, що є досить високим значенням (враховуючи теперішню демографічну ситуацію в країні і той факт, що переважна більшість пенсійних виплат громадянам України здійснюється в рамках солідарної пенсійної системи), проте одночасно і досить низьким (враховуючи реальний рівень теперішнього матеріального забезпечення пенсіонерів). Поглибленим аналізом коефіцієнта заміщення в Україні у порівнянні із даним показником в інших країнах також підтверджено його високий рівень саме для солідарної пенсійної системи.

7. На основі дослідження величини і характеру ризиків різних моделей пенсійної системи країни доведено, що саме трирівнева пенсійна система дозволяє розподілити між трьома її складовими ризики, пов'язані із змінами у демографічній ситуації (до яких найбільш чутливим є солідарний рівень пенсійної системи) та із коливаннями в економіці і на ринку капіталу (що найбільшим чином впливає на накопичувальні рівні пенсійної системи). Такий розподіл ризиків надає пенсійній системі більшої фінансової збалансованості та стійкості, що застраховує працівників від різкого зниження рівня доходів після виходу на пенсію. Для інтенсифікації розвитку накопичувальної складової пенсійної системи обґрунтовано передумови поширення діяльності НПФ, дотримання яких дозволить створити цивілізований ринок послуг НПФ, органічно інтегрований у пенсійну систему України та у фінансову систему держави в цілому, а також використовувати грошові ресурси НПФ не тільки в інтересах учасників НПФ, але і в інтересах розвитку економіки країни.

8. Доведено, що значні резерви вдосконалення пенсійного страхування в Україні містяться у запровадженні єдиного соціального внеску (ЄСВ), проте досить дискусійним питанням залишається розмір ЄСВ. Обґрунтовано, що, враховуючи теперішню демографічну ситуацію, розмір ЄСВ не може бути ни-

жчим за існуючий розмір сукупного соціального навантаження на фонд оплати праці. Однак беручи до уваги той факт, що наслідком надмірної обтяжливості величини внесків у фонди соціального страхування для роботодавців постає стримування процесу зростання фонду оплати праці, запропоновано розділити ставку ЄСВ між роботодавцем і найманим працівником.

9. Враховуючи високу ризикованість інвестиційної діяльності НПФ у вітчизняних умовах обгрунтовано необхідність розробки спеціального інструментарію для вибору інвестиційної стратегії НПФ. В якості одного із таких інструментів запропоновано побудову і використання у практиці прийняття інвестиційних рішень логнормальної моделі інвестиційної доходності активів. У результаті розрахунків з'ясовано, що як при оптимістичному, так і при песимістичному сценарію розвитку подій за результатами оцінки середніх і середньоквадратичних відхилень доходностей найбільш вигідним і надійним для НПФ є інвестиційний портфель, у структурі якого 20 % складають високонадійні інструменти, 40 % – корпоративні облігації вітчизняних емітентів, 40 % – акції вітчизняних емітентів. Даному інвестиційному портфелю відповідають два можливих інвестиційних сценарія. Інвестиційний сценарій, що відповідає оптимістичного варіанту розвитку ринкових тенденцій, характеризується доходністю 0,0952, а інвестиційний сценарій, що відповідає песимістичному варіанту розвитку ринкових тенденцій, має забезпечити доходність 0,0498. За наявності високих інвестиційних ризиків у діяльності НПФ і значної волатильності вітчизняного фінансового ринку побудова і використання логнормальної моделі доходності активів представляється дієвим інструментом обгрунтованого вибору інвестиційної стратегії НПФ.

10. На основі аналізу пенсійних систем більшості країн з розвиненою економікою здійснено висновок про те, що пенсійне страхування у світі еволюціонує від державно-розподільних до змішаних і, в подальшому, до недержавно-накопичувальних пенсійних систем. Основним підґрунтям розвитку пенсійних систем провідних країн визначено встановлення державою чітких правил створення пенсійних нагромаджень при передачі обов'язків щодо формування пенсій і управління пенсійними активами суб'єктам недержавного сектору економіки. Обгрунтовано, що основним вектором подальшого реформування пен-

сійної системи України має бути не відмова від солідарного рівня пенсійної системи, а його конструктивні зміни під впливом демографічних чинників, інтенсивне використання страхових методів. Разом з тим, у посткризових фінансових умовах запровадження загальнообов'язкового державного накопичувального рівня пенсійної системи України не є доцільним, оскільки існує реальний ризик його руйнування на перших кроках впровадження. Однак запровадження ЄСВ може розглядатися як необхідне підґрунтя для формування індивідуальних накопичувальних рахунків.

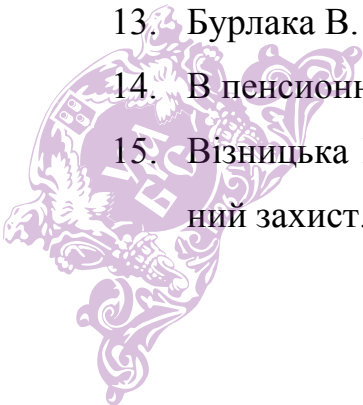
Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

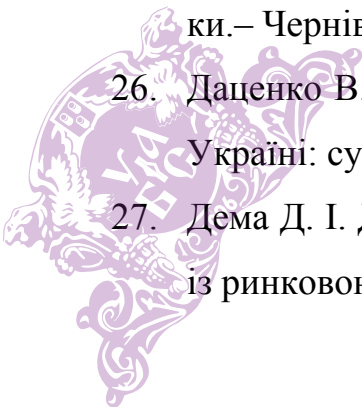

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

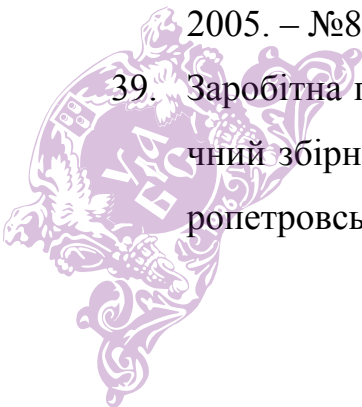
1. Аналітична записка «Про підсумки роботи головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області за 2008 рік»
2. Андрієнко О. Пенсійний переділ // Контракт. – 20.12.2004 р.
3. Багнюк І. Пільгові пенсії // Довідник кадровика. – 2004. - №6.- С. 73-77.
4. Багнюк І. Призначення пенсій за вислугу років // Довідник кадровика. – 2005. - №5.- С. 55-61.
5. Базилюк А. Определение проблемы социального развития Украины // Экономика Украины. – 2000. – № 2.
6. Бернар И., Колли Ж.-К. Толковый экономический и финансовый словарь. В 2-х т. – Пер. с фр.–М.: Международные отношения, 1994. – Т. 1. – 784 с., Т. 2. – 720 с.
7. Бескид Й.М. Перспективи нормального планування витрат на соціальну сферу // Фінанси України. – 2000. – № 4.
8. Бессараб В. Актуарні пенсійні розрахунки: страховий стаж // Україна: аспекти праці. – 2004. – №7. – С. 10-19.
9. Бессараб В. Актуарні розрахунки заробітної плати для обчислення пенсії // Україна: аспекти праці. – 2005. – №3. – С. 24.
10. Бессараб В. Демографічні ризики солідарної пенсійної системи // Финансы и кредит. – 2004. – №18. – С. 53-58.
11. Бонславський А. Нам нужен диалог с бизнесом // Вісник Пенсійного фонду України. – 2005. – №11. – С. 6-8.
12. Борисенко Н. Мировой опыт проведения пенсионных реформ // Україна: аспекти праці. – 2005. – №3. – С. 24.
13. Бурлака В. Введення в соціальну роботу. – К.: Фенікс, 2001. – 285 с.
14. В пенсионной системе Украины кризис // Деловая неделя. – 01.11.05 г.
15. Візницька В. Пенсійна реформа – крок до реальної демократії // Соціальний захист. – 2004. – №7. – С. 8-9.

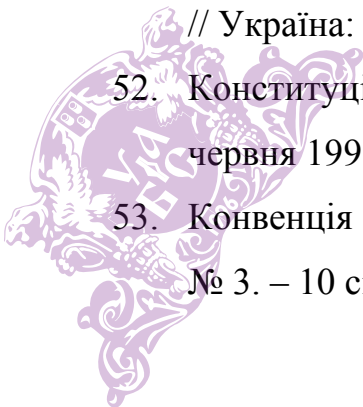
16. Вірич С. Подолання бідності: стратегія і тактика // Соціальний захист. – 2005. – №10. – С. 12- 13.
17. Вивчаємо досвід розвитку та функціонування пенсійної системи США // Вісник Пенсійного фонду України. – 2006. – №1. – С. 12-13.
18. Ганслі Теренс М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки. – К.: Основи, 1995. – 280 с.
19. Геєць В.М. Соціогуманітарні складові перспектив переходу до соціально орієнтованої економіки в Україні // Економіка України. – 2000. – №2.
20. Геєць В.М. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання. – К.: Форт, 2000. – С.149-186
21. Головаха Є. Соціальний захист населення і соціальна політика в Україні // Соціальна політика і соціальна робота: Український науковий і громадсько-політичний часопис. – 1996. – №1. – С. 39-43.
22. Даценко В. В., Шумський В. М. Формування Пенсійного фонду: реальність потенційних джерел // Фінанси України. – 2001. – №7. – С. 58-62.
23. Даценко В. В. Роль пенсійного забезпечення в системі соціального захисту населення // Наукові праці НДІ. – 2002. – №3 (18). – С. 97-104.
24. Даценко В. В. Вплив демографічних факторів на пенсійне забезпечення громадян // Проблеми розвитку державних та місцевих фінансів. Наук.-теорет. конф., Київ, 10-11 квіт. 2003 р. / Редкол.: Т.І. Єфименко.-К.:НДФІ, 2003. – 412 с.
25. Даценко В. В. Становлення та розвиток взаємовідносин накопичувальної пенсійної системи з банківською системою в Україні: можливості та перспективи // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного інституту: Збірник наукових праць. Вип.4; Економічні науки.– Чернівці, 2003. – 367 с.
26. Даценко В.В., Олійник В.Я. Проблеми вдосконалення пенсійної системи в Україні: сутнісДніпропетровськ, 2006. – С.12-19.
27. Дема Д. І. Державне регулювання соціального захисту населення в країнах із ринковою економікою// Фінанси України. – 2000. – № 9.

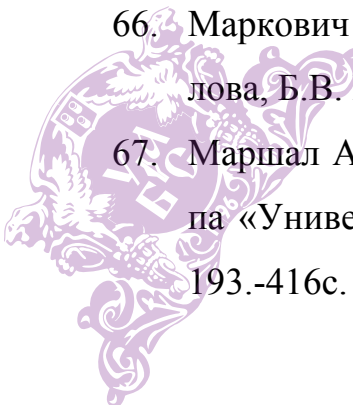
28. Дворник О. Реформа оплати праці - основа підвищення добробуту населення. // Соціальний захист. – 2004. – № 12. – С. 29-31.
29. Дідовик В. Персоніфікований облік: впровадження, результати, проблеми // Соціальний захист. – 2005. – № 7. – С. 26-28.
30. Дікон Б., Халс М., Станс П. Глобальна соціальна політика. Міжнародні організації й майбутнє соціального добробуту // Пер. з англ. – К.: Основи, 1999. – 346 с.
31. Дорогань В. К. Проблеми і перспективи вдосконалення соціального захисту населення. // Регіональні перспективи. – 2004. – № 1 (26). – С. 59-62.
32. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах. – К., 2002. – 45с.
33. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах. – К., 2005. – 59с.
34. Зайчук Б. Рівень розвитку держави залежить від її ставлення до дітей, до людей похилого віку // Вісник Пенсійного фонду України. – 2003. – С. 9-11.
35. Зайчук О. Правові засади діяльності Пенсійного фонду України // Право України. – 2004. – №8. – С. 49-53.
36. Закревський В. Система соціального страхування: шляхи та методи вдосконалення // Праця і зарплата. – 2004. – №10. – С. 4-6.
37. Закревський В. Система загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні. Проблеми та шляхи розвитку // Україна: аспекти праці. – 2004. – №3. – С. 27-30.
38. Залесский В. Что изменилось в инструкции о порядке исчисления и уплате пенсионных взносов // Главбух Всеукраинская бухгалтерская газета. – 2005. – №8. – С. 24-25.
39. Заробітна плата та стан її виплати у Дніпропетровській області: Статистичний збірник. – Дніпропетровськ: Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2005. – 91 с.

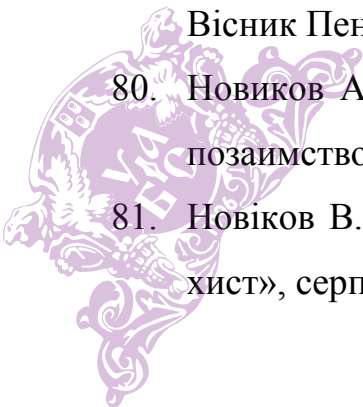
40. Заробітна плата та стан її виплати у Дніпропетровській області: Статистичний збірник. – Дніпропетровськ: Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2006. – 93 с.
41. Зеленкова И.Л. Рассуждения о счастливой и достойной жизни. – Мн.: Харвест, 1999. – 608 с.
42. Івашкевич В. Найголовніше – соціальні гарантії // Соціальна політика. – 2004. – №3. – С. 2-8.
43. Качан Л. Пенсійні виплати: стан, проблеми, перспективи // Соціальний захист. – 2005. – №1. – С. 4-6.
44. Карпук В.Г. На шляху до реалізації стратегії // Вісник Пенсійного фонду України. – 2006. – № 5. – С. 16-19.
45. Кір'ян Т., Шаповал М. Прожитковий мінімум – соціальний стандарт рівня життя // Соціальний захист. – 2006. – № 1. – С. 57 - 60.
46. Кичко І.І. Страхування як елемент фінансового механізму соціального захисту // Фінанси України. – 2005. – №4. – С. 148-153.
47. Кириєнко Н. Загальнообов'язкові державні соціальні фонди // Вісник податкової служби України. – 2007. – №1-2. – С.31-36.
48. Ковальська Г. Актуальні питання реформування пенсійної системи України // Статистика України. – 2004. – №2. – С. 65-69.
49. Козлов С. Пенсійні системи західних країн // Людина і праця. – 2005. – №9. – С. 9-15.
50. Колбун В. Основні напрями реформування пенсійної системи України. // Соціальний захист. – 2005. – № 8. – С. 18-22.
51. Колокот А., Григорович С. Теоретичні і практичні аспекти підвищення доходів працюючих як передумови збереження розвитку людського капіталу // Україна: аспекти праці. – 2005. – №8. – С. 19-22
52. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996. – К: Преса України, 1997. – 80 с.
53. Конвенція про захист прав людини та основних свобод / Голос України. – № 3. – 10 січня 2001.

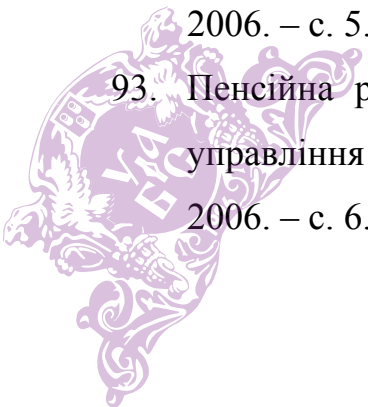
54. Концепція демографічного розвитку України на 2005-2015 р.р. Проект від 26.03.2005р.
55. Костіна Н.І., Алексєєв А.А., Василик О.Д. Фінанси: система моделей і прогнозів: Навчальний посібник. – К.: Четверта хвиля, 1998. – С. 304.
56. Куліков Ю. Окремі соціальні аспекти впровадження пенсійної реформи // Україна: аспекти праці. – 2004. – №8. – С. 29-31.
57. Ларін Н. Важливе питання сьогодення: Реформа системи соціального захисту населення // Юридичний вісник України. – 2005. – №12. – С. 4.
58. Лібанова Е. Як подолати бідність // Вісник Пенсійного фонду України. – 2006. – №1. – С. 23-26.
59. Ліхоліт Л. Продовжувати співпрацю // Вісник Пенсійного фонду України. – 2005. – № 12. – С. 6-7.
60. Лиц В. Реформування пенсійної системи України: сутність, напрямки // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. - №3. – С. 65-68.
61. Лук'яненко І.Г., Краснікова Л.І. Економетрика: Підручник. – К.: Товариство «Знання», КОО, 1998. – 494 с.
62. Мазур Т. Державні цільові позабюджетні фонди: поняття, ознаки та правова природа // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – №12. – С.38.
63. Максимчук В. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: види пенсій і порядок їх обчислення: (у запитаннях і відповідях) // Довідник кадровика. – 2005. – №1. – С. 63-74.
64. Мак Таггарт Г. Пенсійна реформа у постсоціалістичних країнах // Соціальна політика і соціальна робота. – 2001. - №11. – с. 19-25.
65. Мак Таггарт Г. Пенсійні системи країн світу: порівняльний аспект // Людина і праця. – 2004. - №7 – с. 61-66.
66. Маркович Д. Социология труда. Пер. с сербохорв. под. об. ред. Н.И. Дряхлова, Б.В. Князева.- М.: Прогресс, 1988.-632 с.
67. Маршал А. Принципы экономической науки, т.1. //М.: Издательская группа «Универс» («Экономическая мысль Запада». Для научных библиотек), 193.-416с.

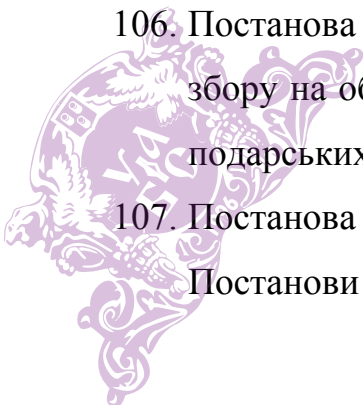
68. Маслоу Абрахам Гарольд. Дальние пределы человеческой психики / А.М. Татлыдаева (пер.). – СПб.: ЕВРАЗИЯ, 1997. – 430 с.
69. Мачульська О.Є. Проблеми соціального захисту в сучасних умовах // Трудове право і право соціального забезпечення. Актуальні проблеми. - Л., 2005. -с. 17-23.
70. Машкін В. Перспективи реформування системи соціального страхування // Вісник Пенсійного фонду України. – 2005. – №2. – с.12
71. Морозова О. Пенсійне забезпечення в Угорщині та Хорватії. // Вісник Пенсійного фонду України. - 2003. - №3. - С. 25 - 26.
72. Морозова О. Міжнародні стандарти побудови пенсійної системи // Вісник Пенсійного фонду України. – 2005. - №1 (13) – с. 16-17.
73. Москаленко И. Пенсионная реформа в Украине // Юридическая практика. – 2005. – 1-2 (367-368). – с. 16-17
74. Надточій Б. Три удари по пенсійній реформі // Україна: аспекти праці. – 2005. – №6. – с. 8-12
75. Надточій Б. Пенсія в Україні: Коментар до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» // Бюлетень законодавства і юридичної практики України: К., 2006.
76. Надточій Б.О. Платоспроможність Пенсійного фонду // Фінанси України. – 2005. – №12. – с. 60-70
77. Некоторые аспекты вокруг пенсионной реформы // Тижневий інформаційно-аналітичний огляд. – 2004. – №5. – с.19-22
78. Никитенко В. І. Порядок розрахунку пенсій з 1 січня 2004 року // Пенсійний кур'єр. - 2004. - № 3. - С. 10 -15.
79. Никитенко В. І. Пенсійне забезпечення інвалідів війни та членів їх сімей // Вісник Пенсійного фонду України. - 2006. - №5. - С. 32 - 36.
80. Новиков А Пенсионные системы западных стран – опыт который можна позаимствовать // Человек и труд. – 2005. – №11. – с. 51-57
81. Новіков В. Соціальна політика і пенсійне забезпечення / «Соціальний захист», серпень 1998 р.

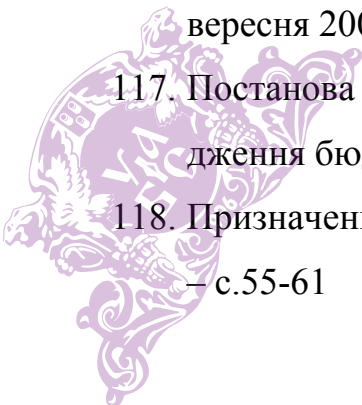
82. Овчаренко П. Активна співпраця - рух у напрямку поліпшення матеріального становища літніх людей // Вісник Пенсійного фонду України. - 2004. - № 1. - С. 20.
83. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник.-2-ге вид., доп. і перроб. – К.: КНЕУ, 2002.-240 с.
84. Павловська Н., Павловська О. Удосконалення політики зайнятості населення на основі реальної оцінки вартості робочої сили // Україна: аспекти праці. - 2006. - № 4. - С. 9-14.
85. Падалко Ю. В. Вимоги до оформлення документів про страховий стаж та заробітну плату для призначення пенсії // Пенсійний кур'єр. - 2004. - №30.- с. 26-28.
86. Папієв М. Міжнародний досвід реформування пенсійного забезпечення // Україна: аспекти праці. – 2004. – №1. – с. 3-11
87. Парнюк В. Про необхідність зміни методологічного підходу до нарахування зборів до пенсійного та соціальних фондів // Економіка України. – 2006. – №4. – с. 16-21
88. Пенсійна система України: Навч. посібник/ В.І.Грушко, Н.В.Грушко, О.В.Бевзенко, О.В.Красота; За ред. Грушка В.І.- К: Кондор, 2006.- 336с.
89. Пенсійне страхування як об'єкт дослідження державного маркетингу // Соціальний захист. – 2005. – №3. – с. 8-9
90. Пенсійні фонди – основа реформи // Дело – 17.02.06. - №80
91. Пенсионное обеспечение в Украине // Сборник систематизированного законодательства. – 2004. – №8. – тематический выпуск.
92. Пенсійна реформа. Коментарі. Питання. Відповіді // Вісник Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області. – 2006. – с. 5.
93. Пенсійна реформа. Коментарі. Питання. Відповіді // Вісник Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області. – 2006. – с. 6.

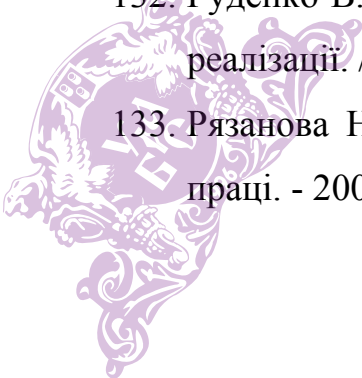
94. Пенсійне забезпечення в Україні: Статистично-інформаційний огляд. - К.: ТОК, 2006. - с. 32.
95. Пенсійне забезпечення в Україні: Статистично-інформаційний огляд. - К.: ТОК, 2004. - с. 32.
96. Перспективи розвитку пенсійної системи // Соціальний захист. – 2006. – №2. – с. 17
97. Печера С. Пенсионное реформирование продолжается // Вестник Пенсионного фонда Украины. – 2005. – №1. – с. 13-14
98. Печера С. На Україну чатує міжнародний досвід пенсійного реформування // Вісник Пенсійного фонду України. - 2005. -№ 11. -С. 19.
99. Пікалова З. І. Пенсії не нижчі за прожитковий мінімум. // Урядовий кур'єр. - 2004. - № 210. - С. 15.
100. Піскуненко В.А. Моделювання пенсійного забезпечення в Україні // Економіст. – 2003. – 4. – с.64-69
101. Плохотнюк Г. Задля добробуту всіх і кожного. // Соціальний захист. - 2005. - № 8. - С. 25 - 27.
102. Поволоцкая Л. Увеличилась минимальная трудовая пенсия // Факты и комментарии. – 2005. – 8. – с. 5
103. Поволоцкая Л. Размер пенсии будет зависеть от страхового стажа и заработка, из которого перечислялись взносы на пенсионное страхование. // Факты и комментарии. - 2004. - № 9. - С. 28-30.
104. Погорелова С.В. Пенсійне забезпечення працівників спеціалізованих установ // Вісник пенсійного кур'єру.-2005.-№5.- С.33-34.
105. Полозенко Д.В. Бюджет 2005 – новий етап соціального розвитку // Фінанси України. – 2005. - №11. – с. 25-31
106. Постанова Кабінету Міністрів України: „Про затвердження порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій” №1740 від 03.11.98
107. Постанова Кабінету Міністрів України: „Про внесення змін і доповнень до Постанови КМУ від 03.11.98 №1740” №1852 від 24.11.98.

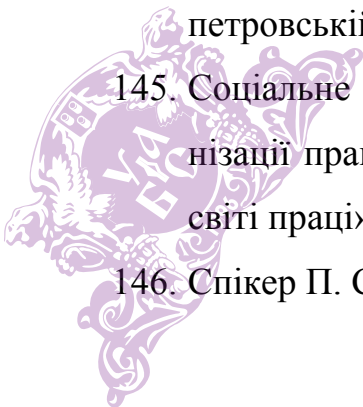
108. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення виконання функцій з призначення і виплати пенсій органами Пенсійного фонду» №497 від 11.04.2002р.
109. Постанова Верховної Ради України «Про сучасний стан пенсійного забезпечення та впровадження пенсійного страхування в Україні» від 11.05.2004р. № 1700.
110. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання утворення недержавного пенсійного фонду працівників бюджетних установ»: №1247 від 22 вересня 2004 р.
111. Про хід пенсійної реформи в Україні з урахуванням результатів проведення експерименту з призначення пенсій органам пенсійного фонду у Львівській області. Постанова Кабінету Міністрів від 15.10.99. - № 1902.
112. Постанова Кабінету Міністрів України: «Про затвердження порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій» №1740 від 03.11.98
113. Постанова Кабінету Міністрів України: «Про внесення змін і доповнень до Постанови КМУ від 03.11.98 №1740» №1852 від 24.11.98.
114. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення виконання функцій з призначення і виплати пенсій органами Пенсійного фонду» №497 від 11.04.2002р.
115. Постанова Верховної Ради України «Про сучасний стан пенсійного забезпечення та впровадження пенсійного страхування в Україні» від 11.05.2004р. № 1700.
116. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання утворення недержавного пенсійного фонду працівників бюджетних установ»: №1247 від 22 вересня 2004 р.
117. Постанова Кабінету Міністрів України під 8.06.2005 № 426 «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2005 рік»
118. Призначення пенсій за вислугу років // Справочник кадровика. – 2005. – 5. – с.55-61

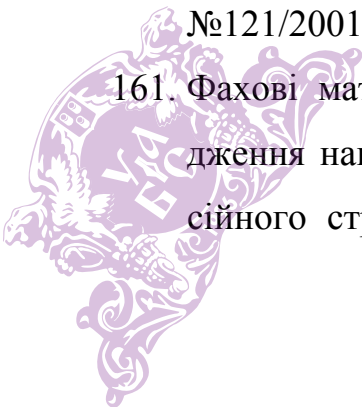
119. Примостка О. О. Фінансові установи у системі недержавного пенсійного забезпечення // Бізнес. - 2006. - № 3. - С. 53 – 58
120. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.02 №1058
121. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.03. №1057
122. Про внесення змін до ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»: Закон України від 22.01.98 №208-14
123. Про внесення змін до ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»: Закон України від 15.07.99 №967-14
124. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 26.06.97 №400/97-ВР
125. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 4 квітня 2000 р., № 2017-III // ВВРУ. – 2000. - № 48.
126. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 23 березня 2000 р. № 1613-III // ВВРУ. – 2000. - № 27.
127. Про Державний бюджет на 2005 рік: № 1344 - IV від 23 грудня 2004 р.
128. Про Державний бюджет України на 2006 рік // Урядовий кур'єр від 30 грудня 2005 р.
129. Про хід пенсійної реформи в Україні з урахуванням результатів проведення експерименту з призначення пенсій органам пенсійного фонду у Львівській області. Постанова Кабінету Міністрів від 15.10.99. - № 1902.
130. Ракитский Б.В. Стратегия благосостояния. – М.: Молодая гвардия, 1983. – 304 с.
131. Ричік Л. Пенсійна реформа та її фінансові наслідки // Україна: аспекти праці – 2004. - №5. – с.19-26
132. Руденко В.М. Соціальна політика держави та роль фінансових органів в її реалізації. // Книга Адміністративна реформа в Україні: - Київ, 1999.
133. Рязанова Н.Є. Збільшено розмір державних допомог // Україна: аспекти праці. - 2006. - № 4. - С. 28 - 30.

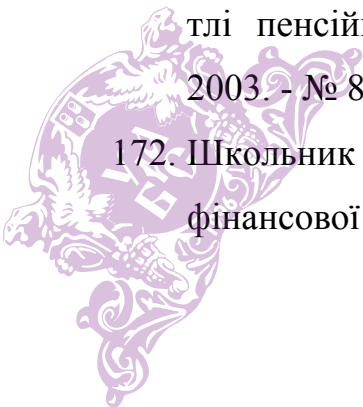
134. Садова Н. Формування доходної частини бюджету // Вісник Пенсійного фонду України. – 2005. – №2. – с. 26
135. Сандлер Д.В. Проблеми та перспективи становлення сучасної системи пенсійного забезпечення в Російській Федерації і України // Україна: аспекти праці. – 2005. – №7. – с.10-13
136. Сахацький В. Роль та місце страхування життя у системі пенсійного забезпечення // Страхова справа. – 2005. – №1. – с. 24-27
137. Семенюк В. Порядок визначення розміру пенсії за нормами Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» // Праця і зарплата – 2004. - №3. – с. 8-9, 18-21.
138. Семенюк В. Перші результати пенсійної реформи: регіональні аспекти // Соціальний захист – 2004. - №2. – с. 40-43.
139. Сирота І.М. Право пенсійного забезпечення в Україні. – К.: Хрінком Інтер, 1998
140. Соколик М.П. Аналіз і макрооцінка недеklarованих доходів населення України, використаних на споживання //Україна:аспекти праці.-2004.-№4.
141. Соколик М.П. Основні макропоказники рівня життя населення України: тенденції та перспективи // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - № 4. - С.20-25.
142. Солдатенков М. Державні зусилля подолання бідності // Соціальний захист. - 2005. - № 10. - С. 10 - 11.
143. Сорокін А. 2004 рік - подальші кроки пенсійної реформи // Вісник Пенсійного фонду України. - 2004. - № 12. - С. 17 - 18.
144. Соціальний захист населення Дніпропетровщини у 2004 році: Статистичний збірник. – Дніпропетровськ: Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2005. – 50 с.
145. Соціальне партнерство – шлях до злагоди.- К.: Проект Міжнародної організації праці «Україна: сприяння реалізації основних принципів та прав у світі праці», 2003.- 279 с.
146. Спікер П. Соціальна політика: теми та підходи. – К.:Фенікс, 2000.-400с.

147. Статистичний бюлетень за січень-квітень 2005 р. - № 2. - К.: Держкомстат України, 2005. - С. 56
148. Статистичний щорічник України за 2005 р. К.: "Консультант", 2006, с. 575.
149. Стожок Л. Напрями вдосконалення системи державного пенсійного страхування в Україні // Україна: аспекти праці. – 2006. – №1. – с. 13-18
150. Стратегія розвитку пенсійної системи. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.12.05 року №2005-р
151. Стріжук Р. Перспективи розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення // Цінні папери України. – 02.12.2—4 р. №48.
152. Табачник Д., Зайчук Б. Реформа іде по країні // Вісник Пенсійного фонду України. - 2005. -№ 10. - С. 19-21.
153. Талан М.К. Підвищення пенсій, надбавок, доплат // Соціальний захист. – 2006. – №1. – с.7-8
154. Толбатов Ю.А. Економетрика: Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. - К.: Четверта хвиля, 1997. - 320с.
155. Толстых В.И. Образ жизни. Понятия. Реальности. Проблемы. – М.: Наука, 1975. – 184 с.
156. Торгин С.Я. Трудовые пенсии по новому //Баланс.-2004.- №4. – с.40-43.
157. Тимошенко О. Тіньова економіка – загроза національній безпеці // Соціальний захист. – 2006. – №2. – с. 12
158. Тиравська Г. Доступно про пенсійне страхування // Податкове планування. – 2004. – №2. – с.14-22
159. Ткаченко Л. Пенсійна реформа в Україні: крок уперед, два кроки назад // Україна: аспекти праці. – 2005. – №8. – с. 13-18
160. Указ Президента України «Положення про Пенсійний фонд України» №121/2001 від 01.03.2001р. // Державний вісник України. - 2001. - № 4.
161. Фахові матеріали Круглого столу з обговорення питань щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (II рівень пенсійної системи) (16 вересня 2010 р.)

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://www.pension.kiev.ua/files/inst_demogr_16sep2010_ua.pdf
162. Фахові матеріали статистичного дослідження “Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах у 2010 р.” [Електронний ресурс] : – Режим доступу :
http://pension.kiev.ua/files/mlsp_stat_dec2010.pdf
163. Федоренко Н.Н. Державний бюджет на 2006 рік: зміни у пенсійному забезпеченні // Вісник Пенсійного фонду України. - 2006.-№ 2.-С.18 - 25.
164. Федько Г. Соціальна активність людей похилого віку: гендерні аспекти // Україна: аспекти праці. – 2004. - №6. – 24-26
165. Харитоновна Н. Ставки соціальних і пенсійних внесків в 2006 році // Все про бухгалтерській облік. – 2005. – 32. – с. 8-9
166. Цвих В.Ф. Сучасні підходи для визначення сутності на межі функціонування груп інтересів (тиску) //Людина і політика.-2002.-№1.-с.41-53.
167. Центр наукових досліджень Національного банку України (бюлетень НБУ) [Електронний ресурс] : – Режим доступу :
<http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Buletten>
168. Шаповал М.С., Коцюба О.В. Дослідження впливу запровадження вальної накопичувальної складової державної системи пенсійного страхування на підвищення рівня соціального захисту населення в Україні // Соціальний захист. – 2005. – №12. – с. 34-39
169. Шаповал М., Лукович В. Фінансові аспекти пенсійної виплати за віком у солідарній системі // Україна: аспекти праці. – 2002. - №2. – с. 26-32.
170. Шевчук П. І. Соціальна політика. - Львів: Світ, 2003. - 400 с.
171. Шклярівська Ю. Реформа української системи пенсійного забезпечення на тлі пенсійних реформ інших країн // Вісник Пенсійного фонду України. - 2003. - № 8. - С. 10 - 11.
172. Шкільник І. До питання про термінологічне розрізнення базових категорій фінансової науки // Економіка України. – 2010. – № 7. – С. 59-69.

173. Шоломицкий А. Г. Риски и эффективность пенсионных программ: модельный подход // Препринт WP2/2005/04. Серия WP2. Количественный анализ в экономике. – М.: ГУ ВШЭ, 2005. – 61 с.
174. Четыркин Е., Кабалкин С. Мировой опыт реформирования пенсионных систем: уроки для России // Вопросы экономики. – 2000. - № 8.
175. Чиста вартість активів пайових інвестиційних фондів КУА “ОТП Капітал” [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://www.otpcapital.com.ua>
176. Юрій С.І., Шаваріна М.П. Соціальне страхування: Підручник. – К.: Кондор. – 2004. – 464с.
177. Юрзаїца Е. Голіаф П. Пенсійна реформа: міжнародні порівняння, досвід Словаччини // Економічний часопис - XXI. - 2005. - № 3-4. С. 46-49.
178. Якимець В. Соціальний захист населення – практика і проблеми // Праця і заробітна плата. – 2000. - № 28.
179. Якимів А. Формування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Регіональна економіка. – 2001. – №4. – с.199-207
180. Як живуть пенсіонери у постсоціалістичних країнах Європи // Соціальний захист. – 2004. – Вересень. – с. 26-28.
181. Яценко А. Пенсійна система України на порозі кардинальних змін // Економіка. Фінанси. Право: - 2000. - № 2.
182. Buchanan J.M. Fiscal Theory and Political Economy. – Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1960. – 288 p.
183. www.kmu.gov.ua
184. www.liga.ua
185. www.pension.kiev.ua
186. www.rada.kiev.ua
187. www.ukrstat.gov.ua
188. www.pensionlain.ru
189. www.politik.org.ua
190. www.dneprstat.gov.ua

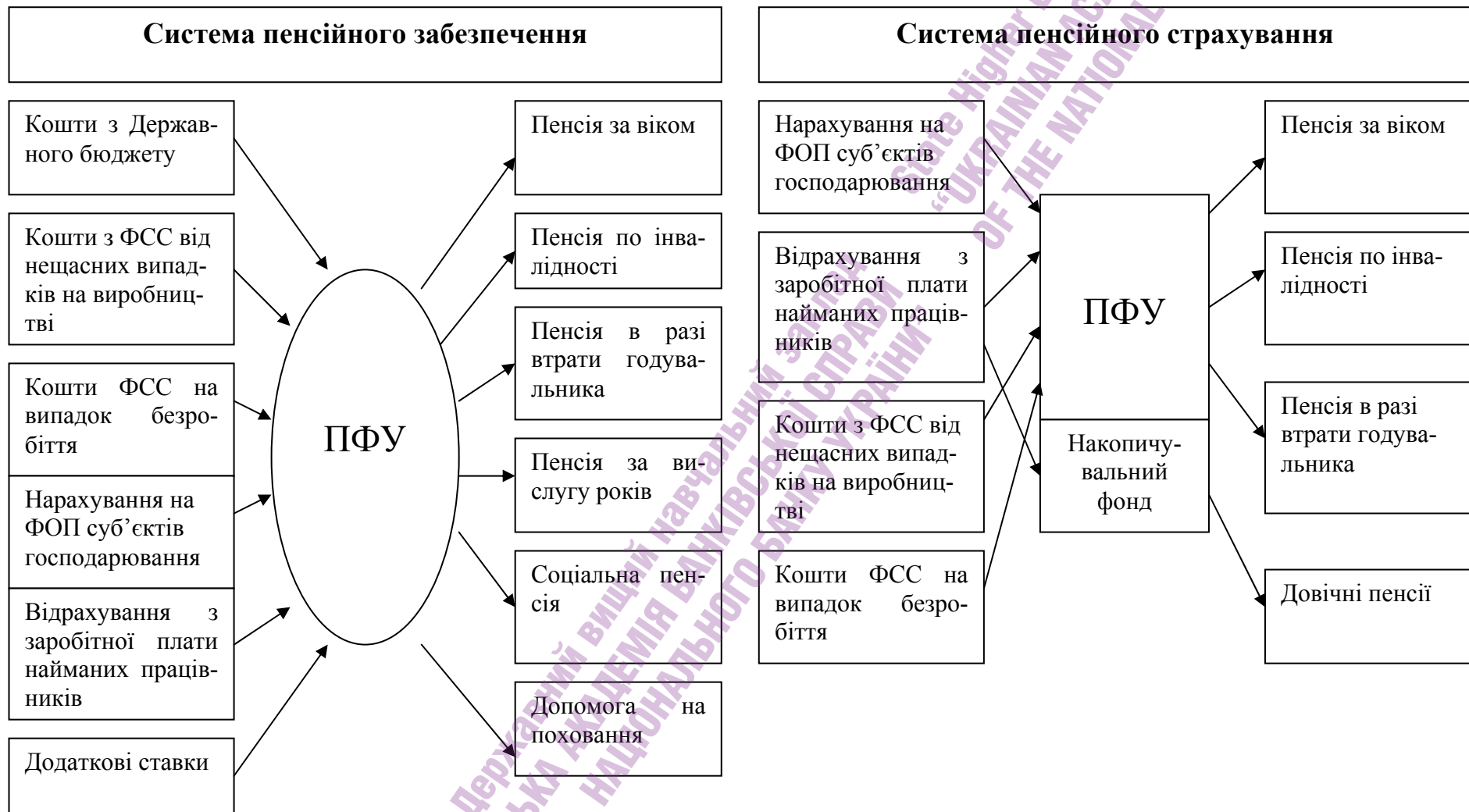

Рис. А.1. Порівняльна характеристика системи пенсійного забезпечення та пенсійного страхування

Таблиця Б.1

Доходи та видатки Пенсійного фонду України за 2005-2008 роки, млрд. грн.

Показники	2005		2006		2007		2008		2009		Абсолютне відхилення			
	сума	%	сума	%	сума	%	сума	%	сума	%	2009 поряд 2005	2009 поряд з 2006	2009 поряд з 2007	2009 поряд з 2008
Залишок коштів на початок року	0,62	х	2,28	х	0,48	х	4,33	х	7,88	х	7,26	5,6	7,4	3,55
Доходи:	48,53	100	60,63	100	95,11	100	141,17	100	164,41	100	115,88	103,78	69,3	23,24
- за рахунок власних джерел	41,59	85,70	50,56	83,39	69,96	73,56	101,84	72,14	120,09	85,07	78,5	69,53	50,13	18,25
- за рахунок Державного бюджету	6,66	13,72	9,74	16,06	24,88	26,16	34,82	24,67	35,82	25,37	29,16	26,08	10,94	1
- за рахунок Фонду соціального страхування на випадок безробіття	0,14	0,29	0,22	0,36	0,17	0,18	0,08	0,06	0,30	0,21	0,16	0,08	0,13	0,22
- за рахунок Фонду соціального страхування від нещасного випадку	0,14	0,29	0,12	0,20	0,10	0,11	0,10	0,07	0,32	0,23	0,18	0,2	0,22	0,22
Видатки:	65,5	100	70,2	100	95,59	100	141,16	100	164,41	100	98,91	94,21	68,82	23,25
- за рахунок власних надходжень	59,88	91,42	62,01	88,33	72,37	75,71	108,38	76,78	130,34	92,33	70,46	68,33	57,97	21,96
- за рахунок Державного бюджету	5,35	8,17	7,85	11,18	22,95	24,01	32,6	23,09	33,45	23,70	28,1	25,6	10,5	0,85
- за рахунок Фонду соціального страхування на випадок безробіття	0,14	0,21	0,22	0,31	0,17	0,18	0,08	0,06	0,30	0,21	0,16	0,08	0,13	0,22
- за рахунок Фонду соціального страхування від нещасного випадку	0,14	0,21	0,12	0,17	0,1	0,10	0,1	0,07	0,32	0,23	0,18	0,2	0,22	0,22
Залишок коштів на кінець року	- 16,34	х	-7,29	х	0	х	0	х	0	х	16,34	7,29	0	0

Додаток Б

Таблиця В.1

Чисельність пенсіонерів, які знаходяться на обліку в органах ПФУ та розмір призначених пенсій по регіонах станом на 1.01.2009 р.

Область	Чисельність пенсіонерів, осіб	Середні розміри пенсій з цільовою допомогою, грн.	Середньомісячна заробітна плата за січень 2008 року (брутто), грн.	Коефіцієнт заміщення за січень 2008 року, %
АРК	519612	713,49	1328,42	53,7
Вінницька	514912	639,79	1148,91	55,7
Волинська	278225	639,67	1161,69	55,1
Дніпропетровська	1006871	831,79	1621,68	51,3
Донецька	1423776	936,94	1745,16	53,7
Житомирська	400935	664,76	1154,90	57,6
Закарпатська	279878	615,07	1188,31	51,8
Запорізька	533703	784,00	1546,73	50,7
Івано-Франківська	364471	650,25	1289,19	50,4
Київська	536301	743,26	1544,97	48,1
Кіровоградська	312354	676,24	1203,67	56,2
Луганська	744301	907,52	1508,65	60,2
Львівська	680466	677,64	1294,74	52,3
Миколаївська	326115	702,54	1369,84	51,3
Одеська	612304	708,00	1403,22	50,5
Полтавська	463057	720,72	1428,52	50,5
Рівненська	302833	640,03	1235,52	51,8
Сумська	364033	684,26	1221,35	56,0
Тернопільська	309197	602,90	1072,77	56,2
Харківська	768834	739,80	1404,74	52,7
Херсонська	302665	677,97	1126,65	60,2
Хмельницька	414291	629,38	1174,55	53,6
Черкаська	419422	680,81	1212,06	56,2
Чернівецька	232555	624,65	1147,94	54,4
Чернігівська	375027	666,24	1120,15	59,5
м. Київ	628571	983,75	2576,13	38,2
м. Севастополь	94527	799,49	1493,90	53,5
Всього по Україні	13209236	751,38	1521,39	49,4

Таблиця Г.1

Доходи та видатки бюджету Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області за 2006-2009 роки, млрд. грн.

Показники	2006	2007	2008	2009	Абсолютне відхилення		
					2009 по- ряд з 2006	2009 по- ряд з 2007	2009 по- ряд з 2008
Залишок коштів на початок року	205,17	38,49	165,89	0	-205,17	-38,49	-165,89
Доходи:	3523,74	5794,39	5761,65	17062,54	3523,74	11268,15	11300,89
- за рахунок власних джерел	2983,29	4117,85	5213,82	15308,99	12325,70	11191,14	10095,17
- за рахунок Державного бюджету	415,54	1659,79	1371,61	1575,86	1160,32	-83,93	204,25
- за рахунок місцевого бюджету	0	9,04	17,03	0	0	-9,04	-17,03
- за рахунок Фонду соціального страхування на випадок безробіття	2,83	4,79	6,88	4,52	1,69	-0,27	-2,36
- за рахунок Фонду соціального страхування від нещасного випадку	6,43	11,94	10,42	173,17	166,74	161,23	162,75
Видатки:	3176,33	5021,34	5901,9	16440,43	13264,09	11419,09	10538,53
- за рахунок власних надходжень	2838,19	4579,05	5284,0	15047,79	12209,6	10468,74	9763,79
- за рахунок Державного бюджету	322,51	425,67	600,41	1378,18	1055,67	952,51	777,77
- за рахунок Фонду соціального страхування на випадок безробіття	2,81	4,86	6,83	4,33	1,52	-0,53	-2,50
- за рахунок Фонду соціального страхування від нещасного випадку	12,83	11,76	10,65	10,14	-2,69	-1,61	-5,06
Залишок коштів на кінець року	205,17	38,49	165,89	0	-205,17	-38,49	-165,89

Додаток Г

Додаток Д

Ставки додаткового збору до бюджету Пенсійного фонду України з окремих видів операцій суб'єктів господарювання

Таблиця Е.1

Аналіз фонду оплати праці по найбільших бюджетоутворюючих підприємствах Дніпропетровської області за 2008-2009 роки, тис. грн.

Район	Назва підприємства	Фонд оплати праці по найбільших бюджетоутворюючих підприємствах області		Відхилення	Нарахування пенсійного збору (32%)	Нарахування єдиного соціального внеску (26%)	Відхилення
		2008 рік	2009 рік				
1	2	3	4	5	6	7	8
Амур-Нижньодніпровський м.Дніпропетровськ	ВАТ "Дніпропетровський завод з ремонту та будівництва пасаж. вагонів"	1619,6	1180,8	-438,8	377,856	307,008	-70,848
	ВАТ "Дніпропетровський металургійний завод ім. Комінтерну"	4584,1	2873,4	-1710,7	919,488	747,084	-172,404
	ВАТ "Стрілочний завод"	2545,7	2132,2	-413,5	682,304	554,372	-127,932
	Дніпропетровський завод прокатних валків	1991,4	1097,1	-894,3	351,072	285,246	-65,826
	ДП ДРП АСК Укррічфлот	1421,8	1028,6	-393,2	329,152	267,436	-61,716
Разом		12162,6	8312,1	-3850,5	2659,872	2161,146	-498,726
Бабушкінський м.Дніпропетровськ	КБ "Приватбанк"	27071,3	38927,8	11856,5	12456,9	10121,23	-2335,668
	ВАТ "Дніпрогаз"	3931,8	4744,8	813	1518,336	1233,648	-284,688
	ВАТ "Дніпропрес"	2245,9	2329,1	83,2	745,312	605,566	-139,746
	ДПУВКГ	4876,8	7366	2489,2	2357,12	1915,16	-441,96
	Український завод ПВГШ Тов	2479,6	1600,7	-878,9	512,224	416,182	-96,042
	ВАТ "Дніпрошина"	8296,7	3753,3	-4543,4	1201,056	975,858	-225,198
	Обленерго	3096,6	23947,8	20851,2	7663,296	6226,428	-1436,868
	ВАТ "Хліб"	666,6	697,9	31,3	223,328	181,454	-41,874
	Укрерорух	2935,5	3122,9	187,4	999,328	811,954	-187,374
Бабушкінський м.Дніпропетровськ	ВАТ АК "Дніпроавіа"	2323,9	4256,8	1932,9	1362,176	1106,768	-255,408
	ВАТ "Дніпронафтопродукт"	1814,8	2244,4	429,6	718,208	583,544	-134,664
Разом		59739,5	92991,5	33252	29757,28	24177,79	-5579,49
Жовтневий м.Дніпропетровськ	Дніпропетровський державний університет	5375,3	8871	3495,7	2838,72	2306,46	-532,26
	Дніпропетровська державна медична академія	2341,7	3002,4	660,7	960,768	780,624	-180,144
	Національна металургійна академія	2847,6	3573,3	725,7	1143,456	929,058	-214,398
	Національний гірничий університет	3412,8	4478,5	1065,7	1433,12	1164,41	-268,71
Разом		13977,4	19925,2	5947,8	6376,064	5180,552	-1195,512

1	2	3	4	5	6	7	8
Індустріальний м.Дніпропетровськ	Інтерпайп ВАТ "Нижньодніпровський трубопрокатний завод"	18884,3	20784,3	1900	6650,976	5403,918	-1247,058
	АТЗТ "Кондитерська Фабрика"	5867	6016,4	149,4	1925,248	1564,264	-360,984
	АТЗТ "Комбінат Придніпровський"	2298,3	2261,2	-37,1	723,584	587,912	-135,672
	ВАТ "Дніпрометиз"	2348,7	2445,8	97,1	782,656	635,908	-146,748
	РВНО Індустріального району	2126,1	2656,28	530,18	850,0096	690,6328	-159,3768
Разом		31524,4	34163,98	2639,58	10932,47	8882,635	-2049,8388
Красногвардійський м.Дніпропетровськ	ДП "ВО Південний машинобудівний завод"	18051,5	18405,6	354,1	5889,792	4785,456	-1104,336
	Державне конструкторське бюро "Південне"	7169,7	10603,2	3433,5	3393,024	2756,832	-636,192
	ВАТ "Дніпропетровський агрегатний завод"	3684,9	3177,1	-507,8	1016,672	826,046	-190,626
	ВАТ "Дніпровський машинобудівний завод"	1395	916,4	-478,6	293,248	238,264	-54,984
	Інформаційно обчислювальний центр ДП Придніпровська залізниця	1747,7	1793,6	45,9	573,952	466,336	-107,616
Красногвардійський м.Дніпропетровськ	Комунальне підприємство "Південне"	538,3	600,4	62,1	192,128	156,104	-36,024
	Клінічне об'єднання швидкої допомоги	1925,1	2477,8	552,7	792,896	644,228	-148,668
	Спеціалізована медико-санітарна частина - 6	1555	2115,1	560,1	676,832	549,926	-126,906
	Красногвардійський районний відділ освіти	1784,6	2383,6	599	762,752	619,736	-143,016
Разом		37851,8	42472,8	4621	13591,3	11042,93	-2548,368
Кіровський м.Дніпропетровськ	Укртелеком	4792	5595,3	803,3	1790,496	1454,778	-335,718
	ДП по перевезенню вантажів та пасажирів	5867,1	5648,5	-218,6	1807,52	1468,61	-338,91
	Вагонне депо Придніпровської залізниці	5658,7	5828,6	169,9	1865,152	1515,436	-349,716
	Господарська служба. Відокремлений підрозділ	3069,5	3172	102,5	1015,04	824,72	-190,32
	Дніпропетровський тепловозоремонтний завод	3992,1	3340,2	-651,9	1068,864	868,452	-200,412
	Олійно-екстракційний завод	1771,4	1946,4	175	622,848	506,064	-116,784
	Дн. Рег. Митниця	1179,9	1610,4	430,5	515,328	418,704	-96,624
	Локомотивне депо	4243,7	2818,7	-1425	901,984	732,862	-169,122
Разом		30574,4	29960,1	-614,3	9587,232	7789,626	-1797,606
Ленінський м.Дніпропетровськ	ВАТ "Дніпр-кий металургійний завод ім. Петровського"	14815,7	11725,3	-3090,4	3752,096	3048,578	-703,518
	ВАТ "Дніпропетровський трубний завод"	7399	4958	-2441	1586,56	1289,08	-297,48
	ДП "Дніпропетровський науково-виробничий комплекс Електровозобудування"	4617,5	4287,2	-330,3	1371,904	1114,672	-257,232
	ВАТ "Дніпроважмаш"	7734,8	7215,2	-519,6	2308,864	1875,952	-432,912
	ВАТ "Дніпропетровський лакофарбовий завод"	985,9	274,4	-711,5	87,808	71,344	-16,464
	ВАТ "Дніпрококс"	2867,3	3404,8	537,5	1089,536	885,248	-204,288

1	2	3	4	5	6	7	8
Разом		38420,2	31864,9	-6555,3	10196,77	8284,874	-1911,894
Самарський м.Дніпропетровськ	Локомотивне депо НД-Вузол	4763,8	4374,2	-389,6	1399,744	1137,292	-262,452
	Вагонне депо НД-Вузол	1874,7	1790	-84,7	572,8	465,4	-107,4
	Хоум Кредіт банк	5532,1	6367,3	835,2	2037,536	1655,498	-382,038
	Перший загін воєнізованої охорони Придн. Залізниці	1212,4	1479,3	266,9	473,376	384,618	-88,758
	Дистанція колії НД-Вузол	1321,5	1228,7	-92,8	393,184	319,462	-73,722
	"Мостзагін-12" ВАТ	1322,6	962,2	-360,4	307,904	250,172	-57,732
Разом		16027,1	16201,7	174,6	5184,544	4212,442	-972,102
Баглійський м.Дніпродзержинськ	ВАТ "ДніпроАзот"	8235	6422,7	-1812,3	2055,264	1669,902	-385,362
	ВАТ "Баглійкокс"	3811,5	3746,9	-64,6	1199,008	974,194	-224,814
	ВАТ ДКХЗ	3006	2974,4	-31,6	951,808	773,344	-178,464
	ДП "Смоли"	948,5	841,2	-107,3	269,184	218,712	-50,472
	ДНВП "Цирконій"	1133,8	1180,7	46,9	377,824	306,982	-70,842
Разом		17134,8	15165,9	-1968,9	4853,088	3943,134	-909,954
Дніпровський м.Дніпродзержинськ	Вагонне депо	688,5	758	69,5	242,56	197,08	-45,48
	Газове господарство	1062,9	1170	107,1	374,4	304,2	-70,2
	ПУВКХ	1796,8	3815,1	2018,3	1220,832	991,926	-228,906
	ГЕС	694,1	869,3	175,2	278,176	226,018	-52,158
	Теплові мережі	987	1146,1	159,1	366,752	297,986	-68,766
	ТЕЦ	909,9	1170,6	260,7	374,592	304,356	-70,236
	Енергогідромеханізація	525,2	543,1	17,9	173,792	141,206	-32,586
Разом		6664,4	9472,2	2807,8	3031,104	2462,772	-568,332
Заводський м.Дніпродзержинськ	ВАТ "Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського"	35267,5	38782,6	3515,1	12410,43	10083,48	-2326,956
	ВАТ "Дніпровагонмаш"	5528,5	3394,7	-2133,8	1086,304	882,622	-203,682
	ЦЕЗ №3 ВАТ "Укртелеком"	1091,2	1286	194,8	411,52	334,36	-77,16
	АТЗТ "Метиз"	1954,5	1693	-261,5	541,76	440,18	-101,58
	МП "Стальзавод"	2202,8	1667,3	-535,5	533,536	433,498	-100,038
	АК "Демос"	833,3	176,4	-656,9	56,448	45,864	-10,584
	ТОВ ПП "Зіп"	1551,7	1563,5	11,8	500,32	406,51	-93,81
	ТОВ "Дніпровський автобусний завод"	315,4	329,8	14,4	105,536	85,748	-19,788
	ДДСУ-104 "Стальконструкція"	575,2	238,5	-336,7	76,32	62,01	-14,31
Разом		49320,1	49131,8	-188,3	15722,18	12774,27	-2947,908

Продовження додатку Е

1	2	3	4	5	6	7	8
Дзержинський м.Кривий Ріг	ВАТ "АрселорМіттал"	116161,6	125358,6	9197	40114,75	32593,24	-7521,516
	ДПВП "Кривбасвибхпром"	2702,4	2919,3	216,9	934,176	759,018	-175,158
	КП "Кривбасводоканал"	3225,4	3890,2	664,8	1244,864	1011,452	-233,412
	ВАТ "Криворіжгаз"	1790,7	2730,2	939,5	873,664	709,852	-163,812
	Укртелеком	2296,9	2473	176,1	791,36	642,98	-148,38
	ПП "Восход"	1907	992,6	-914,4	317,632	258,076	-59,556
Разом		128084	138363,9	10279,9	44276,45	35974,61	-8301,834
Жовтневий м.Кривий Ріг	ВАТ "КЗРК"	22970,1	21092,9	-1877,2	6749,728	5484,154	-1265,574
	ВАТ "Суша Балка"	9410	10477	1067	3352,64	2724,02	-628,62
	ДП "Криворізька теплоцентраль"	2653,8	2657,9	4,1	850,528	691,054	-159,474
	ВАТ "ЦГЗК"	15531,7	15517,8	-13,9	4965,696	4034,628	-931,068
	АТЗТ "ЕМПС"	805,8	427,7	-378,1	136,864	111,202	-25,662
	Криворізькі магістральні електромережі	889,8	1273,9	384,1	407,648	331,214	-76,434
	ВАТ "Дизельний завод"	765,1	2042,3	1277,2	653,536	530,998	-122,538
	ВАТ "Електрозавод"	603,5	562,6	-40,9	180,032	146,276	-33,756
Разом		53629,8	54052,1	422,3	17296,67	14053,55	-3243,126
Інгулецький м.Кривий Ріг	ВАТ Південний гірничо-збагачуваний комбінат	18345,2	20130,5	1785,3	6441,76	5233,93	-1207,83
	ВАТ Інгулецький гірничо-збагачуваний комбінат	26259,4	22887,5	-3371,9	7324	5950,75	-1373,25
	ЗАТ Надежда	365,1	434,2	69,1	138,944	112,892	-26,052
	ТОВ ЄСК	546,9	287,9	-259	92,128	74,854	-17,274
	ЗАТ Криворіжаглобуд	2258,2	2167,7	-90,5	693,664	563,602	-130,062
	Районний відділ освіти	1768,6	2020,6	252	646,592	525,356	-121,236
Разом		49543,4	47928,4	-1615	15337,09	12461,38	-2875,704
Саксаганський м.Кривий Ріг	ЗАТ Криворізький завод гірничого обладнання	5563,5	5232,3	-331,2	1674,336	1360,398	-313,938
	ВАТ "Регом"	1168,7	869,8	-298,9	278,336	226,148	-52,188
	ДПП "Кривбаспромводопостачання"	1634,2	2081,8	447,6	666,176	541,268	-124,908
	Центральна бухгалтерія Саксаганського райвідділу освіти	2073,4	2628,8	555,4	841,216	683,488	-157,728
	КЗ Міська лікарня №2	1167,9	1514,5	346,6	484,64	393,77	-90,87
	КЗ Міська лікарня №5	396,4	535	138,6	171,2	139,1	-32,1
	Центральна міжрайона державна податкова інспекція	347,7	520,2	172,5	166,464	135,252	-31,212
	Разом		12351,8	13382,4	1030,6	4282,368	3479,424

Продовження додатку Е

1	2	3	4	5	6	7	8
Тернівський м.Кривий Ріг	ВАТ Північний ГЗК	24915,3	25938	1022,7	8300,16	6743,88	-1556,28
	ВТАТ "Комета"	425,6	294,2	-131,4	94,144	76,492	-17,652
	ТОВ Тепловодбуд	279,2	151,9	-127,3	48,608	39,494	-9,114
Разом		25620,1	26384,1	764	8442,912	6859,866	-1583,046
Центрально-Міський м.Кривий Ріг	ВАТ "Констар"	2128,8	2280,1	151,3	729,632	592,826	-136,806
	КП "Криворіжтепломережа"	3946,5	5067,3	1120,8	1621,536	1317,498	-304,038
	Районний відділ освіти	1967,8	2530,6	562,8	809,792	657,956	-151,836
	ДСБМТ	651,9	758,7	106,8	242,784	197,262	-45,522
Разом		8695	10636,7	1941,7	3403,744	2765,542	-638,202
Долгінцевський м.Кривий Ріг	Дирекція залізничних перевезень	5380,9	5282,7	-98,2	1690,464	1373,502	-316,962
	Локомотивне депо	3490,8	3329,5	-161,3	1065,44	865,67	-199,77
	Вагонна дільниця	1854,5	1891,1	36,6	605,152	491,686	-113,466
	Вагонне депо ст. Батуринська	2275,3	2262,8	-12,5	724,096	588,328	-135,768
	ЗАТ Криворіжіндустрбуд	5972,7	5596,2	-376,5	1790,784	1455,012	-335,772
	Дистанція колії	1094,6	1059,2	-35,4	338,944	275,392	-63,552
	ВАТ Хайдельбергцемент Україна	2026	2861,1	835,1	915,552	743,886	-171,666
	Дистанція сигналізації та зв'язку	561,9	570,5	8,6	182,56	148,33	-34,23
	Будівельно-монтажне експлуатаційне управління	890,1	805,2	-84,9	257,664	209,352	-48,312
	Дистанція електропостачання	777,1	771,6	-5,5	246,912	200,616	-46,296
	Районний відділ освіти	2460,8	3235,2	774,4	1035,264	841,152	-194,112
Разом		26784,7	27665,1	880,4	8852,832	7192,926	-1659,906
м. Вільногірськ	Ф-я "ВГЗК" ЗАТ "Кримський Титан"	9518,9	8676,2	-842,7	2776,384	2255,812	-520,572
	ТОВ "Вільногірське скло"	2462,6	1440	-1022,6	460,8	374,4	-86,4
Разом		11981,5	10116,2	-1865,3	3237,184	2630,212	-606,972
м. Жовті Води	ДП "Східний гірничо-збагачуваний комбінат"	11039,1	10893,1	-146	3485,792	2832,206	-653,586
	Міський відділ освіти	1293,1	1687,5	394,4	540	438,75	-101,25
	Спеціалізована медико-санітарна частина №9	942,5	1537	594,5	491,84	399,62	-92,22
Разом		13274,7	14117,6	842,9	4517,632	3670,576	-847,056
м. Марганець	ВАТ "МГЗК"	12266,2	6657,9	-5608,3	2130,528	1731,054	-399,474
	ВАТ "МРРЗ"	536,1	245,2	-290,9	78,464	63,752	-14,712
м. Марганець	ВАТ "Завод керамзит. Гравію"	183,8	152,8	-31	48,896	39,728	-9,168
	ВАТ "Дніпрогаз"	490,3	574,7	84,4	183,904	149,422	-34,482
	Управління освіти	927,4	1214,8	287,4	388,736	315,848	-72,888
Разом		14403,8	8845,4	-5558,4	2830,528	2299,804	-530,724

1	2	3	4	5	6	7	8
м. Нікополь	ВАТ Нікопольський завод феросплавів	16657,3	10761,3	-5896	3443,616	2797,938	-645,678
	ВАТ Нікопольський Південно-трубний завод	102,6	120,5	17,9	38,56	31,33	-7,23
	НЗСТ Ютіст ЗАТ	3424,9	2734,7	-690,2	875,104	711,022	-164,082
	ВАТ "Інтерпайп Ніко-Т"	1849,5	7507,9	5658,4	2402,528	1952,054	-450,474
	Відокремлений структурний підрозділ "Нікопольське моторвагонне депо" ДП "Придніпровська залізниця"	627,7	576	-51,7	184,32	149,76	-34,56
	ЗАТ СЕНТРАВІС ПРОДАКШН ІУКРЕЙН	4431,9	7208,4	2776,5	2306,688	1874,184	-432,504
Разом		27093,9	28908,8	1814,9	9250,816	7516,288	-1734,528
м. Новомосковськ	ВАТ "Інтерпайп "Новомосковський трубний завод"	4761,5	5549,8	788,3	1775,936	1442,948	-332,988
	Придніпровська геофізична розвідувальна експедиція	524,6	642,8	118,2	205,696	167,128	-38,568
	Дирекція первинної мережі Ф-я ЦТЕПМ-7 ВАТ "Укртелеком"	1122,2	1325,5	203,3	424,16	344,63	-79,53
Разом		6408,3	7518,1	1109,8	2405,792	1954,706	-451,086
м. Павлоград	ВАТ "Павлоградвугілля"	76699,3	96522,4	19823,1	30887,17	25095,82	-5791,344
Разом		76699,3	96522,4	19823,1	30887,17	25095,82	-5791,344
м. Орджонікідзе	ВАТ "ОГЗК"	11358,9	6752,7	-4606,2	2160,864	1755,702	-405,162
	ТОВ з П "Проктер енд Гембл Менюфекчурін"	1509,7	2203,3	693,6	705,056	572,858	-132,198
	Управління освіти	1232	1569,8	337,8	502,336	408,148	-94,188
	ЦМ Лікарня	951	1069,7	118,7	342,304	278,122	-64,182
	ЗАТ "ОРРЗ"	566,7	355	-211,7	113,6	92,3	-21,3
Разом		15618,3	11950,5	-3667,8	3824,16	3107,13	-717,03
м. Синельникове	Локомотивне депо	2178,5	2385,9	207,4	763,488	620,334	-143,154
	Пасажирське депо	1475,3	1397,9	-77,4	447,328	363,454	-83,874
	Дистанція колії	1042,2	1104,9	62,7	353,568	287,274	-66,294
Разом		4696	4888,7	192,7	1564,384	1271,062	-293,322
Верхньодніпровський район	ВАТ "Верхньодніпровський крохмале-патоковий комбінат"	2447,2	3156,4	709,2	1010,048	820,664	-189,384
Разом		2447,2	3156,4	709,2	1010,048	820,664	-189,384
Новомосковський район	Відділ освіти Новомосковської районної держадміністрації	1482,6	1966	483,4	629,12	511,16	-117,96
Разом		1482,6	1966	483,4	629,12	511,16	-117,96
ВСЬОГО		792211,1	856065	63853,88	273940,8	222576,9	-51363,899

Таблиця Ж.1

Порівняльний аналіз фонду оплати праці по найбільших бюджетоутворюючих підприємствах Дніпропетровської області та надходженнями до бюджету ПФУ в Дніпропетровській області за 2008-2009 роки, тис. грн.

Район	Фонд оплати праці по найбільших бюджетоутворюючих підприємствах області		Відхилення	Нарахування пенсійного збору (32%)	Нарахування єдиного соціального внеску (26%)	Відхилення	Одержано коштів з усіх джерел фінансування за 2009 рік
	2008 рік	2009 рік					
Амур-Нижньодніпровський м.Дніпропетровськ	12162,6	8312,1	-3850,5	2659,872	2161,146	-498,726	321860,3
Бабушкінський м.Дніпропетровськ	59739,5	92991,5	33252	29757,28	24177,79	-5579,49	1038115,2
Жовтневий м.Дніпропетровськ	13977,4	19925,2	5947,8	6376,064	5180,552	-1195,512	815499,6
Індустріальний м.Дніпропетровськ	31524,4	34163,98	2639,58	10932,47	8882,635	-2049,8388	354359,5
Красногвардійський м.Дніпропетровськ	37851,8	42472,8	4621	13591,3	11042,93	-2548,368	395752,2
Кіровський м.Дніпропетровськ	30574,4	29960,1	-614,3	9587,232	7789,626	-1797,606	567042,6
Ленінський м.Дніпропетровськ	38420,2	31864,9	-6555,3	10196,77	8284,874	-1911,894	437677,9
Самарський м.Дніпропетровськ	16027,1	16201,7	174,6	5184,544	4212,442	-972,102	255882,6
Баглійський м.Дніпропетровськ	17134,8	15165,9	-1968,9	4853,088	3943,134	-909,954	178953,5
Дніпровський м.Дніпропетровськ	6664,4	9472,2	2807,8	3031,104	2462,772	-568,332	125123
Заводський м.Дніпропетровськ	49320,1	49131,8	-188,3	15722,18	12774,27	-2947,908	419913,7
Дзержинський м.Кривий Ріг	128084	138363,9	10279,9	44276,45	35974,61	-8301,834	902391,6
Жовтневий м.Кривий Ріг	53629,8	54052,1	422,3	17296,67	14053,55	-3243,126	467063
Інгулецький м.Кривий Ріг	49543,4	47928,4	-1615	15337,09	12461,38	-2875,704	304962,6
Саксаганський м.Кривий Ріг	12351,8	13382,4	1030,6	4282,368	3479,424	-802,944	255110,1
Тернівський м.Кривий Ріг	25620,1	26384,1	764	8442,912	6859,866	-1583,046	242902,2
Центрально-Міський м.Кривий Ріг	8695	10636,7	1941,7	3403,744	2765,542	-638,202	241625,3
Долгінцевський м.Кривий Ріг	26784,7	27665,1	880,4	8852,832	7192,926	-1659,906	236656,1
м. Вільногірськ	11981,5	10116,2	-1865,3	3237,184	2630,212	-606,972	82733,4
м. Жовті Води	13274,7	14117,6	842,9	4517,632	3670,576	-847,056	143350,7
м. Марганець	14403,8	8845,4	-5558,4	2830,528	2299,804	-530,724	131588,7
м. Нікополь	27093,9	28908,8	1814,9	9250,816	7516,288	-1734,528	413998,3
м. Новомосковськ	6408,3	7518,1	1109,8	2405,792	1954,706	-451,086	131624,6
м. Павлоград	76699,3	96522,4	19823,1	30887,17	25095,82	-5791,344	732736,1
м. Орджонікідзе	15618,3	11950,5	-3667,8	3824,16	3107,13	-717,03	114959,5
м. Синельникове	4696	4888,7	192,7	1564,384	1271,062	-293,322	64746,6
Верхньодніпровський район	2447,2	3156,4	709,2	1010,048	820,664	-189,384	102329,4
Новомосковський район	1482,6	1966	483,4	629,12	511,16	-117,96	121364,4
ВСЬОГО	792211,1	856065	63853,88	273940,8	222576,9	-51363,899	9478958,3

Таблиця И.1

Аналіз фонду оплати праці по найбільших бюджетоутворюючих підприємствах Дніпропетровської області та надходженнями до бюджету ГУ ПФУ в Дніпропетровській області за 2009 рік, тис. грн.

Показники	Надходження до бюджету ГУ ПФУ (D)	Фонд оплати праці крупних платників страхових внесків (P)	Розрахункові величини			
			Y	L	P-P _{ср}	K ^с
1	2	3	4	5	6	7
Амур-Нижньодніпровський	260 541,9	12 162,6	189443,31	71098,59	-16130,65	0,443067399
Бабушкінський	977 160,8	59 739,5	517779,52	459381,28	31446,25	0,796231503
Жовтневий	734 191,6	13 977,4	201967,55	532224,05	-14315,85	0,477603432
Індустріальний	307 998,2	31 524,4	323062,36	-15064,16	3231,15	0,67341551
Красногвардійський	351 401,9	37 851,8	366728,81	-15326,91	9558,55	0,712301975
Кіровський	533 087,6	30 574,4	316506,25	216581,35	2281,15	0,666650639
Ленінський	371 996,1	38 420,2	370651,44	1344,66	10126,95	0,715346699
Самарський	227 365,3	16 027,1	216112,88	11252,42	-12266,15	0,511796071
Баглійський	150 832,0	17 134,8	223757,30	-72925,30	-11158,45	0,528475027
Дніпровський	94 423,3	6 664,4	151499,30	-57076,00	-21628,85	0,303579934
Заводський	386 455,1	49 320,1	445873,49	-59418,39	21026,85	0,763369748
Дзержинський	871 192,2	128 084,0	989436,45	-118244,25	99790,75	0,893366415
Жовтневий	398 915,9	53 629,8	475615,45	-76699,55	25336,55	0,7781671
Інгулецький	277 194,6	49 543,4	447414,52	-170219,92	21250,15	0,764184774
Саксаганський	185 838,7	12 351,8	190749,01	-4910,31	-15941,45	0,446879673
Тернівський	192 438,5	25 620,1	282315,79	-89877,29	-2673,15	0,626279649
Центрально-Міський	200 254,2	8 695,0	165512,82	34741,38	-19598,25	0,362543898
Долгінцевський	196 788,1	26 784,7	290352,89	-93564,79	-1508,55	0,636624399
м. Вільногірськ	74 485,2	11 981,5	188193,51	-113708,31	-16311,75	0,439368784
м. Жовті Води	116 774,8	13 274,7	197118,10	-80343,30	-15018,55	0,46475156

1	2	3	4	5	6	7
м. Марганець	101 299,0	14 403,8	204910,21	-103611,21	-13889,45	0,485105424
м. Нікополь	355 401,9	27 093,9	292486,73	62915,17	-1199,35	0,639275412
м. Новомосковськ	103 338,0	6 408,3	149731,91	-46393,91	-21884,95	0,295359607
м. Павлоград	636 683,7	76 699,3	634821,96	1861,74	48406,05	0,833800402
м. Орджонікідзе	98 133,6	15 618,3	213291,68	-115158,08	-12674,95	0,505338623
м. Синельниково	51 490,2	4 696,0	137915,04	-86424,84	-23597,25	0,234984433
Верньодніпровський район	77 629,3	2 447,2	122395,70	-44766,40	-25846,05	0,137983121
Новомосковський район	88 071,1	1 482,6	115738,83	-27667,73	-26810,65	

среднее $s^2 = 26368832425$ $R^2 = 0,583416312$
 дисперс. $s = 162384,8282$ грн. $R = 0,763816936$
 ковар. $s = 53,99083853$ % $F = 36,41242937$

$a_1 = 6,90116871$

$a_0 = 105507,155$

$S_{a_1}^2 = 1,3080$

$S_{a_0}^2 = 1988779539,9112$

$S_{a_1} = 1,14366233$

$S_{a_0} = 44595,73455$

$t_1 = 6,034271237$

$t_0 = 2,365857551$

Продовження додатку И

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ